

Hz. Ebû Bekir Döneminde

Devlet Bürokrasisi

Kenan Eceoğlu

Hız. Ebû Bekir Dönemi Devlet Bürokrasisi

Kenan ECEOĞLU

Kitap Adı :	Hz. Ebû Bekir Dönemi Devlet Bürokrasisi
Yazar :	Kenan Eceoğlu
ISBN :	978-975-6497-36-4
SAMER Yayınları :	8
Editör :	Doç. Dr. Feyza Betül Köse
Dizgi :	SAMER
Kapak :	SAMER

KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama Ve Araştırma Merkezi

SAMER Yayınları

Adres :	KSÜ Avşar Kampüsü Onikişubat/Kahramanmaraş
İletişim :	0 344 300 47 59
e-posta :	samer@ksu.edu.tr sameryayinlari@gmail.com

Kahramanmaraş-2019

Bu kitap, “Hz. Ebû Bekir Dönemi Devlet Bürokrasisi” adlı yüksek lisans tezinin gözden geçirilmiş yayım halidir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	6
------------	---

GİRİŞ

1. Konunun Amacı	10
2. Konunun Önemi.....	11
3. Çalışmanın Yöntemi	12
4. Kaynaklar.....	14

— BİRİNCİ BÖLÜM —

MERKEZÎ KADRO

A. Devlet Başkanı (Halife)	21
B. Şura Heyeti.....	30
C. Valiler	52
D. Vekiller	89
E. Müezzin	94
F. Kâtipler	96
G. Davet Elçileri	104
H. Hâcib.....	109

— İKİNCİ BÖLÜM —

MALÎ BÜROKRASİ

A. Beytûlmâl Görevlileri.....	113
B. Zekât Memurları	116

— ÜÇÜNCÜ BÖLÜM —

ASKERÎ BÜROKRASİ

A. Komutanlar	135
B. Ulaklar.....	225
C. Sancaktarlar	233
D. İstihbarat.....	242
E. Yardımcı Kuvvet Komutanları.....	245

F. Öncü Kuvvet Komutanları	250
G. Komutan Vekilleri	259
SONUÇ	263
KAYNAKÇA.....	273
EKLER	285

ÖNSÖZ

Hız. Muhammed (sav) ilahi vahyi insanlara ulaştırmak üzere görevlendirildiğinde, en yakın akrabalarından başlayarak bu görevi yerine getirdi. Bu süreçte ona iman edenler olduğu gibi onu reddeden ve onunla alay edenler de oldu. Bütün bunlara rağmen Allah Resulü yolundan dönmeyerek büyük bir sabır ve cesaret örneği sergiledi. Fakat ikinci grup, Mekke içindeki gücünü ve nüfuzunu kullanarak Hız. Peygamber'i ve ona inananları yollarından döndürmek için ellerinden gelen her şeyi yapıyorlardı. Baskı ve tehditlerin her geçen gün artması ve artık Müslümanların Mekke'de can güvenliğinin tehlikeye girmiş olması Allah Resulünü yeni yurt arayışlarına sevk etti. Yapılan görüşmeler neticesinde hicret yurdu olarak seçilen Medine'de İslam devletinin temelleri atıldı.

O, Medine'de sadece bir devlet başkanı olarak değil, aynı zamanda toplumu sosyal değişimlerin yaşanabilmesi için gerekli olan süreden daha da kısa bir zaman diliminde, örnek bir toplum haline dönuştüren bir lider konumunda bulunuyordu. Elbette, bu mükemmel değişim ve dönuşümün en önemli dinamiklerinden biri de, Allah Resulünün askeri ve siyasi başarısıydı. Bu başarının altında ise; Hız. Peygamber'in emrindeki potansiyel insan gücünü en verimli şekilde değerlendirmesi yatmaktaydı.

Kuruluşundan kısa bir süre sonra Arap Yarımadası'nda hâkimiyeti eline almaya ve kendilerini yurtlarından çıkmaya zorlayan Kureyş'e karşı ardı ardına zaferler kazanmaya başlaması, Hız. Peygamber'in insan yönetme sanatını çok iyi bilmesine ve bunu da en güzel şekilde uygulamasına bağlıydı. O, bazen insanların hiç beklemediği atamalar yapıyor, genç sahabilere büyük mesuliyetler veriyordu. Henüz on sekiz yaşındaki Üsame b. Zeyd'i komutan olarak yaşlı sa-

habîlerin başında görevlendiriyor, Mekke'nin yönetimini genç yaştaki Attâb b. Esid'e bırakıyordu.

İlk Müslümanlardan biri ve Hz. Peygamber'in en yakın dostu olan Hz. Ebû Bekir işte bu atamaları ve onun bu konudaki tasarruflarını birinci elden gözlemleme fırsatını yakalamıştı. Allah Resulünün vefatıyla birlikte artık devlet yönetimi onun omuzlarına yüklenmişti. O, mescitte yaptığı ilk konuşmada bu konuya temas ederek Allah Resulünün yolundan gideceğini bütün Müslümanlara deklare etmişti.

Hz. Peygamber'in vefatı ile birlikte devletin temellerini sarsan büyük isyanlar çıkmış, birçok bölgeden irtidat haberleri gelmeye başlamıştı. Hz. Ebû Bekir'in devlet başkanı sıfatıyla karşılaştığı ilk büyük problem de buydu. Bu problemin çözümü için adımlar atılmalı, isyancılar bütün ülkeyi ele geçirilmeden durdurulmalıydı. Hz. Ebû Bekir'in gerek ridde hadiselerinde, gerekse dönemin iki büyük gücü Bizans ve Sasanilere karşı başlatmış olduğu fetih hareketlerinde görevlendirdiği her isim işte bu noktada oldukça önemliydi. Onun bu başarılarında ise Hz. Peygamber'den öğrendiği yönetim tarzının etkisi büyüktü. Özellikle kabileler arası dengelere dikkat etmesi ve kişilere kabiliyetlerine göre görev vermesi kısa süren hilafeti döneminde dikkat çeken önemli hususiyetlerindendir. Biz de onun bu yönünü ele alarak başarısının altında yatan saikleri tam olarak tespit etmeye gayret ettik.

Bir giriş ve üç bölüm halinde ele aldığımız bu çalışmanın ilk bölümünde Hz. Ebû Bekir'in merkezi kadroda görevlendirdiği kişiler üzerinde durduk. İkinci bölümde ise mali bürokrasiye dokunan boyutuyla beytülmal ve zekât amillerini inceledik. Üçüncü ve son bölümde ise devletin güvenliğini sağlayan, fetih hareketlerini yöneten ve yönlendiren askeri bürokrasiye değindik.

Hz. Ebû Bekir döneminin bu gözle incelenmesinin önemine işaret eden, tecrübe ve birikimlerinden istifade ettiğim Dr. Öğr. Üyesi Serdar Özdemir Hocama, çalışmanın ilk safhalarında verdikleri yönlendirici tavsiyeleri için Prof. Dr. Adnan Demircan ve Prof. Dr. Adem Apak Hocalarıma, ayrıca bu dönemde görev alan kişilerin kabile bilgilerine ulaşma noktasında fikirlerinden istifade ettiğim Doç. Dr. Gülgün Uyar Hocama teşekkür borçluyum.

Çalışmanın başından itibaren şahsıma sağladığı maddi ve manevi destekten dolayı İlam Araştırma Merkezine, birçok kaynağa ko-

layca ulaşmanın yanında nezih bir çalışma ortamı sunan İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Kütüphanesine değerli katkılarından dolayı minnet duyuyorum.

Çalışmamızı baştan sona okuyarak kıymetli vakitlerini harcayan ve yapıcı eleştirileri ile çalışmaya katkı yapan Köksal Pekdemir, Furkan Çoban, İbrahim Soylu, Muhammed Emin Tulum ve Faruk Tekşen beylere, ayrıca çalışmamızın yayını üstlenen SAMER Yayınları'na bu vesile ile şükranlarını sunuyorum. Son olarak bu günlere gelmemde büyük emekleri olan, maddi ve manevi desteklerini her zaman hissettiğim, her daim yanımda olan aileme müteşekkirim.

Kenan ECEOĞLU

İstanbul-2019

— GİRİŞ —

1. Konunun Amacı

Hız. Muhammed'in (sav) vefat etmesi ile birlikte Müslümanlar hem peygamberlerini hemde devlet başkanlarını kaybetmişlerdi. Hız. Muhammed (sav) son peygamber olarak gönderilildiği için onun vefatından sonra peygamberlik kurumu sona erdi. Fakat Hız. Muhammed'in (sav) kurduğu ve başkanlığını yürüttüğü İslam devletinin başına ondan sonra yeni bir başkan seçilebilirdi. Hız. Peygamber'in vefatı sürecinde ortaya çıkan irtidat hareketleri, Müslümanların bir an önce yeni devlet başkanını seçmeleri gerektiğini gösterdi. Müslümanların idaresini üstlenecek bu kişi peygamberlik kurumu gibi vahiy kaynaklı bir otoriteden yoksun olarak işe başlayacak ve ülkenin muhtelif yerlerinde ortaya çıkan ve merkezi yönetime bir başkaldırı niteliği taşıyan isyanları ortadan kaldırmaya çalışacaktı. Bunu yaparken de Hız. Peygamber'in uzun yıllardır yetiştirdiği Sahabî kadrosunu ihtiyaç duyacaktı. Medine'de bulunan birçok sahabe Hız. Peygamber'in terbiyesinde yetişmesinin yanı sıra onun komutanlık ve idare sanatından da bazı bilgiler edinmişlerdi. Hatta birçoğu bu amaçla komutan, amil, zekât görevlisi ya da elçilik gibi çeşitli görevlerde vazife almış kişilerdi. İşte bu kişiler devlet yönetimi konularında halifenin en yakınında yer alıyorlardı.

Biz de çalışmamızda bu kişileri ele almayı ve dönemi bütüncül olarak okumayı düşündük. Amacımız bu zorlu dönemde Hız. Ebû Bekir'in yönetiminde alan kişileri belirlemek ve onun döneminde görev

almış kimseleri tespit etmektir. Bu tespiti yaparken ismi geçen görevlilerin; göreve geliş süreçlerini, görevlerini ve görevden ayrılma süreçlerini ele almaya çalıştık. Bu yöntemle tespit etmeye çalıştığımız husus; Hz. Ebû Bekir döneminde görev almış kişilerin kimler olduğu ve hangi kabilelere mensup olduğunun yanında, daha önce görev deneyimlerinin bulunup bulunmadığının belirlenmesidir.

2. Konunun Önemi

Hz. Peygamber, daha önce herhangi bir devlet geleneğine sahip olmayan Arapları bir araya getirmiş ve bir devlet kurmayı başarmıştı. Fakat Arapların onun vefatından sonra peygamberlik vazifesi olmayan sıradan bir kişiye itaat konusunda nasıl bir tavır takınacakları soru işaretiydi. Bu soru işaretlerine rağmen devletin başına bir an önce yönetici seçilmeliydi. Zira Hz. Peygamber'in vefatı sürecinde İslam coğrafyasının farklı bölgelerinde ortaya çıkan yalancı peygamberlerin ortadan kaldırılması ve merkezi yönetime başkaldıran grupların yeniden itaat altına alınması için acil adımlar atılmalıydı. Merkezi yönetimin bu konuda zafiyet göstermesi isyanın kitlesel hale dönüşmesine neden olabilirdi. Devletin güvenliğini tehdit eden bu olayların kontrol altına alınması için gerekli tedbirlerin bir an önce uygulamaya konulması icab ediyordu. Fakat bu adımların sağlıklı bir şekilde atılabilmesi için yeni devlet başkanının seçilmesi ve bu geçiş sürecinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesine ihtiyaç vardı. Netice itibarıyla çok kısa bir süre içerisinde İslam toplumunu bir arada tutacak ve devleti yönetecek kişinin seçilmesi ile Müslümanların önündeki ilk engel başarılı bir şekilde aşılmış oldu. Halife biat işlemlerini tamamladıktan sonra Hz. Peygamber'in yolundan gideceğini herkese açıkladı ve onun belirlediği hedefler doğrultusunda hareket planları oluşturarak Üsame ordusu, dinden dönenler ve zekât vermeyi reddedenler, Irak ve Şam fetihleri konularında adımlar atmaya başladı.¹

Hz. Ebû Bekir'in ridde hareketlerinin bastırılması sürecinde göstermiş olduğu kararlı tutum ve dönemin iki büyük gücü Sâsânî ve Bi-

¹ Halife b. Hayyât, *Tarih*, (tah. Ekrem Ziya Ömeri), Beyrut, 1997, I, 100, 107-110; Taberî, *Tarih'ul Ümem ve'l-Mülük*, Beyrut, Daru Turas, 1967, III, 226-227, 343-345; İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, Daru İhya'î Turasi'l-Arabi, 1988, VI, 335; Belâzurî, *Futuhu'l-Buldan*, Beyrut, 1988, I, 91; İbn Kuteybe, *Ahbaru Tval*, Kahire, Daru İhya'î ve'l-Kütübü'l-Arabi, 1960, 111.

zans'a karşı başlattığı fetih hareketleri dikkatle incelenmesi gereken konulardan biridir. Zira Hz. Peygamber'in vefatıyla birlikte zayıflayacağı düşünülen İslam devletinin, ridde hadiseleri gibi önemli bir iç problemi kısa sürede kontrol altına almasından sonra, dönemin en büyük iki devletine karşı giriştiği mücadele takdire şayan bir durumdur. Bahsi geçen bu icraatların iki buçuk yıl gibi kısa bir zaman diliminde yapılmış olması da ayrıca dikkat çekicidir. Bu kısa dönemde Hz. Ebû Bekir'in başarısını etkileyen faktörlerin ortaya çıkarılması gerekmektedir. Bu faktörlerden biri olan ve başarıyı doğrudan etkileyen insan unsuru ve istihdamı meselesi dikkatle incelenmelidir. Bunun yanında Hz. Ebû Bekir'in yaptığı atamalarda kabileler arası dengeleri gözetme siyaseti de belirlenmelidir. Bunun tespiti ile birlikte özellikle Hz. Osman döneminde ortaya çıkan problemler daha rahat bir şekilde ortaya konulacaktır. Özellikle Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer dönemlerinde görev yapan kişiler ve bu kişilerin mensup olduğu kabilelerin devlet içindeki dağılımının oranı ile Hz. Osman döneminde bu oranın nasıl bir değişime uğradığının belirlenmesi için Hz. Ebû Bekir dönemi bu gözle ele alınmıştır. Hz. Ebû Bekir'in hilafeti bir geçiş dönemi olması açısından sonraki dönemlerde bir referans noktası olarak değerlendirilmiştir. Hz. Ömer'den sonra göreve gelen Hz. Osman'ın önceki halifelerin uygulamalarına riayet edeceğini söylemesi de bunun bir göstergesidir. Bu çalışma daha sonra bu bakış açısıyla yapılacak olan Hz. Ömer ve Hz. Osman dönemi devlet bürokrasisi çalışmalarına bir temel oluşturacaktır.

3. Çalışmanın Yöntemi

Çalışma bir giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın amacı, önemi, yöntem ve içeriği ele alınmıştır. Ayrıca çalışma sırasında daha çok müracaat edilen eserlerin hangi yönleriyle çalışmaya dayanak oluşturduğunun açıklandığı kaynaklar ve araştırmalar bölümü yer almaktadır. Birinci bölümde Hz. Ebû Bekir dönemindeki merkezi bürokrasiye değinilerek İslam devletine devlet başkanı, vali, vekil, şûra heyeti, müezzin, kâtip, davet elçisi ve hâcip olarak hizmet eden kişiler ele alınmıştır. Ele alınan bu kişilerin göreve gelişleri, görev süresince yaptıkları ve görevden ayrılışları incelenmiştir.

İkinci bölümde Hz. Ebû Bekir'in döneminin mali bürokrasisi ele alınmıştır. Bu bölüm altında beytûlmâl görevlileri ve zekât amilleri in-

celenerek kimlerin bu görevlerde bulunduğu ve hangi bölgelerde görevlendirildikleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölüm Hz. Ebû Bekir'in askeri bürokrasisine ayrılmıştır. Bu başlık altında komutanlar, askeri ulaklar, sancaktarlar, istihbarat elemanları, yardımcı kuvvet komutanları, öncü kuvvet komutanları ve komutan vekilleri ele alınmıştır.

Hz. Ebû Bekir döneminde vazife alan kişilerin belirlenmesi ve görevlerinin tespit edilmesine dair yapılan bu çalışmada, ilk olarak ele alınan kişi ile alakalı soy bilgilerine yer verilmiştir. Bu bilgilerden sonra eğer varsa kişilerin cahiliye döneminde ya da Hz. Peygamber döneminde yaptıkları görevlere değinilmiştir. Bu bilgilerin verilmesindeki amaç Hz. Ebû Bekir tarafından görevlendirilen kişilerin göreve gelmesinde etkili olan saiklerin belirlenmesidir. Eğer bu kişiler daha önce herhangi bir görev almamış ve mezkûr kişiler hakkında yeterli bilgiye ulaşamamışsa soy bilgileri verildikten sonra Hz. Ebû Bekir dönemindeki vazifelerine değinilmekle yetinilmiştir.

Cahiliye döneminden başlamak üzere Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir dönemlerinde görev almış kişiler hakkında bilgiler verilirken sistematik olması açısından dönem ayrımlarına gidilmiştir. Bununla beraber Hz. Ebû Bekir tarafından birçok farklı bölgede görevlendirilen kişiler hakkındaki malumatlar da bu hususa uygun olarak bölümlere ayrılmıştır. Örnek olarak Halid b. Velid hakkında verilen bilgilerde ilk önce Müslüman olması ve Hz. Peygamber dönemindeki görevlerine değinilmiş, daha sonra da Hz. Ebû Bekir dönemindeki görevlerine yer verilmiştir. Aynı zamanda ikinci kısımda kendi arasında başlıklara ayrılmış, ridde savaşları, Irak ve Şam fetihleri ayrı ayrı ele alınmıştır. Bu sayede okuyucunun dönemleri ve görev farklılıklarını görmesi amaçlanmıştır.

Bu dönem zarfında farklı görevlerde bulunan kişiler hakkındaki bilgiler her görev için ayrı ayrı vermeye çalışılmıştır. Bilgiler verilirken görev yoğunluklarının bulunduğu alanlar esas alınarak soy bilgileri ve görev geçmişleri bu bölümlerde ele alınmış, diğer vazifelerinin yer aldığı bölümlerde ise sadece o göreve dair bilgilere yer verilmiştir. Örneğin komutanlık vasıfları ön plana çıkan ve daha sonra fethedilen bölgeye vali olarak atanan kişiler hakkındaki ayrıntılı bilgiler komutanlık bölümü altında yer verilmiş, valilikle alakalı vazifesine ise ilgili bölümde kısaca değinilmiştir.

Ele alınan kişilerin sıralanması hususunda görevlendirme öncelikleri esas alınmıştır. Hz. Ebû Bekir tarafından ilk önce görevlendirilen kişiler birinci sırada yer almıştır. Örneğin Üsame b. Zeyd Hz. Ebû Bekir döneminde komutanlık vazifesiyle yola çıkan ilk kişi olmasından dolayı komutanlar bahsi anlatılırken ilk sırada ele alınmıştır. Bununla beraber görevlendirilme tarihleri hakkında bilgi bulunmayan kişiler verilirken ana kaynakların sıralamasına riayet edilmiştir.

4. Kaynaklar

Hz. Peygamber'in son günlerinde başlayan irtidat hadiseleri onun vefatıyla birlikte hız kazanmış, Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesi sürecinde ve sonrasında da devam etmiştir. Mekke, Medine ve Taif haricinde birçok bölge ya kısmen ya da tamamen dinden dönmüşlerdir. Hz. Ebû Bekir, İslam toplumunu etkileyen bu mesele karşısında soğukkanlılığını yitirmemiş, yerinde ve acil çözümlerle ridde hadiselerini bastırarak, hedefini Irak ve Şam toprakları olarak belirlemiştir. Bu dönemi doğrudan ya da dolaylı olarak ele alan eserler çalışmanın ana omurgasını oluşturmuşlardır. Yararlanılan kaynakların tamamından bahsetmek mümkün görünmediği için daha fazla müracaat edilen eserler hakkında bilgiler vermekle yetinilecektir. Yararlanılan bu eserleri; Tarih Kitapları, Siyer, Meğazi, Ensâb ve Tabakât Kitapları ile Coğrafya ve Futuh Kitapları başlıkları altında incelemeyi uygun gördük.

4.1. Genel Tarih Kitapları

Genel tarih kitapları özellikleri gereği Hz. Âdem döneminden başlayarak müellifin eserini yazdığı döneme kadar gerçekleşen olayları belli bir sıra gözeterek zikreden kaynaklardır. Bu kaynakların yazıldıkları dönemler ve yazılış amaçları göz önüne alındığında Hz. Peygamber ve Hulefa-i Raşidin döneminden bahsetmeleri ve bu konuda geniş ve kapsamlı bilgiler vermeleri kaçınılmazdır. Bu nedenle genel tarih kitaplarından oldukça fazla yararlanılmıştır. Bu kitapların başında, ansiklopedik bilgiler taşıyan ve günümüze intikal eden en erken kaynak olması dolayısıyla Halife b. Hayyât (ö. 240/854-55) tarafından yazılan *et-Tarih* adlı eser gelmektedir. Bu eserden özellikle Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir'in görevlendirmiş olduğu kişileri ve bu kişilerin hangi görevlerde istihdam edildiklerinin tespitinde yararlanılmıştır. *et-Tarih* adlı eser ilk kaynak olması hasebiyle Hz. Ebû Bekir'in valisinden kadısına, beytûlmâl sorumlusundan hacibine, hatibinden müezzine kadar verilen bilgiler çalışmanın omurgasını oluşturması açısından

önemlidir. Bununla birlikte Dineverî'nin (ö. 282/895) *el-Ahbaru't-Tıval* adlı eserinden, fetihlere katılan kişilerin tespit edilmesi hususunda yararlanılmıştır.

Genel tarih kitapları arasında sayılan ve kendinden önceki bilgileri kitabında toplayarak farklı rivayetleri görmemize ve rivayet karşılaştırması yapmamıza fırsat tanıyan Taberî'nin (ö. 310/923) *Tarihu'r-Rusûl ve'l-Mülûk* adlı eserine çalışmanın hemen hemen her aşamasında müracaat edildi. Özellikle ridde hadiseleri, Irak fetihleri ve Şam fetihleri, Yermük ve Ecnadin Savaşı ile birlikte çalışmayı etkileyen boyutuyla bu savaşlarda hangi komutanların yer aldığı ve hangi bölgelerin fethedildiği gibi bilgilerden istifade edildi.

Genel tarih özelliği gösteren ve Taberî ile aynı rivayetlere yer vermesinin yanında sahabeler hakkında bölümler açmış olması ve bu sahabeler hakkında geniş bilgiler sunmasından dolayı İbnü'l-Cevzi'nin (ö. 597/1201) *el-Muntazam* adlı eserinden sıklıkla yararlanıldı.

Genel İslam tarihi kaynakları arasında yer alan ve Taberî'nin muhtasar olarak geçtiği bazı bölümleri eserine detaylı bir şekilde almış olması dolayısıyla İbnü'l-Esir'in (ö. 630/1233) *el-Kâmil* adlı eserinden çalışmanın her safhasında yararlanıldı. Özellikle Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesi, ridde hadiselerinin detaylı analizi, hangi kabilelerin irtidat ettiği ve buralara gönderilen komutanlar ile yapılan savaşların yanında Irak ve Şam fetihlerine oldukça geniş yer vermesi önemli noktaların detaylı analizine fırsat vermiştir.

Eserde sıklıkla kullanılan ve Taberî'de yer alan rivayetlerin karşılaştırılması yanında Ridde, Irak ve Şam fetihleri ile alakalı verdiği bilgilerden dolayı İbn Kesir'in (ö. 774/1373) *el-Bidaye'sini* zikretmek yerinde olacaktır.

Yine Mesudi'nin (ö. 345/956) *et-Tenbih ve'l-İşraf'ı*, Makdisi'nin (ö. 390/1000) *Kitabu'l-Bed' ve't-Tarih'i*, İbn Haldun'un (ö. 808/1406) *Kitabu'l-İber'i* genel tarih kitapları arasında sıklıkla başvurduğumuz kaynaklardandır.

Yine İslam öncesinden başlamak üzere Hz. Ebû Bekir dönemi için önemli kaynaklardan biri olan Cevad Ali'nin *el-Mufasssal* adlı eseri çalışmanın hemen hemen her aşamasında kullanılmıştır.

4.2. Siyer, Meğazi, Ensâb ve Tabakât Kitapları

Hız. Peygamber'in hayatını ve ilahi çağrısını konu edinen siyer kitapları da çalışmada sıklıkla yararlanılan eserler arasında yer almaktadır. Özellikle çalışmanın bir bölümünü teşkil eden ve Hız. Peygamber'in çağrısına uyarak Müslüman olanların kim oldukları, İslam'daki öncelikleri ve Hız. Peygamber'in bu kimseleri hangi görevlerde, hangi usule göre istihdam ettiği gibi bilgilerin tespitinde yararlanılmıştır. Bu kaynaklar arasında İbn İshak'ın (ö. 151/768) *es-Sîre*'si ve İbn Hişam'ın (ö. 218/833) *es-Sîretü'n-Nebeviyye*'si ilk akla gelenlerdendir. İbn Hişam'ın eserinin Süheyli (ö. 581/1185) tarafından yapılmış şerhi olan *er-Ravdü'l-Unüf*'ü de bu grubun arasında saymakla birlikte eserin daha çok ilk kaynakları destekleyici özelliğinden yararlanılmıştır. Bununla beraber İbn Seyyidinnas'ın (ö. 743/1342) *Uyunu'l-Eser*'i ve Diyarbekri'nin (ö. 966/1559) *Tarihu'l-Hamis*'i sayılabilir.

Hız. Peygamber döneminden başlayarak onun hayatını, gazvelerini ve İslam'ı yaymak için yaptığı faaliyetleri konu edinmesi bakımından Meğazi kitapları da eserimizi yazarken müracaat ettiğimiz temel kaynaklar arasında yer almaktadır. Müstakil olarak Hız. Peygamber'in gazve ve seriyyelerini konu alan çalışmanın başından sonuna kadar ele alınan görevlilerin Hız. Peygamber dönemindeki durumlarını, Bedir ve Uhud Savaşındaki tutumlarının tespitinde en fazla yararlanılan kaynaklardan biri de Vakıdî'nin (ö. 207/823) *el-Megazi* adlı eseridir.

Cahiliye dönemi Arap tarihi, Hız. Peygamber'in nesebi ve diğerkabilelerin soyları ile alakalı bilgiler veren Ensâb kitapları önemli kaynaklardandır. Zira her ne kadar Hız. Ebû Bekir dönemi ele alınıyor olsa da konunun muhtevası gereği Hız. Peygamber dönemine sıklıkla atıflarda bulunulmaya ve kabilelerin birbirleri ile olan ilişkilerine yeri geldikçe değinilmeye çalışılmaktadır. Bu yönüyle yararlanılan kaynaklardan biri olan, kabileler ve kişi bilgileri yanında bazı gazveler hakkında malumatlar veren Belâzurî'nin (ö. 279/892-93) *Ensâbü'l-Eşraf* adlı eserini bu bölüm altında zikretmekte fayda görüyoruz. Bununla beraber ez-Zübeyrî'nin (ö. 236/851) *Kitabu Nesebi Kureyş*'ini, İbn Hazm'ın (ö. 456/1064) *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*'ını ve Sem'anî'nin (ö. 562/1166) *el-Ensâb*'ına değinmek gerekir.

Tabakât kitapları konunun muhtevası gereği en fazla yararlanılan kaynaklar arasında yer almaktadır. Bu tür kaynaklardan ele alınan kişilerin nesebi, ailesi, şemaili ve yaptığı görevlerine dair ayrıntılı

bilgiler elde edilmiştir. Özellikle genel tarih kitaplarında tespit edilmeyen bazı kişilerin vazifeleri ile alakalı bilgilerin belirlenmesinde tabakât kitaplarından yararlanılmıştır. Bu konuda sıkça başvurulmuş tabakât kitaplarını şu şekilde sıralamak mümkündür; Halife b. Hayyât'ın (ö. 240/854-55) *Tabakât*ı, Buhari'nin (ö. 256/869) *Tarihu'l-Kebîr*i, İbn Sa'd'ın (ö. 230/845) *Tabakâtü'l-Kübra*'sı, İbnü'l-Esir'in (ö. 630) *Üsdü'l-Ğabe fi Marifeti Sahabe*'si, İbn Abdilber'in (ö. 463/1071) *el-İstiab fi Marifeti'l-Ashab*ı, İbn Hacer'in (ö. 852/1448) *el-İsabe fi Temyiz-i-Sahabe*'si ve *Tehzibu't-Tehzib*i, İbn Asakir'in (ö. 571/1176) *Tarihu Dimeşk*i, Zehebî'nin (ö. 748/1348) *Siyeru-A'lam'un-Nübelâ*'sı, İbn Naim'in *Marifeti Sahabe* adlı eseridir. Oldukça erken dönemde kaleme alınmış olması hasebiyle Buhari, Halife b. Hayyât ve İbn Naim'in eserleri çalışmamız için kıymetli bilgiler vermekle birlikte bu bilgileri muhtasar bir tarzda sunmaktadırlar. Bunun yanında İbn Abdilber, İbnü'l-Esir, İbn Hacer ve özellikle de İbn Asakir eserlerinde oldukça teferruatlı bilgiler vermektedir. Tabakat kitapları arasında İbn Sa'd'dan özellikle bahsetmek yerinde olur. Zira İbn Sa'd eserinde Hz. Peygamber'in gönderdiği seriyyelerden bahsetmiş, bu kişilerin hangi amaçla gönderildiğini ve görevlerini eserine almıştır. Tabi bunun yanında sahabeler hakkındaki bilgileri ve bölüm başlıklarındaki kabile bilgileri çalışmada sıklıkla kullanılan kısımlar olarak göze çarpmaktadır. Ayrıca ele alınan kişiler hakkındaki bazı malumatlara ulaşabilmek için Vefeyât tarzı eserlere de müracaat edilmiştir. Bunlar arasında ilk akla gelenler İbn Hallikan'ın (ö. 681/1282) *Vefeyâtü'l-A'yan*'ı ve Safedî'nin *el-Vafî bi'l-Vefeyât*'ıdır.

4.3. Coğrafya ve Futuh Kitapları

Arap coğrafyasının farklı bölgelerinde yer alan bazı isimlerin tespiti ve yerlerinin belirlenmesi hususunda coğrafya kitaplarına başvurulmuştur. Bu konuda bazı yer isimlerinin tespiti yanında az da olsa bu bölgelerdeki görevlilere değinen Yakut el-Hamevî'nin (ö. 626/1229) *Mu'cemu'l-Buldan*'ı en fazla müracaat edilen eserlerden biridir.

Futuh kitapları da çalışmamız için önemli eserlerin başında gelmektedir. Bu konuda Belazurî'nin (ö. 279/892-93) *Futuhu'l-Buldan* adlı eseri çalışmanın başından sonuna kadar müracaat edilen eserlerdendir. Belâzurî bu eserini futuh mantığıyla yazmasından dolayı ridde hadiselerine çok fazla bölüm ayırmamıştır. Fakat bunun yanında özel-

likle Hz. Ebû Bekir döneminde meydana gelen Irak ve Şam fetihlerine dair kapsamlı bilgiler vermiştir. Bu bilgilerden yola çıkılarak Hz. Ebû Bekir döneminde Irak ve Şam diyarlarında İslam devletine komutan olarak hizmet etmiş kişilerin tespiti ve fethettikleri bölgeler ile ilgili geniş malumatlara ulaşılmıştır. Yine futuh kitaplarından biri olan ve çalışmanın bir bölümünde sıklıkla kullanılan Vakıdî'nin (ö. 207/823) *Futuhu's-Şam* adlı eserini zikretmek gerekmektedir. Bu eserle birlikte Şam Fethi ile alakalı geniş malumatlar edinilmiş ve diğer bazı kaynaklarda yer almayan komutan isimleri ile anlaşma metinleri ve Halife ile komutanlar arasında yazılan mektuplara ulaşılmıştır.

4.4. Araştırmalar

Bu çalışmada ilk dönem İslam Tarihi kaynaklarının yanında günümüzde yapılmış bilimsel çalışmalardan da yararlanılmıştır. Mahmut Kelpetin'in *Hulefa-i Raşidin Dönemi Tarihi Seyf b. Ömer ve Tarihçiliği* adlı çalışmasını bu başlık altında öncelikle zikretmeliyiz. Özellikle Üsâme ordusunun Suriye'ye gönderilmesi ile ridde hadiselelerinde verdiği detaylı rivayetlerin yanında bu rivayetleri karşılaştırmalı olarak aktarması, esere müracaat etmemize vesile oldu. Bundan başka Mustafa Fayda tarafından yazılan *Allah'ın Kılıcı Halid b. Velid* kitabından yararlandık. Özellikle Halid b. Velid konusunda detaylı bir araştırma olmasının yanında ridde savaşları, Irak ve Şam fetihlerindeki rolü hakkında verdiği bilgiler çalışmanın ilgili bölümleri için önem arz etmektedir. Ayrıca Bahriye Üçok tarafından kaleme alınan *İslam'dan Dönenler ve Yalancı Peygamberler* adlı eser, ridde dönemi ile alakalı başvurulacak önemli çalışmalardan biridir. Özellikle dinden dönen ve İslam üzere kalanlar ile alakalı vermiş olduğu bilgiler konumuz açısından bir hayli öneme sahiptir.

Hz. Ebû Bekir döneminde cereyan eden olayları ve bu olayların başrolündeki aktörleri ele almış olmamız günümüzde yapılmış birçok çalışmadan yararlanmamıza olanak tanımıştır. Özellikle sahabelerin detaylı bir şekilde analiz edilmesine yardımcı olan eserler konumuz açısından ayrıca bir öneme sahiptir. Bu kitapların başında İrfan Ayca'nın *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebû Süfyan'ı*, Adem Apak'ın *İslam Siyaset Geleneğinde Amr b. Âs*, Hz. Osman Dönemi Devlet Siyaseti, Asabiyyet ve Erken Dönem İslam Siyasi Tarihindeki Etkileri adlı kitapları, Mehmet Salih Arı'nın *Hz. Ebû Bekir ve Ridde Savaşları* adlı eserleri gelmektedir. Yine çalışmanın bir bölümünü oluşturan ve Hz.

Ebû Bekir döneminde komutanlık yapmış kişilerin Hz. Peygamber dönemindeki tecrübelerini ortaya için Serdar Özdemir'in *Hz. Peygamber'in Seriyeleri ve Seriyeye Komutanları* adlı çalışmasından pek çok kez yararlanılmıştır. Yine bu konuda *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*'nin ilgili maddelerine de değinmek yerinde olacaktır.

Bunların yanında bazı yüksek lisans ve doktora çalışmalarından istifa edilmiştir. Çalışmanın bir bölümünü oluşturan vekillerin tespiti konusunda Hilâl Şengül'ün *Hz. Peygamber'in Sefere Çıkarken Bıraktığı Vekiller ve Atama Kriterleri* adlı eserinden istifade edilmiştir. Bununla beraber, Hz. Peygamber'in elçilerinin tespitinde Zeynep Şulul'un, *Hz. Peygamber Tarafından İslam'a Davet İçin Gönderilen Elçiler* adlı çalışmasından yararlanılmıştır.

— BİRİNCİ BÖLÜM —
MERKEZÎ KADRO

Bu bölümde, idarenin temeli olması itibariyle kuruluşu, doğuşu ve gelişmesi bakımından hilafet müessesesi ele alınacaktır. Aynı zamanda halifenin en büyük yardımcısı ve devlet işlerindeki destekçisi konumunda bulunan müşavir ile önemli konularda kendilerinden fikir aldığı şura üyelerine de değinilecektir. Bunların dışında hilafet merkezi adına şehirlerde yöneticilik yapan valiler, devlet yazışmalarını yürüten kâtipler, halifenin Medine dışına çıkması halinde merkezin idaresini üstlenen vekiller, namaz vakitlerinin geldiğini haber veren müezzinler, halifenin özel işleriyle ilgilenen hacibi ve İslam’a davet mektuplarını çeşitli bölgelere ulaştıran davet elçileri hakkında bilgilere yer verilecektir.

A. Devlet Başkanı (Halife)

İslam tarihinde devlet başkanı için kullanılan bir terimdir. Sözlükte “birinin yerine geçmek, birinin ardı sıra gelerek onun yerini almak, yerini doldurmak, vekâlet veya temsil etmek” gibi manalara gelen bu kelime terim anlamı olarak da Hz. Peygamber’in vefatından sonra devlet başkanlığını üstlenen kişileri ifade etmektedir.² Hilafet

² Kettani, *Hz. Peygamber’in Yönetimi*, Çev. Ahmet Özel, İstanbul, 2003, İz Yayıncılık, I, 131-132; Hasan İbrahim Hasan, *Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi*, Kayıhan Yayınları, birinci baskı Nisan 1985, II, 121; Ramazan Can, *Hz. Peygamber Sonrası*

müessesesi, Hz. Peygamber'in vefatından sonra Beni Saide Gölgeğinde bir araya gelen Evs ve Hazrec kabilelerinin kendi içlerinden birine devlet başkanlığı için biat etmek istemeleri üzerine Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in bu durumu haber alması ve devamında Hz. Ebû Bekir'e devlet başkanlığı konusunda biat edilmesi ile ortaya çıkmıştır.³ Birine halef olan ve onun makamına geçen manasında Hz. Peygamber'den sonra geldiğı ve devlet başkanı olduğı için Hz. Ebû Bekir'e bu unvan verilmiştir. Devlet başkanlığı için kullanılan diğeri bir terim de imamlıktır. Gerek Hz. Peygamber gerekse hulefa-i raşidin döneminde namazlarda imamlık yapması ve hutbe okumasının yanında önder ve lider konumda bulunması nedeniyle de bu adla anılmıştır.⁴ Hz. Peygamber'in ardından devlet başkanı olan Hz. Ebû Bekir için halifetü Rasulüllah, devlet başkanlığı içinse hilafet kelimesinin kullanılması, halifenin peygamberlik görevi hariç olmak üzere Allah Rasulü'nün yerine geçerek onun dünyevi otoritesini temsil etmesi, yeryüzünde İslam dininin hükümlerini uygulaması, dünya işlerine dair sorunları gidermesi ve düzeni sağlaması, Allah'ın adını yeryüzünde hâkim kılması içindir.⁵ İbn Haldun bu konuyu şöyle açıklamaktadır; "hilafet uhrevi maslahatlar ile bunlara bağı olan dünyevi maslahatlar hususunda, nazar-ı şer'inin gereğine göre tüm insanları sevk ve idare etmektir. Zira Şarî' nazarında dünyadaki tüm ahval, ahiretteki maslahatların nazar-ı itibara alınmasına bağıdır. İmdi hakikatte hilafet, dinin korunması ve dünyanın dini siyasetle idare edilmesi için şeriat sahibine (Hz. Muhammed) niyabet ve vekâlettir.⁶

Yönetimde Meşrûiyet Tartışmaları ve Saltanata Karşı Duranlar, Tablet Yayınları, birinci Baskı, Temmuz 2007, 35; M. Beşir Eryarsoy, "Hilafet", *İslam Ansiklopedisi*, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1990, II, 422; İbrahim Sarıçam ve Seyfettin Erşahin, *İslam Medeniyeti Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2016, 88.

³ Avcı Casım, "Hilafet", *DİA*, XVII, 540-541; İbrahim Sarıçam ve Seyfettin Erşahin, *İslam Medeniyeti Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2016, 89.

⁴ M. Beşir Eryarsoy, "Hilafet", *İslam Ansiklopedisi*, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1990, II, 423.

⁵ Avcı Casım, "Hilafet", *DİA*, XVII, 540; Kettani, *Hz. Peygamber'in Yönetimi*, Çev. Ahmet Özel, İstanbul, 2003, İz Yayıncılık, I, 131; Ahmet Güzel, *Hulefa-i Raşidin Döneminde İdari Yapı*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, 2011, 44.

⁶ İbn Haldun, *Mukaddime*, Çev. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, on birinci baskı, İstanbul, 2016, 421; Komisyon, *İslam Kurumları Tarihi*, 56-57, Ankara, 2013. Ayrıca bkz., Köse, Feyza Betül, *Medine'de Sosyal Hayat*, Mana Yay., İstanbul 2016, 229-236.

Hz. Ebû Bekir

Ebû Bekir Abdullah b. Ebû Kuhafe Osman b. Amir b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre b. Ka'b b. Luey b. Galib b. Fihri el-Kureyşî et-Teymî (ö.13/634).⁷ Fil vakasından üç yıl kadar önce doğdu. Mekke döneminde ilk Müslüman olanlardandır.⁸ Anne ve babasının mensup olduğu Teym kabilesinin soyu Mürre b. Ka'b'da Hz. Peygamber'in nesebi ile birleşir. Cahiliyye dönemindeki adı Abdü'l Ka'be idi. Hz. Peygamber adını Abdullah olarak değiştirdi. "Atik",⁹ "Zü'l-Hilâl",¹⁰ "Evvah"¹¹ gibi lakaplarla anılmasına karşın daha çok "Sıddık"¹² lakabıyla bilinir.

⁷ İbn Hişam, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, Mısır, Şeriketü'l-Mektebe, 1995, I, 249, 683; İbn Hadide, *Misbah*, Beyrut, Alemü'l-Kütüb, ts. I, 29-30; İbni Habîb, *Muhabber*, Beyrut, Daru'l-Afaki Cedide, ts. I, 12; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, Kahire, Heyetü'l-Mısriyye, 1992, I, 167; Fesevi, *el-Marife ve Tarih*, Beyrut, Müessesetü'r-Risale, 1981, I, 238; Mesudi, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, Kahire, Ddaru's-Savi, ts. I, 247; Makdisi, *Bed'u ve't-Tarih*, Mektebetü's-Sekafetü'l-Diniyye, Bursaid, V, 76; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam Tarihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, Beyrut, Daru'l-Kütübü'l-İlmiye, 1992, IV, 53; Zehebî, *Tarihu'l-İslam ve Vefeyatül Meşahir ve'l-A'lam*, Beyrut, Daru'l-Kitabu'l-Arabiyye, 1993, III, 105; İbn Sa'd, *Tabakât'ül-Kübra*, Beyrut, Daru'l-Kütübü'l-İlmiye, 1990, III, 125; Halife b. Hayyât, *Tabakâtü Halife b. Hayyât*, Daru'l-Fikr li'l-Taba'a ve'n-Neşr ve't-Tevzi', 1993, I, 48; İbn Abdilber, *el-İsti'âb fi Marifeti'l-Ashab*, Beyrut, Daru'l-Ci'l, 1992, III, 963; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe fi Marifeti Sahabe*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiye, 1994, III, 310; Zehebî, *Siyeru A'lam'u-Nübela*, Kahire, Daru'l-Hadis, 2006, II, 355; İbn Hacer, *el-İsabe fi Temyizi Sahabe*, Beyrut, Daru'l-Kütübü'l-İlmiye, 1415, IV, 145; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir Evvelü Hulefa'i-Raşidin*, Daru'l-Kitabu'l-Arabi, 2004, I, 13; Belâzurî, *Ensâbu'l-Eşraf*, Beyrut, Daru'l-Fikr, 1996, X, 51.

⁸ İbn İshak, *es-Sîre*, Beyrut, 1978, I, 139; İbn Hişam, *es-Sîre*, I, 249-250; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, Beyrut, Daru'l-Kalem, 1993, I, 113; Makrizî, *İmtau'l-Esma*, Beyrut, Daru'l-Kütübü'l-İlmiye, 1999, I, 32-34; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 168; Taberî, *Tarih*, II, 317; Makdisi, *Bed'u ve't-Tarih*, IV, 145; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi Tarih*, Beyrut, Daru'l-Kitabu'l-Arabi, 1997, I, 657; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, I, 127; İbn Kesir, *el-Bidaye*, III, 38; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 128.

⁹ Atik; güzel soylu, eski, azat edilmiş gibi anlamalara gelir; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 167; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 963.

¹⁰ Servetini Allah yolunda harcadığı ve yırtık elbiseler giydiği için bu lakapla anılmıştır; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 167.

¹¹ Çok şefkatli ve merhametli olduğu için böyle söylenmiştir; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 167.

¹² Çok samimi, çok sadık anlamına gelir. O mi'raç hadisesi başta olmak üzere Hz. Peygamberin söylediği her şeye tereddütsüz inanmış ve bu lakabı almıştır; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 167; Fesevi, *el-Marife ve Tarih*, I, 238; Mesudi, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, I, 247; Makdisi, *Bed'u ve't-Tarih*, V, 76; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 53; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 105-110; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 125-130; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 963; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 310-315; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 355-365; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 145-148; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 13-14; Belâzurî, *Ensâb*, X, 52; Mustafa Fayda, *Hulefa-ı Raşidin Devri*, Kubbealtı Neşriyat, Ekim 2014, 25-26.

Resul-i Ekrem'in vefatından sonra devlet görevini üstlendiği için "Halifetü Resulillah" ünvanıyla anılan Hz. Ebû Bekir'in çocukluğu, gençliği ve Müslüman olmadan önceki hayatı ile ilgili fazla bilgi bulunmamakla birlikte ticaretle uğraştığı bilinmektedir.¹³

Mekke'nin ileri gelenlerinden biri olması sebebiyle İslam'ın Mekke eşrafı arasında yayılmasında etkin bir rol üstlendiği bilinmektedir. Onun daveti ile birlikte Hz. Osman, Talha b. Ubeydullah, Sa'd b. Ebî Vakkas, Zübeyr b. Avvam, Abdurrahman b. Avf, Ebû Ubeyde b. Cerah, Osman b. Maz'un, Abdullah b. Mes'ud, Ebû Seleme el-Mahzumi, Halid b. Saîd b. As, Ubeyde b. Harîs, Habbab b. Eret, Erkam b. Erkam, Bilâl-i Habeşi ve Suheyb-i Rumi gibi önemli sahabiler Müslüman olmuşlardır.¹⁴ Müşriklerin Müslüman olan zayıf kişilere ve özellikle de kölelere çok ağır işkenceler yaptıkları dönemde birçok köleyi satın alarak özgürlüğüne kavuşturdu.¹⁵ Ensâb ilmini iyi bilen Hz. Ebû Bekir Mekke'ye gelen insanların İslam'a davet edilmesi sürecinde de önemli roller üstlendi.¹⁶

İşkencelerin dayanılmaz boyutlara ulaşmasından sonra Müslümanlar önce Habeşistan'a sonra da Medine'ye hicret etmeye başladılar. Hz. Ebû Bekir de izin isteyerek Medine'ye gitmek istediğini bildirince Hz. Peygamber ona acele etmemesi gerektiğini, Allah'ın bu yolda kendisine bir arkadaş bulacağını söyledi. Bunun üzerine o Hz. Peygamber'le birlikte hicret edeceğini anladı ve onu bekledi. Bu konuşmadan dört ay sonra Hz. Peygamber, onun evine gelerek Medine'ye hicret edeceklerini bildirdi. Hz. Ebû Bekir Allah Resulü ile hicret etme şerefine nail olduğu gibi mağarada yaşadıkları neticesinde de Allah'ın ayetine konu olan¹⁷ seçkin bir sahabe olarak tarihteki yerini aldı.¹⁸

¹³ İbn İshak, *es-Sîre*, I, 140; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 113; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 145-147.

¹⁴ İbn İshak, *es-Sîre*, I, 140; İbn Hişam, *es-Sîre*, I, 250; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 113-114; İbn Hadide, *Misbah*, I, 58; Taberî, *Tarih*, II, 317; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 966; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 147.

¹⁵ İbn Hişam, *es-Sîre*, I, 318; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, I, 36; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 311-314; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 147.

¹⁶ İbn İshak, *es-Sîre*, I, 140-141; Taberî, *Tarih*, II, 317-318; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 963-968; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 147.

¹⁷ *Tevbe*, 9/ 40.

¹⁸ İbn Hişam, *es-Sîre*, I, 480-485; İbn Hadide, *Misbah*, I, 29-32; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, I, 57-58; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda ve'r-Reşad*, Tahkik, Şeyh Adil Ahmet Abdülmevcud ve Şeyh Ali Muhammed Meud, Beyrut, Daru'l-Kütübü'l-İlmiye, 1993, II,

Hz. Peygamber Mekke’de, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer arasında kardeşlik bağı kurarken, Medine’de ise Harice b. Zeyd ile onu kardeş ilan etti ve onu Harice’nin evine yerleştirdi.¹⁹ Hz. Eb3a Bekir Medine’ye hicretten sonra da ticaret yapmaya devam etti. Hz. Peygamberin mescit yapmak için kararlaştırdığı yeri satın alan yine Hz. Ebû Bekir’di. Mekke döneminde olduğu gibi Medine döneminde de katıldığı seriiyeler ve dokuzuncu yılda hac emiri olarak tayin edildiği günler haricinde Hz. Peygamberin yanından ayrılmadı.²⁰

Hz. Ebû Bekir, Allah Resulü ‘nün komutan olarak katıldığı bütün gazvelerde yer aldı. Hudeybiye, Umretü-l Kaza ve Veda Haccında bulundu. Resulullah Bedir Gazvesine karar vermeden önce onunla istişare etti ve onu ordunun sağ kanadına yerleştirdi. Zaferin ardından esirlerin durumu ile ilgili meseleyi onun görüşü doğrultusunda sonuca bağladı.²¹ Yine Hz. Ebû Bekir, Allah Resulü için kurulan komutanlık karargâhında Hz. Peygamber’le birlikte bulundu. Uhud Savaşının en şiddetli döneminde vücudunu Hz. Peygamber’e siper edenlerden biride oydu.²²

Rahmet elçisi Hudeybiye günü Kureyş süvarileri ile karşı karşıya gelindiğinde Hz. Ebû Bekir ile istişare etti. Hudeybiye anlaşmasına şahit olarak yazılan Hz. Ebû Bekir²³, anlaşmanın ardından inen Fetih suresinin anlamını kavrayanlardan biri olarak, bu anlaşmaya ve umre yapmadan geri dönmeye itiraz eden Hz. Ömer’i ikna etti.²⁴ Bu yılın sonunda hicri yedinci yılda Hz. Peygamber’in Necid bölgesine göndermiş olduğu orduya komutan tayin edildi. Hz. Ebû Bekir görevini başarılı

410; Diyarbekri, *Tarihu’l-Hamis fi Ahvali Enfüsi Nefs*, Beyrut, Daru Sadr, ts. I, 323; İbnü’l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 54; Zehebî, *Tarihu’l-İslam*, I, 318; İbn Kesir, *el-Bidaye*, III, 221; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 128-129; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, III, 310-316; Zehebî, *Siyeru A’lam*, I, 308; Belâzurî, *Ensâb*, I, 259.

¹⁹ İbn Hişam, *es-Sîre*, I, 493; (İbn Hişam diğer bir rivayette ev sahibinin Hubeyb b. İsaf olduğunu söylemekdedir) İbn Kesir, *el-Bidaye*, III, 277.

²⁰ Vâkıdî, *Megâzî*, I, 7; İbnü’l-Ber, *ed-Dürer*, I, 250; İbn Kesir, *el-Bidaye*, III, 296; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 131-132; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 145-146.

²¹ Vâkıdî, *Megâzî*, I, 58; Makrizi, *İmtau’l-Esma*, I, 100; Sıbt İbnü’l-Cevzi, *Miratu’z-Zaman*, III, 229;

²² Makrizi, *İmtau’l-Esma*, I, 148.

²³ İbn Hişam, *es-Sîre*, II, 319; Makrizi, *İmtau’l-Esma*, I, 296.

²⁴ Vâkıdî, *Megâzî*, II, 610; Makrizi, *İmtau’l-Esma*, I, 294; Yusuf es-Salihi, *Sebilü’l-Hüda*, V, 64.

bir şekilde tamamlayarak Beni Kilab ve Beni Fezare kabilelerini yola getirdikten sonra Medine'ye döndü.²⁵

Hiz. Ebû Bekir, Huneyn Gazvesi ve Taif muhasarasına katıldı. Tebük Gazves'inde Hiz. Peygamberin sancaktarlığını üstlendi. Bu ordunun hazırlanmasında büyük katkısı oldu.²⁶ Hicretin dokuzuncu yılında Hiz. Peygamber'in vekili olarak haccı idare etti ve bir yıl sonra Hiz. Peygamber ile birlikte Veda Haccı'na katıldı.²⁷ Hiz. Peygamber'in kâtipliğini de üstlenen Hiz. Ebû Bekir, bazı devlet başkanlarına gönderilen mektupları bizzat yazdı.²⁸

Hiz. Peygamber rahatsızlanınca cemaate namazı o kıldırdı. Allah Resulü Hiz. Ebû Bekir'in yokluğunda minbere geçen Hiz. Ömer'i durdurdu ve Hiz. Ebû Bekir'in beklenmesini istedi. Hiz. Peygamber vefat etmeden önce kendini iyi hissederek geldiği sabah namazında da yine imamlığı Hiz. Ebû Bekir'e yaptırdı.²⁹ Sabah namazından sonra evine gitmek için Hiz. Peygamber'den izin alan Hiz. Ebû Bekir evine vardığında Hiz. Peygamber vefat ettiği haberini aldı. Allah Resulü'nün vefatına çok üzülen sahabeyi soğukkanlılığını muhafaza ederek mescidde yaptığı konuşma ile sakinleştirdi.³⁰

Ensar'ın Beni Sakife Gölgeliği'nde toplandığını öğrenince Hiz. Ömer ve Ebû Ubeyde b. Cerrah'ı da yanına alarak oraya gitti. Ensar'ın halife seçimi konusundaki sözlerine rağmen yaptığı konuşma ile onları ikna etti ve halife adayı olarak Hiz. Ömer ve Ebû Ubeyde'yi gösterdi. Fakat sahabiler onun halife olmasının daha uygun olduğunu söyleyerek Hiz. Ebû Bekir'e biat ettiler. Halife olduktan sonra verdiği hutbe

²⁵ Yusuf es-Salihi, *Sebîlü'l-Hüda*, VI, 92; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 301; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, II, 446; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 250; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 131; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 65.

²⁶ Vâkıdî, *Megâzi*, III, 991; Makrizî, *İmtau'l-Esma*, II, 47; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 131-132; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 145.

²⁷ Vâkıdî, *Megâzi*, III, 1077, 1094; İbn Hişam, *es-Sîre*, II, 543; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 284; Kastalani, *Mevahibü-Leduniyye*, Kahire, Mektebetü-Tevfikiyye, ts. I, 429; Taberî, *Tarih*, III, 122; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 156; İbn Kesir, *el-Bidaye*, III, 296; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 127; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 145; Belâzurî, *Ensâb*, I, 383.

²⁸ İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 382; İbn Hadide, *Misbah*, II, 123; Makrizî, *İmtau'l-Esma*, I, 60; Kastalani, *Mevahibü-Leduniyye*, I, 531.

²⁹ İbn Hişam, *es-Sîre*, II, 652; Makrizî, *İmtau'l-Esma*, II, 134; İbn Haldun, *Tarih*, II, 486; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, IV, 231; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 133; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 970.

³⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 128-136; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 21.

birçok yönüyle önem arz etmektedir. Bu hutbe ile yürüteceği siyaseti açıklayarak Hz. Peygamber'in yolundan gideceğini açıkça beyân etti.³¹

Hz. Ebû Bekir ilk hutbesinde insanlara şöyle seslendi: “Ey insanlar! Sizin en hayırlınız, en faziletliniz olmadığım halde idare işini üzerime aldım. Ancak Kur’ân nazil oldu, Peygamber’de sünnetlerini ortaya koydu. Kur’ân’ı ve sünneti bize öğretti, biz de öğrendik. Biliniz ki en büyük akıllılık takvadır. En büyük ahmaklık ise doğru yoldan çıkıp günah işlemektir. Gasp edilen hakkını alıp kendisine teslim edinceye kadar zayıf, benim nazarımda en güçlünüzdür. Gasp ettiği hakkı kendisinden alıncaya kadar da güçlü, benim nazarımda en zayıfınızdır. Ey insanlar! Ben sadece kendinden önceki bir rehber tabi olan biriyim. Yoksa yeni bir şey icat eden biri değilim. Şayet bu idare işini güzel yaparsam bana yardım edin! Yok, eğer doğru yoldan saparsam beni doğrultun.”³²

Hz. Ebû Bekir'in halife olduktan sonra ilk icraatı Üsâme Ordu-sunu Suriye bölgesine göndermek oldu. Aslında bu ordu Hz. Peygamber tarafından Şam topraklarına göndermek için hazırlanmıştı. Fakat ordu Medine'den ayrılmadan önce Allah Resulü'nün vefat haberi gelince harekâta ara verildi ve ordu komutanı Üsâme tekfin işlemleri için mescide geldi. Hz. Ebû Bekir hilafet işini üzerine aldıktan sonra Curf'ta bekleyen orduya hareket emri verdi. Fakat bazı sahabeler bu durumun aksine görüş belirterek, Ridde hadiseleri nedeni ile merkezin ve dolayısı ile halifenin korumasız kalacağını iletiler. Yapılan her türlü itiraza rağmen Hz. Ebû Bekir kararından dönmeyerek orduyu Allah Resulü'nün belirlediği güzergâh üzerinden Şam topraklarına gönderdi. Üsâme ordusunun böylesi kritik bir dönemde sefere çıkması Hz. Pey-

³¹ İbn Hişam, *es-Sîre*, II, 656-660; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 100; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 170; Taberî, *Tarih*, III, 203-209; Mesudi, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, I, 247-250; Makdisi, *Bed'u ve't-Tarih*, V, 65-66; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 64-67; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 187-192; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 5-13; İbn Haldun, *Tarih*, II, 487-488; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 135; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 970-974; Mustafa Sabri Küçükaşçı, “*Sakifetü Beni Saide*”, XXXVI, 11; Apak, Adem, *Erken Dönem İslam Tarihinde Asabiyyet*, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2016, 127-136; İra M. Lapidus, *İslam Toplumları Tarihi*, çev. Yasin Aktay, İstanbul, İletişim Yayınları, 2016, I, 78-79.

³² İbn Hişam, *es-Sîre*, II, 661; Taberî, *Tarih*, III, 210; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 136; Belâzurî, *Ensâb*, X, 98; Ahmed Cevdet Paşa, *Dört Büyük Halife Devri*, Ankara, Çamlıca Yayınları, 2015, 28-29.

gamberden sonra yönetim boşluğu oluşacağını düşünen bazı kötü niyetli kabilelere gözdağı oldu.³³

Halifenin önündeki tek engel Üsame ordusunun gönderilmesi değildi. İslam devletinin değişik bölgelerinden irtidat haberleri geliyor, devlet parçalanmanın ve bir iç savaşın eşiğinde duruyordu. Bu süreçte bazı kişiler peygamberliğini ilan edip dinden tamamen dönerken bazı kabileler de zekât vermek istemediklerini merkezi yönetime iletiyorlardı.³⁴ İkinci mesele beraberinde bazı sorunlar da getirdi. Zira bu kabilelerin birçoğu namaz kılmayı kabul ediyor fakat zekât vermek istemiyorlardı. Başta Hz. Ömer olmak üzere birçok sahabe “Lâ İlâhe İllallâh” diyenle savaşmak konusunda Hz. Ebû Bekir’e muhalefet ettiler. Halife ise namazla zekâtın arasını ayıran ve Hz. Peygamber’e verdikleri en ufak bir zekât malını kendisine vermekten imtina eden herkesle sonuna kadar savaşacağını söyledi. Halifenin kararlı duruşu ve ikna edici hitabeti bu konuya soğuk bakan Müslümanların fikirlerini değiştirdi ve savaş öncesi Medine’de görüş birliğine varıldı.³⁵

Savaş kararı alındıktan sonra Medine’ye saldırmak isteyen ve kabilesinin zekâtına el koyan Harice b. Hısn el-Fezari üzerine komutanlığını halifenin bizzat üstlendiği bir sefer düzenlendi ve kabile mensupları dağıtıldı.³⁶ İlk engelin başarıyla aşılmasından sonra peygamberlik iddia eden ve büyük bir ordu toplayan Tüleyha b. Hüveylid’in üzerine gitmek isteyen Halife, başta Hz. Ömer ve Hz. Ali gibi Müslü-

³³ Vâkıdî, *Megâzî*, III, 1121; İbn Seyyidinnas, *Uyunu’l-Eser*, II, 350-351; Makrizî, *İmtau’l-Esma*, II, 126-127; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 100; Taberî, *Tarih*, III, 223-227; Makdisî, *Bed’u ve’t-Tarih*, V, 152; İbnü’l-Esir, *el-Kâmil*, II, 201-202; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 335-337; Sıbt İbnü’l-Cevzi, *Miratu’z-Zaman*, V, 20; Zehebî, *Siyeru A’lam*, II, 201-202.

³⁴ Muhammed Hamidulah, *İslam’da Devlet İdaresi*, terc. Hamdi Aktaş, İstanbul, Beyan Yayınları, 217-219; İra M. Lapidus, Hamidullah, I, 78-79; Claude Cahen, *Doğuşundan Osmanlı Devleti’nin Kuruluşuna Kadar İslamiyet*, terc. Esat Mermi Erendor, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1990, 23-24.

³⁵ Belâzurî, *Futuh*, I, 99-103; Mesudi, *et-Tenbih ve’l-İşraf*, I, 247-250; İbn Miskeveyh, *Tecaribü’l-Ümem*, I, 277; İbnü’l-Esir, *el-Kâmil*, II, 201; Zehebî, *Tarihu’l-İslam*, III, 27-31; Sıbt İbnü’l-Cevzi, *Miratu’z-Zaman*, V, 20-21; Zehebî, *Siyeru A’lam*, II, 378; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 34-35; Belâzurî, *Ensâb*, X, 58; İhsan Süreyya Sırma, *Müslümanların Tarihi*, İstanbul, Beyan Yayınları, 2014, III, 54-58; Apak, Adem, *Erken Dönem İslam Tarihinde Asabiyyet*, 143-146.

³⁶ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 121-125; Taberî, *Tarih*, III, 248; Makdisî, *Bed’u ve’t-Tarih*, V, 156; İbn Haldun, *Tarih*, II, 490; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 34-36; Üçok, Bahriye, *İslamdan Dönerler ve Yalancı Peygamberler*, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1967, 24-25; Apak, Adem, *Erken Dönem İslam Tarihinde Asabiyyet*, 146-148.

manların ısrarları neticesinde Halid b. Velid'i ordunun başına komutan olarak atadı ve Medine'ye döndü. Daha sonra dinden dönen kabilelerle savaşmak üzere on bir sancak hazırladı ve her birini bir komutana vererek İslam devletinin farklı bölgelerine gönderdi.³⁷

Ridde hadiselerinin bastırılmasından sonra fetih hareketleri kapsamında Sâsânî'lerin elinde bulunan aşağı Fırat bölgelerine ordular göndermeye başladı. Bu bölgeye gönderilen orduların başına Halid b. Velid getirildi.³⁸ Ayrıca bu bölgeyi iyi bilen Şeybanilerin reisi konumundaki Müsenna b. Harise de kabilesine kumandan olarak atandı.³⁹ Halid b. Velid bu bölgede birçok yeri fethettikten sonra halifenin emri ile Şam bölgelerine başkomutan tayin edildi.⁴⁰

Halife Irak bölgelerine Halid b. Velid'i gönderdikten sonra Şam bölgelerine de "Yezid b. Ebû Süfyan, Şurahbil b. Hasene, Amr b. Âs ve Ebû Ubeyde b. Cerrah" komutasında birlikler sevk etmeye başladı.⁴¹ Daha sonra bu birlikler Halid b. Velid komutanlığında birleşerek Bizans'a karşı Ecnadin zaferini kazandılar. Bizans güçleri bu savaşın intikamını almak için büyük bir orduyu Müslümanların üzerine gönderdi. Savaş için bir araya gelen ordu komutanları, Yermük'te Bizans'a karşı büyük bir galibiyet kazandı. Halife bu savaşın sonucunu öğrendiğinde son günlerini geçiriyordu. Vefatının yakın olduğunu an-

³⁷ İbn Hadide, *Misbah*, I, 92; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, V, 314; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 101-110; Taberî, *Tarih*, III, 228, 248, 263, 281-300, 302-314, 330; Makdisi, *Bed'u ve't-Tarih*, V, 153-160; İbn Miskeveyh, *Tecaribü'l-Ümem*, I, 279-285; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 80-86; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 202-214, 225-229; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 354-355; İbn Haldun, *Tarih*, II, 359, 494, 498, 501-506; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 32-39, 41-45; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 393; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 31.

³⁸ İbn Hadide, *Misbah*, III, 92-94; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 117; İbn Kuteybe, *Ahbaru Tıval*, I, 111; Taberî, *Tarih*, III, 343; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 97; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 234; İbn Haldun, *Tarih*, II, 507; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 63.

³⁹ Belâzurî, *Futuh*, I, 238; İbn Kuteybe, *Ahbaru Tıval*, I, 111; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 235; İbn Haldun, *Tarih*, II, 507-513.

⁴⁰ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 119; Belâzurî, *Futuh*, I, 111-112; Taberî, *Tarih*, III, 344, 406; Makdisi, *Bed'u ve't-Tarih*, V, 166; İbn Miskeveyh, *Tecaribü'l-Ümem*, I, 289; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 252; İbn Haldun, *Tarih*, II, 514; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 79.

⁴¹ İbn Hadide, *Misbah*, I, 190; Kastalani, *Mevahibü-Leduniyye*, I, 552; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 119; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 345; Belâzurî, *Futuh*, I, 111; Taberî, *Tarih*, III, 387-391; Mesudi, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, I, 248; Makdisi, *Bed'u ve't-Tarih*, V, 166; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 115; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 248; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 81; İbn Haldun, *Tarih*, II, 268; İbn Haldun, *Tarih*, II, 514-515; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 87; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 394; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 79.

layarak hilafet meselesini istişare etmeyi uygun gördü. Yaptığı istişareler sonucunda Hz. Ömer'i kendisinden sonra halife tayin etti ve Hz. Osman'a bu konuda bir ahitname yazdırdıktan sonra vefat etti.⁴²

B. Şûra Heyeti

“Şûra” sözlükte danışma, görüş alışverişinde bulunma, bir şeyin görünmesi ve ortaya çıkarılması gibi manalara gelir. İslam tarihi literatüründe ise devleti yöneten kişilerin ya da sorumluluk ve yetki sahibi memurların görev alanlarına giren işler konusunda ilim sahibi ya da konu hakkında malumatı olan ilgili kişilere danışıp fikirlerinin ve eğilimlerinin karar alma sürecinde göz önünde tutulmasını ifade eder.⁴³ Kelimenin kökünde bulunan balın peteğinden çıkarılması ve bal sağılması gibi anlamlar şûranın içerisinde yer alan ve danışma sonucunda en isabetli kararın verilmesini ifade etmektedir.⁴⁴ Bu kökten gelen meşveret, meşure, müşâvere, istişâre ve teşâvür kelimeleri de şûra ile aynı anlamı taşımaktadır. Ayrıca üzerinde ortaklaşa görüş beyan edilen iş ve görüşlerini bildiren topluluk manasında da kullanılmaktadır.⁴⁵ Ali Galip Gezgin şûranın önemini şu sözlerle açıklamaktadır; “devlet, bilgi, birikim ve tedrici olarak tekâmülden ibaret bir mekanizmaya bağlı olarak ayakta kalabilen önemli bir müessesedir. Devlet-i ebed müddet fikrini, kuvveden fiile çıkaran en önemli yönetim ilkesi ise şûradır.”⁴⁶ Şûra'nın bu özelliğinin farkında olan Hz. Peygamber Müslümanlara şûrayı emretmiş ve yeri geldiğinde ashabı ile istişarelerde bulunmuştur. Allah Rasulü gerek Müslümanların genelini ilgilendiren konularda gerekse kendi özel işlerinde yanındakilerle görüş alışverişinde bulunmuştur. Bedir, Uhud ve Hendek Savaşları öncesinde ve savaş sırasında yapılan istişareler ve istişare sonucunda olu-

⁴² Taberî, *Tarih*, III, 394, 415-420, 428-430; Makdisi, *Bed'u ve't-Tarih*, V, 167; İbn Miskeveyh, *Tecaribü'l-Ümem*, I, 300; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 129; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 266-267; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 38; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 98-99; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 149; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 977; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 396; Belâzuri, *Ensâb*, X, 88-89.

⁴³ Türkan Talib, “Şûra”, *DİA*, XXXIX, 231;

⁴⁴ Tezcan, Tuğrul, *Şûra'nın Kaynağı Bağlamında İslam ve Öncesi Arap Yaşayışına ve Kur'an'ın Şûra Ayetlerine Bakış*, Dini Araştırmalar, 2010, C: 13, sayı: 36, 88.

⁴⁵ Türkan Talib, “Şûra”, *DİA*, XXXIX, 231; Atilla Yargıcı, *Kur'an'a Göre Şûra ve Demok-rasi*, Dini Araştırmalar, 2007, C: 9, sayı: 27, 172.

⁴⁶ Ali Galip Gezgin, *Devlet Yönetiminde Şûra İlkesi ve Osmanlı Devleti'nde Şûra*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Konya, sayı 6, yıl 1999, 79-80.

şan kanaatin uygulanması bunun en güzel örneğini oluşturmaktadır.⁴⁷ Hz. Peygamber'in vefatından sonra devlet başkanı olan Hz. Ebu Bekir'de bu mihval üzere hareket etmiş, Üsâme ordusu, ridde savaşları, Irak ve Şam fetihleri öncesinde yanında bulunanlarla istişareler gerçekleştirmiştir. Hz. Ebu Bekir'in istişareler sonucunda çıkan karara rağmen doğru olduğuna hükmettiği kendi fikirlerini uygulamasından hareketle şûranın bu dönemde bağlayıcı ve sınırlandırıcı özelliğinin olmadığı, bununla birlikte bir fikir alışverişi gerçekleştirmek ve çevredekilerin görüşlerini öğrenmek maksadıyla yapıldığı söylenebilir.⁴⁸

1. Hz. Ömer

Ebû Hafs Ömer b. Hattab b. Nüfeyl b. Abdiluzza b. Kurt b. Rihyah b. Abdullah b. Rezzah b. Adiy b. Ka'b b. Luey b. Galib b. Fihri b. Malik b. Nadr b. Kinane el-Kureşi el-Adevi.⁴⁹ Fil Vak'ası'ndan on üç yıl sonra Mekke'de doğdu. Hz. Ömer'in baba tarafı Cahiliye döneminde Mekke'nin sefaret işlerine bakan A'di b. Ka'b kabilesidir. Soyu Ka'b b. Lühey'de Hz. Peygamber'in soyu ile birleşir. Annesi Mahzum kabilesine mensup olan Hanteme b. Haşim'dir⁵⁰. Ayrıca Hz. Peygamber'in hanımını Hafsa Hz. Ömer'in kızıdır.⁵¹

1.1. Müslüman Olmadan Önceki Hayatı ve Görevleri

Hz. Ömer İslam'ı Mekke döneminde kabul edenlerden biri olmasına rağmen İslam öncesi hayatı ile ilgili bilgiler sınırlıdır. Kaynaklarda babasına ait develere çobanlık yaptığı, içki ve kadın konusunda sınırı aştığı, silah kullanımında mahir bir kimse olduğu, ata iyi bindiği

⁴⁷ Türcan Talib, "Şûra", *DİA*, XXXIX, 231-232.

⁴⁸ Manuela Marin, *İslam'da Şûra ve Endülüs Uygulaması*, Çev. Mustafa Can, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 20, 2009, 147.

⁴⁹ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 179; Belâzurî, *Ensâb*, X, 286; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 131; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 430; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 253; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 201; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 55; Buhari, *Tarihu Kebîr*, VI, 138; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1144; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XLIV, 3; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 137; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 397; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 484; Zirikli, *A'lam*, V, 45.

⁵⁰ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 180; Belâzurî, *Ensâb*, X, 286; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 131; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 430; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 253; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 201; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 55; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1144; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 137; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 397.

⁵¹ İbn Hişam, *es-Sîre*, II, 643-645; İbni Habib, *Muhabber*, I, 83; Taberî, *Tarih*, III, 164; Mesudi, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, I, 210; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 39; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 484; Belâzurî, *Ensâb*, I, 422.

ve cüsseli bir bedene sahip olduğu geçmektedir. Ayrıca şiire meraklı olduğu, kabilesinin konumu hasebiyle okuma yazma bildiği, ensâb bilgisine sahip olduğu, ticaret maksadı ile Suriye, Irak ve Mısır'a gittiği de bilinmektedir. Hz. Ömer'in bu özellikleri yanında aile geleneği olan sefaret görevinde de bulunması ve bu amaçla Kureyş için elçilik görevini ifa etmesi dikkate değer bir konudur.⁵²

Hz. Ömer Kureyş içindeki güçlü konumunun da getirdiği özgüven ile İslam'a katı bir şekilde karşı çıkan hatta kabilesinden Müslüman olanlara işkence yapanlardan biridir. Kız kardeşinin Müslüman olduğunu öğrendiğinde hesap sormak için yola koyulan Hz. Ömer beklenmedik bir şekilde yumuşayarak 616 yılında Müslüman olmuştur.⁵³ Müslüman olması ile alakalı farklı rivayetler mevcut olmasına rağmen doğrudan konumuzu ilgilendirmedikleri için ayrıntılı bir şekilde ele alınmayacaktır.

1.2. Müslüman Olması ve Hz. Peygamber Dönemindeki Görevleri

Hz. Peygamber, iki Ömer'den birinin İslam ile şereflenmesine dair duası Hz. Ömer lehine sonuçlanınca Allah Resulü'ne gelerek biat etti.⁵⁴ Müslüman olduktan sonra ilk iş olarak İslam'a girdiğini bütün Kureyş'e duyurdu. Onun bu tavrı neticesinde Müslümanlar güç kazanmış ve ilk kez Kâbe'de toplu halde namaz kılmışlardır.⁵⁵

Allah Resulü'nün Medine'ye hicret kararı almasından sonra Hz. Ömer yanına karısı ve oğlu Abdullah ile birlikte ağabeyi Zeyd'i de alarak yaklaşık yirmi kişilik akraba grubu ile Mekke'den Medine'ye doğru hareket etti.⁵⁶ Kuba mevkiine geldiklerinde Rifaa b. Abdülmünzir'in evinde misafir olarak kaldılar.⁵⁷ Allah Resulü Medine'ye geldiğinde

⁵² İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1145-1146; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XLIV, 3-25; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 137; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 484; Zirikli, *A'lam*, V, 45.

⁵³ İbn İshak, *es-Sre*, I, 181-185; İbn Hişam, *es-Sîre*, I, 342-343; Belâzurî, *Ensâb*, X, 286; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 142-146; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, I, 43; Diyarbakri, *Tarihu'l-Hamis*, I, 295; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 132; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 679; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, I, 172; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, III, 114; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 203; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1145.

⁵⁴ Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, I, 172; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, III, 114; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 202; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 137-138; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 485.

⁵⁵ Taberî, *Tarih*, II, 335; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 137-141.

⁵⁶ İbn Hişam, *es-Sîre*, I, 474; İbn Kesir, *el-Bidaye*, III, 211; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 205; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1115.

⁵⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 205.

Ensar'ın erkeklerini bir araya toplayıp biat alırken kadınlardan kendisi adına biat alması için de Hz. Ömer'i görevlendirdi. Hz. Ömer Mekke döneminde Hz. Ebû Bekir'le⁵⁸, Medine'de Beni Salim kabilesinden İtban b. Malik'le kardeş yapıldı.⁵⁹ Hz. Peygamber'in Medine'ye yerleşmesinden sonra Küba Mevkiinde kalmaya devam eden Hz. Ömer, mümkün mertebe Medine'ye gidip gelmeye ve Allah Resulü ile birlikte olmaya özen gösterdi. Kendi gidemediği zamanlarda ise İtban'ı gönderek nazil olan ayetleri öğrenmeyi sürdürdü.

Hz. Ömer, seriyyelere katılmadığı zamanlarda Allah Resulü 'nün yanında olmaya özen gösteriyordu. Hz. Peygamber'in bizzat komuta ettiği bütün gazvelere katılan Hz. Ömer Hudeybiye, Umretü'l-Kaza ve Veda haccında da bulundu.⁶⁰ Hudeybiye günü Kureyş'lilerle görüşmek üzere gönderilmesi istenince Mekke'nin önde gelenlerinin kendisine karşı kin beslediklerini ve can emniyetini sağlayacak kimsesinin olmadığını söyleyerek bu göreve Hz. Osman'ın gönderilmesini talep etti. Bu sürecin akabinde imzalanan Hudeybiye Antlaşması'nın bazı maddelerine itiraz eden Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir tarafından ikna edildi.⁶¹

Hayber'in fethinde iştirak eden Hz. Ömer,⁶² Hz. Peygamber tarafından 7. yılda Hevazin kabilesi üzerine gönderilen otuz kişilik birliğin başına komutan olarak atandı.⁶³ Mekke'nin fethinde bir süvari birliğinin başında görevlendirilerek Ebû Süfyan'ın Müslüman olmasına vesile oldu.⁶⁴ Mekke fethedildikten sonra erkeklerden biat alan Allah Re-

⁵⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 205.

⁵⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 205; İbn Sa'd diğer bir rivayette Hz. Ömer'in Üveyym b. Saide ile kardeş ilan edildiğini rivayet etmektedir.

⁶⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 205; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1145; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XLIV, 54; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 140-143.

⁶¹ Vâkıdî, *Megâzî*, II, 600, 625-632; İbn Hişam, *es-Sîre*, II, 315-317; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 159-160; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, I, 101-106; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 20; Taberî, *Tarih*, II, 601; İbn Kesir, *el-Bidaye*, I, 191.

⁶² İbn Hişam, *es-Sîre*, II, 334; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 177; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 43; Belâzurî, *Futuh*, I, 38; Taberî, *Tarih*, III, 11; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 205-206.

⁶³ Vâkıdî, *Kitabu'l-Megazi*, tahkik, Marsend Cones, Beyrut, Darul A'lemi, 1989, I, 5, II, 772; İbn Hişam, *es-Sîre*, II, 609; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 188; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, I, 328; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 60; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 77-78; Taberî, *Tarih*, III, 22, 154; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 301; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 104; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 251; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 89; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 205-206; Belâzurî, *Ensâb*, I, 379; Özdemir Serdar, *Hz. Peygamber'in Serriyyeleri*, Rağbet Yayınları, 75, Eylül, 2001.

⁶⁴ Vâkıdî, *Megâzî*, II, 815; Belâzurî, *Futuh*, I, 54-5.

sulü, kendisi adına Kureyş kadınlarından biat alması için ikinci kez Hz. Ömer'i görevlendirdi. Fetih'ten sonra Kâbe'deki resimleri yok etme görevini yerine getirerek bazı seriyyelere komutan olarak atandı.⁶⁵ Mute Savaşı'nın intikamı için hazırlanan ve kumandanlığına Üsame b. Zeyd'in getirildiği orduya katılmasına rağmen herhangi bir görev almadı.⁶⁶

1.3. Hz. Ebû Bekir Dönemindeki Görevleri

Allah Resulü 'nün vefatının ardından Ensar'ın halife seçmek için bir araya geldiklerinin öğrenilmesinden sonra Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir ve Ebû Ubeyde b. Cerrah toplantının yapıldığı mekâna gittiler. Uzun süren tartışmalar neticesinde kendisine teklif edilen halifeliliği, Hz. Ebû Bekir varken kabul etmeyeceğini belirtti ve bu iş için en uygun kişinin Hz. Ebû Bekir olduğunu söyleyerek ona biat etti. Mescid-i Nebevi'de bir konuşma yaparak Müslümanlara, Kur'ân'a sıkıca sarılmalarını ve Hz. Ebû Bekir'e biat etmelerini tavsiye etti.⁶⁷

Hz. Ebû Bekir'in hilafeti döneminde önemli görevlerde bulunan Hz. Ömer, halifenin en önemli yardımcısı ve en yakın çalışma arkadaşı konumunda bulundu.⁶⁸ Halifenin müşavirliğini yürüten Hz. Ömer ayrıca halife adına kadılık görevini de yerine getiriyordu.⁶⁹ Üsame ordusunda nefer olarak yer alan ve Şam'a gitmek için hazırlık yapan Hz. Ömer, halifenin isteği ile Medine'de kaldı ve yönetim konularında kendisine yardım etti.⁷⁰ Hz. Peygamber'in vefatının akabinde başlayan Ridde hadiseleri ve Peygamberlik iddiaları İslam toplumunu derinden sarstı. Kimileri dinden tamamen dönerken kimileri de Müslüman olarak kalacaklarını fakat zekâtı vermeyeceklerini bildirdi.⁷¹ İlk grupla savaşmak konusunda görüş birliğine varılmasına karşın zekât vermeyenlerle savaşılması fikrine şiddetle karşı çıkan Hz. Ömer, bu konuda halifeden farklı düşünerek "Lâ İlâhe İllallâh" diyen kimse ile savaşıla-

⁶⁵ Vâkıdî, *Megâzî*, II, 834; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 205.

⁶⁶ Vâkıdî, *Megâzî*, III, 1118-1119.

⁶⁷ İbn Hişam, *es-Sîre*, II, 657-658; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 170.

⁶⁸ Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 121.

⁶⁹ Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 200; Taberî, *Tarih*, III, 342; Mesudi, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, I, 254; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 121; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 150; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1150.

⁷⁰ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 195-196; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 335.

⁷¹ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 170.

mayacağı tezini savundu. Fakat daha sonra halifenin kararlı tutumunu görerek onu destekledi.⁷²

Ridde hadiselerine katılan ve Medine'ye yakın olmaları sebebiyle risk oluşturan bazı kabilelerin dağıtılmasında aktif görev alan Hz. Ömer, Peygamberlik iddiasında bulunan Tüleyha'nın üzerine bizzat gitmeyi düşünen halifeyi Hz. Ali'nin de yardımı ile ikna ederek ordu komutanlığına Halid b. Velid'in getirilmesinde rol oynadı. Hz. Ebû Bekir'in ailesini geçindirmek üzere ticaret yapmaya devam etmesi üzerine beytûlmâl sorumlusu Ebû Ubeyde ile konuşarak ona maaş bağlattı.⁷³

Hz. Ebû Bekir tarafından Müellefe-i Kulûb oldukları için kendilerine ıkta olarak toprak verilen bazı kişilerin anlaşmalarını iptal etti. Ridde hadiselerinin en kanlı savaşlarından olan ve Yemame bölgesinde Müseylimetü'l-Kezzab'a karşı yapılan savaşta birçok hafızın şehit olması üzerine Kur'an'ın toplatılması fikrini halifeye iletti. Halifenin bu konudaki tereddütlerinin ortadan kaldırılmasını sağladı ve Zeyd b. Sabit'in başkanlığında bu işin yürütülmesine ön ayak oldu.⁷⁴ Ridde hadiselerinin bastırılması sürecinde Halife, Halid b. Velid'in bazı politikalarını Hz. Ömer'le istişare etti ve Halid konusunda fikrini aldı.⁷⁵ Ridde ehline uygulanacak cezalar mevzuunda onunla istişarelerde bulundu.⁷⁶ Bazı uygulamaları neticesinde Halid'in görevden alınması konusunda halifeye bazı telkinlerde bulunsa da halife, Allah'ın kılıcını kınına sokmayacağını bildirerek onun bu görüşüne karşı çıktı.⁷⁷ Ridde savaşlarında alınan galibiyetin ardından Irak bölgesine gönderilecek ordunun başına Halid'in atanması ve daha sonra da Şam'a komutan tayin edilmesi hususunda halifeye görüş beyan etti. Halife de bu minvalde hareket ederek Halid'i önce Irak'a daha sonra da Şam'a komutan olarak atadı.⁷⁸ Şam bölgelerine ordular gönderilmesi fikrine Hz.

⁷² Vâkıdî, *Kitabu'r-Ridde ve Nebzetün min Futuhi'l-Irak*, tahkik, Yahya Ceburi, Darü'l-Garbi'l-İslami, Beyrut, 1990, I, 51; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 195-196; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 335; Başköylü Mahmut, *Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer Döneminde Devlet Halk Münasebetleri*, Samsun, Doktora Tezi, 1995, On Dokuz Mayıs Üniversitesi SBE, 43-44.

⁷³ Başköylü. 44-45.

⁷⁴ Buhari, *Fezailü'l-Sahabe*, 3

⁷⁵ Vâkıdî, *Ridde*, I, 145.

⁷⁶ Vâkıdî, *Ridde*, I, 200-213;

⁷⁷ İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 360, 377.

⁷⁸ Vâkıdî, *Ridde*, I, 218; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 80.

Ömer ilk başlarda soğuk yaklaşmış ve uygun bulmamıştı. Fakat daha sonra halifeyi destekleyerek komutanlar konusunda bazı fikirler verdi ve Halid b. Saîd'in bu görev için uygun olmadığını azledilmesi gerektiğini savundu.⁷⁹

Hiz. Ebû Bekir'in Medine'den ayrıldığı veya rahatsızlandığı süreçlerde ona vekâlet etti ve namazları kıldırdı.⁸⁰ Hicri 11. yılda Hiz. Ebû Bekir tarafından hac emirliği ile görevlendirildi.⁸¹ Hiz. Ebû Bekir'in hastalığının iyice arttığı süreçte namazları kıldıрма görevini üstlendi. Bu süreç içerisinde halife, Abdurrahman b. Avf, Saîd b. Zeyd, Osman b. Affân, Üseyd b. Hudayr gibi sahâbîlerle istişare etti ve Hiz. Ömer'i halife tayin ederek bu konuda bir ahitname yazdırdı.⁸² Daha sonra ahitnameyi mühürleyen halife yanına kâtibi Hiz. Osman ve Hiz. Ömer'i de alarak Mescid-i Nebevî'de halka bir konuşma yaptı. Halife Müslümanlara şöyle seslendi; "Sizin için halife seçtiğim kişiye razı olur musunuz? Bir yakınımı tayin etmedim. Allah'a andolsun ki bütün gücümle düşünüp taşındım ve Ömer b. Hattâb'ı uygun buldum; onu dinleyin ve ona uyun." Halifenin bu sözleri üzerine halk olumlu görüş beyan etti. Hiz. Ebû Bekir'in vefat etmesi ile birlikte aynı gün içerisinde (22 Cemâziyelâhir 13 / 23 Ağustos 634) Hiz. Ömer Mescid-i Nebevî'de biat alarak halife oldu.⁸³

2. Hiz. Ali

Ebû'l-Hasan Ali b. Ebî Talib b. Abdülmuttalib b. Haşim b. Abdi Menaf el-Kureşî el-Haşîmî.⁸⁴ Hicri 22 yılı dolaylarında Mekke'de doğmuştur. Babası Hiz. Peygamber'in öz amcası Ebû Talib, annesi Fatıma

⁷⁹ Vâkıdî, *Futuh'u-Şam*, I, 61.

⁸⁰ İbni Habib, *Muhabber*, I, 13; Fesevî, *el-Marîfe ve Tarih*, III, 297; Taberî, *Tarih*, III, 419.

⁸¹ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 117, 123; İbni Habib, *Muhabber*, I, 12-14; İbn Kuteybe, *el-Mearîf*, I, 170; Taberî, *Tarih*, III, 386; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 96.

⁸² Taberî, *Tarih*, III, 429; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 149; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 92.

⁸³ Mustafa Fayda "Hiz. Ömer" *DİA*, XXXIV, 46; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 122; İbni Habib, *Muhabber*, I, 13; İbn Kuteybe, *el-Mearîf*, I, 182; Belâzurî, *Futuh*, I, 247; Taberî, *Tarih*, III, 428-430; Mesudi, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, I, 250; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 266; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 22; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 149; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1145.

⁸⁴ İbni Habib, *Muhabber*, I, 16; İbn Kuteybe, *el-Mearîf*, I, 203; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 66; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 621; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 13; Buhari, *Tarihu Kebîr*, VI, 256; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1089; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XLII, 3; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 87; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 464.

bint Esed b. Haşim'dir. Ebû Talib'in en küçük oğludur. Mekke'de kıtlık olduğu dönemde Hz. Peygamber amcasının yükünü hafifletmek için Hz. Ali'yi yanına almıştı. Bu dönemden itibaren hicrete kadar Allah Resulü'nün yanında kaldı.⁸⁵

2.1. Müslüman Olması ve Hz. Peygamber Dönemindeki Görevleri

Allah Resulü'nün Peygamberliğine ilk iman edenlerden biridir. Aynı zamanda Hz. Peygamber'le birlikte ilk namaz kılan kimse olduğu rivayet edilmektedir.⁸⁶ Mekke müşriklerinin Müslümanlar üzerindeki baskılarının arttığı dönemde Medine'ye hicret hazırlıkları yapan Hz. Peygamber, Hz. Ali'yi kendi yatağında bırakmış ve ona bazı emanetler vererek Medine'ye hareket etmişti. Allah Resulü'nün kendisine verdiği görevi tamamlayarak annesi Fatıma ve Allah Resulü'nün kızı Fatıma'yla birlikte yola çıkarak Kuba Mevkii'nde Hz. Peygamber'e katıldı.⁸⁷ Hz. Peygamber Medine'ye hicretten sonra uyguladığı kardeşleştirme hareketi doğrultusunda Hz. Ali'yi kendisine kardeş yaptı.⁸⁸ Medine'de ise onu Süheyl b. Hunejfe'le kardeş ilan etti⁸⁹ ve Hicretin 2. yılında onu kızı Fatıma ile evlendirdi.⁹⁰

Bedir'den başlayarak Uhud, Hendek ve Hayber Savaşı başta olmak üzere gazve ve seriyyelerin hemen hemen tamamına iştirak etti. Bu savaşlarda Allah Resulü'nün sancaktarlığı görevini ifa etti.⁹¹ Uhud

⁸⁵ Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 622-652; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 13-22; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1089-1095; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gabe*, IV, 87-90; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 464-465.

⁸⁶ İbn İshak, *es-Sîre*, I, 137-139; İbn Hişam, *es-Sîre*, I, 245-246; İbnü'l-Ber, *ed-Dürer*, I, 38; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, I, 33; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, I, 286; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 168; Taberî, *Tarih*, II, 317; Makdisi, *Bed'u ve't-Tarih*, IV, 145; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 655; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 15; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1090-1095; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gabe*, IV, 87-88.

⁸⁷ İbn Hişam, *es-Sîre*, III, 480-485, 493; İbnü'l-Ber, *ed-Dürer*, I, 79-82; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, I, 320-325; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 694; İbn Haldun, *Tarih*, II, 421.

⁸⁸ İbni Habib, *Muhabber*, I, 70-71; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 66.

⁸⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 16.

⁹⁰ Makrizi, *İmtau'l-Esma*, I, 73; Kastalani, *Mevahibü-Leduniyye*, I, 479; İbni Habib, *Muhabber*, I, 53; Mesudi, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, I, 202; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 84; İbn Kesir, *el-Bidaye*, III, 417.

⁹¹ İbn İshak, *es-Sîre*, I, 329; Vâkıdî, *Megâzî*, I, 215, 338; İbn Hişam, *es-Sîre*, II, 73; İbnü'l-Ber, *ed-Dürer*, I, 149, 174-178; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 347, II, 14; Kastalani, *Mevahibü-Leduniyye*, I, 231, 242; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, I, 408, 427, 465; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 67; Taberî, *Tarih*, II, 407, 516, 574; Makdisi, *Bed'u ve't-Tarih*, IV, 201; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 128, 156, 293, 333; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 31, 45; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, II, 177; İbn Kesir, *el-Bidaye*, III, 395, IV, 22;

ve Huneyn Savaşlarında ciddi yaralar almasına rağmen Allah Resulü'nün yanından ayrılmayarak onu darbelere karşı korumak için elinden geleni yaptı. Hayber Yahudilerine karşı yapılan savaşta büyük cesaret ve kahramanlık örneği gösteren Hz. Ali, bu savaşın kazanılmasında önemli bir rol üstlendi. Fedek'te Beni Sâ'd'a karşı gönderilen orduya komutanlık yaptı⁹² ve Yemen'e yapılan askeri seferin sevkini üstlendi. Hz. Ali'nin yönettiği bu seriye sonucunda Beni Hemedan Kabilesi İslam'ı kabul etti.⁹³ Tebük Gazvesi sırasında ise Allah Resulü'nün vekili sıfatıyla Medine'de bırakıldı.⁹⁴

Allah Resulü'ne vahiy kâtibi ve kâtip olarak hizmet etti⁹⁵ ve Hu-deybiye Antlaşmasının maddelerini yazdı.⁹⁶ Ayrıca Evs, Hazrec ve Tay kabilelerine ait putlarla Kâbe'nin içerisinde bulunan putların yok edilmesi görevi de ona verildi.⁹⁷ Hicretin dokuzuncu yılında hac emiri olarak görevlendirilen Hz. Ebû Bekir'in ardından Mina'ya gönderilerek Tevbe Suresi'nin ilk yedi ayetini okudu ve müşriklerle ilgili hükümleri

İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 6, 23, 29, 46, 114, III, 15-16; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1090-1097; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XLII, 3-15, 74; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gabe*, IV, 87-89; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 464.

⁹² Vâkıdî, *Megâzî*, II, 562; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 150; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, I, 269; Yusuf es-Salihi, *Sebîlü'l-Hüda*, VI, 97; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 12; Belâzurî, *Futuh*, I, 40-42; Taberî, *Tarih*, III, 154; Mesudi, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, I, 219; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 260; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, II, 355; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 69; Belâzurî, *Ensâb*, I, 378.

⁹³ Vâkıdî, *Megâzî*, III, 984, 1079-1082; İbn Hişam, *es-Sire*, II, 641; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 341; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, II, 95; Kastalani, *Mevahibü-Leduniyye*, I, 433; Yusuf es-Salihi, *Sebîlü'l-Hüda*, VI, 235-238, 246; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 144; Taberî, *Tarih*, III, 131, 154; Mesudi, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, I, 238; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 120-122; Cevad Ali, *Mufasssal*, VII, 186; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 128; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XLII, 200; Belâzurî, *Ensâb*, I, 384.

⁹⁴ Yusuf es-Salihi, *Sebîlü'l-Hüda*, V, 441; İbni Habib, *Muhabber*, I, 125; Taberî, *Tarih*, III, 103; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 362, V, 66; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 146; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, II, 631; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 11; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XLII, 181; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gabe*, IV, 87-88; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 160;

⁹⁵ Cevad Ali, *Mufasssal*, XV, 120-122.

⁹⁶ İbn Hişam, *es-Sire*, II, 317; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 85; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 192; Numani, I-II, 427.

⁹⁷ İbn Hişam, *es-Sire*, I, 87; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 257; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, II, 45; Yusuf es-Salihi, *Sebîlü'l-Hüda*, VI, 218; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 120; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 360; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, II, 624; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 243, II, 124.

insanlara duyurma görevini üstlendi.⁹⁸ Mekke fethinden sonra Allah Resulü tarafından zekât amili olarak Necran'a gönderildi.⁹⁹

2.2. Hz. Ebû Bekir Dönemindeki Görevleri

Hz. Peygamber'in hastalığının arttığı dönemde Hz. Abbas, Hz. Ali'nin yanına gelerek Allah Resulü'nün vefatının yakın olduğunu söyledi ve kendisinden sonra devleti idare işinin kime verileceğinin sorulması, eğer bu iş için başka biri düşünülüyorsa kendilerine verilmesinin istenmesi konusunda Hz. Peygamber'le konuşulmasını istedi. Fakat Hz. Ali, Allah Resulü'nün bu işten onları men etme ihtimalinden çekinerek daha sonrası için bu işe talip olamayacaklarını söyledi. Hz. Ali muhtemeldir ki Hz. Peygamber'e yakınlık ve onun damadı olması gibi nedenlerle zaten bu işin kendisine tevdi edileceğini düşünmüş olabilir. Fakat Hz. Peygamber'in vefatından sonra Ensar'ın acele bir şekilde toplanıp halife tayini konusunda adım atmaları ve bu durumdan haberdar olan Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in Beni Saide Gölgeği'ne giderek uzun süren tartışmaların sonunda Hz. Ebû Bekir'i halife seçmeleri Hz. Ali'nin bu düşüncesini geçersiz kılıyordu. Zira işler çok hızlı bir şekilde geliyor, Hz. Peygamber'in naaşı toprağa verilmeden yeni halife seçilmek durumunda kalıyordu.¹⁰⁰

Hz. Peygamber'in defin işleriyle meşgul olan genelde Haşimoğulları, bu durum karşısındaki tepkilerini ortaya koyuyor ve bu işin kendilerinin de hakkı olduğunu, hiç olmazsa kendilerine danışılması gerektiğini savunuyorlardı. Onların bu tavrına karşılık halkın çoğunluğu Mescid-i Nebevi'de Hz. Ebû Bekir'e biat ettiler. Hz. Ömer ise İslam toplumunun bölünmesinden endişe ederek Hz. Ali ve diğer Haşimoğullarına biat konusunda tavsiyelerde bulundu. Netice itibarıyla kaynaklardaki bazı farklılıklara rağmen Hz. Ali, eşi Fatıma'nın vefatından sonra Hz. Ebû Bekir'e biat etti.¹⁰¹

⁹⁸ Vâkıdî, *Megâzî*, III, 1077-1078; İbn Hişam, *es-Sire*, II, 546; Kastalani, *Mevahibü-Leduniyye*, I, 555; Taberî, *Tarih*, III, 122-123; Mesudi, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, I, 237; Belâzurî, *Ensâb*, I, 383.

⁹⁹ İbn Hişam, *es-Sire*, II, 600; Makrizî, *İmtau'l-Esma*, II, 102; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, XI, 338; Taberî, *Tarih*, III, 147; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 165; İbn Haldun, *Tarih*, II, 479.

¹⁰⁰ Abdülhalik Bakır, *Hz. Ali ve Dönemi*, Ankara, Bizim Büro Basımevi, 2004, 156-165.

¹⁰¹ İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdillâh b. Müslim ed-İbn Kuteybe, *el-İmame ve's-Siyase*, I, 26, Mısır, 1969.

Biat işleminin tamamlanmasından sonra halife ile Hz. Ali arasında uyumlu bir sürecin başladığı görülmektedir. Halife Hz. Ebû Bekir, hilafeti süresince Müslümanları ilgilendiren konularda Hz. Ali'nin görüşlerine başvuruyordu. İlk olarak ridde hadiselerinin bastırılması sürecinde ondan faydalandı ve bu süreci başarılı bir şekilde yönetti. Hz. Ebû Bekir, Ridde savaşlarından başarılı bir şekilde çıktıktan sonra Irak bölgesi için bir garnizon oluşturdu ve başına da Halid b. Velid'i komutan tayin etti. O Irak topraklarındaki fetih hareketlerinin bir benzerini de Şam topraklarında yapmak istiyordu. Bu amaçla Müslümanlara danışıyor ve onlara bu konu hakkındaki görüşlerini soruyordu. Şam fetihlerinin başlaması için görüşüne başvurduğu kişilerden biri de Hz. Ali'ydi. O da “eğer kendin gidersen ya da başka birini ordunun başına geçirip bölgeye gönderirsen inşallah muzaffer olursun” diyerek halifeye destek verdi. Onun bu sözlerinden dolayı memnun olduğunu bildiren halife Hz. Ali'ye dua etti.¹⁰²

3. Abdurrahman b. Avf

Abdurrahman b. Avf b. Abdi Avf b. Abdi'l-Harîs b. Zühre b. Kilab el-Kureşî ez-Zühri, Ebû Muhammed (ö. 32/652).¹⁰³ Annesi Şifa bt. Avf b. Abdi b. Harîs b. Zühre b. Kilab'tır.¹⁰⁴ Cahiliye döneminde adı “Abdüamr¹⁰⁵” veya “Abdül Kâbe”dir. Müslüman olduğunda Hz. Peygamber adını “Abdurrahman” olarak değiştirmiştir.¹⁰⁶ Fil vakasından yirmi yıl sonra doğan¹⁰⁷ Abdurrahman, Darül-Erkam'a girilmeden önce eski dostu Hz. Ebû Bekir vasıtası ile Müslüman oldu.¹⁰⁸ Gençlik yıllarından itibaren ticaretle uğraşan Abdurrahman, Cahileye döneminde de

¹⁰² Abdülhalik Bakır, 156-165; Mustafa Günal, *Hz. Ali Dönemi ve İç Siyaset*, İstanbul, İnsan Yayınları, 1998, 23-24.

¹⁰³ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 235; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 33; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 92; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 844; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXXV, 235; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* III, 475; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 49; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 290; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, VI, 244; Belâzuri, *Ensâb*, X, 30.

¹⁰⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 92; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 844.

¹⁰⁵ İbn Kuteybe, *el-Mearif* alı eserinde onun adının Abdülharis olduğunu fakat Abdül Amr olduğunu söyleyenlerinde bulunduğunu rivayet etmektedir. bkz. İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 235.

¹⁰⁶ İbn Sa'd *Tabakât* III, 136; Vâkıdî, *Megâzi*, I, 82; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 92; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 844; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXXV, 235; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* III, 475; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 50; Belâzuri, *Ensâb*, X, 30.

¹⁰⁷ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 236.

¹⁰⁸ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 33; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 92; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 844; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXXV, 235; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* III, 475; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 290.

içki içmeyen ve güzel ahlaklı biri olarak tanınırdı. İlk sekiz Müslümandan biri olması ve Hz. Peygamber'in cennetle müjdelediği on sahabe arasında bulunması onun en bilinen özelliklerindendir.¹⁰⁹

Mekke müşriklerinin baskı ve işkencelerini artması neticesinde gerçekleştirilen Habeşistan hicretine katıldı.¹¹⁰ Daha sonra da Medine'ye hicret etti.¹¹¹ Medine'de Sa'd b. er-Rebî el-Hazreci ile kardeş ilan edildi.¹¹² Hz. Peygamber'in katıldığı bütün savaşlarda yer alan Abdurrahman, Uhud Savaşında Hz. Peygamber'i koruyan sahabelerden biri olarak ciddi yaralar aldı ve bunun sonucunda topal kaldı.¹¹³

Hicretin altıncı yılında Dumetülcendel üzerine gerçekleştirilen yüz kişilik seriyenin komutanlığına getirildi.¹¹⁴ Bölgeye ulaşan Abdurrahman onları üç kez İslam'a davet etti fakat onlar bunu kabul etmediler. Daha sonra kavmin reisi el-Esbağ b. Amr el-Kelbi Müslüman oldu.¹¹⁵ Bu durumu Hz. Peygamber'e bildiren Abdurrahman, Hz. Peygamber'in emri doğrultusunda kabile reisinin kızı Tümadır ile evlendi.¹¹⁶ Kelb kabilesinin Müslüman olmasının ardından Hz. Peygamber tarafından bu kabilenin zekâtlarını toplamakla görevlendirildi.¹¹⁷

Abdurrahman Tebük savaşında namaz kıldırıldığı sırada Hz. Peygamber'de bu namaza katıldı ve Abdurrahman'a uydu. Bu yönüyle Abdurrahman, Hz. Ebû Bekir'den sonra Hz. Peygamber'e imamlık ya-

¹⁰⁹ İbn Hadide, *el-Misbah*, I, 32; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 844; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXXV, 235; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* III, 475; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 290.

¹¹⁰ İbn İshak, *es-Sire*, I, 176; İbn Hişam, *es-Sire*, I, 325; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 33; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 92.

¹¹¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 92; Belâzurî, *Ensâb*, X, 36

¹¹² İbn sad III, 137; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 233; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 390; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, XIII, 310; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 92; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 844.

¹¹³ İbn Hişam, *es-Sire*, II, 83; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 390; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 95; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXXV, 257.

¹¹⁴ Vâkıdî, *Megâzî*, II, 560; İbn Hişam, *es-Sire*, II, 631-632; Süheyli, *Ravdü'l-Ünüf*, VII, 544; İbni Habib, *Muhabber*, I, 121; Mesudi, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, I, 219; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 33; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, I, 75.

¹¹⁵ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 90.

¹¹⁶ Vâkıdî, *Megâzî*, II, 560-562; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 149; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, I, 268-269; Kastalani, *Mevahibü-Leduniyye*, I, 309; Taberî, *Tarih*, II, 642; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, II, 355; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VII, 237; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 68; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 96; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 844; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* III, 475; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 290; Belâzurî, *Ensâb*, I, 378.

¹¹⁷ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 98; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXXV, 264.

pan ikinci ve son sahabi oldu.¹¹⁸ Abdurrahman, Hz. Ebû Bekir'in önemli konuları danıştığı müşavirlerinden biri oldu.¹¹⁹ Ayrıca o, müşavirlik hizmeti yanında zaman zaman Halife adına hac emirliği görevini de yürüttü.¹²⁰ Hz. Ebû Bekir hastalığı ağırlaşıp vefatı yaklaşınca Abdurrahman b. Avfı çağırdı ve "bana Ömer b. Hattab'ı anlat!" dedi. Abdurrahman, "Bana sorduğun her işi, sen benden iyi bilirsin." diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir, "şayet bilmiyorsam..." dedi.¹²¹ Abdurrahman bu sözün üzerine "vallahı o, senin düşündüğünden de iyidir. Fakat sert bir yapıya sahiptir" dedi. Hz. Ebû Bekir ise ben onu ince ruhlu olarak görüyorum. Bu işi üstlenince yumuşayacaktır diyerek Abdurrahman'ı rahatlatmış. Bu konu hakkında Abdurrahman'dan olumlu cevap alan Hz. Ebû Bekir, Hz. Osman'ı yanına çağırarak ona da Hz. Ömer'le ilgili sorular sordu. Hz. Osman'ın da olumlu görüş bildirmesinden sonra Saîd b. Zeyd Ebû'l-A'ver ve Üseyd b. Hudayr'la istişare ederek Hz. Osman'a halife tayin ahitnamesini yazdırdı.¹²²

Abdurrahman, Hz. Ömer döneminde de halife danışmanlığı görevini sürdürdü. Bunun yanında halifenin hac emiri¹²³ ve beytül-mâl sorumluluğunu da yürütüyordu. Hz. Ömer'in halife seçimi için oluşturduğu altı kişilik istişare heyetinin içinde yer aldı.¹²⁴ Hz. Osman döneminde de halife danışmanlığını yürüten Abdurrahman b. Avf, halife adına hac emirliği yaptığı gibi bazı konularda halifeyi uyarmayı da ihmal etmedi. Yetmiş beş yaşlı dolaylarında Medine'de vefat edince cenaze namazını Hz. Osman kıldırdı.¹²⁵

¹¹⁸ Makrizi, *İmtau'l-Esma* II, 57; Yusuf es-Salihi, *Sebîlü'l-Hüda*, V, 449; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 95-99.

¹¹⁹ Vâkıdî, *Futuh'u-Şam*, I, 86.

¹²⁰ Taberî, *Tarih*, III, 342; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 247.

¹²¹ İbn Sa'd ve Zehebî konuşmanın bu bölümünden bahsederken Taberî ve İbnü'l-Esir bahsetmemiştir. Bkz. Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 116; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 92-99.

¹²² Taberî, *Tarih*, III, 428-429; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 266; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 363; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 91.

¹²³ Taberî, *Tarih*, III, 479; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 147; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 99; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 292; Belâzuri, *Ensâb*, X, 37.

¹²⁴ İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXXV, 235; Zirikli, *A'lam*, III, 321.

¹²⁵ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 236; Mesudi, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, I, 255; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 509; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 850.

4. Hz. Osman

Ebû Abdillâh Zü'n-Nureyn Osman b. Affan b. Ebî'l-As b. Ümeyye b. Abdi Şems b. Abdümenaf b. Kusay b. Kilab b. Mürre b. Ka'b b. Luey b. Galib b. Fihri b. Malik b. Nadr b. Kinane el-Kureşî el-Emevi (ö. 35/656).¹²⁶ Hz. Osman, fil vakasından yaklaşık altı yıl kadar sonra Mekke'de doğdu.¹²⁷ Babası Affan Kureyş'in en zengin tüccarlarından biri olarak bilinirdi. Fakat Affan İslâm'dan önce ticaret için çıktığı Şam seferi sırasında öldü.¹²⁸ Babasının ölümünden sonra ticareti Hz. Osman yürüttü.¹²⁹ Annesi Erya bint Kureyz'dir. Bu kadın Allah Resulü'nün halası Ümmü Hâkim Beyza bnt. Abdülmuttalib'in kızıdır.¹³⁰ Hz. Osman Mekke'nin güçlü ailelerinden biri olan Emevi ailesine mensuptur. Bu ailenin soyu Abdümenaf b. Kusay'da Hz. Peygamber'in soyu ile birleşir.¹³¹

4.1. Müslüman Olması ve Hz. Peygamber Dönemindeki Görevleri

İslâm davetinin henüz başında Hz. Ebû Bekir vesilesi ile Müslüman oldu ve ilk Müslümanlar arasındaki yerini aldı.¹³² Mekke'nin önde gelen eşrafındandı. Bu nedenle İslâm'a girişi Kureyş arasında büyük tepki topladı. Amcası Hakem b. Ebî'l-As onu bu kararından vazgeçirmek için bazı tedbirler aldı ise de amacına ulaşamadı. Annesinin tepkilerine de aldırmayan Hz. Osman, dininden dönmeyeceğini

¹²⁶ İbn Hadide, *Misbah*, I, 58; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 254; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 191; Fesevi, *el-Marife ve Tarih*, I, 271; Taberî, *Tarih*, IV, 420; Mesudi, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, I, 253; Makdisi, *Bed'u ve't-Tarih*, V, 79; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 334; Zehebi, *Tarihu'l-İslam*, III, 467; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VI, 61; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 39; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 39; Buhari, *Tarihu Kebîr*, VI, 208; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1037; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXXIX, 3; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 578; Yusuf b. Abdurrahman, *Tehzibü'l-Kemal*, XIX, 445; Zehebi, *Siyeru A'lam*, II, 449; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 377; Belâzurî, *Ensâb*, I, 198.

¹²⁷ Zirikli, *A'lam*, IV, 210.

¹²⁸ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 191.

¹²⁹ Zirikli, *A'lam*, IV, 210.

¹³⁰ İbn İshak, *es-Sire*, I, 67; İbn Hadide, *Misbah*, I, 58; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 191; Taberî, *Tarih*, IV, 420; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 334; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 549; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VI, 61; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 39; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 39; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 578; Yusuf b. Abdurrahman, *Tehzibü'l-Kemal*, XIX, 445; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 377.

¹³¹ İbn Hadide, *Misbah*, I, 58.

¹³² Süheyli, *Ravdü'l-Unüf*, II, 294; İbn Hadide, *Misbah*, I, 58; Makdisi, *Bed'u ve't-Tarih*, IV, 145; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 40; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 578; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 377.

açıkladı ve bu konuda kararlı bir duruş sergiledi.¹³³ İffetî ile meşhur olmuş bir sahâbi olarak İslâm'ın henüz başlarında Hz. Peygamber'in kızı Rukiye ile evlendi. Bu evlilikten kısa bir süre sonra da eşi ile birlikte Habeşistan hicretine katıldı.¹³⁴ Habeşistan'dan bir yıl sonra Mekke'ye dönen Hz. Osman daha sonra Medine'ye hicret etti.¹³⁵

Mekke döneminde Abdurrahman b. Avf, Medine döneminde Ensâr'dan Evs b. Sabit ile kardeş ilan edildi.¹³⁶ Rukiye'nin rahatsızlığı nedeni ile Hz. Peygamber tarafından Bedir ordusuna dâhil edilmedi ve eşinin başında bırakıldı.¹³⁷ Buna karşın ganimetlerden kendisine de pay verildi.¹³⁸ Bedir Savaşının sonrasında eşi Rukiyye'yi kaybeden Hz. Osman, Hz. Peygamber'in teklifi ile diğer kızı Ümmü Külsüm ile evlendi.¹³⁹ Hicri 9. yılda onun da vefat etmesi üzerine Hz. Peygamber başka kızı olsa onu da Hz. Osman'a vereceğini söyleyerek ona verdiği değeri ortaya koydu.¹⁴⁰

Hz. Peygamber'in ordu komutanı olarak Medine'den ayrıldığı Zâtürrika ve Züemer gazvelerinde Allah Resulü'nün vekili olarak Medine'de,¹⁴¹ Hayber Gazvesi'nde ise askerlerin başında kaldı.¹⁴² Hudeybi-

¹³³ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 40.

¹³⁴ Murat Akarsu, *Kabile Bürokrasisi ve Hz. Osman Katline Sessiz Kalınan Halife*, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2015, 14; İbn İshak, *es-Sire*, I, 223; İbnü'l-Ber, *ed-Dürer*, I, 48; Süheyli, *Ravdü'l-Unüf*, III, 121; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 135; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, V, 344; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 254; Fesevi, *el-Marife ve Tarih*, III, 255; Taberî, *Tarih*, II, 331; Makdisi, *Bed'u ve't-Tarih*, IV, 149; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 673; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, I, 183; İbn Kesir, *el-Bidaye*, III, 85; İbn Haldun, *Tarih*, II, 412; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gabe*, III, 579; Zehebî, *Siyeru A'lam*, I, 230; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XIV, 98; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, VII, 139; Zübeyri, *Nesebi Kureys*, I, 101; Belâzurî, *Ensâb*, I, 401.

¹³⁵ İbn Hadide, *Misbah*, I, 58; İbn Sa'd, *Tabakât*, III 39-41; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 578-579.

¹³⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 40-41; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 578-579.

¹³⁷ Vâkıdî, *Megâzi*, I, 101; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 286; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, V, 344; Fesevi, *el-Marife ve Tarih*, III, 270; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 29; İbn Kesir, *el-Bidaye*, III, 419; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, III, 196; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 8, III, 41; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 579; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 449.

¹³⁸ İbn Kesir, *el-Bidaye*, III, 419; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 41; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 579-580; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 449.

¹³⁹ İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 258; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, I, 414; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 66; Taberî, *Tarih*, II, 491; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 159; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 36; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 6; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, IV, 186; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 377.

¹⁴⁰ İbn İshak, *es-Sire*, I, 253-254; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 254.

¹⁴¹ Vâkıdî, *Megâzi*, I, 196; İbnü'l-Ber, *ed-Dürer*, I, 140; Süheyli, *Ravdü'l-Unüf*, V, 274; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 355; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, VIII, 352, 363; Kastalani, *Mevahibü-Leduniyye*, I, 283; Yusuf es-Salihi, *Sebîlü'l-Hüda*, IV, 176; Taberî,

ye günü Hz. Ömer'in teklifi ile Kureyş'e elçi olarak gönderildi. Onun Mekke'den dönüşünün gecikmesi ve öldürüldüğü haberlerinin yayılması nedeni ile İslam tarihinde Rıdvan Biati olarak bilinen ahidleşme yapıldı. Buna göre Allah Resulü onun şehit edilmesi ihtimaline karşı Mekke müşrikleri ile savaşmak için ashabından biat aldı. Netice itibari ile Hz. Osman görevinden sağ bir şekilde döndü ve akabinde anlaşma imzalandı.¹⁴³ Hz. Osman'ın İslam ordusuna en büyük katkısı Tebük Seferinde oldu. Bu sefer esnasında orduyu giydirmek için malının yarısını harcamınca Allah Resulü tarafından taltif edildi.¹⁴⁴ Hz. Peygamber'in damadı olmasının yanında okuma yazma bilmesinden dolayı da Allah Resulü'ne vahiy kâtibi olarak hizmet verdi.¹⁴⁵ Bunun yanında Müslüman olan kabile heyetlerine dinin emirlerini içeren nüshalar yazdı.¹⁴⁶

4.2. Hz. Ebû Bekir Dönemindeki Görevleri

Hz. Ebû Bekir'in halifeliği döneminde halifenin kâtibi¹⁴⁷ ve müşavirliğini yürüten Hz. Osman, Hz. Ömer'in halef olarak bırakılması sürecinde de Hz. Ebû Bekir'e olumlu görüş beyan etti ve onu bu karardan dolayı destekledi. Ridde hadiselerinin bastırılması için savaş kararı verileceği dönemde Hz. Ebû Bekir'in bu kararı danıştığı kişiler arasında yer aldı. Yine O, Hz. Ebû Bekir'in Şam orduları hazırladığı dönemde ordunun bu bölgelere gönderilmesi için istişarede bulunduğu sahabelerden biriydi. Hz. Osman güvenilir olması, Hz. Peygamber

Tarih, II, 556; Mesudi, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, I, 214; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 157; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 61; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 3, 95; İbn Haldun, *Tarih*, II, 431; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, III, 318; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 26, III, 41; Belâzurî, *Ensâb*, I, 340.

¹⁴² Vâkıdî, *Megâzî*, II, 196; Makrizî, *İmtau'l-Esma*, IX, 231.

¹⁴³ İbnü'l-Ber, *ed-Dürer*, I, 193-194; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, V, 46; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 254; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 81, 98; Taberî, *Tarih*, II, 631; Makdisi, *Bed'u ve't-Tarih*, IV, 224; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 269; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 191; İbn Haldun, *Tarih*, II, 447; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, III, 376; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 74; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 580-583; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 169.

¹⁴⁴ Vâkıdî, *Megâzî*, III, 991; İbn Hadide, *Misbah*, I, 58; Kastalani, *Mevahibü-Leduniyye*, I, 419; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, IV, 152; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 582-585; Zirikli, *A'lam*, IV, 210.

¹⁴⁵ Taberî, *Tarih*, III, 173; Mesudi, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, I, 232; İbnü'l-Cevzi, *Telghih*, I, 333; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 176; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 173.

¹⁴⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 233.

¹⁴⁷ Mesudi, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, I, 249; İbn Miskeveyh, *Tecaribü'l-Ümem*, I, 301; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 70; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 121; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 22; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 366.

tarafından sevilmesi ve ilk Müslümanlardan biri olması dolayısı ile Hz. Ebû Bekir'in yanında yer alan kişilerden biri oldu ve halifenin danışma meclisinde görev aldı.¹⁴⁸ Bunun yanında hicri 11. yılda Hz. Ebû Bekir başkanlığında gerçekleştirilen hac organizasyonunda halifenin vekili sıfatıyla Medine'de kaldı.¹⁴⁹

Hız. Ebû Bekir, hastalığı şiddetlenince yeni halifenin belirlenmesi hususunda sahabelerle görüş alışverişinde bulundu. Bu iş için en uygun adayın Hız. Ömer olduğunu düşünerek bu fikrini danışmanlarına açtı. Genel olarak olumlu geri dönüş alan halife, Hız. Osman'ı yanına çağırarak ona Hız. Ömer hakkındaki fikrini sordu. Hız. Osman "Ömer'in gizledikleri açığa vurduklarından daha hayırlıdır. Aramızda onun gibisi yoktur." Cevabını verdi. Bu cevap karşısında mutlu olan Hız. Ebû Bekir, Hız. Osman'a dua ederek yeni halifenin tayin ve vasiyet edileceği ahitnameyi yazmasını istedi.¹⁵⁰

Hız. Osman devlet hizmetine Hız. Ömer döneminde de devam etti ve Hız. Ömer'in danışmanları arasındaki yerini aldı.¹⁵¹ Hız. Ömer'in Suriye bölgesine gerçekleştirdiği seyahate ve Mısır fethine izin verilmesine muhalefetine karşın fethedilen arazilerin orduya taksim edilmeyip fey olarak eski sahiplerinin ellerinde bırakılması fikrini destekledi. Hız. Ömer'in yaralanmasının ardından halife seçimi için görevlendirdiği kişiler arasında yer alan Hız. Osman, halifenin vefatının ardından şura heyetinin kararı ile İslam devletini üçüncü halifesi seçildi.¹⁵²

5. Saîd b. Zeyd

Hız. Peygamber döneminde önemli görevler alan Saîd b. Zeyd, Hız. Ebû Bekir döneminde de bazı kritik görevlerde bulundu. İlk olarak yeni halifenin seçilmesi sırasında çıkan ihtilafların halledilmesinde

¹⁴⁸ Murat Akarsu, 15; Taberî, *Tarih*, III, 428-429; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 266-267; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 92.

¹⁴⁹ Taberî, *Tarih*, III, 386; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 112; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 247; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 78, 96.

¹⁵⁰ Murat Akarsu, . 15; Taberî, *Tarih*, III, 428-429; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 266-267; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 22; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 92; Sarıcık, 150-151.

¹⁵¹ Taberî, *Tarih*, IV, 123.

¹⁵² İsmail Yiğit, "Hız. Osman", *DİA*, XXXIII, 439; İbni Habib, *Muhabber*, I, 14; Fesevi, *el-Marife ve Tarih*, III, 308; Taberî, *Tarih*, IV, 235; Mesudi, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, I, 253; İbn Miskeveyh, *Tecaribü'l-Ümem*, I, 417; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 453; İbn Sa'd, *Ta-bakât*, III, 45-46; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXXIX, 208-210; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gabe*, III, 585-587.

karşımıza çıkan Saîd b. Zeyd, Hz. Ömer'in halife tayin edilmesi sürecinde de görüşüne başvurulardan birisiydi.¹⁵³

Hz. Ebû Bekir'in hastalığının iyice arttığı süreçte Hz. Ömer'i yerine namazları kılmakla görevlendirdi. Bu süreç içerisinde halife Abdurrahman b. Avf, Saîd b. Zeyd, Osman b. Affân, Üseyd b. Hudayr gibi sahâbîlerle istişare ederek Hz. Ömer'i halife tayin etti ve bu konuda bir ahitname yazdırdı.¹⁵⁴ Daha sonra ahitnameyi mühürleyen halife yanına kâtibi Hz. Osman ve Hz. Ömer'i de alarak Mescid-i Nebeviye gidip halka bir konuşma yaptı. Halife Hz. Ebû Bekir, Müslümanlara şöyle seslendi; "sizin için halife seçtiğim kişiye razı olur musunuz? Bir yakınımı tayin etmedim. Allah'a andolsun ki bütün gücümle düşünüp taşındım ve Ömer b. Hattâb'ı uygun buldum; onu dinleyin ve ona uyun." Halifenin bu sözleri üzerine halk olumlu bir tepki verdi. Hz. Ebû Bekir'in vefat etmesi ile birlikte aynı gün içerisinde (22 Cemâziyelâhir 13 / 23 Ağustos 634) Hz. Ömer Mescid-i Nebevî'de biat olarak halife oldu.¹⁵⁵

6. Üseyd b. Hudayr

Üseyd b. Hudayr b. Simak b. Atik b. Rafî b. İmruülkays b. Zeyd b. Abdüleşhel b. Cüşem b. Harîs b. Hazrec b. Amr b. Malik b. el-Evs el-Ensari el-Eşheli, Ebû Yahya.¹⁵⁶ Evs kabilesinden Beni Abdüleşhel'e mensuptur. Babası Hudayr, Evs kabilesinin eşrafındandır. Babası hicretten altı yıl önce gerçekleşmiş olan Buas Savaşı'nda Evs kabilesine kumandanlık yapmış ve bu savaşta ölmüştü.¹⁵⁷ Annesinin adı Ümmü Üseyd bint Seken'dir.¹⁵⁸ Birinci Akabe Biatı'ndan sonra muallim olarak Medine'ye gönderilen Mus'ab b. Ümeyr vasıtası ile İslam'ı kabul etti. Müslüman olması ile birlikte tebliğ faaliyetlerine başlayan Üseyd,

¹⁵³ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 149-150.

¹⁵⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 149-150.

¹⁵⁵ Mustafa Fayda "Hz. Ömer" *DİA*, XXXIV, 46.

¹⁵⁶ Buhari, *Tarihue*, II, 47; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 296; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 327; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 92; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 240; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 234; Belâzurî, *Ensâb*, I, 240.

¹⁵⁷ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 296; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 327; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, IX, 96; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 240; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 207.

¹⁵⁸ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 240.

amcasının oğlu ve Evs kabilesinin lideri olan Sa'd b. Muâz'ın Müslüman olmasına vesile oldu.¹⁵⁹

İkinci Akabe Biatı'na katılarak on iki nakip arasına seçildi ve kendi kavmini temsil etmekle görevlendirildi.¹⁶⁰ Medine'ye hicretin ardından Zeyd b. Harise ile kardeş ilan edilen¹⁶¹ Üseyd, Bedir Savaşının yapılacağını bilmediği için bu savaşa katılmadı.¹⁶² Daha sonra Hz. Peygamber'e özrünü bildirdi ve bundan sonra gerçekleşen bütün gazvelerde yer aldı. Uhud Gazvesi'nin çetin döneminde Hz. Peygamber'in yanında savaşan ve savaşın kızıştığı dönemde onu koruyan az sayıdaki Müslümandan biriydi. Uhud Savaşı'nın ardından Müşriklerin takibi amacıyla yapılan Hamraulesed gazvesine iştirak etmesine rağmen Uhud'da aldığı derin yaralar nedeni ile zorluklar yaşadı.¹⁶³

Uhud ve Tebük Savaşlarında Evs kabilesinin sancaktarlığını yaptı. Hendek Gazvesi sırasında Halid b. Velid'in saldırılarına karşı hendeği muhafaza görevi verilen iki yüz kişilik birliğin kumandanlığını yürüttü.¹⁶⁴ Beni Kurayza seferi sırasında da Hz. Peygamber tarafından Ebû Lubabe'nin yerine görevlendirildi.¹⁶⁵ Ayrıca o Tebük savaşından sonra Medine'ye dönüş sırasında askerlerin susaması ve çevrede su bulunmaması üzerine Hz. Peygamber tarafından su aramaya gönderildi.¹⁶⁶

Cahiliye döneminde okuma yazma öğrenen ve kavmi arasında ağırbaşlı karakteri ile ön plana çıkan Üseyd, iyi bir yüzücü ve maharetli bir okçu olduğu ve görüşlerine başvurulacak akıl kimselerden ara-

¹⁵⁹ İbn Hişam, *es-Sire*, I, 36; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 186; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 296; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 93; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 240; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 207; Belâzuri, *Ensâb*, I, 240.

¹⁶⁰ İbn Hişam, *es-Sire*, I, 444; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 140; İbni Habib, *Muhabber*, I, 268; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 39; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 296; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 93; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 240.

¹⁶¹ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 240; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 207.

¹⁶² Vâkıdî, *Megâzî*, I, 21; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 296; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 93; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 240; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 207; Belâzuri, *Ensâb*, I, 240.

¹⁶³ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 296; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 93; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 240.

¹⁶⁴ Vâkıdî, *Megâzî*, I, 215, 225, 239, II, 473, III, 895; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 14; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, I, 135, II, 12; Yusuf es-Salihi, *Sebîlü'l-Hüda*, IV, 186; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, I, 422; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 163; İbn Sa'd, *Ta-bakât*, II, 29, 114; Belâzuri, *Ensâb*, I, 317.

¹⁶⁵ Vâkıdî, *Megâzî*, I, 507.

¹⁶⁶ Vâkıdî, *Megâzî*, III, 1041.

sında yer aldığı için “Kâmil” ünvanıyla tanınıyordu.¹⁶⁷ Hz. Peygamber’in kâtipleri arasında bulunuyor ve Allah Resulü zaman zaman onun fikirlerine başvuruyordu. Bunların yanında muallimlik de yapan Üseyd, Hendek Gazvesi sırasında Hz. Peygamber’i Uyeyne b. Hısn’la anlaşma yapmaktan vazgeçirenlerden biriydi. Taif kuşatmasında yer alarak Müslüman saflarına katılan Taif’li kölelerden İbrahim b. Cabir’i dini anlamda yetiştirmekle görevlendirildi. Ayrıca Evs Kabilesi’ne imamlık vazifesini de yaparak “kâmil” ünvanını neden aldığını adeta ortaya koyuyordu.

Hz. Peygamber’in vefatının akabinde Beni Saîde Gölgeği’nde toplanan Medineli Müslümanlar’ın halife adaylığı konusunda Hazretci Sa’d b. Ubade’yi desteklemesine karşın o, Hz. Ebû Bekir’in halife olmasını savunan kişiler arasında yer aldı ve Hz. Ebû Bekir’in halife seçilmesinde önemli bir rol üstlendi.¹⁶⁸ Hz. Ebû Bekir’in hastalandığı dönemde kendisinden sonra gelecek halifeyi belirleme hususunda danıştığı müşavirlerden biri de oydu. Hz. Ebû Bekir, Üseyd’e, Hz. Ömer ile ilgili görüşünü sorduğunda o; “Allah için kesinlikle onu senden sonra tercih edilen biri olarak biliyorum. Allah’ın razı olduğu iyi şeylerden razı olur; Allah’ın gazabına sebep olan şeylerde öfkelenir. Gizli yapılması gereken işleri yapan onları aleni yapandan daha hayırlıdır. Bu işi üzerine alacak ondan daha güçlü kimse yoktur” cevabını verdi.¹⁶⁹

Hz. Ebû Bekir’in vefatından sonra da devlete olan hizmetlerine devam ederek Hz. Ömer döneminde gerçekleştirilen ve sahabenin önde gelenlerinin katıldığı Cabiye toplantısındaki yerini aldı.¹⁷⁰ Yine bu dönemde Kudüs’ün fethine katıldı ve 641 yılında vefat etti.¹⁷¹

7. Talha b. Ubeydullah

Talha b. Ubeydillah b. Osman b. Amr b. Ka’b b. Sa’d b. Teym b. Mürre b. Ka’b b. Lüey b. Ğalib b. Fihri b. Malik b. Nadr b. Kinani et-

¹⁶⁷ İbnü’l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 296; Sıbt İbnü’l-Cevzi, *Miratu’z-Zaman*, V, 327; İbn Abdilber, *el-İsti’âb*, I, 93; Zehebî, *Siyeru A’lam*, III, 207.

¹⁶⁸ Diyarbekri, *Tarihu’l-Hamis*, II, 167; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, I, 240.

¹⁶⁹ İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 149-150.

¹⁷⁰ Zehebî, *Siyeru A’lam*, III, 207.

¹⁷¹ Buhari, *Tarihu Kebîr*, II, 47; İbn Abdilber, *el-İsti’âb*, I, 93; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, IX, 96; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, I, 240-241; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 234; Belâzurî, *Ensâb*, I, 240.

Teymi el-Kureşi, Ebû Muhammed (ö. 36/656).¹⁷² Soyu Allah Resulü ile Mürre'de, Hz. Ebû Bekir ile Amr b. Ka'b'da birleşir. Talha'nın annesi A'la b. Hadrami'nin kız kardeşi Sa'be bint Abdullah'tır.¹⁷³ İki erkek kardeşinden biri olan Osman Müslüman olmuş diğer kardeşi ise Bedir savaşında müşrik saflarında ölmüştür. Cahiliye döneminin önemli tüccarlarından¹⁷⁴ biri olan Talha, kendisi gibi tüccar olan Hz. Ebû Bekir vasıtası ile Müslüman oldu.¹⁷⁵ Okuma yazma bilmesi nedeniyle Hz. Peygamber'e vahiy kâtibi olarak hizmet etti. Cennetle müjdelenen on sahabeden biri olan Talha'nın Müslüman olduğunu duyan Nevfel b. Hüveylid b. el-Adeviyye onu ve Hz. Ebû Bekir'i aynı ipe bağlayarak işkence etti. Bu olaydan dolayı Talha ve Hz. Ebû Bekir "Karineteyn" diye anıldı.¹⁷⁶

Müşriklerin baskısının arttığı dönemde gerçekleştirilen Habeşistan hicretine o sıralar Suriye'de olduğu için katılamayan Talha, Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir'in gizlice gerçekleştirdikleri Medine hicretinden sonra Hz. Ebû Bekir'in Mekke'de kalan ailesini Medine'ye getirdi.¹⁷⁷ Mekke'de Zübeyr b. Avvam,¹⁷⁸ Medine'de Ka'b b. Malik ile kardeş yapıldı.¹⁷⁹ Bedir savaşından on gece önce Hz. Peygamber tarafından Sa'id b. Zeyd ile birlikte Şam yoluna istihbarat için gönderildi¹⁸⁰ ve ancak savaş bittikten sonra Medine'ye dönebildi. Hz. Peygamber ise bunun karşılığında onlara Bedir ganimetlerinden pay ayırdı.¹⁸¹

¹⁷² İbn Hadide, *el-Misbah*, I, 132; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, XI, 308; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 228; Makdisi, *el-Bed ve't-Tarih*, V, 81; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 111; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 160; Buhari, *Tarihu'l-Kebir*, IV, 344; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 764; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXV, 54; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* III, 84; Zehebi, *Siyeru A'lam*, III, 18; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 430; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, V, 20-21; Zirikli, *A'lam*, III, 229.

¹⁷³ Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, XI, 308; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* III, 84; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 430; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, V, 20-21.

¹⁷⁴ Cevad Ali, *el-Mufasssal*, XIII, 311.

¹⁷⁵ Makrizi, *İmta'ul-Esma*, I, 33, XIII, 217; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* III, 84; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 430.

¹⁷⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 160; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* III, 84.

¹⁷⁷ İbn Haldun, *Tarih*, II, 420-423.

¹⁷⁸ İbn Hişam, *es-Sire*, II, 269, 561; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* III, 84.

¹⁷⁹ Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, III, 363; İbni Habib, *Muhabber*, I, 73; İbn Haldun, *Tarih*, II, 423; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 162; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 764; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* III, 84.

¹⁸⁰ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 63.

¹⁸¹ Vâkıdî, *Megâzî*, I, 19; İbnü'l-Ber, *ed-Dürer*, I, 238; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 231; Makrizi, *İmta'ul-Esma*, II, 42, XIII, 217; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, IV, 19; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 154; Taberî, *Tarih*, II, 478; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 7; İbn

Uhud Savaşı'ndan başlamak üzere Hz. Peygamber'in katıldığı bütün savaşlarda yer aldı. Uhud'da Hz. Peygamber'i korurken yaralandı ve eli çolak kaldı.¹⁸² Tebük Savaşında Hz. Peygamber tarafından Süveylim'in evini yakmakla görevlendirildi. Hz. Peygamber'in hanımlarından dördünün kız kardeşi ile evlenerek¹⁸³ Hz. Peygamber'le olan akrabalığını güçlendirdi. Hz. Peygamber'in vefatından sonra halife seçilen Hz. Ebû Bekir'e ilk biat edenlerden biri olmasına ve ridde savaşlarında Hz. Ebû Bekir'i destekleyip riddetin ortadan kaldırılmasına destek vermesine rağmen Hz. Ömer'in halife tayin edilmesine karşı çıktı. Hz. Ebû Bekir'in halife tayini konusunda istişarede bulunduğu sırada onun yanına giderek, "sertliğini bildiğin halde kendinden sonra Ömer'i üzerimize halife tayin etmeni sorduğu zaman Rabbine ne diyeceksin" diye sordu. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir şöyle söyledi: "Beni yatağımdan doğrultun! Allah ile mi beni korkutuyorsunuz? Sizi idare işinde zulüm ile kendine azık hazırlayan zarar etmiştir. Derim ki: Ey Allah'ım! Onlara senin halis kullarından en hayırlısını halife olarak tayin ettim. Sen de bunu arkandakilere bildir." ¹⁸⁴

Talha bunun üzerine Hz. Ömer'e biat etti ve Hz. Ömer'in halife tayini için oluşturduğu altı kişilik Şura heyeti içinde yer aldı.¹⁸⁵ Seçim sırasında Medine dışında bulunmasından dolayı doğrudan seçime katılamadı.¹⁸⁶ Medine'ye dönünce Hz. Osman'ın halife seçildiğini öğrendi ve ona biat etti. Fakat Hz. Osman'ın hilafetinin ikinci döneminde meydana gelen bazı yönetim uygulamalarına en sert tepkiyi verenlerden biri olarak ön plana çıktı. Hz. Osman'ın şehadetinden sonra halife seçilen Hz. Ali'ye biat eden Talha, yeni halifeden valilik istedi.¹⁸⁷ Hz. Ali'nin bu teklifi geri çevirmesinin ardından biatin kendisinden zorla

Sa'd, *Tabakât*, II, 8; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 764-765; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* III, 84; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, V, 20-21; Belâzurî, *Ensâb*, I, 288.

¹⁸² Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 524; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 163; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 430.

¹⁸³ Vâkıdî, *Megâzî*, I, 254; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, XI, 308; İbni Habib, *Muhabber*, I, 54; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 175; Safedi, *el-Va'fi bi'l-Vefeyât*, XI, 232; İbn Hacer, *el-İsabe*; "Ümmü Gülsüm ki, Ebû Bekir'in kızı Ayşe'nin kız kardeşidir. Hamne bnt. Caş ki, Zeyneb'in kız kardeşidir. Faria bt Ebû Süfyan ki, Ümmü Habibe'nin kız kardeşidir. Rukiye bnt. Ebû Ümeyye ki, Ümmü Seleme'nin kız kardeşidir." Zübeyri, *Nesebi Kureyş*, I, 318.

¹⁸⁴ Taberî, *Tarih*, III, 433; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 67; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 92.

¹⁸⁵ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 766; Zirikli, *A'lam*, III, 229.

¹⁸⁶ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* III, 84.

¹⁸⁷ İbn Hadide, *el-Misbah*, I, 188.

alındığını söyleyerek Zübeyr b. Avvam'la birlikte Mekke'de bulunan Hz. Aişe'nin yanına gitti. Hz. Osman'ın haksız yere şehit edildiğini söyleyen Hz. Aişe ve yanındaki kişiler katillerin cezalandırılması için harekete geçtiler.¹⁸⁸ Nitekim Hz. Ali'ye karşı giriştikleri mücadele sonrasında İslam tarihinde Cemel Vakası olarak bilinen olay gerçekleşti ve Talha bu savaşta öldürüldü.¹⁸⁹

C. Valiler

Vali sözlükte “yetkili kişi, yönetici, bir işi deruhte etmek ve üstlenmek”¹⁹⁰ gibi anlamlara gelmektedir. Devlet başkanları tarafından idare merkezinin dışındaki şehir ya da bölgeleri yönetmek üzere tayin edilen görevlilere vali denilmektedir. Bu valilerin yönetimi altında bulunan bölgelere ise vilayet adı verilmiştir.¹⁹¹ Vali İdaresini üstlendiği vilayetin işlerini halife adına vekâleten yürüten kişidir.¹⁹² Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden sonra İslamiyet Medine dışına yayılmaya başlayınca Allah Rasulü Arap yarımadasının muhtelif yerlerine, şehirlere ve İslam'ı kabul eden bazı kabilelere valiler atadı. Atanan bu kişilere “emir” ya da “amil” deniliyordu.¹⁹³ Hz. Peygamber döneminde olduğu gibi Hz. Ebû Bekir döneminde de İslam devletinin çeşitli bölgelerinde valiler görev yapıyordu. Bu valiler halifenin bölgedeki otoritesini temsil ediyor ve genel olarak Hz. Peygamber dönemindeki vasıflarıyla bu bölgeleri yönetiyorlardı. Hz. Ebû Bekir yönetim şekli olarak Hz. Peygamber'in uygulamalarını esas kabul ederek onun döneminde görevlendirilen kişileri azletmeyi uygun görmüyor, farklı görevlere atama konusunda da onların muvafakatını alıyordu.¹⁹⁴ Bu dönemde genel olarak valilerin görevleri şunlardır; 1. ordu ile ilgili işlerle ilgilenmek,

¹⁸⁸ Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 483.

¹⁸⁹ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 181; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 554; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 275; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 165; Buhari, *Tarihu'l-Kebîr*, IV, 344; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 770; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* III, 84; Belâzurî, *Ensâb*, II, 126.

¹⁹⁰ Râğıp el-İsfahani, *Müfredat Elfazi'l-Kur'an*, Çev. Yusuf Türker, Pınar Yayınları, İstanbul, birinci basım, Eylül 2007, 1589-1593.

¹⁹¹ Kılıç Ünal, “Vali”, *DİA*, XLII, 493.

¹⁹² Ahmet Güzel, *Hulefa-i Raşidin Döneminde İdari Yapı*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, 2011, 89.

¹⁹³ İbrahim Sarıçam ve Seyfettin Erşahin, *İslam Medeniyeti Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2016, 97; Kılıç Ünal, “Vali”, *DİA*, XLII, 493; Hasan İbrahim Hasan, *Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi*, Kayıhan Yayınları, 1985, II, 152.

¹⁹⁴ Ahmet Güzel, *Hulefa-i Raşidin Döneminde İdari Yapı*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, 2011, 104; İbrahim Sarıçam ve Seyfettin Erşahin, *İslam Medeniyeti Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2016, 97-98.

gereken yerlerde asker bulundurup bu kişilerin maaş ve erzaklarını tayin etmek. 2. İdari ve adli işlere bakmak, gerektiği durumlarda kadılar ve memurlar atamak. 3. Haraç, cizye ve vergi toplama işlerine nezaret ederek bu iş için memurlar tayin edip maaşlarını ödemek. 4. Ganimetlerin taksimini yapmak ve beytülmâlin payını merkeze göndermek. 5. Fetihlerden sonra bölge halkı ile anlaşmalar yapmak ve esirlerin durumunu karara bağlamak, 6. Emniyet ve asayiş sağlama, cezaların tatbikini gerçekleştirmek. 7. Namazlarda imamlık yapmak veya imam tayin ederek bu görevi yerine getirmek. 8. Düşman ülke sınırında ise cihat faaliyetlerini yönetmek. 9. Halka İslam dinin esaslarını öğretmektir.¹⁹⁵ Valilerin maaşları ise bizzat halife tarafından belirlenmiş, görevde bulundukları süreç zarfında ticaret yapmaları veya hediye almaları yasaklanmıştır. Valilerin halka karşı davranışları ve sorumluluklarını yerine getirip getirmediğinin denetimi halife tarafından görevlendirilen müfettişler vasıtasıyla yapıldığı gibi bizzat halife tarafından da yapılmaktaydı. Özellikle hac mevsimlerinde valiler merkeze çağrılarak hem halife tarafından kontrolleri sağlanır hem de yöneticilerini şikâyet eden halkla yüzleşmeleri sağlanırdı. Bu uygulama sayesinde yöneticilerin keyfi uygulamalarının önüne geçilmesi amaçlanıyordu.¹⁹⁶

1. Attâb b. Esîd

Ebû Abdurrahman Attâb b. Esîd b. Ebû'l-İs b. Ümeyye el-Ümevî el-Kureşî¹⁹⁷ hicretten on üç yıl önce Mekke'de doğdu. Mekke'nin fethe edildiği gün (17 Ramazan 8/ 8 Ocak 630) Müslüman oldu.¹⁹⁸ Fetih sonrasında Bilâl, Kâbe'de ezan okumaya başladığında Attâb, yanında bulunan Ebû Süfyan ve Hâris b Hişam'a "Allah'a şükür ki babam sağ

¹⁹⁵ Hasan İbrahim Hasan, *Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi*, Kayıhan Yayınları, 1985, II, 156-158; Ahmet Güzel, *Hulefa-i Raşidin Döneminde İdari Yapı*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, 2011, 90-91; İbrahim Sarıçam ve Seyfettin Erşahin, *İslam Medeniyeti Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2016, 97-98.

¹⁹⁶ Kılıç Ünal, "Vali", *DİA*, XLII, 493-494; Komisyon, *İslam Kurumları Tarihi*, 143.

¹⁹⁷ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 283; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 97; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 152; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 5; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 485; İbn Hibban, *Sikat*, III, 1023; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 549; Yusuf b. Abdurrahman, *Tehzibü'l-Kemal*, XIX, 282; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 356; Zirikli, *A'lam*, IV, 199; Belâzuri, *Ensâb*, V, 456.

¹⁹⁸ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 283; Makdisi, *Bed'u ve't-Tarih*, V, 107; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 97; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 152; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 5; İbn Hibban, *Sikat*, III, 1023; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 549; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 356; Belâzuri, *Ensâb*, V, 456.

değil, hiç olmazsa bu hali görmüyor. Yoksa Muhammed ondan kızacağı şeyler duyardı” dediğinde Ebû Süfyan kendisinin bir şey söylemeyeceğini, yoksa orada bulunan çakıl taşlarının bile dediklerini gidip Muhammed’e haber verebileceğini ifade etti. Kısa süre sonra Hz. Peygamber (sav) onların yanına gelerek ne söyledilerse tek tek onlara aktardı. Bunun üzerine Attâb ve Hâris “şehâdet ederiz ki, sen Allah’ın Rasûlü’sün. Vallahi yanımızda hiç kimse yoktu ki, gelip sana haber verdi diyelim” diyerek Müslüman oldular.¹⁹⁹

1.1. Hz. Peygamber Dönemindeki Görevleri

Resûlullah’ın (sav) Ümeyye oğullarından idari göreve getirdiği ilk kişi Attâb b. Esîd’dir.²⁰⁰ Attâb, Hz. Osman’ın amcasının oğlu ve Esîd b. Ebî’l-As b. Ümeyye’nin oğludur. Hz. Peygamber Huneyn seferine çıktığı esnada Attâb’ı şehrin âmilliğine getirmiştir.²⁰¹ Muâz b. Cebel’i ise fıkıh öğretmesi için Mekke’de bırakmış²⁰² ve halka namaz kıldırmasını emretmiştir.²⁰³ Attâb, bu göreve getirildiği sırada yirmi yaşlarındaydı.²⁰⁴ Mekke’nin fethedildiği yıl hac emirliğini de o yaptı.²⁰⁵ Kaynaklar Attâb’ın bu görevde bulunduğu zaman zarfında günde bir dir-

¹⁹⁹ Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, I, 268-269; İbn Hişam, *es-Sire*, II, 413; Süheyli, *Ravdü’l-Unûf*, VII, 234;

²⁰⁰ Âdem Apak, *Hz. Osman Dönemi Devlet Siyaseti*, 60.

²⁰¹ Vâkıdî, *Megâzî*, III, 889; İbn Hişam, *es-Sire*, II, 440; İbn Hibban, *Siyeru’n-Nebeviyye*, I, 359; Süheyli, *Ravdü’l-Unûf*, VII, 279; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 87-92; İbni Habib, *Muhabber*, I, 126; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 283; Taberî, *Tarih*, III, 73-94; Makdisî, *Bed’u ve’t-Tarih*, V, 107; İbnü’l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 329; İbnü’l-Esir, *el-Kâmil*, II, 134-141; Zehebî, *Tarihu’l-İslam*, II, 572; Cevad Ali, *Mufasssal*, XIV, 118; Sibt İbnü’l-Cevzi, *Miratu’z-Zaman*, V, 152; İbn Sa’d, *Tabakât*, VI, 5; İbn Hibban, *Sikat*, II, 67; İbn Hibban, *Sikat*, III, 1023; İbn Asakir, *Tarihu Dumeşk*, XXVI, 416; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, III, 549; İbn Hallikan, *Vefeyâtü’l-Ayan*, VI, 349; Zehebî, *Siye-ru A’lam*, II, 130; Safedî, *el-Vafî bi’l-Vefeyât*, XIX, 289; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 356; Belâzurî, *Ensâb*, I, 364-365; İbn Hazm, *Cemheret’ü Ensâbü’l-Arab*, I, 113.

²⁰² İbn Arabî, *Muhadara’t-ül Ebrar*, I, 47, 1968; Vâkıdî, *Megâzî*, III, 889; İbn Hişam, *es-Sire*, II, 500; İbn Hibban, *Siyeru’n-Nebeviyye*, I, 359; Taberî, *Tarih*, III, 94; İbnü’l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 329; İbnü’l-Esir, *el-Kâmil*, II, 141; İbn Asakir, *Tarihu Dumeşk*, XXVI, 407; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, III, 549; Zehebî, *Siyeru A’lam*, II, 150; Belâzurî, *Ensâb*, I, 365.

²⁰³ Vâkıdî, *Megâzî*, III, 889; İbnü’l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 329; İbn Sa’d, *Tabakât*, VI, 5.

²⁰⁴ İbnü’l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 157; İbni Habib, *Tarih’u-Bağdad*, VIII, 426.

²⁰⁵ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, III, 1023; Kettânî, *et-Terâtîbü’l-İdâriyye*, Tahkik, Abdullah Halidi, Beyrut, Daru’l-Erkam, ts. I, 264; Vâkıdî, *Megâzî*, I, 6, III, 959; İbn Hişam, *es-Sire*, II, 500; Süheyli, *Ravdü’l-Unûf*, VII, 366; Makrizî, *İmtau’l-Esma*, XIV, 315; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 92; Taberî, *Tarih*, III, 95; İbnü’l-Esir, *el-Kâmil*, II, 141; Sibt İbnü’l-Cevzi, *Miratu’z-Zaman*, IV, 106; İbn Sa’d, *Tabakât*, VI, 5; İbn Hibban, *Sikat*, II, 83; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, III, 549; Belâzurî, *Ensâb*, I, 368.

hem veya yılda 400 dirhem yahut 40 ukiyye maaş aldığından bahsetmektedir.²⁰⁶

Hz. Peygamber onu vali tayin ederken: “Seni kimlere vali yapıyorum biliyor musun?” diye sordu O: “Allah ve Rasûlü en iyisini bilir” deyince, “Allah’ın evinin sakinleri üzerine” buyurarak, onun önemli bir vazifeye geldiğini bildirdi.²⁰⁷ Huneyn Gazvesi’nde Müslümanlar bir ara dağılınca Mekke’ye, “Muhammed öldü” diye haber gitti ve Mekke halkının bir kısmında dinden dönme emareleri belirdi. Attâb yaptığı bir konuşma ile düzeni tekrar sağladı ve bu göreve liyakatini ispatladı.²⁰⁸

Hz. Peygamber Huneyn Seferi’ne çıkmadan önce Mekke’de idareci olarak görevlendirdiği Attâb b. Esîd’i, Huneyn ganimetlerinin dağıtılmasından sonra Medine’ye dönmeden önce şehre vali tayin etti.²⁰⁹

1.2. Hz. Ebû Bekir Dönemindeki Görevleri

Attâb, Hz. Peygamber vefat edinceye kadar bu görevi devam ettirdi. Hz. Peygamber vefat edince halife olan Hz. Ebû Bekir onu görevinde tuttu.²¹⁰ Halife genel siyaseti itibari ile Hz. Peygamber tarafından görevlendirilen bir kimseyi zorla görevden almayı uygun görmüyor, görevlileri görev yerlerinde bırakıyordu. Bu bakımdan Attâb, Hz. Ebû Bekir döneminde de Mekke valisi olarak görevini sürdürdü.²¹¹ 13/634 yılında Hz. Ebû Bekir’le aynı gün Mekke’de vefat etti.²¹²

²⁰⁶ İbn Hişam, *es-Sire*, II, 500; Sibt İbnü’l-Cevzi, *Miratu’z-Zaman*, V, 152, Atar, Fahrettin, “Attâb b. Esîd”, *DİA*, IV, 93.

²⁰⁷ Zehebî, *Tarihu’l-İslam*, II, 612; İbn Sa’d, *Tabakât*, VI, 5.

²⁰⁸ Yusuf es-Salihi, *Sebilü’l-Hüda*, V, 320.

²⁰⁹ İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, III, 556; İbn Hişam, *es-Sire*, II, 440; Makrizi, *İmtau’l-Esma*, II, 10; Diyarbekri, *Tarihu’l-Hamis*, II, 100; İbn Haldun, *Tarih*, II, 463-491.

²¹⁰ Makrizi, *İmtau’l-Esma*, XII, 176; Taberi, *Tarih*, III, 318; İbnü’l-Esir, *el-Kâmil*, II, 186; Zehebî, *Tarihu’l-İslam*, III, 97; Cevad Ali, *Mufasssal*, VII, 197; İbn Sa’d, *Tabakât*, VI, 5; İbn Hibban, *Sikat*, III, 1024; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, III, 549; Safedi, *el-Vafî bi’l-Vefeyât*, XIX, 289; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 356; Belâzurî, *Ensâb*, V, 456.

²¹¹ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 123; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 283; Taberi, *Tarih*, III, 427; Sibt İbnü’l-Cevzi, *Miratu’z-Zaman*, V, 150-152; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, III, 549; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 97.

²¹² Atar, Fahrettin, “Attâb b. Esîd” *DİA*, IV, 93; İbn Hibban, *Siyeru’n-Nebeviyye ve Ahbaru Hulefa*, Beyrut, Kütübü’s-Sekafiye, 1417, II, 457; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 123; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 283; Taberi, *Tarih*, III, 419; Makdisi, *Bed’u ve’t-Tarih*, V, 107; Zehebî, *Tarihu’l-İslam*, III, 97; Sibt İbnü’l-Cevzi, *Miratu’z-Zaman*, V, 152; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 485; İbn Hibban, *Sikat*, II, 195; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, III, 549; Yusuf b. Abdurrahman, *Tehzibü’l-Kemal fi-Esma’i-Rical*, tahkik, Beşşar İvad Maruf, Beyrut, Müessesetü’r-Risale, 1980, XIX, 282-283; Zehebî, *Siyeru A’lam*, II, 150; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 356.

2. Muâz b. Cebel

Ebû Abdurrahman Muâz b. Cebel b. Amr b. Evs b. Aiz b. Adiy Beni Seleme el-Ensari.²¹³ Hicretten 18 yıl önce Mekke de doğan Muâz Hazreci ve Cüşemi nisbeleriyle tanındı. Babası Hazrecoğulları'nın Beni Udey koluna mensuptur. Annesi Hind bint. Sehl b. Cüheyne'dir.²¹⁴ Muâz'ın babası vefat edince annesi Medine çevresinde ikamet eden Beni Selimeoğullarının reisi Ced b. Kays ile evlendi.²¹⁵

2.1. Müslüman Olması ve Hz. Peygamber Dönemindeki Görevleri

Muâz genç yaşta Müslüman olan sahabilerden biridir. O henüz on sekiz yaşında iken İslam'ı seçti ve İkinci Akabe Biati'na katılanlar arasındaki yerini aldı.²¹⁶ Müslüman olduktan sonra kendisi gibi İslam'ı seçen genç Müslümanlarla birlikte üvey babasının kabilesinden puta tapmaya devam eden bazı kişilerin putlarını kırdı ve onları aşağılayıcı birtakım faaliyetlerde bulundu.²¹⁷

H. Peygamber'le birlikte Medine'ye hicret eden Muâz, Abdullah b. Mesud'la kardeş ilan edildi.²¹⁸ Bedir Savaşından itibaren Huneyn ve Taif dışındaki bütün savaşlara katıldı²¹⁹ ve bu savaşlarda kendi kabilesi olan Beni Selime'nin bayraktarlığını ve temsilciliğini üstlendi.²²⁰ Mekke fethinden sonra Huneyn savaşına gitmek için hazırlık yapan Hz. Peygamber, Muâz b. Cebel'i Mekke'ye emir tayin etmiş, Kur'an ve dini bilgileri öğretmesi için öğretmen olarak atamıştı. O, bu görevi nedeni ile Huneyn ve Taif gazvelerinde bulanamadı.²²¹

²¹³ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 254; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 175; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 264; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 437; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1402; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LVIII, 383; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 187; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 269; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 107; Belâzurî, *Ensâb*, I, 274.

²¹⁴ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 254; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 264; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 437.

²¹⁵ İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 107; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V 187; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 269; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1402.

²¹⁶ Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 142; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 438.

²¹⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 438.

²¹⁸ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 357; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 438; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1402; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 187.

²¹⁹ Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 142; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 438; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 187; Belâzurî, *Ensâb*, I, 274.

²²⁰ Vâkidi, *Megâzi*, III, 1003.

²²¹ İbn Hişam, *es-Sire*, II, 500; Süheyli, *Ravdü'l-Ünüf*, VII, 367; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, II, 36; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 117; Taberî, *Tarih*, III, 94; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*,

Muâz b. Cebel hicretin dokuzuncu yılında Yemen'in Cened ve Hadramut bölgesine gönderildi.²²² Bölgede elçilik, zekât memurluğu²²³ ve kadılık görevlerini²²⁴ ifa etmesinin yanında dini bilgileri de öğretiyordu.²²⁵ Allah Resulü Yemen'e gönderdiği heyetin başkanlığına Muâz b. Cebel'i getirdi²²⁶ ve ona Himyer meliklerinden Hâris b. Abdükülal'e verilmek üzere bir de mektup verdi. Hâris onun vasıtasıyla Müslüman olan ilk Himyer meliki olarak bilinmektedir.²²⁷

Allah Resulü, Muâz'ı Yemen'e göndermeden önce ona bazı sorular yönelterek nasıl hüküm vereceğini sormuştu. Muâz ise önce Allah'ın kitabına göre hüküm vereceğini, delili orda bulamazsa Allah Resulü'nün sünnetine göre hükmedeceğini eğer orada da bir delil bulamazsa kendi içtihadı doğrultusunda konuyu hükme bağlayacağını söyledi. Bu cevap Hz. Peygamberi hoşnut etmiş ve onun söylediklerinden dolayı Allah'a hamdetmiştir.²²⁸ Daha sonra Muâz'a bazı tavsiyelerde bulunarak Zekât mallarının neler olduğunu ve hangi miktarda alınacağını bildirdi.²²⁹ Halka kolaylıkla muamele edip zorluk çıkarmamasını, müjdecî olup nefret ettirici tavırlardan ve sözlerden kaçınmasını tembihledi.²³⁰ Muâz yola çıktığında Hz. Peygamber bir müddet onun yanında yürüdü ve bir daha görüşemeyeceklerini söyledi. Allah Resulü'nün bu sözlerinden etkilenip ağlamaya başlayan Muâz'ı Hz. Peygamber teselli etmiştir.²³¹

II, 141; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 422; İbn Haldun, *Tarih*, II, 466; İbn Hibban, *Sikat*, II, 82; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LVIII, 407.

²²² Vâkıdî, *Ridde*, I, 183; İbni Habib, *Muhabber*, I, 126; Belâzurî, *Futuh*, I, 76-77; Taberî, *Tarih*, III, 228; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, VI, 6, 264; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, XVI, 292; İbn Hibban, *Sikat*, II, 109; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1402;

²²³ Makrizî, *İmtau'l-Esma*, IX, 376; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1402.

²²⁴ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, XI, 314; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1402.

²²⁵ Vâkıdî, *Megâzî*, III, 959, VIII, 396; İbn Hazm, *Cevami'u-Siretü'n-Nebeviyye*, Beyrut, Daru'l-Kütübü'l-İlmiye, ts. I, 25; Süheyli, *Ravdü'l-Ünüf*, VI, 292; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 97; Belâzurî, *Futuh*, I, 77; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 91; İbn Haldun, *Tarih*, II, 482; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 438-439; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1402.

²²⁶ İbn Hişam, *es-Sire*, III, 590; Süheyli, *Ravdü'l-Ünüf*, VII, 486; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 304; Belâzurî, *Futuh*, I, 77; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 89.

²²⁷ Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, II, 690.

²²⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 438; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1404; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LVIII, 412; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 272.

²²⁹ İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 118.

²³⁰ Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 143; Belâzurî, *Futuh*, I, 78; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 190; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 107.

²³¹ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 7.

Hız. Peygamber'in hastalığı sürecinde Yemen bölgesinde ortaya çıkan ve Peygamberlik iddiasında bulunan Esvedü'l-Ansi, etrafına topladığı kişilerle bölgede isyan çıkarmıştı. Onun bu faaliyetlerinden haberdar olan Muâz, Esved ve destekçilerinden gelebilecek tehlikelere karşı bölgenin güçlü kabilelerinden Bekr b. Vail'in bir kolu olan Sekun'lu bir hanımla evlendi. Bu sayede onların desteğini kazanmış oldu. Hız. Peygamber, Müslüman emirlere Ezd kabilesine mensup Veber b. Yuhannes ile mektup göndermiş ve onlardan Esved'e karşı harekete geçmelerini istemişti.²³² Muâz b. Cebel mektubu okuyunca görevi üstlendi ve kabile kabile dolaşarak onlara tavsiyelerde bulunup Esved'in yalancılığını ortaya çıkarmaya gayret etti²³³ ve Esved'in ortadan kaldırılması sürecinde etkin bir rol üstlenmiş oldu.²³⁴

Muhammed Hamidullah'ın Vesaiku's-Siyasiyye adlı kitabında Yemen bölgesine giden görevlilerin emirlik konusunda ihtilafa düştüğü en sonunda Muâz b. Cebel'in emirliğinde birleştikleri belirtilmektedir. Bu süreçten sonra namazları Muâz b. Cebel kıldırdı.²³⁵ Bu sırada Hız. Peygamber'in vefat haberi ile birlikte Hız. Ebû Bekir'in halife olduğu haberi kendilerine ulaştı.²³⁶

2.2. Hız. Ebû Bekir Dönemindeki Görevleri

Hız. Ebû Bekir, Hız. Peygamber'in vefat haberini bir mektupla Muâz'a bildirdi.²³⁷ Bu haberden sonra bir müddet daha görevini sürdüren Muâz hicri 11 yılında görevini tamamlayarak Medine'ye döndü.²³⁸ Muâz'ın, Hız. Ebû Bekir'in valileri arasında sayılmasının nedeni Hız. Peygamber vefat ettikten sonra da bir müddet görevini sürdürmüş olmasıdır.²³⁹

Muâz, Medine'ye döndüğünde Suriye bölgesine gönderilen ordu da yer almak istediğini halifeye bildirdi. Fakat bu konuda Hız. Ömer'in muhalefeti ile karşılaştı. Zira Hız. Ömer, onun bu isteğine karşın hali-

²³² M. Salih Arı, *Hız. Ebûbekir ve Ridde Savaşları*, İstanbul, Beyan yayınları, 1996, 132.

²³³ İbnü'l Esir, *el-Kâmil*, II, 337-338.

²³⁴ Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 56; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 199.

²³⁵ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 199-200; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 341.

²³⁶ Muhammed Hamidullah, *el-Vesaiku's-Siyasiyye*, terc. Vecdi Akyüz, Kitabevi yayınları, ts. 377.

²³⁷ İbn Hibban, *Sikat*, II, 162.

²³⁸ Makrizi, *İmtau'l-Esma*, VII, 47; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 233; Taberî, *Tarih*, III, 342.

²³⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 439.

fedan onu Medine’de tutmasını talep etti. Hz. Ebû Bekir ise şehit olmak isteyen kimseyi engellemeye hakkı olmadığını bildirdi ve Muâz’ın isteğini kabul ederek onu ordu ile birlikte Şam topraklarına gönderdi.

Muâz b. Cebel, Suriye bölgesinde vuku bulan Ecnadin ve Yermük savaşlarına katıldı. Dimeşk’in fethinde rol aldı. Ecnadin savaşında ordunun sağ tarafını kumanda etmesinden²⁴⁰ dolayı onu Hz. Ebû Bekir’in kumandanlarından biri olarak da görmek mümkündür. Onun bir ilim adamı ve kadı olmasının yanında savaş konusunda da başarılı olduğunu ve ordu komutanlığı yapabilecek bilgi ve birikiminin olduğu anlaşılmaktadır. Muâz, Hz. Ebû Bekir’in vefatından sonra Hz. Ömer tarafından Şam bölgesi genel valiliğine ve ordu komutanlığına atanan Ebû Ubeyde b. Cerah tarafından Cebele, Lazkiye ve Fahtuş’a gönderildi.²⁴¹ Ebû Ubeyde Amvas Taunu hastalığına yakalanınca Muâz’ı bu bölgedeki orduların başına vekil olarak atadı.²⁴² Bir müddet Suriye bölgesinde muallimlik görevini de yürüten Muâz, hicri 17 yılında meydana gelen Amvas Taunu salgınında vefat etti.²⁴³

3. A’lâ b. Hadramî

3.1. Müslüman Olması ve Hz. Peygamber Dönemindeki Görevleri

El-A’lâ b. Abdillâh b. İbad b. Selma b. Ekber b. Rabia b. Mukanni b. Hadramut el-Hadramî,²⁴⁴ El-Kahtani,²⁴⁵ Beni Ümeyye’nin ha-

²⁴⁰ Diyarbekri, *Tarihu’l-Hamis*, II, 234; Vâkıdî, *Futuh’u-Şam*, I, 51 (Vâkıdî ordunun merkez kuvvetine komutanlık yaptığını söylüyor); İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 11-14; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, II, 148.

²⁴¹ Vâkıdî, *Futuh’u-Şam*, I, 296.

²⁴² İbnü’l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 264.

Taberî, *Tarih*, II, 377, 488; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 91; Suyuti, *Tarihu’l-Hulefa*, I, 109; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 316; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LVIII, 442; İbn Hallikan, *Ve-feyâtü’l-Ayan*, VII, 214; Zehebî, *Siyeru A’lam*, III, 8; Belâzurî, *Ensâb*, XI, 73.

²⁴³ M. Yuşa Kandemir, “Muâz b. Cebel” *DİA*, XXX, 339; Diyarbekri, *Tarihu’l-Hamis*, II, 244; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 601; Makdisi, *el-Bed ve’t-Tarih*, V, 117; İbn Abdilber, *el-İsti’âb*, III, 1405; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LVIII, 456; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, V, 187; Belâzurî, *Ensâb*, I, 247.

²⁴⁴ Ahmet Önkal, “A’la b. Hadramî”, *DİA*, II, 310; Makdisi, *el-Bed ve’t-Tarih*, V, 102; İbnü’l-Cevzi, *Telgih*, I, 109; Zehebî, *Tarihu’l-İslam*, III, 235; Sibt İbnü’l-Cevzi, *Miratu’z-Zaman*, V, 261; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 42; İbn Abdilber, *el-İsti’âb*, III, 1085; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, IV, 71; Zehebî, *Siyeru A’lam*, III, 162; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 445.

²⁴⁵ İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 374.

lifidir.²⁴⁶ Annesi Evs kabilesinden Zühre bnt. Malik b. Huzeyfe b. Amir b. Cahcaba'dır.²⁴⁷ Babasının Hadramut'tan gelerek Mekke'ye yerleşmesi²⁴⁸ nedeniyle Mekke'de doğan A'lâ, erken bir tarihte Müslüman oldu.²⁴⁹ Okuma yazma bilmesi onu bir adım öne taşıyarak Hz. Peygamber'e kâtip olarak hizmet etmesine vesile oldu.²⁵⁰ Bahreyn ve Umman bölgelerine gönderilen A'lâ, burada İslam'ı tebliğ, zekât, sadaka ve cizyeleri tahsil etmek gibi çeşitli görevleri yürüttü.²⁵¹

Hiz. Peygamber onu önce Cayfer'e²⁵² daha sonra da Bahreyn valisi Münzir b. Seva el-Abdi'ye İslam'a davet mektubu ile birlikte gönderdi.²⁵³ Daha sonraki süreçte Bahreyn'e vali olarak atanan A'lâ başarılı hizmetlerini sürdürdü.²⁵⁴ Bir müddet sonra Hiz. Peygamber onu görevinden azletti ve yerine Eban b. Sa'id'i vali tayin etti.²⁵⁵

²⁴⁶ Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 235; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 266; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 71; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 162; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 445.

²⁴⁷ Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 42.

²⁴⁸ İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 445.

²⁴⁹ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 241-242; İbnü'l-Cevzi, *Telgih*, I, 109; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 71.

²⁵⁰ Vâkıdî, *Megâzî*, II, 782; Yusuf es-Salihi, *Sebîlü'l-Hüda*, XI, 388; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, IV, 346.

²⁵¹ Yusuf es-Salihi, *Sebîlü'l-Hüda*, VI, 264; Belâzurî, *Futuh*, I, 85-88; Taberî, *Tarih*, III, 147; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 165; İbn Haldun, *Tarih*, II, 482; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 264.

²⁵² İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 311; Zeynep Şulul, *Hiz. Peygamber Tarafından İslam'a Davet İçin Gönederilen Elçiler*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi SBE, 2014, 39.

²⁵³ İbn Hişam, *es-Sire*, II, 576-607; İbn Hibban, *Siyeru'n-Nebeviyye*, I, 316; İbn Naim, *Delailü'n-Nübüvve*, I, 573; Süheyli, *Ravdü'l-Ünüf*, VII, 467; Himyeri, *el-İktifa*, Beyrut, Daru'l-Kütübü'l-İlmiye, 1420, II, 15; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 334; Kastalâni, *Mevahibü-Leduniyye*, I, 546-556; Yusuf es-Salihi, *Sebîlü'l-Hüda*, XI, 364; Taberî, *Tarih*, III, 29-137; Makdisi, *el-Bed ve't-Tarih*, V, 102; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 340; İbnü'l-Cevzi, *Telgih Fehüve Ehli'l-Eser fi Uyunu't-Tarih ve's-Siyer*, Beyrut, Şirketü Darü'l-Erkam bin Ebi'l-Erkam, 1997, I, 109; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 91, 108-162; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 58; İbn Haldun, *Tarih*, II, 449; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VII, 210; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 202-211, IV, 266; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1085; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, I, 82; Yakut el-Hamevi, *Mecma'ul-Buldan*, Beyrut, Daru Sadir, 1995, I, 148.

²⁵⁴ Süheyli, *Ravdü'l-Ünüf*, VII, 499; Himyeri, *el-İktifa*, II, 17-29; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, II, 101; Taberî, *Tarih*, III, 302-479; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 230; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 236; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 58; İbn Haldun, *Tarih*, II, 293; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 42; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1085; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 71; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 162; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, I, 81; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 445.

²⁵⁵ Himyeri, *el-İktifa*, II, 149; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 241-242; İbnü'l-Cevzi, *Telgih*, I, 109; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 238; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 266; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, V, 198; el-Bürri, *Cevheretü fi Neseb*, I, 36.

3.2. Hz. Ebû Bekir Dönemindeki Görevleri

Hz. Peygamber'in vefatından sonra Bahreyn halkı, Kays b. Sa'lebe b. Ukkabe kabilesi el-Hutam'la birlikte dinden dönmüşlerdi. Bahreyn'de bulunan Rebî'a oğulları da, el-Carud ve onunla birlikte bir grup hariç irtidat etmişti.²⁵⁶ Daha sonra Hutam, Rebî'a oğulları ile birleşti.²⁵⁷

Hz. Ebû Bekir'in bölgedeki ridde hadiselerini bastırma görevi verdiği A'lâ, Medine'den Furat b. Hayyan el-İcli klavuzluğunda yola çıktı. Bölgeye ulaştığında yanındakilerle birlikte Bahreyn'in kalesi Cûvasa'ya geçti.²⁵⁸ İki grup arasındaki çetin savaş sonunda Hutam öldürüldü. A'lâ irtidat olaylarını bastırdığı gibi mürtedleri de dağıttı ve ele geçirdiği ganimetleri durumu anlatan bir mektupla birlikte halifeye gönderdi.²⁵⁹ Bu başarısından sonra halife tarafından Bahreyn'e vali tayin edilen²⁶⁰ A'lâ, huzur ve güven ortamını tesis ettikten sonra İran bölgesine doğru harekete geçti. Hz. Ömer döneminde de Bahreyn Valiliği görevini sürdürdü.²⁶¹ Bu süreçte Hz. Ömer'den izinsiz olarak bazı askeri seferler başlattı fakat bu seferlerde yenilgiye uğradı. Bunun

²⁵⁶ Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 73; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 360-361; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 38-39;

²⁵⁷ İbn Hibban, *Siyeru'n-Nebeviyye*, II, 442; Belâzurî, *Futuh*, I, 88-90; Taberî, *Tarih*, III, 301-302; İbn Haldun, *Tarih*, II, 504; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 266-267.

²⁵⁸ Himyeri, *el-İktifa*, II, 152; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, V, 290; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 221; İbni Habib, *Muhabber*, I, 77; Belâzurî, *Futuh*, I, 90; Taberî, *Tarih*, III, 304-310; Makdisi, *el-Bed ve't-Tarih*, V, 165; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 71-84; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 73; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 360-361; İbn Haldun, *Tarih*, II, 504; Suyuti, *Tarihu'l-Hulefa*, tahkik, Hamdi Demirtaş, Mektebetü Nizar Mustafa el-Bezar, 2004, I, 62; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 38-39; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 266-267; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 393; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 55.

²⁵⁹ Vâkıdî, *Ridde*, I, 161-162.

²⁶⁰ Hz. Peygamber'in Bahreyn'e vali tayin ettiği Eban, onun vefatından sonra Medine'ye gelmiştir. Bunun üzerine Bahreyn halkı halifeden, A'la b. Hadramî'yi kendilerine vali tayin etmesini istediler o da bunu kabul etti. Bkz. İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 241-242; İbnü'l-Cevzi, *Telgih*, I, 109; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 264; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 236-237; İbn Haldun, *Tarih*, II, 293; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1085; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 71; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 162; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 445.

²⁶¹ Makrizi, *İmtau'l-Esma*, V, 288; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 122-125, 154; Belâzurî, *Futuh*, I, 88-374; Taberî, *Tarih*, IV, 39-79; Makdisi, *el-Bed ve't-Tarih*, V, 183; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 361; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 238; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 96; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1085; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 71; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 445.

üzerine görevinden azledilen²⁶² A'lâ Hac için Mekke'ye döndü. İbadeti-ni tamamladıktan sonra dönüş yolunda Kufe'de vefat etti.²⁶³

4. Ziyad b. Lebîd

Ebû Abdullah, Ziyad b. Lebîd b. Sa'lebe b. Sinan b. Amir b. Adiy b. Ümeyye b. Beyaza el-Ensari el-Beyazi.²⁶⁴ Medine'nin iki önemli kabilesinden biri olan Hazrec'in Beni Ümmeyye b. Beyaza koluna mensup olan Ziyad, Medine'de dünyaya geldi.²⁶⁵

4.1. Müslüman Olması ve Hz. Peygamber Dönemindeki Görevleri

Mekke'de Erkam b. Erkam'ın evinde gerçekleştirilen Birinci Akabe Beyatı'ndan sonra, Hz. Peygamber İslam dinini anlatmak için Mus'ab b. Ümeyr'i görüşmeye gelenlerle birlikte Medine'ye gönderdiğinde onun gayretleri ve Medineli diğer Müslümanların telkinleri neticesinde Müslüman olan Ziyad, İkinci Akabe Beyatı'na katıldı.²⁶⁶

Medine'ye hicret eden ilk Müslümanlarla görüşüp onlardan bu yolculuğun ne kadar çok sevap getirdiğini dinleyince hem muhacir hem de ensar sevabı alabilmek için Mekke'ye gitmeye karar vermişti. Bir müddet Mekke'de Hz. Peygamber'in yanında kaldıktan sonra Medine'ye döndü.²⁶⁷

Hz. Peygamber hicret ederken Medine'ye Ziyad b. Lebîd ailesinin bulunduğu mahalleden giriş yapınca Ziyad Hz. Peygamber'in devesini durdurmuş ve onu koruyacak kadar adamları olduğunu maddi açıdan da sıkıntı çekmeyeceklerini dolayısı ile Hz. Peygamber'i kendilerinin misafir etmek istediğini iletmişti. Hz. Peygamber ise deveyi serbest bı-

²⁶² İbn Haldun, *Tarih*, II, 548.

²⁶³ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 268; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 445.

²⁶⁴ Efendioğlu, Mehmet, "Ziyad b. Lebîd", *DİA*, XXXIV, 482; Vâkıdî, *Megâzî*, I, 171; İbn Hişam, *es-Sire*, I, 459, ; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 185; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, IV, 52; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 448; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 170; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 533; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 339; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 484.

²⁶⁵ Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, IV, 52; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 448; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 533; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 484.

²⁶⁶ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 185; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, IV, 52; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 448; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 339; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 484.

²⁶⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 448; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 533; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 339.

rakacağını ve devenin durduğu yerde misafir olacağını söyleyerek kalplerini kırmadan durumu çözüme kavuşturdu.²⁶⁸

Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden itibaren onun yanında olmaya gayret eden Ziyad, Bedir, Uhud ve Hendek Savaşlarından başlamak üzere diğer birçok savaşa Allah Resulü ile birlikte katıldı.²⁶⁹

Mekke'nin fethedilmesinden sonra Hz. Peygamber, birçok bölgeye İslam'ı yaymak için seriyyeler gönderdi. Bu amaçla Hadramut'a gönderilen seriyyenin komutanlığına Ziyad'ı tayin etti. Bölge halkının İslam'ı kabul etmesinden sonra da Hz. Peygamber onu Hadramut bölgelerinden Kinde ve Sedef'e vali, kadı ve zekât amili olarak istihdam etti.²⁷⁰ Ziyad, aynı zamanda Bahreyn zekât amilliği görevini de yerine getirdi.²⁷¹

4.2. Hz. Ebû Bekir Dönemindeki Görevleri

Hz. Peygamber vefat ettiğinde Ziyad, Hadramut bölgelerindeki görevine devam ediyordu.²⁷² Bu görevi haricinde Beni Amr b. Muaviye kabilesinin zekâtlarını toplamakla görevliydi.²⁷³ Hz. Ebû Bekir halife olduğunda onu bu görevde bırakmakla birlikte yeni görevler de verdi. İlk olarak Yemen bölgelerinde²⁷⁴ görevlendirilen Ziyad, ridde hadiselelerinin bastırılmasında,²⁷⁵ irtidat eden Necran halkının kuşatılmasında²⁷⁶ ve hicri 12. yılda Cüvasa, Uman, Mehre, Sekasik ve Sekun böl-

²⁶⁸ İbn Hişam, *es-Sire*, I, 494; Süheyli, *Ravdü'l-Ünüf*, IV, 157; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 223; Yusuf es-Salihi, *Sebîlü'l-Hüda*, III, 273; İbn Kesir, *el-Bidaye*, III, 243.

²⁶⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 448; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 533; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 339.

²⁷⁰ İbn Hişam, *es-Sire*, II, 600; İbn Hibban, *Siyeru'n-Nebeviyye*, II, 443; İbn Hazm, *Cevami'u-Sire*, I, 20; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 252; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, II, 101, XIV, 253-254; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 182; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 97; İbni Habib, *Muhabber*, I, 186; Belâzurî, *Futuh*, I, 76; Taberî, *Tarih*, III, 147-228; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 185; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 165-197; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 338; İbn Hibban, *Sikat*, II, 180; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, IX, 124; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 339.

²⁷¹ İbn Hibban, *Siyeru'n-Nebeviyye*, I, 392; İbn Hibban, *Sikat*, II, 123.

²⁷² Makrizi, *İmtau'l-Esma*, XIV, 253; Vâkıdî, *Ridde*, I, 167; Belâzurî, *Futuh*, I, 76; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 71; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 185; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 264; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VII, 193-198; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, IX, 128.

²⁷³ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 230.

²⁷⁴ Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 365.

²⁷⁵ Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 393; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 484.

²⁷⁶ Süheyli, *Ravdü'l-Ünüf*, III, 233; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 116; Taberî, *Tarih*, III, 427.

gelerinde çıkan isyanların bastırılmasında görevler üstlendi.²⁷⁷ Bu savaşlar sırasında bölgenin güçlü kabilelerinden olan Kinde kabilesinin reisi Eş'as b. Kays'ı yenilgiye uğrattıktan sonra yakalayıp Hz. Ebû Bekir'in yanına gönderdi.²⁷⁸

Ziyad, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in hilafetinde Irak ve Suriye bölgelerinde savaşlara katılarak Kufe ve Dımeşk'te bir süre kaldı. Hz. Osman döneminde herhangi bir olaya karışmadan hicri 41. yılda vefat etti.²⁷⁹

5. İkrime b. Ebi Cehil

İkrime b. Ebî Cehil Amr b. Hişam b. Muğire b. Abdullah b. Amr Mahzum b. Yakaza b. Mürre b. Ka'b b. Luey el-Kureşi el-Mahzumi,²⁸⁰ meşhur İslam düşmanı Ebû Cehil'in oğludur. Hicretten 47 veya 49 yıl önce Mekke'de doğmuştur. İslam'a girmeden önce babası gibi İslam düşmanlığı yaparak²⁸¹ Mekke müşriklerinin Müslümanlara yaptığı her harekete katılmış ve Hendek Savaşı'nda Yahudileri Müslümanlara karşı kışkırtma görevini üstlenmiştir.²⁸²

Hicretin birinci yılında Seniyyetü'l-Merre'nin aşağı tarafında yer alan Ahya Suyu'nun etrafında Müslümanlara karşı toplanan Kureys'lilerin komutanlığını yapmış fakat bu olayda herhangi bir çatışma yaşanmamıştır.²⁸³

²⁷⁷ Vâkıdî, *Ridde*, I, 167-194; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 86; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 185; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 74; Suyuti, *Tarihu'l-Hulefa*, I, 62.

²⁷⁸ Makrizî, *İmtau'l-Esma*, XIV, 243; Vâkıdî, *Ridde*, I, 190-195; Belâzurî, *Futuh*, I, 105-106; Makdisî, *el-Bed ve't-Tarih*, V, 156; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 185; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 99; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, IX, 129; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 265; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 484.

²⁷⁹ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 339; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 448; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 170; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 533; Ali Bakkal, 328-329.

²⁸⁰ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 155; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 98; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 4; İbn Naim, *Marifet'ü-Sahabe*, IV, 2171; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1082; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 67; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 197; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 443.

²⁸¹ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 122; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1082; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 67; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 443.

²⁸² Vâkıdî, *Megâzî*, II, 438; Beyhaki, *Delailü'n-Nübüvve*, III, 220; Süheyli, *Ravdû'l-Unüf*, VI, 220; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 88; Yusuf es-Salihi, *Sebîlü'l-Hüda*, VI, 385; Taberî, *Tarih*, II, 579; İbn Miskeveyh, *Tecaribü'l-Ümem*, I, 261; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 69; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, II, 294; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 129; Zehebî, *Siyeru A'lam*, I, 462.

²⁸³ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 61.

Bedir Savaşında müşriklerin safında Müslümanlara karşı savaşmıştır. Bu savaşta babası Ebû Cehil öldürülünce onu öldürenlerden biri olan Muâz b. Amr b. Cemuh'un elini kesmiş, daha sonra ise babasının yerine Mahzumoğullarının reisi olmuştur.²⁸⁴

Uhud Savaşına eşi Ümmü Hâkim ile birlikte katılarak müşrik ordusunun süvari birliğinin sol cenahını kumanda etmiştir.²⁸⁵ Mekke'nin fethi esnasında yanına topladığı arkadaşlarıyla birlikte Müslümanlara ok atanlardan biriydi. Fetih günü herkes bağışlandığı halde İkrime ve bazı azılı İslam düşmanlarının görüldükleri yerde öldürülmeleri emredildi. Bunu duyunca canını kurtarmak için Yemen'e kaçtı. Fakat fetih günü Müslüman olan eşinin talebi üzerine bağışlanınca Mekke'ye döndü ve Müslüman oldu.²⁸⁶

5.1. Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir Döneminde Yaptığı Görevler

Medine'ye giderek İslami faaliyetlerde yer aldı. Hz. Peygamber hicretin 11. yılında onu Beni Hevazin'in zekâtlarını toplamakla görevlendirdi.²⁸⁷ Hz. Ebû Bekir irtidat eden kabileleri cezalandırmak için ordular hazırladığında Mekke'de bulunan İkrime'ye de mektup yazdı ve askeri birliğin başında Müseylime ve Eş'as b. Kays üzerine gitmesini, Hadramut ve Kinde halkı ile savaşmasını,²⁸⁸ Ziyad b. Lebid'le bir-

²⁸⁴ Vâkıdî, *Megâzî*, I, 306; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 98; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 197.

²⁸⁵ Vâkıdî, *Megâzî*, I, 220-225; Beyhaki, *Delailü'n-Nübüvve*, III, 220; İbnü'l-Ber, *ed-Dürer*, I, 147; Süheyli, *Ravdü'l-Unüf*, V, 307; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 13; Kastalani, *Mevahibü-Leduniyye*, I, 243; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, VI, 191; Taberî, *Tarih*, II, 507-508; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 163; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 40-42; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, II, 167; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 117; İbn Haldun, *Tarih*, II, 435; İbn Hibban, *Sikat*, I, 225; Zehebî, *Siyeru A'lam*, I, 397.

²⁸⁶ Vâkıdî, *Megâzî*, II, 852; İbn Hişam, *es-Sire*, II, 418; Beyhaki, *Delailü'n-Nübüvve*, V, 92; İbnü'l-Ber, *ed-Dürer fi-İhtisari'l Megazi ve siyer*, tahkik, Şefki Dayf, Kahire, Darul Mearif, 1983/ 1403, I, 219; Süheyli, *Ravdü'l-Unüf*, VII, 247; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 225; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, V, 252; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 334; Taberî, *Tarih*, III, 59-63; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 326, IV, 155-156; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 214; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, II, 552-560; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 341-353; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1082; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XLI, 63; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 67.

²⁸⁷ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 156; İbn Haldun, *Tarih*, II, 491; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 4; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1082; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 68-69; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 443.

²⁸⁸ Ziyad, Kinde halkının irtidatını bastırmak için Muhacir b. Ebû Ümeyye'ye mektup yazdı ve yardıma gelmesini istedi. Ziyad'ın mektubunu alan Muahacir ordunun başına İkrime'i halef bırakarak yanına aldığı kuvvetle birlikte süratle Ziyad'ın yanına gitti. Kinde halkı savaşın başında yenilerek Nuceyr'e sığındılar. Durumdan haberdar

likte hareket ederek bölgedeki isyanı durdurmasını emretti.²⁸⁹ Müseylime'nin ordusu ile karşılaştığında halifeden ek kuvvet talep etti. Bu talep üzerine Şuarahbil b. Hasene yola çıktı. Fakat İkrime yardım kuvvetinin gelmesini beklemeden Müseylime ile savaşa girişti ve mağlup oldu.²⁹⁰ Halid ve Şuarahbil'in Müseylime'yi öldürmesinden sonra Necran'a kadar ilerleyen İkrime, Uman,²⁹¹ Mehre ve Deba mürtedleriyle savaştı.²⁹²

Hız. Ebû Bekir, Şam bölgesine gönderdiği Halid b. Saîd b. As'a yardım için İkrime b. Ebî Cehil ve Velid b. Ukbe ile iki ayrı birliği Şam topraklarına yolladı.²⁹³ Mercü's-Sıfır'da yapılan savaşı Müslümanlar kaybettiler. Daha sonra Halid b. Saîd görevden ayrıldı. Bu bölgeye Amr b. Âs, Ebû Ubeyde, Yezid b. Ebî Süfyan ve Şuarahbil gönderildi. İkrime, bu savaştan bir müddet sonra meydana gelen ve Halid b. Velid'in başkumandanlığını yaptığı Yermük savaşı esnasında ordunun

olan Muhacir ve İkrime Nuceyr'e gelerek şiddetli geçen savaşın sonunda Ridde ehlini mağlup etmeyi başardılar. bkz. İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 231; İbn Haldun, *Tarih*, II, 494.

²⁸⁹ Vâkıdî, *Ridde*, I, 197-198; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 87.

²⁹⁰ Makrizi, *İmtau'l-Esma*, XIV, 234, 584; Taberî, *Tarih*, III, 249, 282, 314; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 80; Taberî, *Tarih*, III, 281; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 80-85; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 204; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 355-363; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 36-45.

²⁹¹ Cülenda Peygamberlik idDîAsıyla ortaya çıktığında Umman bölgesine saldırdı ve burayı yönetim altına aldı. O sıralarda bölgede görevli olarak bulunan Cayfer ve İyaz dağlara sığınarak hayatta kalmayı başardı ve Hız. *Ebû Bekir*'e durumu bildiren bir mektup yazdı. Mektubun kendisine ulaşmasından sonra harekete geçen halife, Arfece'yi Mehre'ye, Huzeyfe'yi Umman'a gönderdi ve gittikleri bölgenin emirleri olarak hareket etmelerini istedi. Halife daha sonra İkrime'yi Yemame bölgesine gönderdi. Daha sonra da Arfece ve Huzeyfe'ye yardım etmesi için Umman'a geçmesini emretti. Bu bölgede gerçekleşen şiddetli savaşta Hirrit b. Raşid ve Seyhan b. Sühan Müslüman ordularına destek kuvvet olarak geldi ve savaşın kazanılmasında büyük pay sahibi oldular. bkz. İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 225,226; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 98; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 363; Sallabi, *Ebû Bekir*, I, 254; İbn Abdilber ve İbnü'l-Esir, İkrime'nin Umman'dan azledildiğini ve Yemen bölgesine gönderildiğini bildirmektedir. Daha sonra umman'a Huzeyfe el-Galani atanmış ve Hız. Ebû Bekir'in vefatına kadar görevde kalmıştır. Bkz. İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 336; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gabe*, I, 705.

²⁹² Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 116-123; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 339; Taberî, *Tarih*, III, 281, 337; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 74; İbn Haldun, *Tarih*, II, 494-501; Suyuti, *Tarih'u-Hulefa*, I, 61; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VII, 201; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1082; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 393.

²⁹³ İbn Miskeveyh, *Tecaribü'l-Ümem*, I, 289; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 249; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 98; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gabe*, IV, 67-70; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 79.

merkez kuvvetlerinin başında bulunan Ebû Ubeyde'nin komutası altında Ka'ka b. Amr ile birlikte savaştı.²⁹⁴

Ölümü ile ilgili birçok rivayet bulunmasına karşın onun, Ecna-din savaşında şehit düştüğü²⁹⁵ veya Mercü's-Sıfır muharebesinde²⁹⁶ ya da Dimeşk'in fethi esnasında şehit olduğu söylenmektedir. Ayrıca onun Yermük Savaşı'nda şehit düştüğü²⁹⁷ rivayetinin yanında Amvas'ta vebadan öldüğü de rivayet edilmektedir.²⁹⁸

6. Ya'la b. (Münye) Ümeyye

Ya'la b. Ümeyye b. Übey b. Übeyde b. Hemmam b. Harîs b. Bekr b. Zeyd b. Malik b. Hanzala b. Malik b. Zeyd Menat b. Temim, Ya'la'nın annesi, Beni Mazin b. Mansur b. İkrime b. Hasafe b. Kays b. Aylan b. Mudar kabilesinden Münye'dir. Babası, Malik b. Hanzala b. Malik kabilesinden Ümeyye b. Ebî Ubeyde'dir. Ya'la aynı zamanda, Beni Nevfel b. Abdimenaf'ın anlaşmalısıdır.²⁹⁹ Zübeyr b. Avvam ve Ebû Leheb'in kızları ile evlidir.³⁰⁰

6.1. Müslüman Olması ve Hz. Peygamber Dönemindeki Görevleri

Ya'la, babası, kardeşi Seleme ve Kız kardeşi Nefise Mekke'nin fethi günü Müslüman olanlardandır. Hz. Peygamber'le birlikte Huneyn, Taif ve Tebük savaşlarına katılan³⁰¹ Ya'la, Veda Haccı'ndan kısa

²⁹⁴ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 255-257; İbn Haldun, *Tarih*, II, 516.

²⁹⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 4; İbn Hibban, *Sikat*, III, 310; İbn Naim, *Marifet'ü-Sahabe*, IV, 2171; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1083; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XI, 503; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 69; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 197; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 443.

²⁹⁶ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1083.

²⁹⁷ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 334; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 123; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 152; İbn Hibban, *Sikat*, III, 310; İbn Naim, *Marifet'ü-Sahabe*, IV, 2171; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1083; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 69; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 443.

²⁹⁸ Ali Bakkal, 289; Aydınli, Abdullah, "İkrime b. Ebî Cehil", *DİA*, 1988, XXII, 43; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XI, 503.

²⁹⁹ Fesevi, *el-Marife ve Tarih*, I, 308; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 11; Buhari, *Tarihu'l-Kebîr*, VIII, 414; İbn Hibban, *Sikat*, III, 441; İbn Naim, *Marifet'ü-Sahabe*, V, 2801; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1585; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LXXIV, 187; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 486; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 538; Zirikli, *A'lam*, VIII, 204; Belâzurî, *Ensâb*, XII, 145.

³⁰⁰ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1587.

³⁰¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 11; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1585; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LXXIV, 187; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 486; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 169.

bir süre sonra Yemen bölgesine idareci olarak gönderilenler arasında yer aldı.³⁰² Mevcut valinin vefatı nedeniyle bölgeye gönderilenlerden biri de Ya'la'dır. İlk olarak Cened bölgesine amil olarak atandı.³⁰³ Bu görevinin yanında San'a valisi Eban b. Saïd'e de yardımcılık görevini üstlendi. Hz. Peygamber'in vefatından sonra Medine'ye dönen ve başkası adına görev yapmayacağını bildiren Eban'ın yerine San'a valiliğine atandı.³⁰⁴

6.2. Hz. Ebû Bekir Dönemindeki Görevleri

Hz. Ebû Bekir halife olunca Yemen bölgesinde Havlanlılar irtidat ettiler. Halife onların üzerine Ya'la'yı gönderdi.³⁰⁵ Bu görevini başarıyla tamamlayarak mürtedleri yenmeyi başardı. Onlardan ganimet ve esirler aldı.³⁰⁶ Başarıları neticesinde Havlan bölgesine vali³⁰⁷ olarak atanan Ya'la b. Münye, bölgedeki görevine bu şekilde devam etti.³⁰⁸

Ya'la, Hz. Ebû Bekir döneminden sonra da birçok görevde bulunarak Taif ve Yemen valiliği yaptı.³⁰⁹ Hz. Ömer tarafından Necran'a atandı³¹⁰ ve burada yaşayan Hristiyanları Arap yarımadası dışına sürmekle görevlendirildi. Hz. Ali döneminde meydana gelen Cemel ve Sıffin savaşında yer aldı.³¹¹

³⁰² İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VII, 85.

³⁰³ Makrizi, *İmtau'l-Esma*, XIV, 225; Taberî, *Tarih*, III, 228; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 196, 227; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VII, 192; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 486; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 30.

³⁰⁴ Halit Özkan, "Ya'la b. Ümeyye", *DİA*, XLIII, 297; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 328; V, 59; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VI, 110; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1586.

³⁰⁵ Taberî, *Tarih*, III, 446; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 145, 151; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1586.

³⁰⁶ Diğer bir rivayete göre de Ya'la onlarla savaşmadı onlar zekâtlarını vermeyi kabul ettiler ve İslamiyet'e döndüler. Bkz. İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 80.

³⁰⁷ Taberî, *Tarih*, III, 427; IV, 94, 160; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 71; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 538; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 97; Zirikli, *A'lam*, VIII, 204.

³⁰⁸ Taberî, *Tarih*, III, 318; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LXXIV, 189.

³⁰⁹ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VII, 71, 85; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 109; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1587; İbn Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 486; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 538; Zirikli, *A'lam*, VIII, 204.

³¹⁰ Zirikli, *A'lam*, VIII, 204.

³¹¹ Halit Özkan, "Ya'la b. Ümeyye", *DİA*, XLIII, 297; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1587; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 538.

7. Ebû Mûsâ el-Eş'arî

7.1. Müslüman Olması ve Hz. Peygamber Dönemindeki Görevleri

Ebû Mûsâ Abdullah b. Kays b. Süleym b. Haddar b. Harb b. Amr b. Ganm b. Bekr b. Amir b. Azer b. Vail b. Naciye b. el-Cumahir b. el-Eş'arî.³¹² Yemen sınırları içerisinde bulunan Zebîd'de ikamet eden Eş'ar kabilesine mensuptur.

Medine'ye hicretinden sonra Hayber'in fethinde bulundu ve bu fetihten sonra yapılan savaşlarda yer aldı. Huneyn Gazvesi'nden sonra dağılan düşmanı takip etmekle görevlendirilen Ebû Amir el-Eş'arî'nin kumandasındaki birlikte yer aldı. Ordu komutanı olan Ebû Amir aynı zamanda Ebû Mûsâ'nın da amcasıdır. Ebû Amir yaralandığı sırada şehit düşmeden önce kumandayı yeğeni Ebû Mûsâ'ya bıraktı.³¹³ Birliği güvenli bir şekilde Medine'ye getiren Ebû Mûsâ, Hz. Peygamber'den dua aldı.³¹⁴ Mekke'nin fethinden sonra Şehre amil olarak bırakılan Attâb'ın yanında Kur'an, Fıkıh ve dini öğretme görevini icra etti.³¹⁵

Ebû Mûsâ, Veda Haccı'ndan önce Hz. Peygamber tarafından Yemen'in Zebîd, Rima, Aden, Me'rib³¹⁶ ve sahil bölgelerine vali ve zekât tahsildarı olarak görevlendirildi.³¹⁷

7.2. Hz. Ebû Bekir Dönemindeki Görevleri

Hz. Peygamber tarafından valilik ve zekât toplama görevi verilen Ebû Mûsâ, Hz. Ebû Bekir döneminde de bu görevini sürdürdü. Buna ek olarak Zebîd ve Rima'nın valiliği görevini de yerine getirdi.³¹⁸ Görev-

³¹² İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 266; Makdisi, *Bed'u ve't-Tarih*, V, 102; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 251; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 78; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1762; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXXII, 14; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VI, 299; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 40; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 181.

³¹³ İbn Hişam, *es-Sire*, II, 457; Vâkıdî, *Megâzî*, III, 916; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, IX, 235; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, II, 587.

³¹⁴ Vâkıdî, *Megâzî*, III, 916.

³¹⁵ Vâkıdî, *Megâzî*, III, 959; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, II, 36.

³¹⁶ Taberî, *Tarih*, III, 228, 318; İbn Haldun, *Tarih*, II, 491; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VII, 192.

³¹⁷ Yusuf es-Salihi, *Sebîlü'l-Hüda*, VI, 229; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 142-145, 292; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 97; İbni Habib, *Muhabber*, I, 126; Belâzurî, *Futuh*, I, 76; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 40; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, I, 81; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 181; Belâzurî, *Ensâb*, I, 529.

³¹⁸ Taberî, *Tarih*, III, 427; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 97.

li olduğu süreç zarfında dinden dönenlere karşı savaştı ve Esvedü'l-Ansi ile mücadele etti. Ridde savaşlarında aktif rol oynaması ve daha önce de Esved'e karşı savaşmış olması onun sadece zekât âmili olarak bölgede yer almadığını aynı zamanda yönetici olduğunu göstermektedir.³¹⁹

Ebû Mûsâ bir süre daha görevine devam ettikten sonra Medine'ye döndü ve Suriye fetihlerine katıldı. Hz. Ebû Bekir'in halifeliğinden sonra da önemli görevlerde yer alan Ebû Mûsâ, Hz. Ömer tarafından Muğire b. Şube'nin yerine Basra valisi ve kadısı³²⁰ olarak atandı.³²¹ Bu görevde bulunduğu sırada çeşitli başarılar kazanarak birçok şehrin fethinde bulundu.³²² Hz. Ömer'den sonra da devlet adına farklı bölgelerde görevini sürdürdü. Bir dönem Kufe kadısı olarak fıkıh ve Kur'ân dersleri verdi.³²³ Hz. Osman, Kûfe valisi Saîd b. el-As'ı azledince yerine Ebû Mûsâ'yı vali olarak atadı fakat bir müddet sonra azletti.³²⁴ Sıffin savaşından sonra siyasi hayatını ve devlet görevini tamamen bırakarak uzlete çekildi³²⁵ ve bu halde iken vefat etti.³²⁶

8. Osman b. Ebû'l-As

8.1. Müslüman Olması ve Hz. Peygamber Dönemindeki Görevleri

Adı ve künyesi, Osman b. Ebû el-Âs b. Bişr b. Abdi Dühman b. Abdullah b. Hümam es-Sekafî, Ebû Abdullah'tır.³²⁷ Sakif bölgesinden

³¹⁹ İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 339-340.

³²⁰ Hz. Ömer Ebû Mûsâ'ya bir mektup göndermiş ve nasıl hüküm vermesi gerektiğini bildirmiştir. Belâzuri, *Ensâb*, X, 389.

³²¹ Taberî, *Tarih*, IV, 50, 241; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VI, 299; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 181.

³²² Belâzuri, *Futuh*, I, 177; Taberî, *Tarih*, IV, 53-55.

³²³ İbn Haldun, *Tarih*, I, 275; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VI, 299; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 40; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 181.

³²⁴ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 161, 178; İbn Kuteybe, *Ahbaru Tıval*, I, 139; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VI, 299.

³²⁵ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VI, 299; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 181.

³²⁶ M. Yaşar Kandemir, "Ebû Mûsâ el-Eş'ari" *DİA*, X, 191; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 292; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 266; Taberî, *Tarih*, IV, 240; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 67; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXXII, 101; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VI, 299.

³²⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 47; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 104; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1035; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 573; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 36; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 373.

gelen heyetle birlikte Müslüman olmuştur.³²⁸ Müslüman olduğunda Hz. Ebû Bekir Allah Resulü'ne gelerek bu çocukta İslam'ı anlama konusunda büyük bir istek görüyorum demişti. Allah Resulü de Osman'a mektup yazmış ve putları kırmasını talep ederek beraberinde Ebû Süfyan b. Harb ve Muğire b. Şube'yi göndermişti.³²⁹ Bu süreçten sonra Hz. Peygamber tarafından Taif bölgesine vali tayin edildi. Namazları kıldırma görevi de ona tevdi edildi. Osman uzun yıllar bu bölgede görevine devam etti.³³⁰

8.2. Hz. Ebû Bekir Dönemindeki Görevleri

Osman b. Ebî'l-As, Taif bölgesindeki görevine devam ederken Hz. Peygamber vefat etti ve Müslümanlar halife olarak Hz. Ebû Bekir'e biat ettiler. Hz. Ebû Bekir göreve geldiğinde mecbur kalmadıkça Hz. Peygamber tarafından görevlendirilen kişilere dokunmayarak görevlerine devam etmelerini uygun gördü. Bu amaçla Taif'de vali olarak görev yapan Osman b. Ebî'l-As'da yerinde bırakıldı ve Hz. Ebû Bekir'in Taif valiliğini yürüttü.³³¹

Osman b. Ebî'l-As, Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer dönemlerinde Taif valiliğini sürdürdü. Bu bölgedeki başarısından dolayı halifeler onu görevinde bıraktılar. Nitekim O, Hz. Ebû Bekir'den sonra da bir müddet Hz. Ömer'in Taif valiliği görevinde bulundu.³³² Hicri on beş yılında Hz. Ömer tarafından buradaki görevinden alınarak Umman ve Bahreyn bölgesine Vali olarak atandı³³³ ve Farisilerin

³²⁸ Vâkıdî, *Megâzî*, III, 966; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, II, 85-86; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 47; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 573; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 36; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 373.

³²⁹ İbn Hişam, *es-Sire*, II, 540; Süheyli, *Ravdü'l-Unüf*, VII, 417; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 282; Taberî, *Tarih*, III, 99; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 151; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 38; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 573.

³³⁰ Makrizi, *İmtau'l-Esma*, XI, 323-324; Kastalani, *Mevahibü-Leduniyye*, I, 573; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 294; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 38-39; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 48; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1035; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 573; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 36; Belâzurî, *Ensâb*, I, 529.

³³¹ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 123; Taberî, *Tarih*, III, 318; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 70; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 226, 264; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 121; İbn Haldun, *Tarih*, II, 491; Cevad Ali, *Mufasssal*, VII, 192; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 48; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1035; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 573; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 36; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 97, 168; Belâzurî, *Ensâb*, I, 529.

³³² Taberî, *Tarih*, III, 479, IV, 39; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 151, 230; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 285; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 48; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 36.

³³³ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 134, 154; Fesevi, *el-Marife ve Tarih*, III, 200-201; İbn Kuteybe, *Ahbaru Tıval*, I, 133; Taberî, *Tarih*, III, 597, IV, 241; İbnü'l-Cevzi, *el-*

sahil bölgelerine gönderildi.³³⁴ Hz. Osman döneminde de çeşitli görevler üstlenen ve fetihlere katılan Osman b. Ebî'l-As, Sabur'u sulh yoluyla fethederek halkıyla cizye karşılığı anlaştı.³³⁵

Halife, Osman b. Ebî'l-As'a bir mektup yazdı ve Taif bölgesinde İrtidat edenlere mukavemet göstermesini istedi. Sakif Kabilesi de dinden dönme ve merkezi hükümete başkaldırma konusunda tereddüte düştü. Onların bu halini gören Osman b. Ebî'l-As, "Siz sonradan Müslüman oldunuz. Dinden dönme bakımından ilk olmayın!" diyerek onların bu hareketini engelledi ve Ezd, Becile ve Has'am kabileleri üzerine Osman b. Rabi'a'yı gönderdi.³³⁶

9. Selit (Süleyt) b. Kays

Selit b. Kays b. Amr b. Abdillan b. Malik b. Adiy b. Amir b. Ganm b. Adiy b. en-Neccar el-Ensari en-Neccari.³³⁷ Annesi Zağibe bnt. Zürene b. Ades b. Ubeyd b. Sa'lebe b. Ganm b. Malik b. Neccar'dır ve Esad b. Zürene'nin kız kardeşidir.³³⁸ Hz. Peygamber tarafından Yemame halkını İslam'a davetle görevlendirildi.³³⁹ Bedir Savaşından başlamak üzere bütün savaşlara katıldı.³⁴⁰ Hz. Ebû Bekir tarafından Yemame valiliğine tayin edildi.³⁴¹ Hanifeoğulları dinden dönünce halife onların üzerine ordu gönderdi. Ordu komutanlarından Şurahbil, erken davranılmasını istediği için o sıralarda Müseylime ile savaş halinde bulunan Halid b. Velid'e acele etmesini söylüyordu. Neticede Şurahbil Hanifeoğullarına karşı aceleci davrandı ve yenildi. Bunun üze-

Muntazam, IV, 183; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 319, 336; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 145; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 48; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1035; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 573; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 428; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 36; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XXIV, 152;

³³⁴ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 403; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 223.

³³⁵ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 156-158; İbn Kuteybe, *Ahbaru Tıval*, I, 139; Taberî, *Tarih*, IV, 53, 175-176; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 183; İbn Haldun, *Tarih*, II, 547; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 573.

³³⁶ Taberî, *Tarih*, III, 318-323; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 227; İbn Haldun, *Tarih*, II, 493-494; Cevad Ali, *Mufasssal*, VII, 185; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 373-374.

³³⁷ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 186; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 388; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 646; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 538; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 136.

³³⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 388.

³³⁹ Belâzurî, *Futuh*, I, 93; Cevad Ali, *Mufasssal*, VII, 213; Muhammed Süheyl Tugus, *Tarih'u-Hulefa'i-Raşidin*, I, 51.

³⁴⁰ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 186; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 388; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 646; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 538; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 136.

³⁴¹ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 123; Ekrem b. Ziya el-Ömeri, *Asru Hilafeti Raşidin*, I, 112.

rine Halid, Şurahbil'i kınadı. Durumu haber alan Hz. Ebû Bekir, ordunun arkadan vurulmasını engellemesi ve Halid'e yardımcı olması için Selit'i gönderdi.³⁴² Selit, Hz. Ömer zamanında Irak bölgesinde meydana gelen savaşlarda ye aldı ve Hz. Ebû Bekir döneminde başladığı cihad faaliyetlerine devam etti.³⁴³ Köprü savaşında sancaktarlarından Kays b. Habib ve kardeşi Ebî Mihcan şehit olunca sancağı Selit b. Kays aldı. Onun da şehit olmasıyla Müsenna sancağı devraldı.³⁴⁴

10. Huzeyfe b. Mihsan

Huzeyfe b. Mihsan el-Kala'ni.³⁴⁵ Hz. Ebû Bekir, Umman valisi İkrime b. Ebî Cehil'i görevinden azlettikten sonra onun yerine Huzeyfe b. Mihsan'ı tayin etti.³⁴⁶ Huzeyfe, Hz. Ebû Bekir döneminde olduğu gibi Hz. Ömer döneminde de Umman valisi olarak görevini sürdürdü.³⁴⁷

Huzeyfe b. Mihsan, Hz. Ebû Bekir vefat edinceye kadar bu bölgedeki görevini sürdürdü. İbn Hacer'in Ebû Ubeyde'den naklen verdiği bilgiye göre; Huzeyfe, Umman bölgesini İslam'a davet etti. Onun davetine ehli Deba haricindekiler uydu ve İslam'ı kabul etti. İbn Hacer'in Ömer b. Şebbe'den naklen verdiği bilgiye göre ise Hz. Ömer tarafından Yemame'ye vali olarak tayin edildi.³⁴⁸

11. Muhacir b. Ebû Ümeyye

Muhacir b. Ebû Ümeyye b. Abdullah b. Amr b. Mahzum el-Muğire el-Kureşi el-Mahzumi.³⁴⁹ Allah Resulü'nün eşi Ümmü Seleme'nin öz kardeşidir. Bedir Savaşında Müşriklerin safında savaştı ve bu savaşta iki kardeşini kaybetti. Hz. Peygamber zekât memurlarını San'a'ya gönderirken onların başkanı olarak da Muhacir b. Ebû

³⁴² Makrizi, *İmtau'l-Esma*, XIV, 234, 584; Taberî, *Tarih*, III, 249, 282; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 204, 214-215; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 347.

³⁴³ Belâzuri, *Futuh*, I, 248; İbn Kesir, *el-Bidaye*, III, 243.

³⁴⁴ İbn Kuteybe, *Ahbaru Tıval*, I, 113; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 186; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 388; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 646.

³⁴⁵ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 75; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 38.

³⁴⁶ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 75; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 38.

³⁴⁷ Belâzuri, *Futuh*, I, 84; Taberî, *Tarih*, III, 479, 597, 623; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 151, 183, 230; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 285, 336, 373; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 57, 85; Ekrem b. Ziya el-Ömeri, *Asru Hilafeti Raşidin*, I, 123; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 38.

³⁴⁸ Taberî, *Tarih*, III, 479, 597; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 151; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 285; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 75; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 38.

³⁴⁹ Zekeriya Güler, "Muhacir b. Ebû Ümeyye", *DİA*, İstanbul, 2005, XXX, 389.

Ümeyye'yi görevlendirdi. Muhacir, Kinde kabilesi dinden dönüp en-Nüceyr kalesine çekilince onlarla savaştı ve kaleyi fethetti. Daha sonra da Hz. Ebû Bekir tarafından San'a'ya vali olarak atandı.³⁵⁰

12. Müsenna b. Harîse

El-Müsenna b. Hârise b. Seleme b. Damdam b. Sa'd b. Mürre b. Zühl Şeyban b. Salebe b. Ukkabe b. Sa'b b. Ali b. Bekr b. Vail er-Rab'i eş-Şeybani.³⁵¹ Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden yaklaşık on yıl sonra Irak bölgesinden Allah Resulü ile görüşmek için gelen Şeybanoğulları heyetinin içinde yer aldı. Bu görüşmeden sonra kabilesi ile birlikte Müslüman oldu.³⁵²

12.1. Hz. Ebû Bekir Dönemindeki Görevleri

Müslüman olduktan sonra Bahreyn bölgesinde mürtedlere karşı savaştığı³⁵³ rivayet edilmesine karşın onu Sâsânîlere karşı yaptığı başarılı saldırılarla ve ridde sonrası ilk fetihlerle tanıyoruz.³⁵⁴ Zira Güney Arabistan'dan Irak topraklarına göç eden Araplara karşı baskıcı bir tutum sergileyen Merzuban ve Dihkanları Sâsânîlerin başkentine gidip şikâyet eden Müsenna, bundan bir sonuç alamayınca Bekir b. Vail kabilesi aşiretlerinden Temim ve Abdülkays'ın da desteğini alarak Übülle ile Hire arasında Sâsânîlere karşı savaşa girişti.³⁵⁵

Hire bölgesinden Sâsânîlerin içlerine kadar girmeyi başaran Müsenna'ya karşı harekete geçen Sâsânîler³⁵⁶ Bekir b. Vail'in müttefik olan Kinde Kabilesi reisinden yardım istedi. Müsenna ise bu sıralarda Hz. Ebû Bekir'den yardım istemek için Medine'ye gitmişti.³⁵⁷ Hz. Ebû Bekir'e, kendisinin Sâsânîlerle savaş halinde olduğunu ve Şeybani'lerin reisi olarak tanınması halinde bu savaşa devam edeceğini bil-

³⁵⁰ Halife b. Hayyât, *Tarih*, 151.

³⁵¹ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1456; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 55; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 568; Zirikli, *A'lam*, V, 276.

³⁵² İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 90; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 361-362; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1456; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 55; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 568; Kaplan, Yusuf, *Tarihi Süreçte Bekir b. Vail Kabilesi ve Müsenna b. Harise eş-Şeybani*, Kayseri, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi SBE. 2015, 75-76.

³⁵³ Vâkıdî, *Ridde*, I, 149; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 63.

³⁵⁴ Vâkıdî, *Ridde*, I, 20, 215.

³⁵⁵ İbn Kuteybe, *Ahbaru Tval*, I, 111; Zirikli, *A'lam*, V, 276.

³⁵⁶ İbn Miskeveyh, *Tecaribu'l-Ümem*, I, 298.

³⁵⁷ İbn Kuteybe, Müsenna'nın Hz. Ebû Bekir'e mektup yazarak yardım istediğini söylemektedir. Bkz; İbn Kuteybe, *Ahbaru Tval*, I, 111.

dirdi. Bu durum esasen Hz. Ebû Bekir'in de istediği bir durumdu. Zira güçlü Sâsânî ordusunu hilafet merkezinden uzakta tutmak ancak savaşı Sâsânî topraklarında başlatarak mümkün olabilirdi. Yaşanan bu gelişmeler üzerine Hz. Ebû Bekir Müsenna'yı Irak topraklarına emir olarak gönderdi.³⁵⁸

Haffan'a dönen Müsenna buradaki faaliyetlerine hız verdi. Bir süre sonra da kardeşi Mesud'u Hz. Ebû Bekir'e yollayarak, işlerin yolunda gittiğini fakat destek kuvvete ihtiyacı olduğunu, eğer destek gelirse bölgedeki diğer Araplarında kendisine katılacağını söyledi.³⁵⁹ Hz. Ebû Bekir ise bu sıralarda ridde hadiselerinin bastırılmasıyla meşguldü. İrtidat olaylarının başarılı bir şekilde yok edilmesinden sonra halife, Halid b. Velid'e bir mektup yazarak Müsenna'ya destek olmak için Irak bölgesine hareket etmesini söyledi.³⁶⁰ Halid, Bahreyn üzerinden Basra istikametine oradan da Müsenna'nın yanına ulaştı.³⁶¹ Halife, bir mektupta Müsenna'ya yazarak bölgeye gelen Halid b. Velid'in ordu komutanı olduğunu ve ona itaat etmesini istedi.³⁶² Halid, bölgeye ulaştığında Müsenna komutanlık görevini ona devretti.

Halid ve Müsenna, Übülle'de Sâsânîlere karşı savaşmakta olan Müsenna'nın amcaoğlu Süveyd b. Kutbe'ye yardım etmek için yola çıktılar. Übülle'yi kontrol altına alan İslam ordusu Hire'ye yöneldi. Müsenna, Sevad bölgesinin iç kesimlerine başarılı seferler düzenleyerek Übülle, Hureybe, Nehrülmer'e Zendeverd ve Hürmüzcerd'i kontrol altına aldı.³⁶³ Nehrüddem'de Sâsânî komutanı Caban'ı yenilgiye uğra-

³⁵⁸ Vâkıdî, *Ridde* II, 217; Belâzurî, *Futuh*, I, 238; Taberî, *Tarih*, III, 344; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 98; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 234; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1457; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 55; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 568;

³⁵⁹ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1457; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 55; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 568.

³⁶⁰ Vâkıdî, *Ridde*, I, 221; Belâzurî, *Futuh*, I, 238; Taberî, *Tarih*, III, 343; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 97-98; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 252; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 137; İbn Haldun, *Tarih*, II, 507; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VII, 223; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1456; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 63; Zirikli, *A'lam*, V, 276.

³⁶¹ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 97; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VII, 223.

³⁶² Vâkıdî, *Ridde* I, 221; Taberî, *Tarih*, III, 345; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VII, 223; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1456;

³⁶³ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 118; Belâzurî, *Futuh*, I, 240; Makdisi, *el-Bed ve't-Tarih*, V, 166; İbn Asakir, *Tarihu Dımeşk*, II, 87-114.

tarak Ülleys halkıyla yıllık bin dinar ve Müslümanlara rehberlik etmeleri şartıyla anlaştı.³⁶⁴

Ülleys'i fethettikten sonra Halid'le birlike hareket ederek Enbar'ın fethine yardımcı oldu.³⁶⁵ Daha sonra Suriye bölgesine gönderilen orduların yaklaşan savaş öncesi halifeden yardım talep etmeleri üzerine Halid, Hz. Ebû Bekir'in emri ile Irak başkomutanlığından ayrılarak Suriye'ye hareket etti ve Irak bölgesi başkomutanlığına Müsenna b. Hârîse'yi atadı.³⁶⁶ Halid b. Velid'in ordusu ile birlikte Suriye'ye hareket etmesi Irak ordularının gücünü azalttı. Bunun yanında Sâsânîler büyük bir ordu ile Müsenna'nın üzerine gelmeye karar verdiler. Sâsânî emiri Şehriyar Müsenna'yı korkutmak amacıyla bir mektup yazdı ve üzerine çok büyük bir ordu gönderdiğini, bu ordunun tavuklar ve hınzırlar gibi olduğunu ve Müsenna'yı yok edeceğini bildirdi. Mektuba cevap veren Müsenna, onun yalancı olduğunu ne kadar büyük bir orduyla gelirse gelsin ondan korkmadığını söyledi. Karşılıklı mektuplaşmanın ardından savaş başladı. Müsenna Hire'den Babil'e harekete geçti ve büyük kahramanlıklar göstererek ordu komutanını öldürmeyi başardı. Bu sırada Sâsânîlerin filleri Müslüman askerlerin arasına daldı ve atları ürküttü. Bu olumsuzluklara rağmen Sâsânî ordusunu Medain'e çekilmek zorunda bırakan Müsenna, bir kez daha Sâsânîlere üstünlük kurmayı başardı.³⁶⁷ Savaşın ardından Hz. Ebû Bekir'le görüşmek ve yeni bir destek kuvveti talep etmek için Medine'ye hareket etti. Müsenna, Medine'ye ulaştığında halife ölüm döşeginde yatıyordu. Bu haline rağmen Müsenna'yı dinleyen Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'e vasiyette bulunarak Müsenna'ya yardım edilmesini istedi. Hz. Ömer, halifenin vasiyeti doğrultusunda halkı Müsenna ile birlikte Sâsânîlere karşı savaşmaya davet etti.³⁶⁸ Birkaç gün Medine'de bekleyen Müsenna, ordunun toplanması gecikince Kufe yakınla-

³⁶⁴ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 118; Belâzurî, *Futuh*, I, 240; Taberî, *Tarih*, III, 345; Makdisi, *el-Bed ve't-Tarih*, V, 166; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 98; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 279.

³⁶⁵ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 118; Belâzurî, *Futuh*, I, 240; Taberî, *Tarih*, III, 345; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 98.

³⁶⁶ Taberî, *Tarih*, III, 406-408, 411-415; Makdisi, *el-Bed ve't-Tarih*, V, 166 İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 252; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 9; İbn Haldun, *Tarih*, II, 516; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 279; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 83.

³⁶⁷ İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 21.

³⁶⁸ Makdisi, *el-Bed ve't-Tarih*, V, 169; İbn Miskeveyh, *Tecaribu'l-Ümem*, I, 307; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 273;

rındaki Haffan'da bulunan ordu karargâhına döndü. Hz. Ömer bir müddet sonra Müsenna'yı Irak başkomutanlığından azlederek yerine Ebû Ubeyb es-Sekafi'yi atadı.³⁶⁹ Müsenna, Hz. Ömer döneminde de önemli askeri başarılar elde etti. Namarık ve Köprü savaşlarında ne kadar önemli bir komutan olduğunu ispatladı.³⁷⁰

Sâsânîlere karşı verdiği mücadelede orduyu sevk etmedeki mahareti onun başarısının nedenlerinden biridir. Bunun yanında bölgede yaşayan Arap kabilelerini Sâsânîlere karşı örgütlemadaki yeteneği ile bu kabileler arasındaki dengeleri korumadaki becerisi onu avantajlı konuma yükseltti. Müsenna kendisine verilen emirlere sonuna kadar sadakatle bağlı kalmış, zaman zaman ikinci planda kalsa da bunu bir sorun haline dönüştürmemiş ve görevini en iyi şekilde yapmaya gayret etmiştir.

Irak orduları komutanlığına atanan Sa'd b. Ebî Vakkas, yola çıktığı sırada savaşlarda aldığı yaralardan günden güne kötüye giden Müsenna, yerine Beşir b. Hasasiye'yi vekil bırakarak³⁷¹ hicri 14 yılı civarında vefat etti.³⁷²

13. İyâz b. Ganm

Ebû Sa'd İyâz b. Ganm b. Züheyr b. Şeddad b. Rabia b. Helal b. Uheyb b. Dabt b. Haris b. el-Fihri.³⁷³ İyâz, Hudeybiye antlaşmasından bir süre önce Müslüman oldu.³⁷⁴ Habeşistan'a giden ikinci grubun

³⁶⁹ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 124; Belâzurî, *Futuh*, I, 247; İbn Kuteybe, *Ahbaru Tval*, I, 111; Taberî, *Tarih*, III, 444; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 144-145; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 259; İbn Haldun, *Tarih*, II, 520; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 55; Zirikli, *A'lam*, V, 276.

³⁷⁰ İbn Hişam, *es-Sire*, II, 462; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 124-125; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 421.

³⁷¹ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 288; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 126-128; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 22; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 420.

³⁷² Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 129; İbn Kuteybe, *Ahbaru Tval*, I, 119; Taberî, *Tarih*, III, 472, 570; Makdisi, *el-Bed ve't-Tarih*, V, 170; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 288; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 37; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 55; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 568; Zirikli, *A'lam*, V, 276.

³⁷³ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 303; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 216; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 343; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 279; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 65; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1234; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XLVII, 264; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 315; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 23; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 629; Zirikli, *A'lam*, V, 99; Belâzurî, *Ensâb*, XI, 74.

³⁷⁴ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 27, 315, 1989; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 303; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 343; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1234; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 315; Belâzurî, *Ensâb*, XI, 74.

içinde yer aldı.³⁷⁵ Hz. Peygamber'le birlikte Bedir, Uhud ve Hendek Savaşları başta olmak üzere Allah Resulü'nün katıldığı bütün gazvelerde yer aldı.³⁷⁶

İrtadat hadiselerinin bastırılması için savaşan ve önemli katkılar sağlayan İyâz, Hz. Ebû Bekir tarafından Irak bölgesine gönderildi.³⁷⁷ Irak'a vardığında bölgenin başkumandanı Halid b. Velid'le Hire mevkiinde buluştuktan sonra Dümetülcendel'e hareket etti.³⁷⁸ İyâz ve Halid burayı ikinci defa fethetmek suretiyle Müslümanların himayesine kattılar. İyâz, fetihden sonra Hire'ye vali tayin edildi.³⁷⁹

Ebû Ubeyde b. Cerrah Dimeşk'in fethini sırasında orduyu bölümlere ayırdı ve İyâz'ı Süvari birliğinin başına atadı.³⁸⁰ Dimeşk'in fethinden sonra Fihl bölgesinin fethi için yola çıkıldığında ise İyâz b. Ganm'i piyade birliklerinin başında görevlendirdi.³⁸¹ Dimeşk'in fethinden sonra da askeri görevlerine devam eden İyâz Yermük Savaşı'nda görev alan beş kumandandan biri olarak dikkat çekti.³⁸² Savaşın sonunda yenilgiye uğrayan Bizans askerlerini Malatya içlerine kadar takip etti ve bölge halkı ile cizye anlaşması yaparak önemli bir işe imza attı. Yapılan bu anlaşma ile Bizans topraklarına girişi sağlamış oldu.³⁸³

İyâz, ordu komutanlığı görevini Hz. Ömer döneminde de sürdürdü. Hz. Ömer'in başkumandan olarak tayin ettiği Ebû Ubeyde'nin komutası altında birçok askeri seferlere iştirak etti ve bunların bir kısmının komutanlığını yaptı.³⁸⁴ Ebû Ubeyde vefat ederken yerine ve-

³⁷⁵ İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XLVII, 264; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 629.

³⁷⁶ Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 216; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 279; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XLVII, 264; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 315; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 630.

³⁷⁷ Taberî, *Tarih*, III, 346; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 234; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 343.

³⁷⁸ Taberî, *Tarih*, III, 427; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 385; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 150; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 98.

³⁷⁹ Taberî, *Tarih*, III, 380; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 76.

³⁸⁰ İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 27.

³⁸¹ Taberî, *Tarih*, III, 578; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 270; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 31.

³⁸² Vâkıdî, *Futuh'u-Şam*, I, 201; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 23;

³⁸³ Vâkıdî, *Futuh'u-Şam*, II, 107-132; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 139; Belâzurî, *Futuh*, I, 174; Taberî, *Tarih*, III, 578; İbn Hibban, *Siyeru'n-Nebeviyye*, II, 466; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 303; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 18; İbn Hibban, *Sikat*, II, 205-206; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1234; Zirikli, *A'lam*, V, 99; Yakut Hamevi, *Mecma'ul-Buldan*, III, 52-59.

³⁸⁴ Vâkıdî, *Futuh'u-Şam*, II, 89, 90, 98, 107; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 325; Yakut Hamevi, *Mecma'ul-Buldan*, II, 285.

kil olarak halasının oğlu³⁸⁵ İyâz'ı bıraktı.³⁸⁶ Daha sonra Hz. Ömer tarafından Hims, Kinnesrin ve el-Cezire bölgesine vali olarak atandı. Görevde bulunduğu süreç zarfında el-Cezire bölgesinin tamamına yakınının fethetme başarısını gösterdi.³⁸⁷

El-Cezire bölgesindeki fetihlerini sürdürdüğü sırada halife Hz. Ömer ona bir mektup gönderdi³⁸⁸ ve Şam'a dönmesini, Yezid b. Ebî Süfyan'ın ölümü durumunda görevi devralmasını istedi.³⁸⁹ Mektubun kendisine ulaşmasından sonra yerine Utbe b. Ferkad'ı vekil olarak bıraktı ve Şam'a hareket etti.³⁹⁰ Fakat Hims'a geldiğinde vefat etti.³⁹¹

14. Şurahbil b. Hasene

Hz. Ebû Bekir, Ridde savaşlarından başarı ile çıkıp İslam toplumunu bu büyük fitneden kurtarınca fetih hareketlerine hız verdi. İlk olarak Irak daha sonra Şam bölgelerine ordular göndermeye başladı.

Şam bölgesindeki fetih hareketlerinin yönlendirilmesi için bölgeye dört komutan gönderdi. Bu komutanlardan biri de Şurahbil b. Hasene idi. Şurahbil, emrindeki askerlerle birlikte Tebük üzerinden Ürdün bölgesine gitti.³⁹² Bu bölgede fetih hareketlerini sürdüren Şurahbil, askeri bir komutan olmasının yanı sıra fethedilen bölgelerin de idarecisi konumunda bulunuyordu. Onun buradaki konumu Halid b.

³⁸⁵ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1234; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XLVII, 270; Abdilber ve İbn Asakir Ebû Ubeyde'nin amcasının oğlu olduğunu söyler.

³⁸⁶ Belâzurî, *Futuh*, I, 141; Taberî, *Tarih*, IV, 288; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 303; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 488; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VIII, 132; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 78; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 343; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 279; İbn Naim, *Marifet'ü-Sahabe*, I, 148; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1234; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XLVII, 264; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 315; Zehebi, *Siyeru A'lam*, IV, 23; Belâzurî, *Ensâb*, XI, 74; Yakut Hamevi, *Mecma'ul-Buldan*, II, 136.

³⁸⁷ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 357; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 155; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 569; Belâzurî, *Futuh*, I, 172-174; Taberî, *Tarih*, IV, 53-101; Makdisi, *Bed'u ve't-Tarih*, V, 185; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 281; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 303; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 356-380; Zehebi, *Tarihu'l-İslam*, III, 216; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 106; İbn Haldun, *Tarih*, II, 546-547; Zirikli, *A'lam*, V, 99; Belâzurî, *Ensâb*, XI, 74; Yakut Hamevi, *Büldan*, I, 56; Yakubi, *Büldan*, I, 204.

³⁸⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 279.

³⁸⁹ Belâzurî, *Futuh*, I, 172.

³⁹⁰ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 349.

³⁹¹ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 147; Taberî, *Tarih*, IV, 289; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 388; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 65; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1234; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XLVII, 284-285 Asri Çubukçu, "*İyaz b. Ganm*", *DİA*, XXIII, 499.

³⁹² Himyeri, *el-İktifa*, II, 193.

Velid'in bölgeye gelmesine kadar devam etti. Halid bölgeye geldiğinde komuta ve idareyi ona devretti.³⁹³

Hız. Ömer döneminde Şam'ın dörtte birlik kısmına vali olarak görevlendirildi. Bu bilgiyi İbn Hacer İbn el-Berki'den naklen söylenmektedir.³⁹⁴ O, Ebû Ubeyde ile aynı gün veba hastalığına yakalandı ve 67 yaşında vefat etti.³⁹⁵ Şurahbil b. Hasene'nin aile ve soy bilgileri ile diğer görevleri komutanlık bahsi altında anlatılacaktır.

15. Kutbe b. Katade es-Sedusî

Kutbe b. Katade b. Hurize b. Yesak ibn Cerir es-Sedusî, Beni Sa'lebe b. Sedus b. Zehl b. Şeyban.³⁹⁶ Kabilesinin heyeti ile birlikte Hız. Peygamber'e gelerek Müslüman oldu.³⁹⁷ Mute savaşı sırasında Zeyd b. Harise ile birlikte savaştı. O gün Müslümanlar bölükler halinde savaşıyorlardı. Ordunun sağ kanadında Kutbe b. Katade sol kanadında ise Ubaye b. Malik yer alıyordu.³⁹⁸ Hız. Ebû Bekir, Halid b. Velid'i Müsenna b. Harise'ye yardım etmesi için Irak bölgesine gönderdiğinde Halid, Basra'ya geldi. Buradan ayrılırken Kutbe b. Katade'yi idareci olarak atadı.³⁹⁹ Übülle'nin fethini sağlayan Kutbe, ele geçirilen ganimetleri askerleri arasında paylaştırdı.⁴⁰⁰ Utbe b. Gazvan'ın Hız. Ömer tarafından Basra idareciliğine atandığı zamana kadar burada görev yaptı ve sonra Basra'nın nahiyelerine geçti.⁴⁰¹

³⁹³ Himyeri, *el-İktifa*, II, 193.

³⁹⁴ İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 265.

³⁹⁵ İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 265.

³⁹⁶ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* IV, 387; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 339; Kaplan, Yusuf, *Tarihi Süreçte Bekir b. Vail Kabilesi ve Müsenna b. Harise eş-Şeybani*, Yüksek Lisans Tezi, 35-36.

³⁹⁷ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* IV, 387; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 339.

³⁹⁸ Makrizi, *İmtau'l-Esma*, I, 340; Ahmed Guluş, *Siyeru-Nebeviyye*, I, 561; Adnan Demircan, *DİA*, "Uzre", XLII, 259.

³⁹⁹ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 18; Taberî, *Tarih*, III, 343; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 97; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 78; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1282; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* IV, 387; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 393; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XIV, 185; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 339.

⁴⁰⁰ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 181; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 83; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* IV, 387; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 339.

⁴⁰¹ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 316; İbn Haldun, *Tarih*, II, 540; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* IV, 387.

16. İmruûkays b. el-Esbağ

İmruûlkays b. el-Esbağ el-Kelbi⁴⁰² Beni Abdullah b. Kinane b. Bekr b. Avf b. Uzre b. Zeyd el-Lat b. Rafide b. Sevr b. Kelb b. Vebre⁴⁰³ Kavminin önderlerindendir.⁴⁰⁴ Hz. Hüseyin'in kızı Sükeyne'nin dedesidir.⁴⁰⁵ Hz. Peygamber tarafından Kuza ve Kelb kabilelerine emir olarak atanan İmruûlkays b. el-Esbağ el-Kelbi, Allah Resulü vefat edince İslam üzere sabit kalanlardan biridir.⁴⁰⁶

Hz. Ebû Bekir halife olunca İmruûlkays'a bir mektup yazdı ve mürtedlerin üzerine gitmesini emretti.⁴⁰⁷ Hz. Peygamber tarafından emir olarak Kayn'a gönderilen Amr b. el-Hakem dininde sabit kalmakla birlikte aynı kabileden Zümeyl b. Kutba ve Sa'd-Huzeym'e gönderilen Muaviye el-Valibî irtidat etmişti.⁴⁰⁸ Yine Vediatü'l-Kelbi'de kendisine uyanlarla birlikte dinden dönmüştü. Bu bilgileri alan Halife, İmruûlkays'a yazdığı mektupta dinden dönen kabilelerle savaşmasını istedi. O da bu emir üzerine Vedia ile Amr'ın üzerine yürüyerek Muaviye el-Uzrî ve Zümeyl'i beklemeye başladı. Bu sırada Usame b. Zeyd'in süvari birlikleri Kudaa'lıların yurdunun içlerine kadar geldi. İrtidat edenlere saldırarak ganimetlerle birlikte geri döndü.⁴⁰⁹

17. Tahir b. Ebî Hale

Tahir b. Ebî Hale en-Nebbaş b. Zürare b. Vefdan b. Selame b. Ğava b. Cerve b. Esîd b. Amr et-Temimi el-Esedî, Hind'in kardeşidir.⁴¹⁰ Kusay b. Abdudar'ın halifidir. Annesi Hz. Peygamber'in hanımı Hatice'dir. Bu Nedenle Hz. Peygamber'in üvey oğludur⁴¹¹ ve Allah Resulü'nün Yemen diyarına gönderdiği beş kişiden biridir. Onlar; Ebû

⁴⁰² İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 105; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 276.

⁴⁰³ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 276; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, IX, 219.

⁴⁰⁴ İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 262.

⁴⁰⁵ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 201.

⁴⁰⁶ Taberî, *Tarih*, III, 243; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 201; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 105; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 276; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, IX, 219; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 262.

⁴⁰⁷ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 201.

⁴⁰⁸ Taberî, *Tarih*, III, 243-245; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 201.

⁴⁰⁹ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 201.

⁴¹⁰ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 775; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XVI, 236; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 71.

⁴¹¹ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 775; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XVI, 236; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 71.

Mûsâ, Muâz, Tahir b. Ebî Hale, Halid b. Saîd ve Ukkâşe b. Sevr'dir.⁴¹² Yemen valisi Bazan ölünce Allah Resulü, Bazan'ın yönetiminde olan bölgeyi idari bölgelere ayırmıştı. Bunun üzerine Şehr b. Bazan'ı San'a, Amir b. Şehr'i Hemedan, Amr b. Hazm'ı Necran, Halid b. Saîd'i Necran ve Zebîd arasına, Ebû Mûsâ'yı Ma'rib, Ya'la b. Münye'yi Cened ve Tahir b. Ebî Hale'yi de Akk ve Eş'arî'lerin başına vali tayin etti.⁴¹³ Hz. Peygamber'in vefatından sonra Akk ve Eş'arî'lerden bir grup Tihame'de isyan ettiler. İrtidat haberini bir mektupla Halife'ye bildiren Tahir, yanına Mesruk el-Akki'yi de alarak⁴¹⁴ bölgeye gitti. İsyancıları hezimete uğrattı ve bu bölgedeki valilik görevine devam etti.⁴¹⁵

18. Malik b. Avf en-Nasrî

Ebû Ali, Malik b. Avf b. Sa'd b. Rabia b. Yebu' b. Vâsile b. Dihman b. Nasr b. Muaviye b. Bekr b. Hevazin en-Nasri,⁴¹⁶ Hevazin Kabilesi'nin kollarından biri olan Beni Nasr b. Muaviye'ye mansup olduğu için Nasri olarak anılır. İslam'dan önce meydana gelen Ficar savaşlarına kabilesiyle birlikte katıldığı rivayet edilmektedir. Hz. Peygamber'in Medine'den büyük bir ordu ile yola çıktığını haber alan Hevazin Kabilesi reisi⁴¹⁷ Malik, bu ordunun kendileriyle savaşmak için yola çıktığını düşünerek savaş hazırlıklarına başlamıştı.⁴¹⁸ Sakif Kabilesi başta olmak üzere Cüşem, Sa'd b. Bekr ve Beni Hilâl'in de desteğini alarak Evtas'da ordugâh kurdu.⁴¹⁹ Büyük bir orduya karşı koymak için askerlerinin elinden gelenin fazlasını yapmak zorunda olduğunu bilen

⁴¹² İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 775; Safedi, *el-Vaî bi'l-Vefeyât*, XVI, 236; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 71.

⁴¹³ Makrizi, *İmtau'l-Esma*, XIV, 225; Taberî, *Tarih*, III, 228; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 196, 226; İbn Haldun, *Tarih*, II, 481; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 30.

⁴¹⁴ İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 73.

⁴¹⁵ Makrizi, *İmtau'l-Esma*, XIV, 225; Taberî, *Tarih*, III, 228, 318-320; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 197, 226-227; İbn Haldun, *Tarih*, II, 482, 492-493; Cevad Ali, *Mufasssal*, VII, 192.

⁴¹⁶ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 315; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 32.

⁴¹⁷ Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VII, 258; el-Bürri, *Cevheretü fi Neseb*, I, 380; Ragıp b. Abdülgani, *Mucemü Gabailü'l-Arab*, III, 1232.

⁴¹⁸ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 88; İbni Habib, *Muhabber*, I, 246; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, IV, 104.

⁴¹⁹ Vâkıdî, *Megâzî*, III, 886; İbn Hişam, *es-Sire*, II, 437; İbn Hazm, *Cevami'u-Sire*, I, 187; Beyhaki, *Delailü'l-Nübüvve*, V, 121; İbn'ül-Ber, *ed-Dürer*, I, 223; İbn Seyyidin-nas, *Uyunu'l-Eser*, II, 237; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, VIII, 288; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, VI, 206; Taberî, *Tarih*, III, 70; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 132; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 369; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VII, 260; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 114; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 32.

Malik, bu amaca yönelik olarak askerlerine kadın, çocuk, mal ve mülk ne varsa savaş meydanına getirmelerini emretti.⁴²⁰ Amacı ordusunun dağılmasını engellemek olduğu için tecrübeli kişilerin bu konudaki uyarılarını da dikkate almadı.⁴²¹

Hz. Peygamber'le Huneyn bölgesinde savaşa girişen Malik, İslam ordusu karşısında dayanamadı ve geri çekilerek bir kaleye sığındı. Daha sonra da kalenin saldırıya uğrama ihtimaline karşı Taif'e kaçtı.⁴²² Hz. Peygamber, Huneyn savaşında elde edilen ganimetlerin dağıtımını yaptığı sırada Malik b. Avf'ın ailesinin ve mallarının bir müddet dağıtılmadan bekletilmesi talimatını vermişti. Malik'e haber gönderilerek Müslüman olduğu takdirde ailesi ve mallarına kavuşacağını, buna ilaveten 100 deve de hediye verileceği kendisine bildirildi.⁴²³ Bu haberi duyan Malik vakit kaybetmeden Hz. Peygamber'in yanına gelerek Müslüman oldu. Hz. Peygamber ona Müllefe-i Kulûb muamelesi yaparak ihsanlarda bulundu.⁴²⁴

Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber tarafından kendi kabilesi olan Hevazin'le birlikte Taif'in nahiyelerinde ikamet eden Sümale, Selime ve Fehm kabilelerine amil olarak atandı.⁴²⁵ Malik, bölgenin amillliğini üstlendikten sonra müşriklere ve bölgenin güçlü kabilelerinden biri olan Sakiflilere karşı akınlar düzenledi.⁴²⁶ Bu akınlardan bunalan Sakif Kabilesi'nin Medine'ye gelerek Müslüman olmasında Malik b. Avf'ın büyük katkısı oldu.⁴²⁷

Hz. Ebû Bekir döneminde de amillik görevine devam eden⁴²⁸ Malik, Hz. Ömer döneminde meydana gelen Kadisiye savaşı ile Suriye

⁴²⁰ Vâkıdî, *Megâzî*, III, 886; İbn Hişam, *es-Sire*, II, 437; Beyhaki, *Delailü'l-Nübüvve*, V, 121; İbnü'l-Ber, *ed-Dürer*, I, 223; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 237; Taberî, *Tarih*, III, 70; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 369.

⁴²¹ Vâkıdî, *Megâzî*, III, 885.

⁴²² İbn Hazm, *Cevami'u-Sire*, I, 187; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 386.

⁴²³ İbn Hişam, *es-Sire*, II, 491; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 315; Taberî, *Tarih*, III, 90; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 414; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 32.

⁴²⁴ Süheyli, *Ravdü'l-Ünüf*, VII, 354; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 315; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, IV, 132; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1357; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LVI, 485; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 32; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 145.

⁴²⁵ İbn Hişam, *es-Sire*, II, 491; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 315; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1357; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 32.

⁴²⁶ İbn Hişam, *es-Sire*, II, 491.

⁴²⁷ Mustafa Sabri Küçükbaşçı, "Malik b. Avf", *DİA*, XXVII, 505.

⁴²⁸ Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VII, 192.

ve Irak bölgesinin fethine iştirak ettikten sonra Dımeşk'e yerleşti⁴²⁹ ve hicri 20 yılında burada vefat etti.⁴³⁰

19. Feyruz ed-Deylemî

Ebû'd-Dahhak Feyruz ed-Deylemi.⁴³¹ İran Kisrası Enüşrivan'ın Habeşlileri Yemen'den atmak için gönderdiği orduda yer alan ve aslen İran'lı olan Feyruz, Yemen'e geldikten sonra buraya yerleşti.⁴³² Bazı kaynaklarda Necaşi'nin yeğeni olduğu söylenmektedir.⁴³³ Yemen'de yerleştiği yer olan Himyer'e nispetle Himyeri şeklinde de tanınmaktadır.⁴³⁴

Hicri 10 yılında Medine'ye gelen heyetin içinde yer alan Feyruz, heyetle birlikte Müslüman oldu.⁴³⁵ Yemen'in son Sâsânî valisi ve ilk İslam valisi olan Bazan'ın, kendisinin ve Ebna'nın Müslüman olduğuna dair haberi Feyruz'la birlikte Allah Resulü'ne gönderdiği bilinmektedir. Feyruz sonraki süreçte Hz. Peygamber tarafından vali olarak görevlendirildi.⁴³⁶ Görevi Peygamberlik iddiasında bulunan Esved'i durdurmak ve mümkünse itaat altına almak olan Feyruz, bu amaçla Medine'den gönderilen orduya destek verdi ve Esved'in zorla evlendiği amcasının kızının da yardımı ile Esved'i öldürdü.⁴³⁷ Esved'in Feyruz tarafından öldürüldüğü haberini alan Hz. Peygamber ona dua etti.

Hiz. Ebû Bekir döneminde de bölgedeki görevini sürdürdü ve San'a'ya vali olarak atandı.⁴³⁸ Bu atamadan rahatsız olan ve isyan eden Kays b. Mekşuh'la savaştı ve bölgedeki kabilelerin de desteğini

⁴²⁹ İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LVI, 481.

⁴³⁰ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 32.

⁴³¹ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 335; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1264; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 353; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XIV, 72; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 290.

⁴³² İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 335; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 290.

⁴³³ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 353; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 291.

⁴³⁴ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1264; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 353; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XIV, 72; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 290.

⁴³⁵ Yusuf es-Salihi, *Sebîlü'l-Hüda*, II, 147; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 284; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1264; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 353; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XIV, 72; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 290.

⁴³⁶ İbn Haldun, *Tarih*, II, 491; İbn Hallikan, *Vefeyâtü'l-Ayan*, VI, 36.

⁴³⁷ Belâzurî, *Ensâb*, I, 257; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 335; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 16; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 339-341; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VII, 192; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1264; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 353; İbn Hallikan, *Vefeyâtü'l-Ayan*, III, 66; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XIV, 72; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 290.

⁴³⁸ Taberî, *Tarih*, III, 318; İbn Haldun, *Tarih*, IV, 271; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VI, 218.

alarak onu mağlup etmeyi başardı.⁴³⁹ Hz. Osman döneminde vefat etti.⁴⁴⁰

20. Dazaveyh el-Farisî

Abdullah b. Mukaffa Dazaveyh el-Farisî.⁴⁴¹ Hz. Peygamber döneminde Müslüman olan⁴⁴² Dazaveyh, Yemen valisi Bazan'ın vekiliydi.⁴⁴³ Dazaveyh, Feyruz'la birlikte Kays b. Mekşuh'un da yardımcılığı ile San'a'nın valiliğini yapıyordu.⁴⁴⁴ Peygamberlik iddiasında bulunan Esved el-Ansi Bazan'ı öldürünce kendisine tabi olanlarla birlikte oradan uzaklaştı. Hz. Peygamber bunun üzerine Dazaveyh, Feyruz ve Cüşeyş'e, Veber b. Yuhannes ile mektup göndererek Esved'le savaşmalarını emretti.⁴⁴⁵ Esved, Bazan'ı ortadan kaldırınca karısı Mirzebane'yi kendisi için ayırmıştı. Bu kadın kavmine yaptıklarından dolayı Esved'den nefret ediyordu. Dazaveyh ve Feyruz bu durumu öğrenince Esved'in öldürülmesi için ondan yardım istediler. Mirzebane bu teklifi kabul etti ve bir gece Esved'i sarhoş ettikten sonra gizlice Dazaveyh'i yanındakilerle birlikte içeri aldı. Esved bu gece Dazaveyh, Feyruz ve Kays tarafından öldürüldü.⁴⁴⁶ Kays ise daha sonra irtidat etti.⁴⁴⁷ Feyruz ve Dazaveyh'i öldürmek için komplolar hazırladı. İkisini birlikte yemeğe davet ederek Dazaveyh'i öldürmeyi başardı. Feyruz ise bir şekilde olayı haber aldı ve dayılarının bulunduğu Havlan dağına kaçarak durumu halifeye bildirdi.⁴⁴⁸

⁴³⁹ Ahmet Yücel, "Feyruz ed-Deylemi", *DİA*, XIII, 14.

⁴⁴⁰; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1265.

⁴⁴¹ Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, XII, 164; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 330.

⁴⁴² İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 64.

⁴⁴³ Fesevi, *el-Marife ve Tarih*, III, 262; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 330.

⁴⁴⁴ Taberî, *Tarih*, III, 318; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 369.

⁴⁴⁵ Yusuf es-Salihi, *Sebîlü'l-Hüda*, XI, 374; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 339; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1551; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 408; Safedi, *el-Vaî bi'l-Vefeyât*, XXVII, 257; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 331.

⁴⁴⁶ Beyhaki, *Delailü'n-Nübüvve*, V, 336; Fesevi, *el-Marife ve Tarih*, III, 262; Taberî, *Tarih*, III, 236; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 339-345, 364; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 64; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 461; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 169; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 330.

⁴⁴⁷ Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 30; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 364-369; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 64; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 169; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 97.

⁴⁴⁸ Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 380; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 30; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 364; Muhammed Süheyl Tugus, *Tarih'u-Hulefa'i-Raşidin*, I, 87; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 64; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 169; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 97.

21. Husayn b. Ebû'l-Hür

Husayn b. Ebû'l-Hür b. Malik b. el-Haşaş b. Gıyas b. el-Harîs b. Huleyf b. el-Harîs b. Mücfir b. Ka'b b. el-Anber b. Amr b. Temim.⁴⁴⁹ Hz. Ebû Bekir döneminde yapılan savaşlarda Halid b. Velid tarafından Hire'nin bazı bölgelerinde görevlendirildi. Bu görevine Hz. Ebû Bekir'den sonra da devam etti ve Hz. Ömer tarafından Meysan'a atandı. Haccac'ın zamanına kadar buradaki görevini sürdürdü.⁴⁵⁰ Haccac onu öldürmek istedi fakat sonra "öldürüp de onu halkın nazarında büyütmeyin. Ölünceye kadar hapse atın" dedi. Husayn ayrıca Basralıların kadısı Ubeydullah b. el-Hasan'ın dedesidir.⁴⁵¹

22. Rabia b. Atik

Rabia b. Atik, Hz. Ebû Bekir'in hilafeti döneminde başlatılan Irak fetihlerinde başkomutan olarak görev yapan Halid b. Velid, Rabia b. Atik'i Hire'ye yönetici olarak tayin etti.⁴⁵²

23. Sa'd b. Umare

Sa'd b. Umare es-Sa'lebî. Beni Sa'lebe b. Sa'd'dan ve Hz. Peygamber'in ashabındandır. Halid b. Velid Sa'd b. Umare'yi, sahabe büyüklerinden Gatafan'da görevlendirdiği kişiler üzerine tayin etti.⁴⁵³

24. Saîd b. Mukarrîn

Sad b. Mukarrin el-Muzeni, Halid b. Velid, onu Irak'dan Şam'a doğru harekete geçtiği zaman Irak'taki ordunun bir kısmının başına komutan ve yönetici olarak atadı.⁴⁵⁴

⁴⁴⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 90; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 74; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, VI, 51; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XIV, 374; Yusuf b. Abdurrahman, *Tehzibü'l-Kemal*, VI, 533; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, II, 388.

⁴⁵⁰ İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 74; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 90; Yusuf b. Abdurrahman, *Tehzibü'l-Kemal*, VI, 533; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, II, 388.

⁴⁵¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 90; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, VI, 51; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XIV, 374; Yusuf b. Abdurrahman, *Tehzibü'l-Kemal*, VI, 533; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, II, 388.

⁴⁵² İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 391.

⁴⁵³ İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 58.

⁴⁵⁴ İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 97.

25. Ebû Cüveysş

Ebû Cüveysş b. Zi'lihye el-Amiri el-Kilabi. Halid b. Velid, Irak'a girerken onu Hevazin Kabilesi üzerine yönetici olarak görevlendirdi.⁴⁵⁵

26. Harîs b. Mürre

Harîs b. el-Mürre. Hz. Ebû Bekir, Halid b. Velid'e haber gönderip Irak'ta bulunan Müsenna b. Harîse'ye yardıma gitmesini emrettiğinde Halid, Irak'a doğru hareket etti ve Kudaa'lıların başına sahabenin kahramanlarından biri olan Harîs b. Mürre'yi emir olarak atadı.⁴⁵⁶

27. Amr b. Fulan

Amr b. Fulan el-Uzri, Amr b. el-Âs tarafından Kudaa kabilesinin üst kesimlerine Amr b. Fulan, kenar mahallelerine ise Velid atandı.⁴⁵⁷ Halid b. Velid ise onu Yermük Savaşı'nda süvari birliğinin başında görevlendirdi.⁴⁵⁸

28. Mesruk el-Akkî

Mesruk b. Fulan el-Akki, Akk kabilesine mensuptur.⁴⁵⁹ Hz. Peygamber'in sohbetinde bulunanlardandır. Mesruk, Hz. Ebû Bekir döneminde dinden dönen Akk ve Eş'arîler'in üzerine Tahir b. Ebî Hale komutanlığında gitti ve daha sonra Akk üzerine emir tayin edildi.⁴⁶⁰ Halid b. Velid'in kumandası altında gerçekleştirilen Yermük Savaşı'nda süvari birliğini kumanda etti. Ebû Ubeyde'nin emri doğrultusunda Alkame b. Hâkim'le birlikte Dımeşk ve Filistin arasında tampon olma görevini üstlendi.⁴⁶¹ Irak fetihlerine de katılan Mesruk, Siffin savaşında Muaviye tarafında yer aldı.⁴⁶²

⁴⁵⁵ İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 63.

⁴⁵⁶ İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 691; Himyeri, *İktifa*, II, 374.

⁴⁵⁷ Taberî, *Tarih*, III, 390; İbn Asakir, *Tarihu Dımeşk*, II, 73.

⁴⁵⁸ Taberî, *Tarih*, III, 397.

⁴⁵⁹ İbn Asakir, *Tarihu Dımeşk*, LVII, 440; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 73.

⁴⁶⁰ İbn Kuteybe, *Ahbaru Tıval*, I, 186; Taberî, *Tarih*, III, 320; İbn Haldun, *Tarih*, II, 493.

⁴⁶¹ İbn Asakir, *Tarihu Dımeşk*, LVII, 440; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 73; Taberî, *Tarih*, III, 397.

⁴⁶² İbn Asakir, *Tarihu Dımeşk*, LVII, 440; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 73.

29. Semure b. Amr el-Anberî

Semure b. Amr b. Kurt el-Anberi. Habib b. Adiy b. b. el-Anber b. Temim'in soyundandır.⁴⁶³ Hz. Peygamber'in başını okşayarak sevdiği sahabelerden biridir.⁴⁶⁴ Ayrıca Allah Resulü, Zebîb el-Anberi'nin Müslüman olduğuna şahadet eden Semure'nin bu şahadetini kabul etmiştir.⁴⁶⁵ İbn Hacer Ebû Davud'dan naklen Hz. Peygamber'in onu bir ordu ile birlikte Beni Anber'e gönderdiğini söyler.⁴⁶⁶ Halid b. Velid, Yemame'yi fethettikten sonra Semure'yi vekil olarak bırakınca halife de onu buraya emir tayin etti.⁴⁶⁷ Hz. Osman ise onu develerinin başında görevlendirdi.⁴⁶⁸

30. Abdullah b. Sevr

Abdullah b. Sevr b. Esgar el-Ğavsi. Beni Ğavs'tandır. Ukkeşe b. Sevr'in kardeşidir. Hz. Peygamber Ukkeşe'yi Sekun ve Sekasik üzerine görevlendirmişti. Abdullah'ta ağabeyi gibi hizmet ederek mürtedlerle yapılan savaşlara katıldı ve bazı birlikleri yönetti. Hz. Ebû Bekir, Allah Resulü vefat ettiği zaman, ona mektup yazıp Araplardan kendisine itaat edenleri ve Tihame halkından bu savaşa katılmak isteyenleri toplamalarını, halifenin emrini tebliğ etmesini istedi. Muhacir b. Ebû Ümeyye ile birlikte bölgeye gönderildi ve Cüreş'e vali olarak atandı.⁴⁶⁹

31. Zibrikan b. Bedr

Zibrikân b. Bedr b. İmruülkays b. Halef b. Behdele b. Avf b. Ka'b b. Sa'd b. Zeyd Menat b. Temim b. Mürre et-Temimi es-Sa'di.⁴⁷⁰

⁴⁶³İbn Mende el-Abdi, *Marifet'ü-Sahabe*, I, 818; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 556; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 151.

⁴⁶⁴İbn Mende el-Abdi, *Marifet'ü-Sahabe*, I, 818.

⁴⁶⁵İbn Mende el-Abdi, *Marifet'ü-Sahabe*, I, 818; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 556.

⁴⁶⁶İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 151.

⁴⁶⁷Ekrem b. Ziya el-Ömeri, *Asru Hilafeti Raşidin*, I, 121; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 556; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 151.

⁴⁶⁸İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 151.

⁴⁶⁹Taberî, *Tarih*, III, 328-329; İbn Esir, *el-Kâmil*, II, 264; İbn Hacer, *İsabe*, IV, 29; Semani, *Ensâb*, X, 90;

⁴⁷⁰İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 302; Taberî, *Tarih*, XI, 541; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 26; İbn Hibban, *Sikat*, III, 142; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 560; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*

Adının Huseyn olduğu, güzel yüzlü olmasından dolayı Zibrikân denildiği rivayet edilmektedir.⁴⁷¹ Arap heyetlerinin Medine'ye geldiği dönemde Temim Heyeti ile birlikte Hz. Peygamber'in yanına gelerek Müslüman olan⁴⁷² Zibrikân, arkadaşları tarafından çok güzel konuşan biri olarak nitelendiriliyordu. ⁴⁷³

Halid b. Velid'in komutanlığında ridde savaşlarına⁴⁷⁴ ve Irak fetihlerine katılan Zibrikân, Enbar'ın fethinden sonra Halid tarafından bu bölgeye idareci olarak atandı.⁴⁷⁵ Halid'in Enbar'dan ayrıldığı haberini alan Farslıların şehri geri alabilmek için harekete geçtiğini öğrenince Hire valisi Ka'ka b. Amr'dan yardım istedi. Ka'ka, zaman kaybetmeden Enbar'a destek kuvvet gönderdi.⁴⁷⁶ Bu destek sayesinde Fars ordusunu geri püskürtmeyi başardı. Bölgedeki görevlerine Hz. Ömer döneminde de devam ederek damadı Sa'd b. Ebî Vakkas'ın komutanlığını yaptığı orduyla Kadisiye savaşına katıldı. ⁴⁷⁷

D. Vekiller

Hz. Peygamber savaş için hazırlıklarını tamamladığında kendisi savaştan dönünceye kadar İslam devletinin icraatlarında aksama olmaması ve başşehrin güvenliğinin tesisi için kendi yerine bir vekil tayin ederdi. Tayin edilen bu kişi devlet başkanının vekili sıfatıyla işleri hallederdi. Bu uygulama sadece savaş zamanlarına has bir durum değildi. Hz. Peygamber herhangi bir sebeple Medine dışına çıkacağı zamanlarda da yerine bazen bir bazen de iki vekil bırakırdı.⁴⁷⁸ Devlet

II, 303; Safedi, *el-Vaî bi'l-Vefeyât*, XIV, 117; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 454; Zirikli, *A'lam*, III, 41.

⁴⁷¹ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 302; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 26; İbn Hibban, *Sikat*, III, 142; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 560.

⁴⁷² İbn Hişam, *es-Sire*, II, 565; Taberî, *Tarih*, XI, 541; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 26; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 560; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* II, 303; Safedi, *el-Vaî bi'l-Vefeyât*, XIV, 117; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 454.

⁴⁷³ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 26; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 454.

⁴⁷⁴ İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 482.

⁴⁷⁵ Himyeri, *el-İktifa*, II, 391; Taberî, *Tarih*, III, 376; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 107; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 242; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 385; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 73-172.

⁴⁷⁶ İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 387.

⁴⁷⁷ Halit Özkan, "Zibrikân b. Bedr", *DİA*, IV, 396.

⁴⁷⁸ Kettani, *Hz. Peygamber'in Yönetimi*, Çev. Ahmet Özel, İstanbul, 2003, İz Yayıncılık, I, 484-486; Mustafa Ağırman, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1994, IV, 63.

başkanının Medine dışına çıkışında yerine vekil bırakma uygulaması Hz. Ebû Bekir zamanında da uygulanmış, halife savaş ya da hac için Medine’den ayrıldığında işleri düzenlemesi için kendi yerine vekil tayin etmiştir.⁴⁷⁹

1. Sinan ed-Damrî

Sinan ed-Damri.⁴⁸⁰ Hz. Ebû Bekir halife olunca Araplar irtidat ettiler. Hz. Peygamber’in ashabı, Hz. Ebû Bekir’e şöyle söylediler; “Zekât vermemelerine razı ol!” O da şöyle cevap verdi: “Resulullah’a verdikleri bir yıllık zekâtı bile bana vermezlerse onlarla savaşırım.” Bunun üzerine zekât vermek istemeyen ve dinden dönenlerle savaşma kararı alındı.⁴⁸¹ Hz. Ebû Bekir bu amaçla Zil’kassa’ya doğru harekete geçti. Medine’den ayrılmadan önce Damra kabilesinden Sinan ed-Damri’yi Medine’ye idareci tayin etti.⁴⁸²

2. Hz. Osman

Hicretin on ikinci yılında Hz. Ebû Bekir başkanlığında hac yapıldı. Bu yıl hac emirliğini ise Hz. Ömer yürüttü. Diğer bir rivayete göre de Abdurrahman b. Avf bu işte görevlendirildi. Hz. Ebû Bekir Medine’den hac amacıyla ayrıldığında vekil olarak Hz. Osman’ı bıraktı.⁴⁸³

3. Katade b. Nu’mân

Katade b. Nu’mân b. Zeyd b. b. Sevad b. Ka’b b. Hazrec Zafer b. el-Evsi el-Zaferi.⁴⁸⁴ Ebû Saîd el-Hudri’nin anne bir kardeşidir.⁴⁸⁵ Onla-

⁴⁷⁹ İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 160; Safedi, *el-Vafi bi’l-Vefeyât*, XV, 281; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, II, 563; İbn Abdilber, *el-İsti’âb*, II, 659; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 101, 122-123; Zehebî, *Tarihu’l-İslam*, III, 121; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XLIX, 286; Zehebî, *Siyeru A’lam*, II, 366.

⁴⁸⁰ İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 160; Safedi, *el-Vafi bi’l-Vefeyât*, XV, 281; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, II, 563; İbn Abdilber, *el-İsti’âb*, II, 659.

⁴⁸¹ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 101.

⁴⁸² İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 160; Safedi, *el-Vafi bi’l-Vefeyât*, XV, 281; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, II, 563; İbn Abdilber, *el-İsti’âb*, II, 659; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 101, 122.

⁴⁸³ İbnü’l-Esir, *el-Kâmîl*, II, 247; İbn Haldun, *Tarih*, II, 514; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 96.

⁴⁸⁴ Yusuf es-Salihi, *Sebilü’l-Hüda*, IV, 114; Fesevi, *el-Marife ve Tarih*, I, 320; İbnü’l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 333; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 345; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I,

rın annesi Enise bnt. Kays en-Neccariye'dir.⁴⁸⁶ Akabe biatına katılan Katade b. Nu'man, Bedir, Uhud ve Huneyn Savaşında da bulunmuştur.⁴⁸⁷ Bir rivayete göre Bedir,⁴⁸⁸ diğer bir rivayete göre Uhud Savaşında⁴⁸⁹ gözünden yaralandı ve gözü yuvasından dışarı çıktı. Onu bu halden haberdar olan Allah Resulü, elleri ile onun gözünü yerine koydu. Katade bu olaydan sonra o gözü ile ilgili hiçbir problem yaşamadığını bildirdi.⁴⁹⁰

Mekke'nin fethi günü Beni Zafer'in sancağını taşıyan Katade, görevlerine sonraki dönemde de devam etti.⁴⁹¹ Hz. Ebû Bekir hicri 12. yılda hac yapmak için Medine'den ayrılınca yerine ensardan Evs kabilesine mensup olan Katade b. Nu'man ez-Zaferi'yi idareci olarak bırak-

148; Buhari, *Tarihu Kebîr*, VII, 184; İbn Hibban, *Sikat*, III, 344; İbn Naim, *Marifet'ü-Sahabe*, IV, 2338; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1274; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XLIX, 269; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 370; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 317; Belâzuri, *Ensâb*, I, 241.

⁴⁸⁵ Vâkidî, *Megâzî*, II, 585; Süheyli, *Ravdü'l-Unüf*, VI, 32; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, X, 17; Fesevi, *el-Marife ve Tarih*, I, 320; Taberî, *Tarih*, XI, 525; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, II, 194; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 159; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 345; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 148; İbn Hibban, *Sikat*, III, 344; İbn Naim, *Marifet'ü-Sahabe*, IV, 2338; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XLIX, 275; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 370; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 11; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 317.

⁴⁸⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 345; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 148; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XLIX, 273; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 317.

⁴⁸⁷ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 333; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 345; İbn Naim, *Marifet'ü-Sahabe*, IV, 2338; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1275; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XLIX, 269-275; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 370; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 317.

⁴⁸⁸ İbn Kesir, *el-Bidaye*, III, 356; Makrizî, *İmtau'l-Esma*, XI, 333; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, II, 193-194; İbnü'l-Esir ve İbn Hacer onun Bedir, Uhud ve Hendek Savaşlarında yaralandığını rivayet edenlerin olduğunu söylemektedir. Bkz. İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 370; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 317-318.

⁴⁸⁹ Süheyli, *Ravdü'l-Unüf*, VI, 33; *Uyunu'l-Eser*, II, 22; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 38; Kastalani, *Mevahibü-Leduniyye*, II, 298; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, IV, 114; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 345; İbn Hibban, *Sikat*, III, 344; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1275; Belâzuri, *Ensâb*, I, 241; İbn Hazm, *Cemheret'ü Ensâbü'l-Arab*, I, 343.

⁴⁹⁰ Süheyli, *Ravdü'l-Unüf*, VI, 33; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 22, 37; İbn Kesir, iki rivayeti de vermektedir. İbn Kesir, *el-Bidaye*, III, 356, IV, 38; Makrizî, *İmtau'l-Esma*, XI, 333; Kastalani, *Mevahibü-Leduniyye*, I, 249, II, 298; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, IV, 114; Taberî, *Tarih*, II, 516; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 345; İbn Hibban, *Sikat*, III, 344; İbn Naim, *Marifet'ü-Sahabe*, IV, 2338; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1275; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XLIX, 275-280; Belâzuri, *Ensâb*, I, 241; İbn Hazm, *Cemheret'ü Ensâbü'l-Arab*, I, 343.

⁴⁹¹ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 333; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 346; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XLIX, 274.

tı.⁴⁹² 23 yılında 65 yaşında iken vefat eden Katade'nin namazını Hz. Ömer kıldırıldı ve onu kardeşi Ebû Saîd el-Hudri'nin yanına defnetti.⁴⁹³

4. Abdullah ibn Ümmi Mektum

Abdullah⁴⁹⁴ (Amr) b. Kays b. Zâide el-Kureşî el-Amirî'nin⁴⁹⁵ İslâmiyet'ten önce adının Huseyn olduğu, Rasûlullah'ın kendisine Abdullah ismini verdiği söylenmektedir. Ümmi Mektûm, annesi Atike bint Abdullah el- Mahzûmiyye'nin künyesi olup ona nispetle İbn Ümmi Mektûm diye tanınıyordu.⁴⁹⁶ Nesebi konusunda farklı görüşler olmakla birlikte babası Kays, Kureyş kabilesinin Amir b. Lüheyoğulları koluna mensup olup, Hz. Hatice'nin dayısının oğludur.⁴⁹⁷

4.1. Hz. Peygamber Dönemindeki Görevleri

Abdullah İbn Ümmi Mektum, Mekke de İslamiyet'i kabul edenlerden biridir. O, Medine'de Hz. Peygamber'e müezzinlik de yapıyordu.⁴⁹⁸ İslam'ın ilk yıllarında Müslüman nüfusun az olduğu ve özellikle savaşabilecek kişilere ihtiyaç duyulduğu gerçeği göz önünde bulundurulursa, her sahabenin en iyi şekilde yönlendirilmesi ve mümkün olan en verimli şekilde kullanılması icap etmekteydi. Şüphesiz ki insan yönetme ve işi ehline verme konusunda uzman olan Hz. Peygamber'in bu durumu göz ardı etmesi pek muhtemel gözükmemektedir. Bundan dolayıdır ki Hz. Peygamber sefere çıkarken Ümmi Mektum gibi saha-

⁴⁹² Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 123; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 121; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XLIX, 286; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 366.

⁴⁹³ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 333; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 159; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 346; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 148; İbn Hibban, *Sikat*, III, 344; İbn Naim, *Marifet'ü-Sahabe*, IV, 2338; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1276; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XLIX, 289; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 370; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 318; Belâzurî, *Ensâb*, I, 241.

⁴⁹⁴ İsmi konusunda ihtilaf vardır bazıları Abdullah derken bazıları Amr olduğunu söylemektedir. Detaylı bilgi için bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 154; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 251; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 219.

⁴⁹⁵ İbn Hazm, *Cevami'u-Sire*, I, 23; Taberî, *Tarih*, XI, 564; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 348; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 154; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 997; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 251; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 45.

⁴⁹⁶ Aydınli, Abdullah, "Abdullah b. Ümmü Mektum", *DİA*, XX, 435; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 348; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 154; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 997; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 251; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 219; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 495.

⁴⁹⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 154; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 251; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 495.

⁴⁹⁸ Taberî, *Tarih*, XI, 564; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 348; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 154; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 251; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 219-221.

belerden yararlanarak kendi yokluğunda namaz kıldırmak için görevlendiriyordu.⁴⁹⁹

Abdullah İbn Ümmi Mektum'un namaz kıldırmak üzere görevlendirildiği seferler şunlardır; Karkatü'l-Küdr,⁵⁰⁰ Buhran,⁵⁰¹ Uhud,⁵⁰² Hamraü'l-Esed,⁵⁰³ Beni Nadir,⁵⁰⁴ Hendek,⁵⁰⁵ Kurayza,⁵⁰⁶ Beni Lihyan,⁵⁰⁷ Zü Kared (Beni Süleym),⁵⁰⁸ Hudeybiye,⁵⁰⁹ Mekke(fetih),⁵¹⁰ Tebük,⁵¹¹ Mekke (Veda Haccı).⁵¹² Toplamda on üç kez bu görev kendisi-

⁴⁹⁹Vâkıdî, *Megâzî*, I, 277; İbn Kesir, *el-Bidaye*, III, 318; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 495; Belâzurî, *Ensâb*, I, 350.

⁵⁰⁰İbn Hişam, *es-Sire*, II, 43; İbn Hibban, *Siyeru'n-Nebeviyye*, I, 285; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 347; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, VIII, 350; Kastalani, *Mevahibü-Leduniyye*, I, 231; Mesudi, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, I, 209; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 156; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 31; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, II, 154; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 23; Belâzurî, *Ensâb*, I, 310.

⁵⁰¹İbn Hazm, *Cevami'u-Sire*, I, 121; İbnü'l-Ber, *ed-Dürer*, I, 141; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 356; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, VIII, 354; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, I, 416; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 34; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 4; Belâzurî, *Ensâb*, I, 311.

⁵⁰²Vâkıdî, *Megâzî*, I, 199; İbn Hibban, *Siyeru'n-Nebeviyye*, I, 220; İbnü'l-Ber, *ed-Dürer*, I, 146; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 9-14; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, VIII, 354-355; Kastalani, *Mevahibü-Leduniyye*, I, 242; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, I, 422; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 41; İbn Haldun, *Tarih*, II, 434.

⁵⁰³İbn Hişam, *es-Sire*, II, 101; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 53; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, VIII, 357; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, I, 448; Taberî, *Tarih*, II, 536; Belâzurî, *Ensâb*, I, 339.

⁵⁰⁴Vâkıdî, *Megâzî*, I, 371; İbn Hibban, *Siyeru'n-Nebeviyye*, I, 236; İbn Hazm, *Cevami'u-Sire*, I, 144; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 72-73; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, VIII, 359; Kastalani, *Mevahibü-Leduniyye*, I, 269; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, I, 461; Taberî, *Tarih*, II, 564; Mesudi, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, I, 210; İbn Haldun, *Tarih*, II, 439; Belâzurî, *Ensâb*, I, 339.

⁵⁰⁵Vâkıdî, *Megâzî*, II, 441; İbn Hazm, *Cevami'u-Sire*, I, 148; İbnü'l-Ber, *ed-Dürer*, I, 171; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 86; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, VIII, 372; İbn Haldun, *Tarih*, II, 441; Belâzurî, *Ensâb*, I, 345.

⁵⁰⁶Vâkıdî, *Megâzî*, II, 496; İbnü'l-Ber, *ed-Dürer*, I, 178; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 101; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, VIII, 376; Kastalani, *Mevahibü-Leduniyye*, I, 294; İbn Haldun, *Tarih*, II, 443; Belâzurî, *Ensâb*, I, 347.

⁵⁰⁷Makrizi, *İmtau'l-Esma*, VIII, 379; *Uyunu'l-Eser*, II, 119; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 158; Belâzurî, *Ensâb*, I, 348.

⁵⁰⁸Vâkıdî, *Megâzî*, I, 197; İbn Hibban, *Siyeru'n-Nebeviyye*, I, 273; İbn Hazm, *Cevami'u-Sire*, I, 120; İbnü'l-Ber, *ed-Dürer*, I, 139; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 342; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, I, 129; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 159; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, II, 137; İbn Kesir, *el-Bidaye*, III, 415.

⁵⁰⁹Vâkıdî, *Megâzî*, II, 573; İbn Hibban, *Siyeru'n-Nebeviyye*, I, 280; Kastalani, *Mevahibü-Leduniyye*, I, 317; Mesudi, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, I, 221.

⁵¹⁰İbn Hişam, *es-Sire*, II, 46; İbn Hibban, *Siyeru'n-Nebeviyye*, I, 256; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, VIII, 384.

⁵¹¹Makrizi, *İmtau'l-Esma*, VIII, 388; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 154; Belâzurî, *Ensâb*, I, 368.

⁵¹²M. Hamidullah, *İslam'ın Hukuk İlmine Yardımları*, 142-143; İbn Arabî, *Muhadara't-ül Ebrar*, I, 47; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 158; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 251.

ne verildi.⁵¹³ Bu görevi bazen yalnız başına bazen ise görevlendirilen başka sahabelerle birlikte yürüttü. Hz. Peygamber bu görevlendirmeleri yaparken şehrin güvenliğine göre karar veriyor, Medine'nin tehlikeye olduğunu düşündüğü durumlarda Ensar'dan bir yönetici bırakmayı uygun görüyordu. Bazen de ensar ve muhacir bu görevi beraber yerine getiriyordu.⁵¹⁴

4.2. Hz. Ebû Bekir Dönemindeki Görevleri

Hz. Ebû Bekir hac yapmak maksadı ile Medine'den ayrıldığında, Medine'nin yönetimini Abdullah b. Ümmi Mektum'a bıraktı.⁵¹⁵

Abdullah İbn Ümmi Mektum'un Hicretin 14/636 yılında zırhını giyerek Kadisiye Savaşı'na katıldığı ve bu savaşta aldığı yaralar neticesinde şehit düştüğü söylenmektedir.⁵¹⁶

5. Hz. Ömer

Hz. Ebû Bekir'in Medine'den ayrıldığı veya rahatsızlandığı süreçlerde ona vekâlet ediyordu.⁵¹⁷ Hicri 11. yılda Hz. Ebû Bekir tarafından hac emirliği ile görevlendirildi.⁵¹⁸ Hz. Ebû Bekir'in hastalığının iyice arttığı süreçte de onun yerine namazları kıldırdı.

E. Müezzîn

Sözlükte “çağrıda bulunan, ezan okuyan” gibi manalara gelmektedir.⁵¹⁹ “Münadî” anlamında Kur'ân-ı Kerim'de kullanılan⁵²⁰ bu kelime İslam'dan önce de mevcuttu. Herhangi bir konuda duyuru yapmak ve insanları bir araya toplamak için eski çağlardan beri bu tür kişiler görevlendirmekteydi. Aynı şekilde Araplar arasında da kullanılıyor, Darunnedve toplantıları halka münadiler vasıtasıyla ilan ediliyordu.

⁵¹³ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 96; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 154; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 251.

⁵¹⁴ Şengül Hilâl, *Hz. Peygamber'in Sefere Çıkarken Bıraktığı Vekiller ve Atama Kriterleri*, Konya, Yüksek Lisan tezi, Necmeddin Erbakan Üniversitesi SBE, 2012, 10.

⁵¹⁵ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 123.

⁵¹⁶ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 251; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 221; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 495; Zirikli, *A'lam*, V, 83; Belâzuri, *Ensâb*, XI, 24-25.

⁵¹⁷ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 119.

⁵¹⁸ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 247; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 96.

⁵¹⁹ Râğıp el-İsfahani, *Müfredat Elfazi'l-Kur'an*, Çev. Yusuf Türker, Pınar Yayınları, İstanbul, birinci basım, Eylül 2007, 111-112.

⁵²⁰ el-A'râf 7/44; Yûsuf 12/70.

Önemli olaylar kabileler arası görüşmeler ve anlaşmalar da münadiler vasıtasıyla halka ulaştırılıyordu.⁵²¹ Başlangıçta münadilik ve müezzinlik birbirlerinin yerine kullanılabiliyordu fakat daha sonra ezanın belirlenmesi ile birlikte müezzinlik namaza çağırmak amacıyla ezan okuyan kişiye verilen bir ada dönüştü ve münadilikten ayrıldı.⁵²² Hz. Peygamber müezzinlik görevini yerine getirmeleri ve halkı namaza çağırmaları için Bilal Habeşi, Ebû Mahzûre, Ümmü Mektum ve Sâd el-Karaz'ı görevlendirmişti. Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ebû Bekir döneminde de bu müessese devam etti ve bu görevi Sâd el-Karaz yürüttü.⁵²³

Sa'd el-Karaz

Sa'd b. Karaz b. Aiz el- Ensari el-Müezzin, Amar b. Yasir'in mevlasıdır.⁵²⁴ Babasının adının Abdurrahman olduğu söylenmektedir.⁵²⁵ Sa'd, bir gün Hz. Peygamber'e gelerek fakirliğinden dert yanmıştı. Bunun üzerine Allah Resulü Sa'd'a, ticaret yapmasını tavsiye buyurdu.⁵²⁶

Hz. Peygamber'in sağlığında Kuba mescidinde ezanı okuyan kişi odur.⁵²⁷ Hz. Peygamber vefat edince Bilâl-i Habeşi, Allah Resulünden başkasına Ezan okumayacağını söyleyince⁵²⁸ Kuba mescidinde görevli olan Sa'd, Mescidi Nebevi'ye nakledildi.⁵²⁹ Buraya geldikten sonra Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in halifeliği süresince müezzinlik görevini yeri-

⁵²¹ Râğıp el-İsfahani, *Müfredat Elfazi'l-Kur'an*, Çev. Yusuf Türker, Pınar Yayınları, İstanbul, birinci basım, Eylül 2007, 454.

⁵²² Küçükkaçış, Mustafa Sabri, "Müezzin", *DİA*, XXXI, 492.

⁵²³ Kettani, *Hz. Peygamber'in Yönetimi*, Çev. Ahmet Özel, İstanbul, 2003, İz Yayıncılık, I, 216-218; Küçükkaçış, Mustafa Sabri, "Müezzin", *DİA*, XXXI, 492.

⁵²⁴ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 258; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 160; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VI, 406; Buhari, *Tarihu Kebîr*, IV, 46; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 593; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 440; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 366; Semani, *Ensâb*, X, 378.

⁵²⁵ Sem`ani, *Ensâb*, X, 378.

⁵²⁶ Buhari, *Tarihu Kebîr*, IV, 46.

⁵²⁷ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 258; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, VIII, 86, 320; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 160; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VI, 406; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 593; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 440.

⁵²⁸ Makrizi, *İmtau'l-Esma*, VII, 157; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 593; Belâzurî, *Ensâb*, I, 192.

⁵²⁹ Makrizi, *İmtau'l-Esma*, X, 110, 131; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, VIII, 86, 320; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 593.

ne getirdi.⁵³⁰ Kendisinden sonra ise müezzinlik görevine oğulları devam etti.⁵³¹ Hz. Osman'ın evi muhasara altına alınınca Sa'd, Hz. Ali'ye gelerek namazı kimin kıldıracağını sordu. Hz. Ali ona Halid b. Zeyd'i çağırmasını söyledi. Bir müddet Halid namazları kıldirmaya devam ettiyse de daha sonra Hz. Ali namaz kıldirmaya başladı.⁵³² Sa'd, Haccac'ın zamanına kadar yaşadı.⁵³³

F. Kâtipler

Sözlükte “yazı işleriyle ilgilenen, sekreter, yazıcı, yazarak dizme”⁵³⁴ anlamlarında kullanılmakta, bu işle uğraşan kimselere de kâtip denilmektedir. Kâtiplik yazının icad edilmesiyle birlikte ortaya çıkmış, Mısır ve Mezopotamya gibi uygarlıklarda en fazla itibar gören mesleklerden biri haline gelmiştir.⁵³⁵ Araplar arasında yazı kullanılmakla birlikte kâtiplik müessesesi Hz. Peygamber tarafından kurulmuştur. Ümmi bir Peygamber olması nedeniyle Kur'an ayetlerinin yazıya geçirilmesi, İslam'ın yayılmaya başladığı dönemde komşu devletlerinin yöneticilerine ve diğer kabile reislerine mektup yazılması ile yapılan anlaşmaların kaleme alınması için okuma yazma bilen kişiler kâtip olarak görevlendiriliyordu.⁵³⁶ Devlet kurumları arasında müstesna bir yere sahip olan kâtiplik, gerek devlet başkanının gerekse üst düzey görevlilerin yüklerini hafifletmek, onları bürokratik işlerden kurtararak icra faaliyetlerinin genişlemesine katkı sağlamak gibi önemli bir görevi ifa etmektedir. Diğer taraftan kâtipler, devlet başkanı ile diğer yönetim elemanları, yönetimle halk ve yabancı devletlerle yönetim arasındaki bağlantıyı sağlayan birer köprü olmaları dolayısıyla

⁵³⁰ Kettani, *Teratibü'l-İdariyye*, I, 125; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, VII, 157, X, 131; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 123; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 258; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 160; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 121; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VI, 406; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 593; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 440; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 366; Belâzuri, *Ensâb*, I, 528.

⁵³¹ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 258; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VI, 406; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 593.

⁵³² Taberî, *Tarih*, IV, 423; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 57; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 552.

⁵³³ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 593; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 440.

⁵³⁴ Râğıp el-İsfahani, *Müfredat Elfazi'l-Kur'an*, Çev. Yusuf Türker, Pınar Yayınları, İstanbul, birinci basım, Eylül 2007, 1257-1260.

⁵³⁵ Küçükaşçı Mustafa Sabri, “Kâtip”, *DİA*, XXV, 49; Köse, 236-239.

⁵³⁶ İbrahim Sarıçam ve Seyfettin Erşahin, *İslam Medeniyeti Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2016, 93-94; Ahmet Güzel, *Hulefa-i Raşidin Döneminde İdari Yapı*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, 2011, 79;

ayrıca önemlidirler.⁵³⁷ Hz. Peygamber döneminde olduğu gibi Hz. Ebû Bekir döneminde de kâtipler görevlerine devam etmiş, halifenin; komutan, vali, zekât görevlisi veya kabile başkanlarına gönderdiği mektupları ve Hz. Ömer'in tayin ahdini yazmışlardır.⁵³⁸

1. Hz. Osman

Hz. Osman, Hz. Ebû Bekir döneminde danışmanlık görevinin yanı sıra kâtiplik görevini de sürdürdü.⁵³⁹ Hz. Ebû Bekir hastalığı döneminde kendinden sonra gelecek kişinin belirlenmesi hususunda danışmanlarından biri olan Hz. Osman'a danıştı ve Hz. Ömer'i halife tayin edeceğini bildirerek onun hakkındaki görüşünü sordu. Hz. Osman'ın da bu konuda olumlu cevap vermesi üzerine Hz. Ebû Bekir, kâtiibi Hz. Osman'a, Hz. Ömer'in tayin ve vasiyet edileceği ahitnameyi yazmasını söyledi.

Hz. Ebû Bekir; "Yaz! Bismillahirrahmanirrahim. Bu Ebû Kuhafe Oğlu Ebû Bekir'in Müslümanlara Yazdırdığı ahitnamedir. İmdi.." diye söze başlayan halife cümlesini tamamlayamadan bayıldı. Halifenin bayılmasından sonra ahitnameyi yazmaya devam eden Hz. Osman, halifenin kaldığı yerden itibaren " Ben sizlere Ömer b. Hattab'ı halife gösteriyorum. Bununla size yapabileceğim her türlü hayrı yaptım." Cümlesini ekledi ve ahitnameyi bitirdi.⁵⁴⁰ Hz. Osman aslında Hz. Ebû Bekir'in bir daha uyanamayacağından korkarak ve zaten daha önce de kendisi ile istişare edildiği üzere Hz. Ömer'in ismini bu şekilde yazmakta beis görmemiş olabilir. Bu olaydan bir müddet sonra kendine gelen halife Hz. Osman'a yazdığı şeyi okumasını istedi ve duyduklarına çok sevinerek "Benden sonra Müslümanların ihtilafa düşmesinden

⁵³⁷ Ahmet Güzel, *Hulefa-i Raşidin Döneminde İdari Yapı*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, 2011, 78-79;

⁵³⁸ Küçükaşçı Mustafa Sabri, "Kâtip", *DİA*, XXV, 49-50; Ahmet Güzel, *Hulefa-i Raşidin Döneminde İdari Yapı*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, 2011, 79-80.

⁵³⁹ Mesudi, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, I, 249.

⁵⁴⁰ Ahidname'nin tam metni şöyledir: "Bu Ebû Bekir b. Ebû Kuhafe'nin dünya'dan ayrılırken son döneminde, ahirete giderken ilk anında, kâfirin iman ettiği, günahkârın tövbe ettiği ve yalancının doğru söylediği bir anda yaptığı ahittir. Ben Kendimden sonra Ömer b. hattab'ı tayin ettim. Onu dinleyip itaat ediniz. Bununla Allah'a, Resulüne ve dinine, kendime ve size iyilik dilemiş bulunuyorum. Adil davranırsa ne ALÂ ki benim ondan umduğum ve beklediğim budur. Aksi hareket ederse herkes yaptığının cezasını görür. Ben iyilik istiyorum. İleride ne olur onu bilemem. Zalimler neye uğrayacaklarını bilecekler. Allah'ın selamı ve rahmeti üzerinize olsun." İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 149; Mehmet Azimli, *Dört Halifeyi Farklı Okumak 1: Hz. Ebû Bekir*, 176.

korkuyorum. Allah sana İslam’a ve Müslümanlara olan hizmetlerinin karşılığını versin” diyerek dua etti. Daha sonra Hz. Osman’a yazdığı bu ahitnameyi insanlara okumasını istedi.⁵⁴¹

2. Abdullah b. Erkam

Abdullah b. el-Erkam b. Ebî'l-Erkam (Abdi Yeğûs) el-Kureşî ez-Zühri.⁵⁴² Abdulah anne tarafından Allah Resulü ile akrabadır. Mekk'e'nin fethinde Müslüman olan⁵⁴³ Abdulah, okuma yazma bilmesinden dolayı Hz. Peygamber'e vahiy kâtibî olarak hizmet etti.⁵⁴⁴ Vahiy kâtipliği yanında yabancı devlet başkanlarından gelen mektupların okunması, muhafaza edilmesi ve cevaplarının hazırlanması hususunda da Hz. Peygamber'e yardım etti.⁵⁴⁵ Bu görevindeki başarısı ile Hz. Peygamber'in güvenini kazandı. Hz. Peygamber, Abdullah'ın yazmış olduğu cevap niteliğindeki bazı mektupları tekrar okutmaya ve gözden geçirmeyi gerekli görmüyordu.⁵⁴⁶ Hz. Peygamber'e olan bu sadakatının karşılığını Hayber ganimetlerinin paylaşılması sırasında kendisine verilen büyük miktarla gördü.⁵⁴⁷

Hz. Peygamber döneminde başlamış olduğu diplomatik mektupların okunması, muhafaza ve cevaplandırılması hususundaki görevine Hz. Ebû Bekir döneminde de devam etti.⁵⁴⁸ Hz. Ebû Bekir'in vefatından sonra halife olan Hz. Ömer, Abdullah b. Erkam'ı beytûlmâl emirliğine getirerek onun bu konudaki kabiliyetini ve doğruluğunu takdir

⁵⁴¹ Murat Akarsu, *Kabile Bürokrasisi ve Hz. Osman Katline Sessiz Kalınan Halife*, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2015, 16.

⁵⁴² İbn Hadide, *el-Misbah*, I, 138; Yusuf es-Salihi, *Sebîlü'l-Hüda*, XI, 385; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 142; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, IV, 253; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 865; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* III, 171; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 4.

⁵⁴³ Yusuf es-Salihi, *Sebîlü'l-Hüda*, XI, 385; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 142; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, IV, 253; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 371; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 865; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 98; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 4.

⁵⁴⁴ Süheyli, *Ravdü'l-Ünüf*, VII, 68; İbn Hadide, *el-Misbah*, I, 138; Yusuf es-Salihi, *Sebîlü'l-Hüda*, XI, 385; İbn Miskeveyh, *Tecaribu'l-Ümem*, I, 274; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, IV, 253; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 371; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 98; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 4.

⁵⁴⁵ İbn Hadide, *el-Misbah*, I, 138; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, IX, 377; Taberî, *Tarih*, VI, 179; İbn Miskeveyh, *Tecaribu'l-Ümem*, I, 274; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 142; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 371; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, XV, 121-126.

⁵⁴⁶ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 865; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 4.

⁵⁴⁷ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* III, 171.

⁵⁴⁸ İbn Hadide, *el-Misbah*, I, 138; Yusuf es-Salihi, *Sebîlü'l-Hüda*, XI, 385; Taberî, *Tarih*, VI, 179; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 142; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, IV, 253; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, XV, 121; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 15; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 865.

ettiğini bildirdi.⁵⁴⁹ Hz. Osman'ın hilafeti döneminde de beytûlmâl emirliği görevini sürdürdü⁵⁵⁰ ve daha sonra kendi rızası ile bu görevinden ayrıldı.⁵⁵¹ Uzun yıllar İslam'a ve Müslümanlara değişik şekillerde hizmetini sürdüren Abdullah, Hz. Peygamber döneminden başlamak üzere ilk üç halife döneminde devlet hizmetinde bulundu ve bunu da en iyi şekilde yaparak bu konudaki istidatını gösterdi.⁵⁵² Yaptığı hizmetler neticesinde Hz. Osman tarafından kendisine verilmek istenen parayı bu işi Allah rızası için yaptığını söyleyerek geri çevirdi⁵⁵³ ve Hz. Osman'ın hilafeti döneminde Medine'de vefat etti.⁵⁵⁴

3. Zeyd b. Sabit

3.1. Hz. Peygamber Dönemindeki Görevleri

Zeyd b. Sabit b. ed-Dahhak b. Zeyd b. Levdan b. Amr b. Avf b. Ganm b. Malik b. en-Neccar el-Ensari el-Hazreci.⁵⁵⁵ Künyesi Ebû Saïd'dir. Hicretten beş yıl önce gerçekleşen Buas Savaşı'nda babasını kaybetmişti.⁵⁵⁶ Annesi Nevvar bt. Malik b. Muaviye b. Adiy'dir.⁵⁵⁷

⁵⁴⁹ İbn Hadide, *el-Misbah*, I, 138; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, XI, 385; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 156; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 142; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, IV, 253; İbn Kesir, *el-Bidaye*, cilt 5 sayfa371; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 865-866; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* III, 271; Belâzurî, *Ensâb*, X, 8.

⁵⁵⁰ İbn Hadide, *el-Misbah*, I, 138; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, XI, 385; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 865-866; Belâzurî, *Ensâb*, X, 8.

⁵⁵¹ İbn Asakir, Hz. Osman'ın onu Beytûlmâl ve kâtiplikten azlettiğini rivayet etmektedir. bkz. İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, IV, 336.

⁵⁵² Taberî, *Tarih*, VI, 179; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, IV, 253; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XVII, 37.

⁵⁵³ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* III, 171; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 98; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 4-5; Zirikli, *A'lam*, IV, 71.

⁵⁵⁴ İsmail Lütfü Çakan, "Abdullah b. Erkam" *DİA*, I, 102, 1998; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XVII, 37.

⁵⁵⁵ İbn Hadide, *el-Misbah*, I, 93; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 213; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, IV, 53; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VII, 82; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 537; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XIX, 295; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* II, 346; Zehebî, *Tezkiratü'l-Huffaz*, I, 27; Zehebî, *Siyeru A'lam*, VII, 67; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XV, 15; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 490; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, III, 399; Zirikli, *A'lam*, III, 57.

⁵⁵⁶ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 260; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VII, 82; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 537; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* II, 346; Zehebî, *Siyeru A'lam*, VII, 67; Zirikli, *A'lam*, III, 57.

⁵⁵⁷ Sibt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VII, 82; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* II, 346.

Zeyd'in Uhud Savaşına katıldığı bildirilmekle birlikte, katıldığı ilk savaşın Hendek Savaşı olduğunu söyleyenler de vardır.⁵⁵⁸

Tebük Savaşında Beni Neccar'ın sancağını Umare b. Hazm taşıyordu. Hz. Peygamber daha sonra sancağı Umare'den alıp Zeyd'e teslim etti. Buna üzülen Umare; "ya Resulüllah yoksa hakkımda bir şey mi duyun" dedi. Hz. Peygamber; "hayır, ancak Kur'ân mukaddemdir" buyurarak görevlendirmelerde Kur'ân bilgisine önem verildiğini anlatmış oldu.⁵⁵⁹

Hz. Peygamber Medine'ye geldiğine Beni Neccar'dan bir grup Zeyd b. Sabit'i Allah Resulü'nün yanına getirmiş ve onu Hz. Peygamber'e tanıtmıştı.⁵⁶⁰ Zeyd, ezberlediği on yedi sureyi Hz. Peygamber'in huzurunda okuyunca,⁵⁶¹ Allah Resulü bu okuyuşu beğenmiş ve ona İbraniceyi öğrenmesini tavsiye etmişti.⁵⁶² Bunun üzerine çalışmaya başlayan Zeyd, on beş gün içerisinde bu dili okuyup yazacak hale geldi.⁵⁶³ İbranice'nin yanında Farsça, Rumca, Habeşçe ve Kıptice'de bilen⁵⁶⁴ Zeyd, bundan sonra Hz. Peygamber'in Yahudilere ve diğer devletlere göndermek istediği mektupları yazma ve onların yazdıklarını da okuma görevini yerine getirerek Hz. Peygamber'in kâtipliğini yaptı.⁵⁶⁵ Bunun yanında ayrıca Hz. Peygamber'e vahiy kâtibi olarak da hizmet

⁵⁵⁸ Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VII, 83; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 537; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* II, 346; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 490; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, III, 399.

⁵⁵⁹ Vâkıdî, *Megâzî*, III, 1003; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VII, 83; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 537; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* II, 346.

⁵⁶⁰ Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VII, 82.

⁵⁶¹ Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VII, 82.

⁵⁶² İbn Hadide, *el-Misbah*, I, 93; Belâzurî, *Futuh*, I, 456; Taberî, *Tarih*, II, 561; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 236; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 63; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VII, 82; Zehebî, *Siyeru A'lam*, VII, 67.

⁵⁶³ Makrizî, *İmtau'l-Esma*, I, 196, 202; Yusuf es-Salihi, *Sebîlü'l-Hüda*, XI, 382; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, I, 5, 464, Makdisi, *el-Bed ve't-Tarih*, V, 116; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 105; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, III, 314; Zehebî, *Siyeru A'lam*, VII, 67.

⁵⁶⁴ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 213; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, XV, 133; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VII, 83; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* II, 346; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 491.

⁵⁶⁵ İbn Hişam, *es-Sire*, I, 544; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 182; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 99; Belâzurî, *Futuh*, I, 454; Taberî, *Tarih*, III, 173; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 176; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 538; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* II, 346; Belâzurî, *Ensâb*, V, 548.

etti.⁵⁶⁶ Hz. Peygamber'in emri ile Hayber ve Evtas ganimetlerinin he-
saplanması ve paylaştırılması görevini icra etti.⁵⁶⁷

3.2. Hz. Ebû Bekir Dönemindeki Görevleri

Kâtiplik görevine Hz. Ebû Bekir döneminde de devam ederek onun için yazmayı sürdürdü⁵⁶⁸ ve Hz. Ebû Bekir tarafından Ku'ân'ı cem etmekle görevlendirildi.⁵⁶⁹ Sahabenin âlimlerinden biri olan Zeyd, feraiz ilmini en iyi bilenlerden biriydi. Ayrıca o Medine'de mahkeme, fetva, kıraat ve feraiz konularında reis olarak görülüyordu.⁵⁷⁰ Zeyd, bu özelliklerinden dolayı Yermük ganimetlerinin paylaştırılması görevini de üstlendi.⁵⁷¹

Hz. Ebû Bekir, Kur'ân'ı cem etmek istediğinde Zeyd b. Sabit'i yanına çağırdı ve ona; "Sen suçlamadığımız akıllı bir gençsin" diyerek bu göreve layık olduğu bildirdi.⁵⁷² Hz. Ebû Bekir'in vefatından sonra da görevlerini sürdürdü. Hz. Ömer ve Hz. Osman döneminde önemli görevler üstlendi.⁵⁷³

⁵⁶⁶ Halife b. Hayyât, *Tarih'u Halife b. Hayyât*, 125; İbn Hişam, *es-Sire*, II, 47; İbn Hadide, *el-Misbah*, I, 93; İbni Habib, *Muhabber*, I, 377; İbnü'l-Cevzi, *Telgih*, I, 110; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, IV, 53; Zehebî, *Tezkiratü'l-Huffaz*, I, 27; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 491; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, III, 399.

⁵⁶⁷ Vâkıdî, *Megâzî*, III, 949; İbn Hadide, *el-Misbah*, I, 93; Makrizî, *İmtau'l-Esma*, IX, 236; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, V, 401; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 55, İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 294; Safedi, *el-Vaî bi'l-Vefeyât*, XV, 15.

⁵⁶⁸ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 123; Taberî, *Tarih*, III, 426; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 371; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 150; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 538; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* II, 346.

⁵⁶⁹ Makrizî, *İmtau'l-Esma*, III, 48, IV, 78; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, XI, 330; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, I, 14, Fesevi, *el-Marife ve Tarih*, I, 485; İbnü'l-Cevzi, *Telgih*, I, 110; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 482; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 388; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, XV, 259; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 82; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 538; Safedi, *el-Vaî bi'l-Vefeyât*, XV, 15; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 491; Zirikli, *A'lam*, III, 57.

⁵⁷⁰ İbn Hadide, *el-Misbah*, I, 93; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 121; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, IV, 57; İbn Hayyan, *Ahbar'u-Kudat*, I, 107; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 539; Zehebî, *Tezkiratü'l-Huffaz*, I, 28.

⁵⁷¹ Vâkıdî, *Megâzî*, III, 949; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 243.

⁵⁷² Makrizî, *İmtau'l-Esma*, III, 48, IV, 78; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, XI, 330; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, I, 14, Fesevi, *el-Marife ve Tarih*, I, 485; İbnü'l-Cevzi, *Telgih*, I, 110; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 482.

⁵⁷³ Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 267, Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 135, 153, 154, 156, 178; Taberî, *Tarih*, IV, 39, 145, VI, 179; İbn Miskeveyh, *Tecaribu'l-Ümem*, I, 410; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 360; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 492; Belâzurî, *Ensâb*, X, 8.

4. Hanzale b. Rebi'

Hanzale b. er-Rebi'b. Sayfî b. Ribah b. Harîs b. Muhaşin b. Muaviye b. Şüreyf b. Cirvete el-Üseyyidi et-Temimi.⁵⁷⁴ Ebû Rib'i künyesi ile bilinmektedir (ö. 45/665).⁵⁷⁵ Temim kabilesinin bir kolu olan Üsey-yidoğulları'na mensuptur. Cahiliye devrinin tanınmış şair ve hatiple-rinden biri olan Eksem b. Sayfî'nin yeğeni ve Hz. Peygamber'in asha-bından Rebah b. Rebi'in kardeşidir.⁵⁷⁶ Hanzele, okuma yazma bildiği için Hz. Peygamber tarafından vahiy kâtipliği ile görevlendirilmişti. Bu görevinden dolayı "Hanzaletü'l-Kâtip" diye meşhur oldu.⁵⁷⁷ Hanzele, vahiy kâtipliğinin⁵⁷⁸ yanı sıra Hz. Peygamber'in diğer yazışmalarını da yürüten kâtiplerden biriydi.⁵⁷⁹ Ayrıca beytûlmâle gelen ganimetlerin tescili ve korunması görevini de üstleniyordu.⁵⁸⁰

Hz. Peygamber tarafından Taif kuşatması sırasında Taif halkının barış isteyip istemediklerini öğrenmek için elçi olarak gönderildi.⁵⁸¹ Kâtiplik görevine Hz. Ebû Bekir döneminde de devam eden⁵⁸² Hanzele, Irak orduları komutanlığında bulunan ve Sâsânîlere karşı önemli ba-şarılar kazanan Halid b. Velid'in ordusuna katıldı. Bu savaşta Halid onu Caban'ın ordusuna karşı öncü birlik olarak gönderdi. Savaşın so-

⁵⁷⁴ İbn Hadide, *el-Misbah*, I, 81; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, XI, 379; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 364; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, XV, 126; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 87; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 379; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* II, 84; Safedi, *el-Vaşi bi'l-Vefeyât*, XIII, 127; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 117; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, III, 60; Zirikli, *A'lam*, II, 286.

⁵⁷⁵ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 379.

⁵⁷⁶ Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, XI, 379; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 300; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 364; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, XV, 126; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 379; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* II, 84; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 117.

⁵⁷⁷ Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, XI, 379; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 300; Belâzurî, *Futuh*, I, 455; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, XV, 126; Belâzurî, *Ensâb*, XIII, 66.

⁵⁷⁸ Safedi, *el-Vaşi bi'l-Vefeyât*, XIII, 127.

⁵⁷⁹ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 300; Belâzurî, *Futuh*, I, 455; Taberî, *Tarih*, III, 570; Mesu-di, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, I, 246; İbn Miskeveyh, *Tecaribu'l-Ümem*, I, 274; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 314; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, IV, 44; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 364; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 123; Buhari, *Tarihu'l-Kebîr*, III, 36; İbn Hibban, *Sikat*, III, 92; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 379; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* II, 84; Safedi, *el-Vaşi bi'l-Vefeyât*, XIII, 127; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 117; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, III, 60; Zirikli, *A'lam*, II, 286; Mevlana Şibli Numani, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, trc, Yusuf Karaca, I-II, 427, İz Yayıncılık, İstanbul 2003.

⁵⁸⁰ Ahmed Accac Keremi, *İdaretü fi-Asri Rasul*, I, 179.

⁵⁸¹ İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 364; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, IV, 124; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* II, 84; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 117; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, III, 60.

⁵⁸² Kettani, *Teratibü'l-İdariye*, I, 153; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, XV, 126; Ekrem b. Ziya el-Ömeri, *Asrı Hilafeti Raşidin*, I, 151.

nunda elde edilen ganimetlerin halifeye ulaştırılması görevi Hanzale'ye verildi.⁵⁸³ Hanzale, Hz. Ömer döneminde meydana gelen Kadisiye ve Nihavend savaşlarına da katıldı.⁵⁸⁴ Hz. Osman'ın Mısırlılar tarafından kuşatılmasından sonra Medine halkına çağrıda bulunarak halifeye yardım etmeleri konusunda onları cesaretlendirdi. Hz. Osman'ın şehadetinden sonra vuku bulan Cemel ve Sıffin savaşlarına katılmayarak Medine'yi terk etti. Bundan bir müddet sonra da vefat etti.⁵⁸⁵

5. Abdullah b. Halef

Abdullah b. Halef b. Es'ad b. Amir b. Beyada b. Sabi'a b. Ca'seme b. Sa'd b. Melih b. Amr b. Rabia el-Huzai.⁵⁸⁶ Annesi Cenibe bnt. Ebî Talha el-Abderi'dir. Okuma yazma bilmesinden dolayı Hz. Ebû Bekir'e kâtip olarak hizmet etti.⁵⁸⁷ Hz. Ömer ve Hz. Osman döneminde de kâtiplik görevini sürdürdü ve Hz. Ömer'in Basra divan kâtipliğini yürüttü.⁵⁸⁸ Cemel savaşında Hz. Aişe'nin tarafında yer alarak bu savaşta şehit oldu. Kardeşi Osman b. Halef de aynı savaşta fakat Hz. Ali tarafında şehit oldu.⁵⁸⁹

6. Hz. Ali

Hz. Ali'nin okuma yazma öğrenmesi onun Allah Resulü'ne vahiy kâtibi ve kâtip olarak hizmet etmesine vesile oldu.⁵⁹⁰ Hudeybiye günü Hz. Peygamber ile Mekke müşrikleri arasında imzalanan antlaşmanın maddelerini de kâtip vasfıyla o yazdı.⁵⁹¹ Hicretin dokuzuncu yılında hac emiri olarak görevlendirilen Hz. Ebû Bekir'in ardından Mina'ya gönderildi ve Tevbe Suresi'nin ilk yedi ayetininin okunması ve müşrik-

⁵⁸³ Safedi, *el-Vaî bi'l-Vefeyât*, XIII, 127.

⁵⁸⁴ Yusuf es-Salihi, *Sebîlül-Hüda*, XI, 379; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 379; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 117; Zirikli, *A'lam*, II, 286.

⁵⁸⁵ İbn Hibban, *Sikat*, III, 92; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 379; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* II, 84; Safedi, *el-Vaî bi'l-Vefeyât*, XIII, 127; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 117; Zirikli, *A'lam*, II, 286; Topaloğlu Nuri, "Hanzale er-Rebi", *DİA*, XVI, 52.

⁵⁸⁶ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, XXIII, 225; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 895; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 65; Zirikli, *A'lam*, IV, 84.

⁵⁸⁷ Taberî, *Tarih*, VI, 179.

⁵⁸⁸ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 895; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, XXIII, 225; Safedi, *el-Vaî bi'l-Vefeyât*, II, 134; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 65; Zirikli, *A'lam*, IV, 84; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 156; İbni Habib, *Muhabber*, I, 377; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 419.

⁵⁸⁹ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, XXIII, 225; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 65; Zirikli, *A'lam*, IV, 84; Taberî, *Tarih*, IV, 537-540; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 93-96.

⁵⁹⁰ Cevad Ali, *Mufasssal*, XV, 120-122.

⁵⁹¹ İbn Hişam, *es-Sire*, II, 317; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 85; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 192; Mevlana Şibli Numani, I-II, 427.

lerle ilgili hükümlerin ilan edilmesi görevini üstelendi.⁵⁹² Hz. Peygamber vefat ettiğinde cenaze işlemlerini vasiyeti üzerine Hz. Ali ve yakın akrabaları yürüttü.⁵⁹³ Hz. Peygamber'in defin sürecinde halife seçilen Hz. Ebû Bekir'e eşinin vefatına kadar biat etmediyse de daha sonra halifeye biat ettiğini bildirdi. Bu süreçten sonra halife ile yakın ilişki içinde bulunarak Hz. Peygamber'in ona verdiği görevi Hz. Ebû Bekir döneminde de sürdürdü ve halifenin kâtipliğini yaptı.⁵⁹⁴

G. Davet Elçileri

Elçi bir devleti temsil etmek için başka bir devlet nezdinde görevlendirilen diplomattır.⁵⁹⁵ Elçilik, tarih boyunca pek çok toplum ve devlette görülen kadim müesseselerden biridir. Bir toplum ya da devlet başka toplum ya da devletlerle olan ilişkisini elçiler vasıtasıyla yürütür. Hz. Peygamber'in Medine döneminin başlarında komşu devlet başkanlarına ve kabile reislerine elçiler göndermeye başlaması İslam devleti tarihinde elçilik müessesesinin ilk adımıdır. Hz. Peygamber ilk olarak Habeşistan hükümdarı Necaşi'ye elçi göndererek daha önceden Habeşistan'a hicret eden Müslümanların güvenliğini sağlamayı hedeflemiştir.⁵⁹⁶ Hudeybiye antlaşmasının imzalanmasıyla birlikte nispeten sağlanan barış ortamında İslam'ın yayılması için faaliyetlere başlandı. Bunun için çevre ülkelerin hükümdarlarına İslam'a davet mektupları yollandı.⁵⁹⁷ İslam'a davet mektuplarını taşıyan elçiler Hz. Peygamber tarafından bizzat belirlenirdi. Elçiler liyakat sahibi, hitabeti düzgün, ikna kabiliyeti yüksek ve İslami konularda bilgi sahibi olanlar arasından seçilirdi.⁵⁹⁸ Hz. Peygamber'den sonra da elçilik müessesesi öne-

⁵⁹² Vâkıdî, *Megâzî*, III, 1077-1078; İbn Hişam, *es-Sire*, II, 546; Kastalani, *Mevahibü-Leduniyye*, I, 555; Taberî, *Tarih*, III, 122-123; Mesudî, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, I, 237; Belâzurî, *Ensâb*, I, 383.

⁵⁹³ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1090; Ahmed Cevdet Paşa, *Dört Büyük Halife Devri*, İstanbul, Çamlıca Yayınları, 2015, 29-30.

⁵⁹⁴ Belâzurî, *Futuh*, I, 73; Taberî, *Tarih*, III, 173; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 263; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 97;

⁵⁹⁵ İpşirli Mehmet, "Elçi", *DİA*, XI, 4.

⁵⁹⁶ İpşirli Mehmet, "Elçi", *DİA*, XI, 4.

⁵⁹⁷ Kettani, *Hz. Peygamber'in Yönetimi*, Çev. Ahmet Özel, İstanbul, 2003, İz Yayıncılık, I, 334-337; Şimşir Mehmet, *İslam Tarihinde Haberleşme Yöntemleri*, Hüner Yayınevi, Konya, 2011, 327; Nesimi Yazıcı, *Klasik İslam Döneminde Haberleşme Kurumu İle İlgili Bazı Mülâhazalar*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara, 1981, 378-381.

⁵⁹⁸ Kettani, *Hz. Peygamber'in Yönetimi*, Çev. Ahmet Özel, İstanbul, 2003, İz Yayıncılık, I, 334; İbrahim Sarıçam ve Seyfettin Erşahin, *İslam Medeniyeti Tarihi*, Türkiye Diya-

mini korudu ve Hz. Ebû Bekir'den itibaren komşu devletlere İslam'a davet ve barış anlaşması yapmak için elçiler gönderilmeye başlandı. Hz. Ebû Bekir bu amaçla Bizans hükümdarı Heraklius'a İslam'a davet elçisi gönderdi.⁵⁹⁹

1. Mâlik b. Amr

Malik b. Amr es-Sekafi, Sakife kabilesindendir Hz. Peygamber zamanında Müslüman olarak Veda Haccı'na katılanlardan biridir. Hz. Ebû Bekir halife seçildiğinde dinden dönme olayları hız kazanmış ve yalancı peygamberler türemeye başlamıştı. Onlardan biri olan Müseylime dinden tamamen dönerek peygamberliğini ilan etti. Yanına topladığı yaklaşık kırk bin kişilik ordu ile Yemame'de isyana kalkıştı. Halife, Üsame ordusu dönene kadar durumu kontrol altına alabilmek için valilere ve bölgenin ileri gelenlerine emirnameler göndermeye başladı. Yazılan bu mektupları valilere götüren görevliler haricinde dinden dönen bazı kabillere de İslam'a davet mektupları gönderildi. Hz. Ebû Bekir bu amaçla Malik b. Amr'ı Müseylime'ye elçi olarak gönderdi. Malik, Müseylime'ye açık bir hutbe irad edip güzel sözlerle onu yeniden İslam'a davet etti. Bu davet karşısında hiddetlenen Müseylime, Malik'i öldürmeye çalıştıysa da Malik, Yemame'den kaçmaya muvaffak oldu.⁶⁰⁰

2. Amr b. Âs

Ridde hadiselerinin bastırılmasının ardından dış dünya ile iletişime geçmeyi düşünen halife Hz. Ebû Bekir, Bizans kralı Heraklios'u İslam'a davet etmek amacıyla bir heyet gönderdi. Bu heyet içerisinde Amr b. Âs'la birlikte kardeşi Hişam, Adiy b. Ka'b, Nuaym b. Abdullah ve Ubade b. Samit yer alıyordu. Heyet önce Dimeşk'te bulunan Gassani emiri Cebele b. Eyhem'e geldi. Cebele'nin elçisi ile birlikte bazı

net Vakfı Yayınları, Ankara, 2016, 95; İbrahim Sarıçam, *İslam Tarihi*, Grafiker Yayınları, beşinci baskı, Ankara 2016, S-s. 171;

⁵⁹⁹ İbn Hacer, *İsabe*, VI, 424; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, III, 197-200; Yusuf es-Salihi, *Sebîlü'l-Hüda*, I, 135; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, I, 528; İbn Kesir, *el-Bidaye*, II, 401, VI, 72; İbrahim Sarıçam ve Seyfettin Erşahin, *İslam Medeniyeti Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2016, 95; Muhammed Hamidullah, *İmparator Heraklius'un Yanında Halife Ebû Bekir'in Bir Elçisi ve Bizans'ın Kaderiyle İlgili Kader Kitabı*, Çev. Talat Sakallı, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı; 18, 2007, 140-150.

⁶⁰⁰ İbn Hacer, *İsabe*, V, 547; Üçok, *Ridde*, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1958-1959, VII, 109.

rivayetlere göre Antakya’da, bazılarına göre ise İstanbul’da Bizans kralı Heraklios’la görüştüler. Kral o sırada siyah bir elbise giyyordu. Bunun sebebi sorulunca; Müslümanları Şam topraklarından çıkarıncaya kadar bunu giymeye devam edeceğini söyledi. Bunun üzerine elçiler; “vallahî biz, senin bu meclisini alacağız ve bu büyük krallığını da mutlaka ele geçireceğiz. Zira bunu bize Allah Resulü haber verdi” dediler. Bu konuşmaların ardından Heraklios bahsedilen bu kişilerin onlar olmadığını söyledikten sonra içinde kıymetli eşyalar bulunan bir sandığı onların önüne koyarak içinden Allah Resulü’ne ait bir sureti çıkardı ve heyete gösterdi. Bu suretin Hz. Peygamber’e ait olduğunu söylenince, Heraklios heyet üyelerine döndü ve “eğer nefsim kendi saltanatımdan ayrılmak isterse, ölene kadar aranızda bir köle olarak yaşamak isterdim” dedi. Heyet, görüşmelerin sonunda Medine’ye döndü ve konuşulanları halife Hz. Ebû Bekir’e anlattı. Duydukları karşısında duygulanan halife; “Allah Resulü’nün sıfat ve niteliklerine Hristiyan ve Yahudiler’in vakıf olduğunu”, Hz. Peygamber’in bunu kendilerine bildirdiğini söyledi.⁶⁰¹

3. Adiy b. Ka’b

Adiy b. Ka’b, soyu bilinmemekle birlikte Ezdi onun, Süleyman’ın babası Ebû Hayseme olabileceğini ifade etmektedir. Hz. Peygamber döneminde herhangi bir vazife alıp almadığı hususunda bilgi bulunmazken, Hz. Ebû Bekir tarafından Bizans kralı Heraklios’u İslam’a davet etmek için gönderilen heyette yer aldığı bilinmektedir. İbn Hacer, Ubade b. Samit’ten rivayetle bu heyet içerisinde onunla birlikte Adiy b. Ka’b, Amr b. Âs ve Kardeşi Hişam b. As⁶⁰² ile Nuaym b. Abdul-

⁶⁰¹ İbn Hacer, *İsabe*, VI, 424; Makrizi, *İmtau’l-Esma*, III, 197-200; Yusuf es-Salihi, *Sebilü’l-Hüda*, I, 135; Zehebî, *Tarihu’l-İslam*, I, 528; İbn Kesir, *el-Bidaye*, II, 401, VI, 72.

⁶⁰² Adiy b. Ka’b’ın biyografisinde bahsedilen kişi Amr b. As’ın kardeşi Hişam b. As b. Vail’dir. Fakat İbn Hacer, Hişam b. As el-Emevi’nin biyografisini anlatırken onun Heraklios’a gönderildiğini söylemekte ve konuyla alakalı ayrıntılı bir rivayet sunmaktadır. Fakat burada Hişam’la birlikte Kureys’ten bir kişinin bulunduğunun söylenmesi ve Hişam haricinde herhangi bir isim verilmemiş olması dolayısıyla biz Adiy b. Ka’b’ın biyografisini esas aldık. Konuyla alakalı bilgiler için bkz. İbn Hacer, *İsabe*, IV, 394, VI, 424; Makrizi, *İmtau’l-Esma*, III, 197-200; Yusuf es-Salihi, *Sebilü’l-Hüda*, I, 135; Zehebî Aynı rivayeti verirken Heraklios yerine Hergel’e gönderildiğinin söylemektedir. Bkz. Zehebî, *Tarihu’l-İslam*, I, 528; İbn Kesir, *el-Bidaye*, II, 401, VI, 72.

lah'ın olduğundan bahsetmektedir. Heyet önce Cebele b. Eyhem'e oradan da Bizans kralı Heraklios'a gitmiştir.⁶⁰³

4. Hişam b. Âs

Hişam b. As b. Vail b. Haşim b. Saîd b. Sehm b. Amr b. Huseys b. Ka'b b. Lüey es-Sehmi el-Kureşi Ebû Muti'.⁶⁰⁴ Büyük İslam düşmanını As b. Vail'in oğludur. Annesi ise Ebû Cehil'in kız kardeşi Ümmü Harmele bnt. Hişam b. Muğire'dir ve Ebî Cehil'in kızı ile evlidir.⁶⁰⁵ Ebû Muti' künyesi Hz. Peygamber tarafından verilmiştir. İlk Müslümanlardan biridir ve Amr b. Âs'la baba bir kardeşir. İkinci Habeşistan hicretine katılmasına rağmen bir müddet sonra Mekke'ye gelerek Hz. Peygamber'le Medine'ye hicret etmek istemiş fakat babası tarafından hapsedilmişti.⁶⁰⁶ Bu nedenle Bedir, Uhud ve Hendek Savaşlarına katılamadı. Daha sonra Hz. Peygamber tarafından Mekke'ye gönderilen Velid b. Velid'le birlikte Umretü'l-Kaza'dan dönen Müslümanlara katıldı ve Medine'ye geldi.⁶⁰⁷ Bu durumdan haberdar olan Kureyş, Halid b. Velid'i peşlerinden gönderdiyse de amaçlarına ulaşamadılar. Hişam, Medine'ye geldikten sonra Hz. Peygamber'in katıldığı bütün savaşlarda yer aldı.⁶⁰⁸

Hz. Ebû Bekir döneminde meydana gelen ridde hadiselerinin bastırılması için çalıştı ve Halid b. Velid'in komutası altında Tüleyha üzerine yürüdü. Ridde hadiselerinin bastırılıp iç huzurun sağlanmasından sonra halife, Heraklios'u İslam'a davet etmek amacıyla bir heyet göndermeye karar verdi. Gönderilen bu kişiler arasında Hişam'da yer aldı ve heyetin sözcülüğünü yaptı.⁶⁰⁹ Daha sonra Halid'le birlikte Şam fetihlerine katılarak Ecnadin'de savaştı. Yermük Savaşı'nda da yer alan Hişam, bu savaşta şehit oldu.⁶¹⁰

⁶⁰³ İbn Hacer, *İsabe*, IV, 394, VI, 424.

⁶⁰⁴ İbn Sad, *Tabakât*, IV, 145; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 62; Belâzuri, *Ensâb*, I, 215; İbn Abdilber, *İstiab*, IV, 1539; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 158; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 160; İbn Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 375.

⁶⁰⁵ İbn Habib, *Muhabber*, I, 433; İbn Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 375.

⁶⁰⁶ Belâzuri, *Ensâb*, I, 215.

⁶⁰⁷ İbnü'l-Ber, *ed-Dürer*, I, 77; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 202.

⁶⁰⁸ İbn Sad, *Tabakât*, IV, 145-147; İbnü'l-Cevzi, *Muntazam*, IV, 158; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 160-161.

⁶⁰⁹ İbn Hacer, *İsabe*, IV, 394; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, III, 197; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 103.

⁶¹⁰ İbn Sad, *Tabakât*, IV, 146-147; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 62; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 394; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 103-104; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-*

5. Nuaym b. Abdullah

Nuaym b. Abdullah b. Esîd b. Abd b. Avf b. Avic b. Adiy b. Ka'b el-Kureşî el-Adevî, en-Nehham adıyla tanınmaktadır.⁶¹¹ Adiy b. Ka'b kabilesine mensuptur. Annesi Fahite bnt. Harb b. Abdi Şems'tir. Hz. Ömer'le aynı kabileye mensup olup, ondan önce Müslüman oldu.⁶¹² Mekke'de Beni Adiy'in dul ve yetimlerine baktığı için ancak Mekke fet-hinden kısa süre önce Medine'ye hicret edebildi.⁶¹³ Hz. Peygamber ta-rafından Zeyd b. Harîse önderliğinde Fezare Kabilesi'ne gönderilen se-riyyede yer aldı ve o gün şiddetli şekildi savaşarak büyük kahramanlık gösterdi.⁶¹⁴ Hz. Peygamber'in vefatından sonra halife Hz. Ebû Bekir tarafından Bizans kralı Heraklios'u İslam'a davet etmek amacıyla gönderilen heyetin içinde yer aldı.⁶¹⁵ Şam fetihlerine de katılan Nu-aym, burada şehit oldu.⁶¹⁶

6. Ubade b. Samit

Ubade b. es-Samit b. Kays Esram b. Fihri (b. Kays) b. Sa'lebe b. Ganm b. Salim b. Avf b. Amr Avf el-Ensari el-Hazreci es-Salimî, Ebû'l-Velid.⁶¹⁷ Medineli olan Ubade, Hazrec Kabilesi'nin üyelerindendir ve Enes b. Malik'in teyzesi Ümmü Haram bnt. Milhan'la evlidir. 12. yılda meydana gelen Birinci Akabe Biatı'nda yer almıştır. Bir sonraki yıl gerçekleştirilen ikinci Akabe Biatı'na katılarak on iki nakip arasına seçilmiştir.⁶¹⁸ Medine'ye döndükten sonra İslam'ı yaymak için büyük emek vermiş ve birçok kişinin hidayetine vesile olmuştur.

Zaman, V, 161; Salim Ögüt, "Hişam b. As", *DİA*, XVIII, 152-153; İbn Abdilber, *İstiab*, IV, 1539; İbn Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 375; Zirikli, *A'lam*, VIII, 86.

⁶¹¹ İbn Hişam, *es-Sire*, I, 258; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 101; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Mira-tu'z-Zaman*, V, 158; İbn Abdilber, *İstiab*, IV, 1507; İbn Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 326; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 361.

⁶¹² İbn Hişam, *es-Sire*, I, 258-259; İbn Esir, *Kâmil*, I, 680; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 101; İbn Abdilber, *İstiab*, IV, 1507; İbn Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 326; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 361.

⁶¹³ Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 158; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1507.

⁶¹⁴ İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 361.

⁶¹⁵ İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 394.

⁶¹⁶ İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 361.

⁶¹⁷ İbn Sad, *Tabakât*, III, 412; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 554; Belâzurî, *Ensâb*, I, 251; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 807; İbn Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 158; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 505; Zirikli, *A'lam*, III, 258.

⁶¹⁸ İbn Hişam, *es-Sire*, I, 431; İbn Sad, *Tabakât*, VII, 271; Belâzurî, *Ensâb*, I, 251.

Hz. Peygamber, Medine'ye hicret edince onu muhacirlerden Ebû Mersed el-Ganevi ile kardeş ilan etti.⁶¹⁹ Daha sonra Abdullah b. Saîd ve Hafsa bt. Ömer ile birlikte halka okuma yazma öğretme görevini üstlendi. Bedir başta olmak üzere Uhud, Hendek ve Hz. Peygamber'in katıldığı diğer bütün savaşlara katıldı.⁶²⁰ Mekke'nin fethi sırasında Ensar birliğine komutanlık yaptı. Kur'ân'ı Kerim'i ezbere bilenlerden ve Ashab'ı-Suffe'ye Kur'ân eğitimi verenlerden biri olarak dikkat çekiyordu. Okuma yazma bilen kişilerden biri olması hasebiyle Hz. Peygamber'in vahiy kâtipliğini üstlendi ve daha sonra Allah Resulü tarafından zekât amili olarak görevlendirildi.⁶²¹

Hz. Ebû Bekir döneminde devlete olan hizmetini devam ettirerek halife tarafından Heraklios'u İslam'a davet etmek için gönderilen heyet içerisinde yer aldı.⁶²² Hz. Ebû Bekir'in vefatından sonra Hz. Ömer tarafından Kur'ân öğretmek için Muâz b. Cebel ve Ebû'd-Derda ile birlikte Suriye'ye gönderildi.⁶²³ Halife Ömer'in değer verdiği kişilerden biri olarak önemli görevler üstlendi. Muallim, kadı, komutan ve vali olarak çeşitli görevlerde hizmetlerini sürdürdü.⁶²⁴

H. Hâcib

Sözlükte “araya girmek, mâni olmak, birinin bir yere girmesini engellemek; örtmek, gizlemek” mânalarına gelen hacb masdarından türetilmiş ism-i fâil olup “bir kişinin bir yere girmesine engel olan kimse, kapıcı” demektir.⁶²⁵ Hâciplik, mabeyincilik, kapı muhafızlığı, kâhya, vekil-i harç olma, saray muhafızlığı gibi anlamlarda kullanılmıştır. Genellikle bu makam günümüzdeki özel kalem müdürlüğü, protokol müdürlüğü, devlet başkanı muhafız alayı komutanlığı, yaverlik, sekreter, müşavir ve müsteşar gibi manalara gelmektedir.⁶²⁶ Hâcip, yüksek rütbeli bir görevli olarak günümüzdeki devlet başkanlı-

⁶¹⁹ İbn Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 158.

⁶²⁰ İbn Sad, *Tabakât*, VII, 271; İbn Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 158.

⁶²¹ İbn Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 158; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 505.

⁶²² İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 394.

⁶²³ İbn Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 158.

⁶²⁴ İbn Hişam, *es-Sire*, I, 431; İbn Sad, *Tabakât*, VII, 271; İbn Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 158; M. Yaşar Kandemir, “*Ubade b. Samit*”, *DİA*, XLII, 14.

⁶²⁵ Taneri, Aydın, “Hacib”, *DİA*, XIV, 508; Ahmet Güzel, *Hulefa-i Raşidin Döneminde İdari Yapı*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, 2011, 82.

⁶²⁶ Geniş bilgi için İbn Haldun'un hâciplik bölümüne bakınız. İbn Haldun, *Mukaddime*, Çev. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2016, 491.

ğı genel sekreterliğine benzemektedir. Görevi makamlarına ve işlerin ehemmiyetine bakarak gelenleri halifenin huzuruna almaktır.⁶²⁷ Fakat hulefa-i raşidin döneminde bir kimsenin huzura girmesinin engellenmesi söz konusu olmadığından hâciplik bu şekilde yetkilendirilmemiştir. Kettani, Kalkaşendi'den naklen bu görevin hulefa-i raşidin döneminde halifenin kapısını koruma ve onun huzuruna girmek isteyenlere izin istemekten ibaret olduğunu, günümüzde olduğu gibi geniş yetkilerinin olmadığını söylemektedir.⁶²⁸ Hâciplik uygulamasının Hz. Peygamber döneminde bir görev olarak bulunduğu hatta Allah Rasulü'ne Ebû Enese adında bir kişinin hâcip olarak hizmet ettiği bilinmektedir. Hz. Peygamber dönemindeki bu görevlendirme Hz. Ebû Bekir döneminde de devam etmiş, bu dönemde görevi Şedid üstlenmiştir.⁶²⁹ Daha sonraki dönemlerde de devam etmiş, Hz. Ömer için azatlısı Yerfa, Hz. Osman için azatlıları Humran ve Nail, Hz. Ali içinse azatlılarından önce Bişr, sonra Kanber hâciplik görevini yürütmüştür.⁶³⁰

Şedid

Şedid Mevla Ebû Bekir. Hz. Ebû Bekir'in mevlasıdır.⁶³¹ Resulullah zamanına yetişmiştir. Hz. Ebû Bekir'in vefatından sonra Hz. Ömer'in ahitnamesini getiren kişi odur. Hz. Ömer insanlara "Resulullah'ın halifesinin vasiyetini dinleyin" diyordu. Tam bu sırada Hz. Ebû Bekir'in Mevlası Şedid, elinde bir sahife ile çıkageldi ve onu halka okudu; "Ebû Bekir diyor ki: Bu sahifede adı geçene uyun ve itaat edin! Allah'a yemin ederim ki, size karşı görevimi hakkı ile yapıyorum! Kusura etmiyorum! Bunun üzerine Hz. Ömer minbere çıktı ve konuşmasını yaptı.⁶³² Şedid, Hz. Ebû Bekir'in halifeliği döneminde onun için hâciplik görevini yerine getirdi.⁶³³

⁶²⁷ Hasan İbrahim Hasan, *Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi*, Kayıhan Yayınları, 1985, II, 138-139; İbrahim Sarıçam ve Seyfettin Erşahin, *İslam Medeniyeti Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2016, 96.

⁶²⁸ Kettani, *Hz. Peygamber'in Yönetimi*, Çev. Ahmet Özel, İstanbul, 2003, İz Yayıncılık, I, 154.

⁶²⁹ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 152; Aydın Taneri, "Hacib", *DİA*, XIV, 508.

⁶³⁰ Kettani, *Hz. Peygamber'in Yönetimi*, Çev. Ahmet Özel, İstanbul, 2003, İz Yayıncılık, I, 154; Komisyon, *İslam Kurumları Tarihi*, 94-95.

⁶³¹ İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XLIV, 257; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 306.

⁶³² İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XLIV, 257; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 306.

⁶³³ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 152; Kettani, *Teratibü'l-İdariyye*, I, 91.

— İKİNCİ BÖLÜM —
MALÎ BÜROKRASİ

Devlet hazinesinin gelir ve giderlerinin hesaplandığı, haraç ve vergilerin taksim edildiği, cizye, zekât, fey, ganimet, öşür ve devlete ait her çeşit mal varlığının toplanıp harcamaların yapıldığı beytûlmâl müessesesi ve bu müesseseye bağlı olarak çalışan vergi memurlarının ele alındığı bölümdür. Hz. Peygamber'in vefatıyla birlikte birçok kabilenin zekât vermeyi reddetmesi ve merkezi idareden bağımsız hareket etmeye çalışması bu kurumu daha da önemli hale getirmiştir. Zira her devlet idaresinin hedef aldığı gayelerin başında vergilerin zamanında tahsil edilmesi gelir.⁶³⁴ Çünkü devletin mali yönetiminin amacı devlet gelirleriyle devlet giderleri arasındaki dengeyi sağlamaktır.⁶³⁵ Ridde hadiselerinde kabilelerin takındığı bu tavır siyasi olarak devleti zor durumda bıraktığı gibi mali olarak da etkilemiş, bu dengenin sarsılmasına neden olmuştur. Bu ve benzeri durumlardan dolayı zekât meselesi daha fazla ön plana çıkmış, zekâtını veren kabilelerle isyan eden kabilelerin bilinmesi daha da önem kazanmıştır. Bu öneminden dolayı bu bölümde beytûlmâl müessesesi ve Hz. Ebû Bekir'in zekât memurları ele alınacak, merkezi yönetimin yanında duranlar tespit edilmeye çalışılacaktır.

⁶³⁴ Mehmet Erkal, *Asr-ı Saadette Vergi*, BYASİ, İstanbul, 1994, III, 182.

⁶³⁵ Ahmet Güzel, *Hulefa-i Raşidin Döneminde İdari Yapı*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, 2011, 175.

A. Beytûlmâl Görevlileri

Devlet hazinesi ve devlete ait olan mal varlığının idare edildiği mali kurumdur. Beytûlmâl kelime anlamı olarak “mal evi” anlamına gelmektedir. Terim olarak ise devlete ait olan malların tutulduğu fiziki alanları ifade ettiği gibi devletin menkul-gayrimenkul mallarının toplamını ve bu malların idare ve sarf edilmesi ile ilgilenen hukuki kurumu ifade etmektedir.⁶³⁶ Devletlerin bu tür mali kurumları gelir-gider arasındaki dengeyi korumak için çalışırlar. Doğuşundan itibaren İslam devleti de bu siyaseti uygulamış ve bir devlet hazinesi oluşturmuştur. Oluşturulan bu kurum gelirlerin muhafaza edilmesi, korunması ve Müslümanların menfaatleri için harcanması konusunda bir görev alanına sahip olmuştur.⁶³⁷ Medine’de kurulan bu yeni devletin mali kurumu olarak ortaya çıkan beytûlmâl müessesesi Hz. Peygamber tarafından aktif bir şekilde kullanılmıştır. Bu kurumun gelir kaynaklarını; araziden alınan haraç vergisi, maden, ganimet ve fey’den beytûlmâl ayrılan hisse, zekât gelirleri, gayrimüslimlerden alınan cizye, İslam ülkesi sınırlarına giren tüccarların ödediği gümrük vergisi, sahibi bilinmeyen yitik mallar ve varisi olmayan miraslar oluşturmaktadır.⁶³⁸ Hz. Peygamber zamanında bu kurumun başında güvenilir ve hesabı bilen sahabeler görev yapıyordu. Ayrıca vergilerin tahsili ve beytûlmâl getirilmesi ile ilgili çeşitlerine göre memurlar istihdam ediliyordu.⁶³⁹ Hz. Peygamber Mahmiye b. Cez, Bilal-ı Habeşi ve Abdurrahman b. Avf gibi sahabeleri bu iş için görevlendirmişti.⁶⁴⁰ Hz. Ebû Bekir hilafete geçince Sunh’ta bulunan evinin bir köşesini devletin hazine odası şeklinde kullanmıştı. Halife Medine’ye taşındıktan sonra Ebû Ubeyde b. Cerah beytûlmâl sorumluluğunu yürüttü. Onun Şam diyarına komutan olarak gönderilmesiyle birlikte Muaykib b. Ebû Fatıma beytûlmâl in idaresini üstlendi.⁶⁴¹ Bu dönemde beytûlmâl gelen mallar bekletilmeden ihtiyaç sahipler-

⁶³⁶ Mehmet Erkal, “Beytûlmâl”, *DİA*, 1992, VI, 90.

⁶³⁷ Hasan İbrahim Hasan, *Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi*, Kayıhan Yayınları, birinci baskı Nisan 1985, II, 163-164; Atar Fahreddin, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1994, III, 281-282.

⁶³⁸ Kettani, *Hz. Peygamber’in Yönetimi*, Çev. Ahmet Özel, İstanbul, 2003, İz Yayıncılık, I, 575,582; Komisyon, *Doğuşundan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yayınları, İstanbul, 1986, II, 275-279.

⁶³⁹ Atar Fahreddin, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1994, III, 285.

⁶⁴⁰ Atar Fahreddin, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1994, III, 281-289; Erkal Mehmet, “Amil”, *DİA*, III, 59.

⁶⁴¹ İbn Hadide, *el-Misbah*, I, 136; Makrizi, *İmtau’l-Esma*, IX, 338; İbni Habib, *Muhabber*, I, 127; İbnü’l-Esir, *el-Kâmil* II, 775; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 377; Zehebî, *Siyeru A’lam*, IV, 103; İbn Hacer, *Tehzûbu’t-Tehzib*, X, 254; Zirikli, *A’lam*, VII, 274.

rine dağıtıldığı için Hz. Ebû Bekir'in vefatından sonra odaya giren Hz. Ömer içeride ancak bir dinar bulabilmiştir.⁶⁴²

1. Ebû Ubeyde b. Cerrah

Hz. Ebû Bekir halife olduğunda Medine'ye yarım saatlik mesafede bulunan Harîsoğulları'na ait Sunh bölgesinde ikamet ediyordu. Halife olduktan sonra da altı ay burada kalmaya devam etti. Burada kaldığı süre zarfında sabahları bazen yürüyerek bazen de binekle Medine'ye geliyor, sabah namazını kıldırıyordu. Yatsı namazında da cemaate imam oluyor sonra Sunh'a geri dönüyordu. Onun gelemediği zamanlarda namazları Hz. Ömer kıldırıyordu. Sunh'ta bulunduğu altı ay süresince evinin yanına bir de beytûlmâl tesis ederek devlete ait mal ve parayı burada muhafaza etti.⁶⁴³ Bir müddet sonra Medine'ye yerleşince beytûlmâlî da oraya nakletti. Beytûlmâl Sunh'da iken başına birini görevlendirmesi teklif edilince halife bunu kabul etmedi. Zira buraya gelen mal çok bekletilmeden ihtiyaç sahiplerine dağıtılıyordu. Bu nedenle başında birinin durmasını gerektirecek miktarda bir mal bulunmuyordu. Gelen mallar herkese eşit miktarda dağıtılıyor, hür, köle ya da başka bir ayırım yapılmıyordu. Bunun nedenini soranlara da ilk Müslüman olanların ancak Allah rızası için Müslüman olduklarını dolayısıyla onların karşılığını verecek olan Allah'tır diyordu.⁶⁴⁴

Hz. Ebû Bekir'e halife olarak biat edilmesi ve onunda İslam devletinin halifesi olması geçimini kendisinin sağlayacağı gerçeğine engel olmadı. İşte tam da bu nedenle halife eskiden beri bildiği ve yapageldiği ticaret sayesinde ailesinin iâşesini temin etmeye devam etti. Yine bir gün sabah namazını kıldırdıktan sonra çarşıya gidiyor, bir şeyler alıp satarak ticaretini yapıyordu. Bu duruma şahit olan Hz. Ömer halifenin yanına gelerek ona ne yaptığını sorunca halife, ailesinin olduğunu ve onların geçimiyle ilgilenmesi gerektiğini söyledi. Bunun üzerine Hz. Ömer, halifeyi yanına alarak beytûlmâl görevlisi Ebû Ubeyde'ye gelerek Hz. Ebû Bekir'e bir maaş takdir etmesini istedi. Zira Hz. Ebû Bekir'e biat edilince Hz. Ömer kaza işlerine, Ebû Ubeyde'de beytûlmâl bakacağını halifeye bildirmişlerdi. Bu sözün gereği olarak da halifenin

⁶⁴² Erkal Mehmet, "Beytûlmâl", *DİA*, 1992, VI, 90-92;

⁶⁴³ İbrahim Sarıçam ve Seyfettin Erşahin, *İslam Medeniyeti Tarihi*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2016, 112-114.

⁶⁴⁴ Murat Sarıcık, *Bütün Yönleriyle Dört Halife Dönemi*, 143; M. Salih Arı, *Hz. Ebû Bekir ve Ridde Savaşları*, İstanbul, 1996, 68-69.

maaşını takdir eden kişi Ebû Ubeyde'dir. Hz. Ömer durumu Ebû Ubeyde'ye anlatınca o; "sana Muhacirlerden herhangi birisinin kıt kanaat yiyecek ve giyeceğini takdir ediyorum. Zaten seni evine götürüp getirecek bineğe sahiptin" diyerek maaşı takdir etti.⁶⁴⁵

2. Mu'aykib b. Ebî Fâtıma

Muaykib b. Ebû Fatıma ed-Devsî.⁶⁴⁶ Ezd kabilesindendir.⁶⁴⁷ Muaykib, Mekke döneminde Müslüman olmuştu.⁶⁴⁸ İlk Müslümanlardan olup Beni Ümeyye'den Saîd b. el-As'ın mevlası ve halifeydi.⁶⁴⁹ Bedir Savaşı ve Bey'atü'-Rıdvan başta olmak üzere birçok savaşa Hz. Peygamberle birlikte katılmıştır.⁶⁵⁰ Bir rivayete göre Zi-Esbah, diğer bir rivayete göre de Beni Sedus'dandır. Habeşistan'a oradan da Medine'ye hicret etmiştir.⁶⁵¹

Muaykib, Hz. Peygamber'in mal memurluğu görevini yürütmüş, bunun yanında da mühürdarlığını yapmıştı.⁶⁵² Hz. Ebû Bekir halife olunca beytûlmâl işleri ile bir müddet Ebû Ubeyde b. Cerrah ilgilendi.

⁶⁴⁵ İbn Sa'd, III, 184; Halife b. Hayyât, *Tarih*, s, 123; Taberî, *Tarih*, III, 426; Sarıcık, Murat, 142-148; M. Salih Arı, 68-75; Ahmed Cevdet Paşa, *Dört Büyük Halife Devri*, İstanbul, Çamlıca Yayınları, 2015, 30-31.

⁶⁴⁶ İbn Hadide, *el-Misbah*, I, 136; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, IX, 338; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 356; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 87; İbn Hibban, *Sikat*, III, 404; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1478; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 231; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 103; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 153.

⁶⁴⁷ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 316; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 38; Zirikli, *A'lam*, VII, 274.

⁶⁴⁸ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 316; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 38; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 562-755; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 87; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 153.

⁶⁴⁹ İbn Hazm, *Cevami'u-Sire*, I, 21; İbn Hadide, *el-Misbah*, I, 136; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, IX, 338; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 87; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1478; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 231; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 103; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 153.

⁶⁵⁰ İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 377; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 231; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 153.

⁶⁵¹ İbn Hadide, *el-Misbah*, I, 136; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, IX, 338; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 316; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 38; İbn Hibban, *Sikat*, III, 404; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1478; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 231; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, X, 254; Zirikli, *A'lam*, VII, 274.

⁶⁵² Halife b. Hayyât, *Tarih*, 125; İbn Hazm, *Cevami'u-Sire*, I, 21; İbn Hadide, *el-Misbah*, I, 136; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, IX, 338; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 562-775; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 377; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 231; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 103; Zirikli, *A'lam*, VII, 274.

Ebû Ubeyde'nin Şam bölgesine ordu komutanı olarak görevlendirilmesinden sonra beytûlmâl memurluğuna Muaykıb getirildi.⁶⁵³

Muaykıb b. Ebû Fatıma, beytûlmâl görevliliğini Hz. Ömer döneminde de yürüttü.⁶⁵⁴ Hz. Ömer'in vefatının ardından Hz. Osman'ın mühürdarlığını da yapan Muaykıb, hicri 40 yılının sonlarına kadar yaşadı.⁶⁵⁵

B. Zekât Memurları

Zekât kelimesi arttırmak manasına gelen “ezkâ” ve ya temizlemek manasına gelen “zekkâ” fiilinden alınmıştır.⁶⁵⁶ Bir kimsenin malının bir kısmını ayırarak onu tasadduk etmesinin malının temizlenmesine ve artmasına vesile olmasından dolayı bu isimle isimlendirilmiştir.⁶⁵⁷ Terim olarak ise; Müslümanların, deve, sığır, koyun, gümüş ve altında belli bir nisaba ulaşan mallarından verdikleri vergidir.⁶⁵⁸ Bu ibadet Hz. Peygamber'e hicretin ikinci yılında zekâtla ilgili ayetlerin gelmesiyle birlikte uygulamaya konulmuştur.⁶⁵⁹ Hz. Peygamber zekâtların alınması için çeşitli bölgelere amiller tayin etmiş, bu uygulama ile birlikte zekât amilliği ya da memurluğu uygulaması başlamıştır.⁶⁶⁰ Amil ise sözlükte “bir işi yapan, işçi, zanaatkâr” gibi manalara gelmek-

⁶⁵³ İbn Hadide, *el-Misbah*, I, 136; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, IX, 338; İbni Habib, *Muhabber*, I, 127; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 775; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 377; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 103; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, X, 254; Zirikli, *A'lam*, VII, 274.

⁶⁵⁴ İbn Hadide, *el-Misbah*, I, 136; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, IX, 338; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 316; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 775; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 377; İbn Hibban, *Sikat*, III, 404; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 231; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 103; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 153; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, X, 254; Zirikli, *A'lam*, VII, 274.

⁶⁵⁵ İbn Hadide, *el-Misbah*, I, 136; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, IX, 338; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 562-775; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 248; İbn Hibban, *Sikat*, III, 404; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 231; Zirikli, *A'lam*, VII, 274.

⁶⁵⁶ Certel Hüseyin, *Psiko-Sosyal Açıdan Zekât*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Erzurum, Sayı; 13, 1997, 350; Demir Şehmus, *Kur'an'da Zekât Kavramının Etimolojik ve Semantik Analizi*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Erzurum, Sayı; 27, 2007, 12-13.

⁶⁵⁷ Hasan İbrahim Hasan, *Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi*, Kayıhan Yayınları, birinci baskı Nisan 1985, II, 172-173.

⁶⁵⁸ Komisyon, *Doğuşundan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yayınları, İstanbul, 1986, II, 278-279; Cücü Taner, *Mali Bir İbadet Zekât*, İslam Medeniyeti, 1973, 27; Demir Şehmus, *Kur'an'da Zekât Kavramının Etimolojik ve Semantik Analizi*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Erzurum, Sayı; 27, 2007, 13.

⁶⁵⁹ Tevbe, 103.

⁶⁶⁰ Tevbe, 60; Kettani, *Hz. Peygamber'in Yönetimi*, Çev. Ahmet Özel, İstanbul, 2003, İz Yayıncılık, I, 580-581.

tedir.⁶⁶¹ Zekât gelirleri Hz. Peygamber döneminden itibaren bu amiller vasıtasıyla toplanmıştır. Bununla birlikte amillerin sadece zekât toplamakla görevli olmadığı, bununla beraber ganimet, fey, cizye ve haraçların tahsil edilmesi ve taksimiyle ilgilendikleri bilinmektedir.⁶⁶² İlk dönemlerden itibaren amillerin sadece bir vergi memuru olarak algılanmadığı genel anlamıyla İslam devletinde görevli memur olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber bu amaçla görevlendirdiği kişilerin görev sınırlarını gidilen bölge ve gönderilen kişi bazında değerlendirmiş bazen onlara geniş yetkiler vermiştir. Hz. Ebû Bekir döneminden itibaren amil denildiğinde hem genel anlamıyla memur hem de özel olarak vergi memuru anlaşılmıştır. Hz. Ebû Bekir tarafından Bahreyn'e vali olarak atanan Enes b. Malik aynı zamanda vergi tahsildarlığı yapması bunun en güzel örneklerinden biridir.⁶⁶³

1. Ebû Hasme El-Ensarî

Ebû Hasme Abdullah (Amir) b. Saîde b. Amir b. Adi el-Harîs el-Ensari.⁶⁶⁴ Medine'nin önemli kabilelerinden biri olan Evs'in Beni Harîse kolunun üyesidir. Sehl b. Ebû Hasme adıyla bir çocuğu vardır ve bu çocuk Hz. Peygamber'in vefatında sekiz yaşlarındaydı.⁶⁶⁵

Hz. Peygamber Uhud Savaşı öncesinde orduyu Uhud'a kestirme bir güzergâhtan kimin götürebileceğinin araştırırken Ebû Hasme bu görevi yerine getirebileceğini ve onları en kısa yoldan Uhud'a götürebileceğini söyledi ve orduyu Harîsoğulları arazisinden geçirerek Uhud'a ulaştırdı. Uhud yolunda kılavuzluk yapan Ebû Hasme, diğer gazvelere de katıldı ve Hayber'in fethi esnasında süvari olduğu için iki pay aldı.⁶⁶⁶

⁶⁶¹ Erkal Mehmet, "Amil", *DİA*, III, 59.

⁶⁶² Erkal Mehmet, "Amil", *DİA*, III, 59; Atar Fahreddin, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1994, III, 214, 295.

⁶⁶³ Erkal Mehmet, "Amil", *DİA*, III, 59-60; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, VI, 293; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 420; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 278; İbn Hacer, *Tehzûbu't-Tehzib*, I, 378; Muhammed Hamidullah, *el-Vesaiku's-Siyasiyye*, terc. Vecdi Akyüz, Kitabevi yayınları, 221-222, t.y.

⁶⁶⁴ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1629; İbn Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 120, VI, 66; İbn Hacer, *el-İsabe*, VII, 72.

⁶⁶⁵ Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, IV, 134; İbn Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 120, VI, 66.

⁶⁶⁶ İbn Hibban, *Siyeru'n-Nebeviyye*, I, 221; İbn Sad, *Tabakât*, II, 30; Taberî, *Tarih*, II, 506; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, IV, 134; İbn Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 120, VI, 66; İbn Hacer, *İsabe*, VII, 72.

Allah Resulü, onun ürünlerin miktarını tespit ve takdir konusundaki yeteneğinden faydalanmak için Hayber'in zekâtlarını takdir etmek üzere görevlendirdi. Ölçü ve takdir konusundaki kabiliyetiyle bilinen bu sahabenin görevi Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman döneminde de devam etti. Onun Muaviye döneminde vefat ettiği söylenmektedir.⁶⁶⁷

2. Enes B. Malik

2.1. Hz. Peygamber Dönemindeki Görevleri

Ebû Hamza Enes b. Malik b. Nadr b. Damdam b. Zeyd b. Haram b. Cündem b. Amir b. Ganm b. Adiy b. Neccar el-Ensari (ö.93).⁶⁶⁸ Hazrec Kabilesi'nin Neccaroğulları ailesine mensuptur. Hicretten on yıl önce doğan Enes, Ebû Hamza ve Ebû'n-Nadr künyesi ile tanınmaktadır. Ebû Hamza künyesini bizzat Allah Resulü vermiştir.⁶⁶⁹ Babası Malik b. Nadr, eşi Ümmü Süleym'in Müslüman olmasına kızmış ve Müslüman olmayı reddederek Şam bölgesine gitmişti. Bunun üzerine Ümmü Süleym, Ebû Talha ile evlenmişti. Enes'in annesi Ümmü Süleym,⁶⁷⁰ kardeşi Bera b. Malik,⁶⁷¹ teyzesi Ümmü Haram, amcası Enes b. Nadr⁶⁷² ve üvey babası Ebû Talha tanınmış ve önde gelen Müslümanlardandır.⁶⁷³

Allah Resulü Medine'ye hicret ederken on yaşlarında olan Enes, okuma yazma bilmesi ve zeki bir çocuk olması nedeni ile dikkatleri çekmişti.⁶⁷⁴ Hicret esnasında ailesi onu Allah Resulü'nün hizmetine

⁶⁶⁷ İ. Lütfü Çakan, "Ebû Hasme" *DİA*, X, 145, 1994; Zehebi, *Tarihu'l-İslam*, IV, 134; İbn Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 120, VI, 66; İbn Hacer, *İsabe*, VII, 72-73.

⁶⁶⁸ Makrizi, *İmtau'l-Esma*, VI, 352; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 308; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, VI, 303; Zehebi, *Tarihu'l-İslam*, VI, 288; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 363; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, IX, 456; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 12; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 159; Buhari, *Tarihu Kebîr*, II, 27; İbn Hibban, *Sikat*, III, 4; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 109; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, IX, 332; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 294; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 275; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, I, 376; Zirikli, *A'lam*, II, 24.

⁶⁶⁹ Makdisi, *Bed'u ve't-Tarih*, V, 117; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, IX, 456; İbn Hibban, *Sikat*, III, 4; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, IX, 332; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 275.

⁶⁷⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 12; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 109; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 294.

⁶⁷¹ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 308; Vâkıdî, *Ridde*, I, 122; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 12.

⁶⁷² İbn Hişam, *es-Sire*, II, 125; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 109.

⁶⁷³ İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, I, 376.

⁶⁷⁴ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 308; Makdisi, *Bed'u ve't-Tarih*, V, 117; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 363.

vermişti. O da Hz. Peygamber'in vefatına kadar yanında kalarak hizmetleri ile ilgilendi.⁶⁷⁵ On yıla yakın Hz. Peygamber'in hizmetinde bulunmasından dolayı kendisine "Hadimu'n-Nebî" lakabı verildi.⁶⁷⁶

Hz. Peygamber'in maiyetinde yetişerek Hudeybiye, Hayber, Umretü'l-Kaza, Mekke'nin fethi, Huneyn savaşı,⁶⁷⁷ Taif Kuşatması, Tebük Savaşı⁶⁷⁸ ve Veda Haccı'nda Allah Resulü ile birlikte bulundu.⁶⁷⁹ Henüz küçük yaşta olması dolayısı ile Bedir Savaşı'nda aktif rol alamamış olsa da Hz. Peygamber'in yanından ayrılmayarak savaşa katıldı.⁶⁸⁰

Küçük yaştan itibaren Allah Resulü'nün yanında bulunmasından dolayı onun sevgi ve muhabbetini kazanarak ondan öğrendiklerini başkalarına öğretmek sureti ile de tebliğ görevini yerine getirdi. Savaş veya barış durumu fark etmeksizin daima Allah Resulü ile birlikte bulunma bahtiyarlığına eren Enes b. Malik, Hz. Peygamber'in çocuk sevgisinin ve onlara verdiği değerın bize kadar ulaşmasında önemli bir yere sahiptir.⁶⁸¹ Ensar ve Muhacir arasında kardeşlik bağının kurulması sürecine de katkısı olmuş ve bu anlaşmaya ev sahipliği yapmıştır.⁶⁸²

2.2. Hz. Ebû Bekir Dönemindeki Görevleri

Hz. Peygamber'in vefatının ardından halife olan Hz. Ebû Bekir, bir süre sonra Enes b. Malik'in meziyetlerinden İslam devleti adına yararlanmak istedi ve onu bu amaçla Bahreyn'e göndermeyi düşündü. Henüz genç yaşta olmasına rağmen uzun yıllar Hz. Peygamber'in ter-

⁶⁷⁵ Cevad Ali, *Mufasssal*, XV, 121; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 12-15; Buhari, *Tarihu Kebîr*, II, 27; İbn Hibban, *Sikat*, III, 4; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 109; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, IX, 333-334; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 294-295; Yusuf b. Abdurrahman, *Tehzibü'l-Kemal*, I, 206; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 417-420; Safedi, *el-Vafî bi'l-Vefeyât*, II, 88; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 275; el-Bürri, *Cevheretü fi Neseb*, II, 88.

⁶⁷⁶ İbn Hişam, *es-Sire*, II, 125; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 378; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, VI, 352-354; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, XI, 414; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 313; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 308; Makdisi, *Bed'u ve't-Tarih*, V, 117; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, VI, 290; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 363; Cevad Ali, *Mufasssal*, XIV, 148; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, IV, 289; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 294; Zehebî, *Tezkiret'ül-Huffaz*, I, 37; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 275.

⁶⁷⁷ Vâkıdî, *Megâzî*, III, 897; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, IV, 108.

⁶⁷⁸ Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, II, 608; İbn Kesir, *el-Bidaye*, I, 395.

⁶⁷⁹ İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 363.

⁶⁸⁰ Makrizi, *İmtau'l-Esma*, VI, 352; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 110; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, IX, 361; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 294-295; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 275.

⁶⁸¹ Sibt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, IX, 456.

⁶⁸² İbn Kesir, *el-Bidaye*, III, 272.

biyesi altında yetişmiş olması kedisine Bahreyn bölgesinin vergi memurluğu görevinin verilmesinde en önemli etkenlerden biri oldu.⁶⁸³ Zira Hz. Ebû Bekir, Enes'i Bahreyn'e vergi tahsildarı olarak göndermeyi düşündüğünde, durumu Hz. Ömer ile istişare etti. Hz. Ömer onun genç olduğunu ama gençliğinin bu göreve getirilmesinde herhangi bir engel oluşturmayacağını söyledi ve bu atamayı destekledi.⁶⁸⁴

Hz. Ebû Bekir döneminde olduğu gibi Hz. Ömer döneminde de devlete ve İslam toplumu yararına çalışmalarını sürdüren Enes, bu amaçla Basra bölgesinde namazları kıldırdı. Hadis ve fıkıh dersleri verdi.⁶⁸⁵ Bir müddet Dimeşk'te bulunduktan sonra Basra'ya yerleşti.⁶⁸⁶ Abdullah b. Zübeyr zamanında bir süre Basra valiliği de yaptı. Fars bölgelerindeki savaflara katıldı ve Tüster'in fethinde bulundu. Bu savaşta esir alınan Tüster valisi Hürmüz'ü Hz. Ömer'e bizzat götürdü.⁶⁸⁷ Yüz yıldan fazla yaşamış⁶⁸⁸ olan Enes b. Malik Emeviler devrinde Haccac'ın zulmüne uğradı ve Abdülmelik b. Mervan'a durumu bildiren bir mektup yazdı.⁶⁸⁹ Hicri 91 veya 93 yılında Basra'da vefat etti.⁶⁹⁰

2.3. Hz. Ebû Bekir'in Zekât Konusunda Enes b. Malik'e Yazdığı Emirname

Hz. Ebû Bekir halife olunca Enes b. Malik'i Bahreyn'e gönderdi. Halife ona zekât konusunda bir mektup yazarak Hz. Peygamber'in mührü ile mühürledi. Mektubun metni şöyledir;

“Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adıyla

⁶⁸³ Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 121; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, VI, 293; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 278; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, I, 378.

⁶⁸⁴ Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, VI, 293; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 420; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 278; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, I, 378.

⁶⁸⁵ Taberî, *Tarih*, V, 528; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 236; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, VI, 294.

⁶⁸⁶ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 363; Buhari, *Tarihu Kebîr*, II, 27.

⁶⁸⁷ Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 421; Belâzurî, *Ensâb*, VII, 295.

⁶⁸⁸ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 110.

⁶⁸⁹ Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, VI, 294; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, VI, 339; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 421-422; Belâzurî, *Ensâb*, VII, 295.

⁶⁹⁰ İbrahim Canan, “Enes b. Malik”, *DİA*, XI, 235; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, III, 152; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 313; Makdisi, *Bed'u ve't-Tarih*, V, 117; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, VI, 303; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IV, 28; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 363; İbn Hibban, *Sikat*, III, 4; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 295; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 277.

Bu, Allah'ın Resulullah'a emrettiği, Resulullah'ın Müslümanlara farz kıldığı zekât tarifesidir. Bu, müminlerden kimden tam istenirse, bunu ödesin. Daha fazla istenirse, vermesin.

Yirmi dört deve ve daha azında, zekât koyun olarak ödenir. Her beşte, bir koyun vardır. Yirmi beşi bulunca, otuz beşe kadar, dişi bir bintu mehad vardır. İçlerinde bintu mehad yoksa erkek ibni lebûn vardır. Otuz altıyı bulursa, kırk beşe kadar ibni lebûn vardır. Kırk altıyı bulursa, altmışa kadar doğum yapabilecek bir hıkka vardır. Altmış biri bulursa yetmiş beşe kadar, ceza'a vardır. Yetmiş altıyı bulursa, doksana kadar iki bintu lebûn vardır. Doksan biri bulursa, yüz yirmiye kadar doğum yapabilecek iki hıkka vardır. Yüz yirmiye geçerse, her kırkta bintü lebûn, her ellide bir hıkka vardır. Kimin yalnızca dört devesi varsa, hiçbir şey gerekmez, ancak sahibi isterse ödeyebilir. Develer beşi bulunca, bir koyun vardır.

(Zekât tarifelerinde deve yaşları farklı olursa) Ceza'a ödeyecek olanın Ceza'ası yok da hıkka varsa, bu kabul edilir, yanında imkânı varsa iki koyun veya yirmi dirhem ve Rebîlir. Hıkka ödeyecek olanın hıkka'sı yok da ceza'ası varsa, bu kabul edilir, tahsildar ona yirmi dirhem veya iki koyun verir. Hıkka ödeyecek olanın yalnızca bintu lebûnu varsa, bu kabul edilir, yanında iki koyun veya yirmi dirhem verir. Bintü lebûn ödeyecek olanın hıkka'sı varsa, bu kabul edilir, tahsildar ona yirmi dirhem veya iki koyun geri verir. Bintü lebûn ödeyecek olanın bintü mehadı varsa, bu kabul edilir, yanında yirmi dirhem veya iki koyun verir.

Koyunda, saime olanda zekât ödenir. Kırktan yüz yirmiye kadar bir koyun var. Yüz yirmiden iki yüze kadar, iki koyun var. İki yüzden üç yüze kadar üç koyun ödenir. Üç yüzü geçince, her yüzde bir koyun vardır.

Yaşlı ve kusurlu, zekât olarak ödenemez. Damızlık da ödenemez, ancak tahsildar isterse ödenir. (Ayrıntılar birleştirilemez. Birleşikler, zekât korkusuyla ayrılamaz. Karışık olanlar da herkes payına göre öder.)

Saime koyunlar kırktan bir az olursa, sahibinin isteği dışında zekât ödemez. Gümüşte, yüzde iki buçuk ödenir. Yalnızca yüz doksan mal varsa, sahibinin dışında zekât ödemez”.⁶⁹¹

Mektubu alan Amr, halifeye cevaben şöyle yazdı: “Ben, İşlam’ın oklarından birisiyim. Allah’tan sonra sen bu okları istediğin yere atan ve toplayansın. Bu okların en yamanını, en korkutucusunu ve en faziletlisini araştır, bul ve onları kullan.” Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir, Amr’ı belirlenen güzergâh üzerinden Filistin üzerine göndermeye karar verdi.⁶⁹²

3. Amr b. Âs

Hz. Peygamber Amr b. Âs’ı, Sa’d Huzeym, Uzle ve başkalarının zekâtlarını toplamakla görevlendirerek bölgeye göndermişti. Hz. Ebû Bekir’de şam fetihleri ile ilgilenirken Amr’ı, Allah Resulü’nün tayin etmiş olduğu göreve iade etti. Bu görevlendirme Amr’ın Uman’a gitmesinden önce oldu. Halife, Uman’dan döndükten sonra Amr’ı aynı görevine atayacağına söz vermişti. Çünkü bu atamayı Allah Resulü istiyordu. Bu atama ile birlikte Hz. Peygamber’in vermiş olduğu söz yerine getirilmiş oluyordu. Hz. Ebû Bekir, şam konusunu iyice düşünüp fetih kararı alınca Amr’a bir mektup yazdı. O mektupta halife şöyle diyordu; “ben, seni daha önce Resulüllah’ın görevlendirip söz vermiş olduğu işe, Resulüllah’ın sözünü yerine getirmek için iade etmiştim. Sen de bu görevin başına getirilmiş bulunuyorsun. Ben şimdi seni, senin için hem dünya da hem de ahirette faydalı olacak bir işe görevlendirmek istiyorum. Ancak şuandaki görevinin senin için daha verimli olması müstesna.”

4. Zibrikan b. Bedr

Zibrikân b. Bedr b. İmruülkays b. Halef b. Behdele b. Avf b. Ka’b b. Sa’d b. Zeyd Menat b. Temim b. Mürre et-Temimi es-Sa’di.⁶⁹³

⁶⁹¹ Muhammed Hamidullah, *el-Vesaiku’s-Siyasiyye*, terc. Vecdi Akyüz, Kitabevi yayınları, 221-222, t.y

⁶⁹² İbnü’l-Esir, *el-Kâmil*, II, 249-250.

⁶⁹³ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 302; Taberî, *Tarih*, XI, 541; İbn Sa’d, *Tabakât*, VII, 26; İbn Hibban, *Sikat*, III, 142; İbn Abdilber, *el-İsti’âb*, II, 560; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe*

Hz. Peygamber tarafından kendi kabilesinin kolları olan Riba, Afv ve el-Ebna kabilelerine zekât memuru olarak atanmıştı.⁶⁹⁴ Hz. Ebû Bekir döneminde de kabilesinin zekâtlarını Medine'ye getirme görevini üstlendi.⁶⁹⁵ Zibrikân, Arapların irtidat edip zekât vermeyi reddettiği bir dönemde İslam üzere sabit kaldı⁶⁹⁶ ve Temimoğulları'nın kollarından olan, Dabbe b. Ud b. Dabiğ, Adiy, Teym, Ukl, Sevr, Abd Menat b. Udoğulları'ndan oluşan er-Ribablıların ve Avf ile Ebnaoğullarından topladığı zekâtları Medine'ye teslim etti.⁶⁹⁷

5. Adiy b. Hatim et-Tâi

Ebû Tarîf Adiy b. Hatim b. Abdillâh el-Hazrec b. İmru'ülkays b. Adiy b. Ahzem b. Ebî Ahzem et-Tai.⁶⁹⁸ Tay kabilesinin reisi olan Adiy, Müslüman olmadan önce Hristiyan olarak yaşıyordu.⁶⁹⁹ Hz. Peygamber bu kabileyi İslam'a davet etmek üzere Hz. Ali komutasında bir ordu gönderince Müslüman olmaya yanaşmadı ve İslam ordusu ile mukavemet edemeyince de ailesi ile birlikte Suriye bölgesine kaçmıştı.⁷⁰⁰

İslam ordusu Tay Kabilesi'ne mensup birçok Hristiyan'la birlikte Adiy b. Hatim'in kız kardeşi Saffane'yi de esir olarak aldı. Saffane Medine'ye gelince Hz. Peygamber'in huzurunda Müslüman olduğunu ilan

II, 303; Safedi, *el-Vaḡi bi'l-Vefeyât*, XIV, 117; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 454; Zirikli, *A'lam*, III, 41.

⁶⁹⁴İbn Hişâm, *es-Sire*, II, 600; Süheyli, *Ravdü'l-Ünüf*, VII, 499; Himyeri, *el-İktifa*, II, 29-92; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 252; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, II, 101; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 98; İbni Habib, *Muhabber*, I, 126; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 302; Taberî, *Tarih*, III, 267; Taberî, *Tarih*, XI, 541; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 77; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 165; İbn Haldun, *Tarih*, II, 498; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 26; İbn Hibban, *Sikat*, III, 142; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 560; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* II, 303; Safedi, *el-Vaḡi bi'l-Vefeyât*, XIV, 117; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 454; Zirikli, *A'lam*, III, 41; Belâzurî, *Ensâb*, XII, 264.

⁶⁹⁵İbn Hibban, *Siyeru'n-Nebeviyye*, II, 429; Himyeri, *el-İktifa*, II, 94-95; Vâkıdî, *Ridde*, I, 68-69; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 302; Taberî, *Tarih*, XI, 541; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 77; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 26; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* II, 303; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 454; Belâzurî, *Ensâb*, XII, 264; Yakut el-Hamevi, *Mecma'ul-Buldan*, IV, 82.

⁶⁹⁶Taberî, *Tarih*, III, 305; XI, 541; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 26.

⁶⁹⁷İbn Hibban, *Sikat*, III, 142.

⁶⁹⁸İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 99; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 127; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1057; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XL, 66; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* IV, 7; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 388.

⁶⁹⁹İbn Hişâm, *es-Sire*, II, 578; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, VI, 75; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VII, 221; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* IV, 7; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 388.

⁷⁰⁰Ali yardım, *“Adi b. Hatim et-Tai”*, *DİA*, I, 380; İbn Hişâm, *es-Sire*, II, 578-579; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 151; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 244; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* IV, 7; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 388.

etti. Hz. Peygamber de onu serbest bırakıp elbise, yiyecek, at ve harçlık vererek güzel muamelede bulundu.⁷⁰¹ Daha sonra da abisi Adiy'in yanına gönderdi. Adiy, kız kardeşine yapılan bu muameleden hoşnut kaldı ve bir heyetle birlikte Medine'ye gelerek Müslüman oldu.⁷⁰²

Müslüman olduktan sonra da kabilesinin reisliğini devam ettirdi. Adiy'in üstün gayretleri neticesinde Hristiyan olan kabilesinin tamamı İslam'ı kabul etti. Bu başarısından sonra Hz. Peygamber tarafından iki müttelik kabile olan Tayy ve Esed kabilelerine zekât memuru olarak gönderildi. Kabilesinin zekâtlarını Medine'ye tam ve eksiksiz göndererek görevini yerine getirdi.⁷⁰³

Hz. Ebû Bekir'in hilafeti döneminde ridde hadiseleri baş gösterince birçok kabile zekât vermekten vazgeçmiş ve mevcut otoriteye başkaldırmıştı. Bunun üzerine halife, Adiy'i kavmine gönderdi ve Tüleyha'ya uymamaları konusunda onları uyarmasını ve bu duruma engel olmasını istedi. Halife daha sonra Halid b. Velid'i bölgeye göndererek Adiy'in, Halid'le birlikte ridde savaşlarında yer almasını istedi.⁷⁰⁴ Orduya katılarak Halid'le birlikte ordunun sağ kanadını kumanda etti.⁷⁰⁵ Adiy b. Hatim, bu dönemde kabilesinin başında sağlam iradesi ile durdu ve onların dinden dönmesine müsaade etmedi. Ridde hadiselerinin yaşandığı ve kabilelerin zekât vermeyi reddettiği bir dönemde dahi vergilerini Medine'ye tam ve eksiksiz olarak göndererek sadakatini kanıtladı.⁷⁰⁶

⁷⁰¹ İbn Hişam, *es-Sire*, II, 579; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 357; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 152; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* IV, 7.

⁷⁰² İbn İshak, *es-Sire*, I, 287-288; İbn Hişam, *es-Sire*, II, 580; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VII, 221; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* IV, 7.

⁷⁰³ Halife b. Hayyât, I, 125; İbn Hişam, *es-Sire*, II, 600; İbn Hibban, *Siyeru'n-Nebeviyye*, I, 410; İbn Hibban, *Siyeru'n-Nebeviyye*, II, 501; Süheyli, *Ravdü'l-Ünüf*, VII, 499; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, II, 101; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 98; Taberî, *Tarih*, III, 147; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 77; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 165; İbn Haldun, *Tarih*, II, 482; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VII, 221; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 388; Mevlana Şibli Numani, I-II, 431.

⁷⁰⁴ İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 349.

⁷⁰⁵ Vâkıdî, *Ridde* I, 89; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 204.

⁷⁰⁶ İbn Hibban, *Siyeru'n-Nebeviyye*, II, 429; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 345; İbn Hibban, *Sikat*, I, 164; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1057; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* IV, 7; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 388.

6. Safvan b. Safvan

Safvan b. Safvan b. Useyd et-Temimi.⁷⁰⁷ Hicretten sonra Harîs b. Ebî Hale'yi öldürerek bu uğurda can alan ilk kişi oldu.⁷⁰⁸ Hz. Peygamber tarafından Beni Amr ve Safvan'a zekât amili olarak tayin edildi.⁷⁰⁹ Hz. Ebû Bekir'in halifeliği döneminde ridde hadiselerine katılmadı ve kabilesinin zekâtını Medine'ye getirdi. Safvan, Amiroğullarından topladığı zekâtı Hz. Ebû Bekir'e teslim ederek görevini yerine getirdi.⁷¹⁰

7. Nevfel ed-Düeli

Nevfel b. Muaviye ed-Düeli.⁷¹¹ Müşriklerle birlikte Bedir, Uhud ve Hendek Savaşlarına katılmış olan Nevfel, Mekke'nin fethinden önce Müslüman olarak başta Mekke fethi olmak üzere Huneyn ve Taif gazvelerinde yer almış,⁷¹² Beni Bekr Kabilesi'nin başkanlığını ve komutanlığını yapmıştı. Fakat bu başkanlık görevi Beni Bekr Kabilesi'nin tamamını kapsamıyor, sadece kendisine biat eden bir grup için söz konusu oluyordu.⁷¹³ Allah Resulü Taif'in fethi sırasında onunla istişare ederek bu konudaki görüşünü sormuştu. O, bu durumu yuvadaki tilkiye benzeterek, onu yakalarsan eline almış olursun, onu bırakırsan hiçbir zarar vermiş olmazsın dedi. Bunun üzerine Allah Resulü Hz. Ömer'i çağırarak yola çıkılmasını emretti.⁷¹⁴ Hz. Peygamber tarafından Gatafanlıların Fezare koluna maliye görevlisi olarak gönderildi ve Hz. Ebû Bekir döneminde de görevini sürdürdü.⁷¹⁵ Kırk yıl müşrik kırk yıl

⁷⁰⁷ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 26; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 352.

⁷⁰⁸ Belâzurî, *Ensâb*, XIII, 87.

⁷⁰⁹ Cevad Ali, *Mufasssal*, VII, 206; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 26; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 352; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 42; Mevlana Şibli Numani, I-II, 431.

⁷¹⁰ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 209; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 352; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 42.

⁷¹¹ Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, V, 262; Taberî, *Tarih*, XI, 535.

⁷¹² Taberî, *Tarih*, XI, 535; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, V, 262.

⁷¹³ Vâkıdî, *Megâzî*, II, 738; İbn Hişam, *es-Sire*, II, 390; Süheyli, *Ravdü'l-Unüf*, VII, 192; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 77; Taberî, *Tarih*, III, 44; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, IV, 65.

⁷¹⁴ Vâkıdî, *Megâzî*, III, 937; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 251; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, XIV, 23; Yusuf es-Salihi, *Sebîlü'l-Hüda*, V, 387; Taberî, *Tarih*, III, 84; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, II, 598; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, IV, 124; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 120; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 142.

⁷¹⁵ Himyeri, *İktifa*, II, 92; Taberî, *Tarih*, III, 241-242.

da Müslüman olarak yaşadığı rivayet edilen Nevfel, Yezid b. Ebî Süfyan'ın hilafeti döneminde Medine'de vefat etti.⁷¹⁶

8. Ziyad b. Lebîd

Ziyad, Kinde Kabilesi'nin bir kolu olan Amr b. Muaviyeoğullarının zekâtlarını toplama görevini üstlendi. Onların yanına vardığında zekât almak için önce Şeytan b. Hucr'un yanına gitti. Ondan zekât olarak genç bir dişi deve aldı. Fakat daha sonra devenin Şeytan'ın kardeşi Adda b. Hucr'a ait olduğu anlaşıldı. Şeytan onu kendi devesi zannederek vermişti. Adda devesini tanıyarak geri istedi. Şeytan, Ziyad'a deveyi bırakmasını onun yerine başka bir deve almasını söyledi. Ziyad bu teklifi kabul etmedi ve işaretlenen devenin geri verilemeyeceğini savundu. Tartışmanın uzaması üzerine Ziyad iki kardeşi küfür ve İslam'dan uzaklaşmakla itham etti ve devenin artık Allah'ın hakkı olduğu söyledi. İki kardeş ise deveyi almak hususunda ısrarcı davranarak kendi kabilelerine feryat etmeye ve kendilerine zulmedildiğini dillendirmeye başladı. Nihayet Harîse b. Süreka oraya geldi ve Ziyad'a deveyi geri verip başka bir deve alması tavsiyesinde bulunarak deveyi bağı olduğu ipten kurtardı. Ziyad ise Hadramut ve Sekunlu bazı gençlere emir vererek Harîse'yi tutuklattı ve deveyi geri aldı.

Kindeliler ve Ziyad taraftarları karşı karşıya geldi. Ziyad Muaviyeoğullarına silahlarını bırakmalarını emretti ise de karşılık bulamadı. Daha sonra Muaviyeoğulları toptan bir karar alarak zekâtı vermemek konusunda söz birliğine vardılar. Fakat kabile içerisinde bulunan Şurahbil b. es-Sıbt ve onun oğlu Muaviyeoğullarını bu yaptıklarından vazgeçirmeye çalıştı. Fakat başarılı olmadılar. Daha sonra Şurahbil b. es-Sıbt ve Abis'in oğlu İmruülkays Muaviyeoğullarından ayrılarak Ziyad'ın yanına geldiler. Ona bazı tavsiyelerde bulunan bu kişiler saldırı için en uygun zamanın gece vakti olduğunu söylediler. Onların fikrine sıcak bakan Ziyad gece ani bir baskınla Muaviyeoğullarını yenilgiye uğrattı ve birçok ganimet elde etti.⁷¹⁷

⁷¹⁶ Taberî, *Tarih*, XI, 535; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, V, 262-263.

⁷¹⁷ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 230-231; M. Salih Arı, 142; Mevlâna Şibli Numani, I-II, 431.

9. Harice b. Hısn

Harice b. Hısn b. Huzeyfe b. Bedr b. Amr Ceviye b. Luzan b. Sa'lebe b. Adiy b. Fezare, Ebû İsmail el-Fezari.⁷¹⁸ Uyeyne b. Hısn'ın kardeşidir. Küfe'deki Esma b. Harice'nin babasıdır.⁷¹⁹ Zeyd b. Harise yanına Hz. Peygamber'in ashabından bazı kişileri de alarak ticaret yapmak için Şam istikametine gitti. Vadi'l-Kura'ya geldiklerinde Beni Fezare Kabilesi'nden bir grup kervana saldırdı ve kervan sahiplerini döverek mallarına el koydular. Bunun üzerine Medine'ye dönen Zeyd, durumu Hz. Peygamber'e bildirdi. Allah Resulü bir müfreze hazırladı ve Fezare Kabilesi'nin üzerine gönderdi. Bu savaşta Fatıma bnt. Rabia b. Bedr ve oğlu Harice bnt. Malik b. Huzeyfe b. Bedr esir alındı.⁷²⁰

Harice b. Hısn bir grupla birlikte Allah Resulü Tebuk'ten döndüğü sırada geldiler. Ona kuraklık ve kıtlıktan şikâyet ettiler ve Hz. Peygamber'e, "Rabbine bizim için yalvar" dediler. Bunun üzerine Allah Resulü, "Allah'ım bize yağmur ver." diye duada bulundu. Bu duanın ardından heyettekiler Müslüman olup yurtlarına döndüler.⁷²¹ Harice b. Hısn, Hür b. Kays b. Hısn ve Uyeyne b. Hısn, Huneyn ve Taif savaşlarına katıldılar ve Müellefe-i Kulûb olarak muamele gördüler. Hatta bir seferinde Hz. Peygamber'in huzuruna izin almadan ve edep kurallarını çiğneyerek girmelerine rağmen Allah Resulü onların bu hareketine sabır göstererek kalplerini İslam'a alıştırmak istedi.⁷²²

Halid b. Velid, Beni Esed ile yaptığı savaşı bitirdikten sonra Hz. Ebû Bekir'in yanına geldi. Hz. Ebû Bekir şöyle söyledi. "Ya boyun eğip silmi kabul edin. Ya da silip süpüren savaşa razı olun!" Halifenin bu sözlerinin ardından Harice b. Hısn ona şöyle söyledi; "Harbi biliyoruz, silm dediğiniz şey nedir. Hz. Ebû Bekir ona silmin ne olduğunu anlattığında o; "Ey Resulüllah'ın halifesi, barışa razı olduk..." dedi.⁷²³

⁷¹⁸ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 107; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 189.

⁷¹⁹ İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 189; Kastalani, *Mevahibü-Leduniyye*, V, 592.

⁷²⁰ Cevad Ali, *Mufasssal*, VII, 255; Belâzurî, *Futuh*, I, 10-11.

⁷²¹ İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 189; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 107; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 226; İbn Hibban, *Siyeru'n-Nebeviyye*, I, 383-385; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 311; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, V, 129; Kastalani, *Mevahibü-Leduniyye*, V, 592; Taberî, *Tarih*, III, 122; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 155; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 103; Cevad Ali, *Mufasssal*, VII, 254.

⁷²² Cevad Ali, *Mufasssal*, VII, 254.

⁷²³ İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 190.

Harice b. Hısn, Hz. Ebû Bekir'e itaat ederek topladığı zekât mallarını Medine'ye gönderenlerden biridir. Nevfel b. Muaviye ed-Düeli ile karşılaşınca ondan zekât mallarını geri isteyerek aldığı malları sahiplerine geri vermişse de daha sonra "Harice, bundan sonra tövbe etti" diyerek zekâtları Medine'ye teslim etti.⁷²⁴

10. Ferve b. Museyk

Ferve b. Müseyk b. Haris b. Seleme b. Zevid b. Malik b. Münebbih b. Guteyf b. Abdullah b. Naciye b. Murad el-Muradi el-Gutayfi.⁷²⁵ Aslen Yemen'li olan Ferve, Kufe'de ikamet etti.⁷²⁶ Kinde melikinden ayrılarak kabilesinden bir heyetle birlikte Hz. Peygamber'in huzuruna geldi ve Müslüman olduğunu bildirdi.⁷²⁷ Bunun üzerine Allah Resulü onu Murad, Zebîd Mezhiç ve onların yurdunda bulunan Eslem gibi diğer Müslüman kabilelerin zekâtlarını toplamak üzere Halid b. Saîd'le birlikte gönderdi.⁷²⁸ Hz. Peygamber'in vefatından sonra bölgenin ileri gelenlerinden Amr b. Madikerb ve ona uyanlar irtidat etmişlerse de Ferve dininde sabit kaldı ve irtidat hadiselerinin bastırılması için gönderilen Muhacir b. Ebî Ümeyye'nin ordusuna ka-

⁷²⁴ İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 189; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 204-208; Taberî, *Tarih*, III, 242-244.

⁷²⁵ İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 281; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, VIII, 265; Yusuf b. Abdurrahman, *Tehzibü'l-Kemal*, XXIII, 174-175; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 343; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1261; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 136; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 57; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 298; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, II, 98.

⁷²⁶ İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 281; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, VIII, 265; Yusuf b. Abdurrahman, *Tehzibü'l-Kemal*, XXIII, 174; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 343; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1261; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 136.

⁷²⁷ Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 189; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 281; Yusuf b. Abdurrahman, *Tehzibü'l-Kemal*, XXIII, 174; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1261; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 247, VI, 57; İbn İshak, *es-Sire*, II, 581-582; Beyhaki, *Delailü'n-Nübüvve*, V, 368; Süheyli, *Ravdü'l-Unüf*, VII, 479; Himyeri, *İktifa*, I, 596; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 298; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, II, 98; Yusuf es-Salihi, *Sebîlü'l-Hüda*, VI, 392; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 93; Taberî, *Tarih*, III, 143; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 160; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, II, 689; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 83.

⁷²⁸ Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 189; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 343; İbn Hibban, *Sikat*, II, 118; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 247, VI, 57; İbn Hibban, *Siyeru'n-Nebeviyye*, I, 387; İbn Hazm, *Cevami'u-Sire*, I, 207; Beyhaki, *Delailü'n-Nübüvve*, V, 368; Himyeri, *İktifa*, I, 597; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 298; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, II, 98; Yusuf es-Salihi, *Sebîlü'l-Hüda*, VI, 393; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 162, 229; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, II, 689; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 83; İbn Haldun, *Tarih*, II, 475, 492; Cevad Ali, *Mufasssal*, VII, 188, VIII, 47; Üçok Bahriye, *Ridde*, AÜİFD, VII, 100, 1958-1959.

tıldı.⁷²⁹ Hz. Ömer döneminde de görevine devam ederek Mezhiç Kabilesi'nin zekâtlarını topladı.⁷³⁰

11. Kays b. Asım el-Minkarî

Kays b. Asım b. Sinan b. Minkar b. Halid b. Ubeyd b. Mukais'dır. Harîs b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Zeyd Menat b. Temim et-Temimi el-Minkari.⁷³¹ Beni Sa'd b. Zeyd Menat'ın anlaşmalısıdır. Annesi Ümmü Esfer bnt. Halife'dir.⁷³² Kays kabilesinin ulu kişilerinden biri olarak bilinir. Cahiliye devrinde şarabı yasaklamış⁷³³ ve Temim heyeti ile birlikte Allah Resulü'ne gelerek Müslüman olmuştur. Allah Resulü onun hakkında; "Bu Veber halkının ulusudur" buyurmuştu.⁷³⁴ Akıllı ve hilm sahibi olduğu bilinmektedir. Kays, Hz. Peygamber tarafından Beni Sa'd b. Zeyd Menat b. Temim kabilesinin zekâtlarını toplamakla görevlendirildi.⁷³⁵ Ayrıca Mukais, Esed, Gatafan ve Atarid'in zekâtlarını toplama vazifesini üstlendi.⁷³⁶ Hz. Ebû Bekir, A'la b. Hadramî'yi Bahreyn mürtedleri ile savaşmak için gönderdiğinde Hanifeoğullarından Sumame b. Usal Müslümanlarla birlikte ona katıldı. Sumame gibi Kays b. Asım el-Minkari'de A'la b. Hadramî'nin ordusundaki yerini aldı ve Hz. Peygamber'in vefatından sonra etrafına dağıtmış olduğu zekâtın bedelini ordu komutanı A'la b. Hadramî'ye verdi.⁷³⁷

12. Velid b. Ukbe

Velid b. Ukbe b. Ebû Muayt Eban b. Ebû Amr Zekvan b. Ümeyye b. Abdi Şems b. Abdi Menaf el-Emevi.⁷³⁸ Hz. Osman'ın anne bir kardeşidir. Anneleri Erva bnt. Abdülmuttalib'dir. Künyesi Ebû

⁷²⁹İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 281; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XLVI, 373-375; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 57-58; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 300-301; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, XIV, 225; Belâzuri, *Futuh*, I, 110; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 197, 229-230; Cevad Ali, *Mufasssal*, VII, 188-190, VIII, 47-49.

⁷³⁰İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, VIII, 265.

⁷³¹Makdisi, *el-Bed ve't-Tarih*, V, 109; İbn Naim, *Marifet'ü Sahabe*, IV, 2302; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* IV, 411.

⁷³²İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* IV, 411.

⁷³³İbn Kesir, *el-Bidaye*, VIII, 35; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* IV, 411.

⁷³⁴Makdisi, *el-Bed ve't-Tarih*, V, 109; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* IV, 411.

⁷³⁵İbn Hazm, *Cevami'u-Sire*, I, 21; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, I, 81.

⁷³⁶Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 98; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* I, 579.

⁷³⁷Vâkıdî, *Ridde*, I, 157-158; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 222; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 55.

⁷³⁸Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 663; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 427; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XXVII, 276.

Vehb'dir.⁷³⁹ Velid'in babası Ukbe, İslam'a karşı en katılardan biriydi. Hz. Peygamber'e eziyet ediyordu. Bedir günü savaş bittikten sonra işkence ile öldürüldü.⁷⁴⁰ Velid ve kardeşi Umare ise Mekke'nin fethi günü Müslüman oldular.⁷⁴¹ Daha sonra Hz. Peygamber tarafından Beni Müstalik'e zekât görevlisi⁷⁴² olarak gönderilen Velid, çok geçmeden geri döndü ve onların dinden döndüklerini ve bu yüzden zekât vermediklerini bildirdi.⁷⁴³ Bunun üzerine Allah Resulü, Halid b. Velid'i bölgeye gönderdi. Halid onların Müslüman olduğu haberi ile gelince Velid hakkında Hucurat suresinin 6. Ayeti nazil oldu.⁷⁴⁴ Müstalikoğulları dinden dönmemişti. Zekât memuru Velid b. Ukbe'yi karşılamak için silahlarını kuşanmışlardı. Velid ise bu durumdan şüphelenerek kendisini öldürecekleri hissine kapılmış ve Allah Resulü'ne gelerek onların dinden döndüğünü haber vermişti.⁷⁴⁵

Velid b. Ukbe, Kudaa kabilesinin bazı kesimlerinin zekâtlarını toplamakla görevlendirildi.⁷⁴⁶ Hz. Ebû Bekir daha sonra onu küçük birliklerin başında Irak bölgesine gönderdi.⁷⁴⁷ Burada Mezar ve Aynuttemr gibi önemli bölgelerin fethine katıldı. Halife, Velid'e bir mektup yazarak Araplardan asker toplamasını istedi. Velid emri yerine getirdi ve Arapları bir araya topladı. Halife, Velid'le birlikte Amr b. Âs'a da aynı mektubu gönderdi. Daha sonra gelen emir doğrultusunda Amr, belirlenen yol üzerinden Filistin'e hareket etti. Velid ise aynı emir doğ-

⁷³⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 101; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LXIII, 218; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gabe*, V, 420; Yusuf b. Abdurrahman, *Tehzibü'l-Kemal*, XXXI, 53; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 481; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, XI, 142.

⁷⁴⁰ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, VI, 4; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 481.

⁷⁴¹ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, VI, 4; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1552; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 427; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XXVII, 276.

⁷⁴² İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 353; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 98; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 357; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, VI, 4; İbn Haldun, *Tarih*, II, 515; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, I, 149; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1553; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gabe*, V, 420; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 481; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, XI, 142.

⁷⁴³ Vâkıdî, *Megâzî*, III, 980; İbn Hişam, *es-Sire*, II, 296; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LXIII, 230.

⁷⁴⁴ İbn Hişam, *es-Sire*, II, 296; İbnü'l-Ber, *ed-Dürer*, I, 191; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 133; Makrizi, *İmta'ul-Esma*, II, 42, XIII, 217; Kastalani, *Mevahibü-Leduniyye*, I, 412; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1553.

⁷⁴⁵ Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 219; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 358; İbn Haldun, *Tarih*, II, 446.

⁷⁴⁶ Taberî, *Tarih*, III, 390; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, VI, 4; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 5.

⁷⁴⁷ İbn Miskeveyh, *Tecaribu'l-Ümem*, I, 289.

rultusunda Ürdün üzerine harekete geçti.⁷⁴⁸ Halife, yol üzerindeki bazı kimseleri de Velid'e yardımcı olması için göndermişti. Hz. Ebû Bekir Şam fetihleri için oluşturduğu sancaklardan birini Velid b. Ukbe'ye verdi. Fakat o yola çıkmadan önce onu bu görevden azlederek onun bölgesini Yezid b. Ebû Süfyana devretti.⁷⁴⁹ Hz. Ömer döneminde başında bulunduğu birlikle beraber Şam orduları komutanı Ebû Ubeyde b. Cerrah'ın ordusuna katıldı. Şam'a geçtikten sonra Kınnesrin ve el-Cezire'nin fethedilmesini sağlayan komutanlardan biri oldu.⁷⁵⁰ Rabi'a ve Beni Tağlib kabilelerine geçici süre ile zekât amili olarak gönderildi.⁷⁵¹

Hz. Osman'ın hilafetine kadar onun himayesi altında bulundu. Hz. Osman, Sa'd b. Ebî Vakkas'ı azlettikten sonra Velid b. Ukbe'yi Ku-fe valiliğine atadı.⁷⁵² Bu dönemde Azerbaycan ve Ermenistan'ın yeniden fethi için gönderilen ordunun komutanlığını yaparak bu bölgelerin fethedilmesinde önemli katkı sağladı.⁷⁵³ Velid, ayrıca Beni Kelb kabile-sine zekât amili olarak atandı.⁷⁵⁴ Valiliği sırasında sarhoş halde dört rekât sabah namazı kıldırır⁷⁵⁵ Velid, görevinden azledildi.⁷⁵⁶ Bundan

⁷⁴⁸ İbn Miskeveyh, *Tecaribu'l-Ümem*, I, 289; İbn Haldun, *Tarih*, II, 515.

⁷⁴⁹ Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 87.

⁷⁵⁰ Taberî, *Tarih*, IV, 273; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 224; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 355,477; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 315; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 170; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 245.

⁷⁵¹ Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 427; Zirikli, *A'lam*, VIII, 122; Belâzurî, *Ensâb*, V, 518.

⁷⁵² İbn Hibban, *Siyeru'n-Nebeviyye*, II, 501; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 157; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 242; Belâzurî, *Futuh*, I, 275; İbn Kuteybe, *Ahbaru Tval*, I, 139; Taberî, *Tarih*, IV, 251; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 406,456; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 309; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 168,169; İbn Haldun, *Tarih*, II, 571; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1555; Safedi, *el-Vaî bi'l-Vefeyât*, XXVII, 276; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, XI, 142; Yakut el-Hamevi, *Mecma'ul-Buldan*, I, 129.

⁷⁵³ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 160, Belâzurî, *Futuh*, I, 319; Taberî, *Tarih*, IV, 246, Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 309.

⁷⁵⁴ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 365 (Muntazam'da küleyb şeklinde geçiyor): Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 451.

⁷⁵⁵ Fesevi, *el-Marif ve Tarih*, II, 552; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 667; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1555; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 481.

⁷⁵⁶ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 163, 178; Taberî, *Tarih*, IV, 271; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 7; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 477; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 329; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 174; İbn Haldun, *Tarih*, II, 589; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 462; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 101; *Üsdü'l-Ğabe*, İbnü'l-Esir, V, 420, 1994; Safedi, *el-Vaî bi'l-Vefeyât*, XV, 143; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 482; Belâzurî, *Ensâb*, V, 528.

sonra herhangi bir görevde bulunmayarak Muaviye b. Ebî Süfyan'ın hilafeti döneminde vefat etti.⁷⁵⁷

13. Et b. Ebi Et

Et b. Ebî Et, Beni Sa'd b. Bekir Kabilesi'nin üyelerinden biridir.⁷⁵⁸ Irak'ta bulunan Et nehrine nispet edilmektedir. Hz. Ebû Bekir döneminde Halid b. Velid'e arkadaşlık etti. Halid, Hire'yi kontrol altına alınca amillerini çevre bölgelere göndermeye başladı. Bu amaçla yola çıkan Et, Durkustan'a gönderilerek buranın Haracını toplamakla görevlendirildi.⁷⁵⁹

⁷⁵⁷ İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 666-668; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 101; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1556.

⁷⁵⁸ İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 349; Yakut Hamevi onun, Sa'd b. Zeyd b. Menat b. Temim'den olduğunu rivayet etmektedir. Bkz. Yakut Hamevi, *Mecma'ul-Buldan*, V, 317.

⁷⁵⁹ İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 349; Yakut Hamevi, *Mecma'ul-Buldan*, V, 317.

— ÜÇÜNCÜ BÖLÜM —
ASKERÎ BÜROKRASÎ

İslam medeniyetinde barışı tesis etme ve halkın can ve mal güvenliğini sağlama devletin var olma gerekçelerinden biri olarak kabul edilirken tehditlerin yok edilmesi ve zulümlerin ortadan kaldırılması amacıyla yapılan savaşlar da kaçınılmaz bir olgudur.⁷⁶⁰ Gerek İslam dinin çeşitli bölgelere yayılması gerekse insanların can ve mal varlıklarının korunması hususunda İslam ordusuna çok büyük görevler düşmektedir.⁷⁶¹ Bu nedenle askeri teşkilatlar İslam devletleri için üzerinde en fazla durulan müesseselerin başında gelmektedir. Fetihleri yönlendiren ve fethettiği bölgenin yönetimini üstlenen komutanlar ve bu komutanların doğru şekilde seçimi başarıyı doğrudan etkileyen unsurların başında gelmektedir. Bu nedenle devlete hizmet etmiş komutanların tespiti ve görevdeki başarıları ayrıca önemlidir. Bu bilgilerin tespiti için ele alınan bu bölümde komutanlar, sancaktarlar, ulaklar, öncü kuvvet komutanları, yardımcı kuvvet komutanları, komutan vekilleri ve istihbarat elemanlarına değinilerek Hz. Ebû Bekir'in fetihlerdeki başarısının altında yatan unsurlara temas edilecektir.

⁷⁶⁰ İbrahim Sarıçam ve Seyfettin Erşahin, *İslam Medeniyeti Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2016, 104;

⁷⁶¹ Ahmet Güzel, *Hulefa-i Raşidin Döneminde İdari Yapı*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, 2011, 114-115.

A. Komutanlar

Kıyâde, “kade” kelimesinin mastar halidir. Ordunun başına geçerek yönetti anlamında “Kâde’l-Ceyşü Kıyâdeten” şeklinde kullanılmaktadır. Kıyâde terim olarak askerlerin üzerine hâkimiyet kuran, itaat, güven, saygı ve yardımlaşmayı sağlayan, onları hedeflerine doğru yönlendiren askeri idaredir.⁷⁶² Abdullah er-Reşid İbn Haldun’dan naklen komutanlığın önemine dair şöyle bir açıklama yapmaktadır; “İnsanlar için zorunlu olan toplumsal yaşam tesis edilip, dünyanın imarı sağlandığında insanların hayvani tabiatlarındaki düşmanlık ve zulüm özelliklerinden dolayı, onlar arasındaki düzeni tesis edip koruyacak bir yönetici de kaçınılmaz olacaktır...”⁷⁶³ Hz. Peygamber’de bizzat katılmadığı seferlerde ordunun düzeninin tesis edilmesi için komutan ve yardımcılar tayin eder, komutanın şehadeti üzerine yerine geçecek komutanın kim olacağını belirlerdi. Bu şekilde olası bir kaosun önüne geçerek askeri nizamı en üst düzeyde tutmak ve ordunun başarı şansını arttırmak amaçlanırdı.⁷⁶⁴ Hz. Peygamber’in vefatından sonra hilafet makamına geçen Hz. Ebû Bekir bir yandan ridde ehli ile savaşmış, diğer taraftan da Sâsânî ve Bizans topraklarına fetih orduları göndermiştir. Orduları sevk ve idare etmesi için de komutanlar görevlendirilmiştir. Bu komutanlar fethettikleri bölgelerde aynı zamanda yöneticilik yapmış ve çeşitli kademelerde görevliler tayin etmişlerdir.⁷⁶⁵

1. Üsâme b. Zeyd

Üsâme b. Zeyd b. Harîse b. Şurahîl b. Ka’b b. Abdüluzza b. Yezid b. İmruülkays b. Numan b. Amir b. Abdü Ved b. Kinane b. Avf b. Zeyd el-Lat b. Rafide b. Sevr b. Kilab b. Salebe b. Halvan b. İmran b. Ha’f b. Kuda’a el-Kelbi.⁷⁶⁶ Hicretten sekiz yıl önce Mekke’de doğdu. Babası Zeyd b. Harîse, annesi Hz. Peygamber’in dadısı Ümmü Ey-men’dır.⁷⁶⁷ Resul-i Ekrem, Üsâme’yi küçüklüğünden itibaren çok sevi-

⁷⁶² Abdullah Muhammed er-Reşid, *Önder, Lider, Komutan Hz. Peygamber*, Çev. İzzet Marangozoğlu, Pınar Yayınları, İstanbul, birinci basım Nisan 2010, 21.

⁷⁶³ Abdullah Muhammed er-Reşid, *Önder, Lider, Komutan Hz. Peygamber*, Çev. İzzet Marangozoğlu, Pınar Yayınları, İstanbul, birinci basım Nisan 2010, 21-22.

⁷⁶⁴ Sarıçam İbrahim, *İslam Tarihi*, Grefiker Yayınları, beşinci baskı Ankara, 2016, 166.

⁷⁶⁵ İbrahim Sarıçam ve Seyfettin Erşahin, *İslam Medeniyeti Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2016, 98.

⁷⁶⁶ İbn Hibban, *Sikat*, III, 2; İbn Abdilber, *el-İsti’âb*, I, 75; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, VIII, 46; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe I*, 194.

⁷⁶⁷ İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe I*, 194.

yor ve onu öz torunlarından ayırmıyordu. Hatta bir seferinde Hz. Hasan'ı bir dizine, Üsame'yi diğer dizine oturtarak "Allah'ım! Ben bunları seviyorum, sen de sev" diye dua etmiştir.⁷⁶⁸

Mekke müşriklerinden Hâkim b. Hizam, Hz. Peygamber'e Yemen hükümdarına ait bir elbiseyi hediye etmek istediğinde Allah Resulü müşriklerden hediye kabul etmediği için o elbiseyi satın almış, bir kez giydikten sonra onu Üsame b. Zeyd'e hediye etmişti.

Bir rivayete göre Hz. Peygamber, Üsame hakkında şöyle buyurdu; "şüphesiz Üsame b. Zeyd bana insanların en sevimlisidir. Sizin iyilerinizden olmasını umuyorum. Onun hakkında iyilik tavsiyesinde bulununuz." Hz. Peygamber, Üsame'yi çok sevip değer verdiği için "Resulüllah'ın sevdiği" anlamına gelen "Hibbu Resulullah" ya da "Resulullah'ın sevdiği kişinin oğlu" anlamına gelen "Hibbu'bni'l-Hibb" denilmektedir.⁷⁶⁹

1.1. Hz. Peygamber Dönemindeki Görevleri

Hız. Peygamber ifk hadisesinden sonra Üsame'ye fikrini sormuştu. Üsame, Hz. Aişe'yi överek böyle bir şeyin mümkün olamayacağını bildirdi. Küçüklüğünden itibaren cihada katılmayı arzu eden ve bu arzusunu Uhud Savaşında Hz. Peygamber'e ileten Üsame yaşının küçük olmasından dolayı izin alamadı. Fakat bu durum onu yıldırmadı ve Hendek Savaşı'na katılabilmek için boyunu uzun göstermeye çalışınca Hz. Peygamber onun bu isteğini kırmayarak savaşa katılmasına müsaade etti.

Üsame, babası önderliğinde Mute'ye gönderilen ordunun içinde de yer aldı. O sıralarda henüz on sekiz yaşını doldurmamıştı. Zeyd b. Harîse bu savaşta onun gözleri önünde şehit edildi. Fakat o savaşı bırakmadı. Ca'fer b. Ebî Talip, Abdullah b. Revaha ve Halid b. Velid komutanlığında savaşa devam etti. Üsame daha sonra meydana gelen bütün savaşlara iştirak etti. Birçok seriyyede önemli görevler üstlendi. Huneyn Gazvesi'nde Müslümanlar dağılıp Hz. Peygamber'i yalnız bı-

⁷⁶⁸ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 75; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* I, 194.

⁷⁶⁹ Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 32; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, VIII, 46; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* I, 194.

raktıklarında o birkaç sahabe ile birlikte Hz. Peygamber'e siper olanlardan biri olarak bu savaşta önemli bir görev üstlendi.⁷⁷⁰

Üsame b. Zeyd, Veda Haccı'nda Bilâl-i Habeşi ile birlikte Hz. Peygamber'in yanında bulundu. Bu iki sahabeden biri Hz. Peygamber'in devesinin yularını tutarken bir diğeri elbisesi ile Allah Resulü'ne gölge yapıyor ve onu güneşten koruma görevini ifa ediyorlardı.⁷⁷¹

Galip b. Abdullah komutasında Fedek bölgesi civarında oturan Mürre Kabilesi üzerine gönderilen 200 kişilik seriyyede yer aldı. Bu seriyye de Mürre Kabilesi'nin müttefikleri olan Cuheyne Kabilesi'ne mensup Mirdas b. Nehik'i "Lâ İlahe İllallâh" demesine rağmen can korkusu ile söylediğini düşünerek onu öldürdü. Bu olaydan haberdar olan Hz. Peygamber seriyye dönüşü Üsame'yi yanına çağırıp, "kalbini yarıp da mı baktın" diyerek ona kızınca Üsame yaptığı hatanın farkına vardı ve "keşke daha önce değil de şimdi Müslüman olsaydım" diyerek üzüntüsünü belirtti.⁷⁷²

Hicretin 10. yılında seriyye komutanı olarak ilk defa Vadilkurra tarafına gönderildi. Bu seriyyeden sonra ikinci kez Hz. Peygamber tarafından seriyye komutanı olarak atandı ve Belka (Übna) bölgesine gitmesi emredildi.⁷⁷³

Hz. Peygamber hicri 11. yılın Sefer ayında Suriye bölgesine gönderilmek üzere büyük bir ordu hazırladı.⁷⁷⁴ Bu orduda Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Ebû Ubeyde, Sa'd b. Ebî Vakkas, Saîd b. Zeyd, Katade b. en-Numan ve Seleme b. Eslem gibi önde gelen sahabeler bulunmasına karşın ordu komutanı olarak Üsame b. Zeyd görevlendirildi. Onun bu orduyu komuta etmesine karşı çıkan bazı kişiler; "Peygamber ilk muhacirler üzerine bir çocuğu komutan tayin etti!" diyerek tepkilerini ortaya koydular.⁷⁷⁵

⁷⁷⁰ İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, VIII, 46-56.

⁷⁷¹ İbn Kesir, *el-Bidaye*, III, 370.

⁷⁷² Ali Bakkal, . 192; Taberî, *Tarih*, III, 22; Makdisi, *el-Bed ve't-Tarih*, IV, 228; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 303; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* I, 104; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 252-253, 316; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* I, 194.

⁷⁷³ Makdisi, *el-Bed ve't-Tarih*, IV, 241; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 16; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 241; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VII, 244; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 145; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, II, 3.

⁷⁷⁴ İbni Habib, *Muhabber*, I, 125; İbn Haldun, *Tarih*, II, 483.

⁷⁷⁵ Ali Bakkal, 194; Makdisi, *el-Bed ve't-Tarih*, V, 59-152; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 410; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 242; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 192.

Bu sözleri işiten Hz. Peygamber minbere çıkarak halka şöyle seslendi: “Üsame hakkındaki sözleriniz bana ulaştı. Siz onun komutanlığını tenkit ettiğiniz gibi, daha önce babasının kumandanlığını da tenkit etmişsiniz. Gerçek şu ki, o komutanlığa layıktır. Nitekim babası da komutanlığa layıktı. Ve o, bana insanların en sevgililerindendi. Bu da bana ondan sonra insanların en sevgili olanlarındandır.”⁷⁷⁶

Üsame ordusu ile birlikte hareket etmek üzereyken Hz. Peygamber’in vefat haberini aldı. Bunun üzerine karargâh alanından Medine’ye döndü ve Allah Resulü’nün yıkanması, tekfini ve defnedilmesinde Hz. Ali’ye yardımcı oldu.

1.2. Hz. Ebû Bekir Dönemindeki Görevleri

Hz. Ebû Bekir halife olduktan sonra ilk işi Allah Resulü tarafından hazırlanan orduyu Suriye bölgesine göndermek oldu.⁷⁷⁷ Fakat bazı sahabiler Üsame ordusunun gönderilmemesi gerektiğini, zira bu hareketin Medine’yi savunmasız bırakacağını söylediler.⁷⁷⁸

Bütün bu itirazlara karşı halife fikrini değiştirmede ve Allah Resulü’nün hazırladığı bir orduyu geri çevirmeyeceğini bildirdi. Bunun üzerine Üsame ordu içinde kendisinin komutanlığına karşı çıkan kişilerin olduğunu ve dolayısı ile Medine’ye dönmek istediğini Hz. Ömer vasıtası ile halifeye iletti. Hz. Ömer halifeye durumu bildirince, Hz. Ebû Bekir, Resulüllah’ın komutan tayin ettiği bir kimseyi görevden alamayacağını söyledi ve bu konuda ki son sözünü söyleyerek Üsame ordusunun yola çıkmasını emretti.⁷⁷⁹ Halife bu konuşmanın ardından Curf’ta bulunan ordu karargâhına gitti. Üsame at sırtında Hz. Ebû Bekir ise yaya olarak bir müddet ilerlediler. Bu sırada halife Hz. Ömer’in kendi yanında kalması için ordu komutanı Üsame’den izin istedi. O halifenin bu isteğini onayladı ve Hz. Ömer Medine’de kaldı.⁷⁸⁰

⁷⁷⁶ İbn Sa’d, *Tabakât*, II, 190-192; Makdisi, *el-Bed ve’t-Tarih*, V, 59-152; İbnü’l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 306-307; İbnü’l-Esir, *el-Kâmil* II, 180; Zehebî, *Tarihu’l-İslam*, III, 410; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 242.

⁷⁷⁷ İbni Habib, *Muhabber*, I, 125; Suyuti, *Tarihu’l-Hulefa*, I, 60.

⁷⁷⁸ İbn Miskeveyh, *Tecaribu’l-Ümem*, I, 271; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 335; Suyuti, *Tarihu’l-Hulefa*, I, 60; Muhammed Süheyl Tugus, *Tarih’u-Hulefa’i-Raşidin*, I, 62.

⁷⁷⁹ Vâkıdî, *Ridde*, I, 54; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 100; Taberî, *Tarih*, III, 226-227; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 335; Muhammed Süheyl Tugus, *Tarih’u-Hulefa’i-Raşidin*, I, 62; İbn Âlîkir, *Tarihu Dimeşk*, VIII, 56; Şaban Öz, *İslam Tarihi*, Çizgi kitabevi, 69, 2010.

⁷⁸⁰ Vâkıdî, *Ridde*, I, 54; Taberî, *Tarih*, III, 226-227; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 336.

Halife, Üsame ve askerlerini uğurlarken onlara birtakım tavsiyelerde bulundu. Onlara Allah yolunda kâfirlerle savaşmayı, hainlik etmemeyi, sözünde durmayı, ganimet malına zarar vermemeyi, korkup çekinmemeyi, fesad çıkarmamayı, emirlere karşı gelmemeyi, çocukları, yaşlıları ve kadınları öldürmemeyi, meyve ağaçlarını kesmemeyi, yemek ihtiyacı dışında koyun, sığır ve develeri boğazlamamayı, manastırlara çekilmiş kişilere dokunmamayı emretti ve ikram edilen yiyecekleri Allah'ın ismini anarak yemelerini tavsiye etti.⁷⁸¹

Üsame ordusu ile birlikte babasının şehit olduğu Belka bölgesine kadar ilerledi. Burada Übna köyüne bir saldırı düzenledi. Ordu yaklaşık üç ay gibi bir sürenin sonucunda herhangi bir kayıp vermeden Medine'ye döndü. Bu ordunun gönderilişine karşı çıkan bazı kişiler olmakla birlikte, halifenin kararlı tutumu sonucunda görevini başarı ile tamamlayan ordu, bölgedeki birçok kabileye merkezin gücünü göstermiş oldu.

Üsame önderliğinde gönderilen bu ordu aynı zamanda Arapların Suriye bölgesine akın şeklinde yaptıkları ilk askeri harekettir. Ordunun Medine'ye dönüşü ile birlikte halifenin eli daha da güçlendi. O sıralarda merkezi yönetime karşı çıkan ve zekâtlarını vermeyen isyancılara karşı kullanabileceği büyük bir orduya kavuşmuş oldu. Üsame, Medine'ye döndüğünde halife ridde ehli ile savaşmak için Zül-Kassa mevkiine doğru yola çıkıyordu. Medine'den ayrılmadan önce vekil olarak bir rivayete göre Üsame b. Zeyd'i, diğer bir rivayete göre de Sinan ed-Damri'yi bıraktı.⁷⁸² Zül-Kassa'dan dönen halife bizzat orduyla savaşa gitmek istediye de başta Hz. Ömer olmak üzere birçok sahabenin uyarısı üzerine Medine de kalarak bölgeye komutanlarını sevk etti. Medine'ye dönen Üsame ordusu ridde ehli ile savaşmakta olan Halid b. Velid'e yardım için Yemame Mevkiine gönderildi. Burada gerçekleşen savaşta ordunun sol kanadını Üsame kumanda etti.⁷⁸³

Hz. Ebû Bekir'in vefatından sonra halife olan Hz. Ömer, Üsame'ye her zaman “komutanım” diye hitap ederdi. Divan defterini oluş-

⁷⁸¹Mehmet Salih Arı, “Üsame b. Zeyd”, *DİA*, s, 362; Taberî, *Tarih*, III, 226-227; Neşet, Çağatay, *Başlangıcından Abbasilere Kadar İslam Tarihi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1993, 305.

⁷⁸²Taberî, *Tarih*, III, 241-248; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 346; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 271.

⁷⁸³Vâkıdî, *Ridde*, I, 122; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 215.

tururken de ona 4000 dirhem maaş⁷⁸⁴ bağlayarak onun hizmetlerine ve Hz. Peygamber'in yanındaki konumuna dikkat çekiyordu.⁷⁸⁵ Hz. Osman döneminde halife tarafından ikta toprağı alan Üsame, Hz. Ali dönemindeki olaylara karışmadı ve Muaviye b. Ebû Süfyan döneminde Curf'da vefat etti.⁷⁸⁶

2. Nu'man b. Mukarrin

Ebû Amr Nu'man b. Mukarrin b. Aiz b. Mica b. Hüceyr b. Nasr b. Habeşiyne b. Ka'b b. Abd b. Sevr b. Hüzme b. Latim b. Osman b. Müzeyne el-Muzeni.⁷⁸⁷ Hicri beşinci yılda altı kardeşi⁷⁸⁸ ile birlikte Müslüman oldu ve Medine'ye yerleşti.⁷⁸⁹ Bazı rivayetlerde Amr'ın babasının ismi, Mukarrin'in ise dedesinin ismi olduğu geçmektedir. Nu'man Hendek Gazvesi'nden itibaren Hz. Peygamber'le birlikte birçok savaşa katılarak tecrübe kazandı.⁷⁹⁰

Mekke'nin fethi sırasında kendi kabilesi olan Müzeyne'nin sancaktarlığını yapan Nu'man, Huneyn Gazvesi ve Taif Kuşatması'nda da diğer iki kişi ile birlikte kabilesinin sancaktarlığını üstlendi.⁷⁹¹

2.1. Hz. Ebû Bekir Dönemindeki Görevleri

Hz. Peygamber'in vefatından sonra irtidat eden Tuleyha b. Huveylid'in üzerine gönderilen ordunun Sağ cenah komutanlığını Nu'man b. Mukarrin yapıyordu.⁷⁹² Nu'man bu görevi kardeşleri, Suveyd b.

⁷⁸⁴ Ebû Yusuf, *Kitabü'l-Harac*, s, 46.

⁷⁸⁵ Belâzuri, *Futuh*, I, 439.

⁷⁸⁶ Taberî, *Tarih*, XI, 551; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 75-77; Mehmet Salih Arı, "Üsame b. Zeyd", *DİA*, XXXXII, s, 362.

⁷⁸⁷ İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 135; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 96; İbn Naim, *Marifet'ü-Sahabe*, IV, 1505; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 323; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 243.

⁷⁸⁸ Nu'man b. Mukarrin'in kardeşleri; Süveyd, Muaviye, Naim, Akil, Amr ve Ma'kil'dir. Bu kardeşlerin tamamı hicret etmiş ve Hz. Peygamber'in ashabının arasına katılmışlardır. Bkz. İbn Hazm, *Cemheret'ü Ensâbü'l-Arab*, I, 202.

⁷⁸⁹ Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 319; İbn Naim, *Marifet'ü-Sahabe*, IV, 1505; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 323; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 357.

⁷⁹⁰ Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 319; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 96; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 243.

⁷⁹¹ Vâkıdî, *Megâzî*, II, 800, 820; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, VII, 169; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 247; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 319; İbn Naim, *Marifet'ü-Sahabe*, IV, 1505; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 323; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 243; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 357; Zirikli, *A'lam*, VIII, 42.

⁷⁹² Makrizi, *İmtau'l-Esma*, XIV, 539; Taberî, *Tarih*, III, 246; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 75; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 203; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 345; İbn Haldun, *Tarih*, II, 490; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V 21; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XV, 160;

Mukarrin ve Abdullah b. Mukarrin'de ile beraber yürütüyordu. Ordunun komutanı Hz. Ebû Bekir, Medine'ye dönüş için hazırlanırken Zülkassa mevkiinde bulunan küçük bir muhafız birliğine komutan olarak Nu'man'ı bıraktı.⁷⁹³ O devlete olan hizmetine Hz. Ömer döneminde de devam etti ve Kadisiye'nin fetih müjdesini Hz. Ömer'e getirdi.⁷⁹⁴ İran fetihlerinde aktif bir şekilde rol alarak Kesker emiri⁷⁹⁵ oldu ve Isbahan'ın fethine muvaffak oldu.⁷⁹⁶ Ayrıca Hemedan ve Nihavend savaşı emirlerinden⁷⁹⁷ olan Nu'man, Eş'as b. Kays'ı ordunun sağ cenahında, Muğire b. Şube'yi de sol cenahta görevlendirdi.⁷⁹⁸ Bu savaşın sonunda aldığı yaralar neticesinde şehit oldu.⁷⁹⁹

Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 35; Dineverî onun bu savaşta ordunun sol cenah komutanı olduğunu rivayet etmektedir. Bkz. *el-Mearif*, I, 295.

⁷⁹³Makrizi, *İmtau'l-Esma*, XIV, 539; Taberî, *Tarih*, III, 246; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 75; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 203; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 345; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V 21; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XV, 160; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 35; Üçok, Bahriye, *İslamdan Dönerler ve Yalancı Peygamberler*, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1967, 58.

⁷⁹⁴ İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 357; Zirikli, *A'lam*, VIII, 42.

⁷⁹⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 96.

⁷⁹⁶ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 148; Belâzurî, *Futuh*, I, 298; İbn Miskeveyh, *Tecaribü'l-Ümem*, I, 384; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 367-369; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 402; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 98; Muhammed Süheyl Tugus, *Tarih'u-Hulefa'i-Raşidin*, I, 218; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 357.

⁷⁹⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 96; Taberî, *Tarih*, IV, 118, 127; İbn Miskeveyh, *Tecaribü'l-Ümem*, I, 386; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 397; İbn Haldun, *Tarih*, II, 556; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 357; Muhammed Süheyl Tugus, *Tarih'u-Hulefa'i-Raşidin*, I, 220; Dineverî *Ahbaru-Twal* adlı eserinde Hz. Ömer'in Nu'man'ı emir olarak Nihavend savaşına gönderdiğini ve ona Saib b. Akra vasıtası ile bir ahidname ilettiğini, bu ahidnamede Nu'man şehit olursa komutanın Huzeyfe b. Yeman'da, o şehit olursa komutanın Cerir b. Abdullah'ta, o da şehit olursa komutanın Muğire b. Şube'de, onunda şehit olması durumunda komutayı üstlenecek kişinin Eş'as b. Kays olduğunu rivayet etmektedir. Bkz. İbn Kuteybe, *Ahbaru Twal*, I, 135; Makdisi, *Bed'u ve't-Tarih*, V, 103, 181; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 123; İbn Hibban, *Sikat*, II, 227; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 323; İbn Naim, *Marifet'ü-Sahabe*, IV, 1506; İbn Naim, Nu'man'ın Hemedan ve Nihavend savaşlarında komutan olduğunu bildirmekle birlikte, bu savaşlarda sol cenah komutanı olduklarını rivayet etmektedir. Bkz. İbn Naim, *Marifet'ü-Sahabe*, V, 2583.

⁷⁹⁸ Belâzurî, bu konu hakkında iki rivayet vermektedir. İlk rivayeti Vâkıdî'den aktararak, Nihavend günü ilk şehit olan kişinin Nu'man olduğunu söylemekte, İkinci rivayeti ise Ebû Mihnef'den naklen Nu'man'ın ordunun başında yer aldığını, Sağ cenahta Kays'ı, sol cenahta ise Muğire b. Şube'yi görevlendirdiğini ve Nihavend'in fethine mazhar olduğunu söylemektedir. Bkz. Belâzurî, *Futuh*, I, 298; Makdisi'de Belâzurî'nin ilk rivayeteinde geçtiği şekilde konuyu anlatmakta fakat ondan ayrı olarak Nu'man'ın şehit olduğunu ve komutayı Huzeyfe b. Yeman'ın devraldığını nakletmektedir. Bkz. Makdisi, *Bed'u ve't-Tarih*, V, 182; İbn Kesir'de Nu'man'ın Nihavend fethine mazhar olduğunu rivayet etmektedir. İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 124.

⁷⁹⁹ Asri, Çubukçu, "Nu'man b. Mukarrin", *DİA*, 2007, XXXIII, 240; İbn Hibban, *Siye-ru'n-Nebeviyye*, II, 483; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 247; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I,

3. Abdullah b. Mukarrin

Abadulllah b. Mukarrin el-Muzeni.⁸⁰⁰ Bazı kabilelerin dinden dönmesi ve Medine'nin savunmasız olduğunu düşünerek saldırıya geçmek istemeleri neticesinde Hz. Ebû Bekir, Üsâme ordusu Şam seferinden dönene kadar muhtemel saldırıları önlemek ve dinden dönenleri cezalandırmak amacıyla Medine eşrafından bir ordu oluşturdu. Halife, Medine'den ordu ile birlikte ayrıldığı sırada sağ tarafında Nu'man b. Mukarrin, sol tarafında Abdullah b. Mukarrin, ön tarafta ise Süveyd b. Mukarrin bulunuyordu.⁸⁰¹

4. Süveyd b. Mukarrin

Süveyd b. Mukarrin b. Aiz b. Mica b. Hüceyr b. Nadr b. Habeşiyeye b. Ka'b b. Sevr b. Hüzme b. Latim b. Osman b. Amr el-Müzeni, Eba Adi,⁸⁰² Numan b. Mukarrin'in kardeşidir.⁸⁰³ Hz. Ebû Bekir Medine'den ordu ile birlikte ayrıldığı sırada sağ tarafında Nu'man b. Mukarrin, sol tarafında Abdullah b. Mukarrin, ön tarafta ise Süveyd b. Mukarrin bulunuyordu.⁸⁰⁴ Halife ridde hadiselerini bastırmak için çeşitli bölgelere ordular gönderdiği dönemde Süveyd b. Mukarrin için de bir sancak oluşturdu ve onu Yemen bölgesinde bulunan Tihame üzerine gönderdi. Buradaki işini bitirdikten sonra Irak bölgesinde Halid b. Velid'in ordusuna katıldı. Halid, Hürmüz tarafından yardımcı kuvvet olarak gönderilen Karyanis'in oğlu Karin'le savaşa girişti. Nihayet Fars ordusu yenilgiye uğratıldı ve birçok ganimet elde edildi. Ganimetler

148; İbn Miskeveyh, *Tecaribü'l-Ümem*, I, 394; Zehebi, *Siyeru A'lam*, III, 243; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 398; Zirikli, *A'lam*, VIII, 42; Muhammed İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam* adlı eserinde Nu'man b. Mukarrin'in Cürcan Fethinde komutan olarak yer aldığını ve bu savaş sırasında şehit olduğunu, yerine de vekil olarak kardeşi Süveyd b. Mukarrin'i bıraktığını zikretmektedir. Bkz. İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 252.

⁸⁰⁰ İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 208; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 398.

⁸⁰¹ Makrizi, *İmtau'l-Esma*, XIV, 233, 539; Taberî, *Tarih*, III, 246; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 75; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 203; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 345; İbn Haldun, *Tarih*, II, 490; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 21; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXV, 160; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 208-209; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 35.

⁸⁰² İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 680; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 600; Yusuf b. Abdurrahman, *Tehzibü'l-Kemal*, XII, 271; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 190.

⁸⁰³ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 680; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 600.

⁸⁰⁴ Makrizi, *İmtau'l-Esma*, XIV, 233, 539; Taberî, *Tarih*, III, 246; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 75; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 203; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 345; İbn Haldun, *Tarih*, II, 490; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 21; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXV, 160; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 208-209; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 35.

arasında esirlerde vardı hatta o sıralar Hristiyan olan Ebûl-Hasan el-Basri'de esirler arasında idi.⁸⁰⁵ Bu zaferin ardından Halid ordunun başına Saîd b. en-Numan'ı, koruyucu birliklerin başına da Süveyd b. Mukarrin el-Muzeni'yi getirdi ve ona Hafir denilen yere inmesini emretti. Süveyd kendisine söylenileni yaparak Hafir'e geçti ve orada bilgi toplamaya başladı.⁸⁰⁶

Ahvaz'ın fethi sürecinde Hz. Ömer Sa'd b. Ebî Vakkas'a bir mektup yazarak bu bölgeye bir ordu ile beraber Nu'man b. Mukkarin, Süveyd b. Mukkarin, Abdullah b. Zi Sehmeyn, Abdullah b. Himyeri ve Abdullah b. Beceli'yi göndermesini istedi.⁸⁰⁷ Hz. Ömer Hemedan'ın yeniden fethedilmesi için Naim b. Mukarrin'e mektup yazarak öncü birliğin başına Süveyd b. Mukarrin'i getirmesini, Rabi'a b. Amri ve Mühelhele b. Zeyd'i de cenahlarda görevlendirmesini istedi.⁸⁰⁸ Süveyd, Cürcan'ın fethinde de etkin bir rol üstlenerek Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in kendisine olan güveninin nedeni bir kez daha ortaya koydu.⁸⁰⁹

5. Halid b. Velid

Ebû Süleyman Seyfullah ve Farisü'l İslam Halid b. el-Velid b. el-Muğire b. Abdullah b. Ömer b. Mahzum b. Yakaza b. Mürre b. Ka'b b. Lüey b. Ğalib b. Fihri el-Mahzumi el-Kureşi (ö.21/642).⁸¹⁰ Halid'in babası Velid b. Muğire Kureyş kabilesinin önemli simalarından biri idi. Halid'in soyu ile Hz. Peygamberin soyu yedinci göbekte birleşir. Şöyle ki; Allah Resulü'nün soyu Muhammed b. Abdullah b. Abdülmüttalib b. Haşim b. Abümenaf b. Kusay şeklinde verilir. Kusay, Halid b. Velid'in mensup olduğu Mahzumoğulları kabilesinin kurucusu olan Mahzum'un amcasının oğludur. Kusay'ın babası Kilab, Mahzum'un

⁸⁰⁵ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 236.

⁸⁰⁶ Himyeri, *İktifa*, II, 378; Taberî, *Tarih*, III, 352-353; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 236.

⁸⁰⁷ Taberî, *Tarih*, IV, 83; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 233.

⁸⁰⁸ Himyeri, *İktifa*, II, 576; Taberî, *Tarih*, IV, 147; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 138; Yakut Hamevi, *Mecma'ul-Buldan*, I, 422.

⁸⁰⁹ Taberî, *Tarih*, IV, 152; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 408; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 138.

⁸¹⁰ Mustafa fayda, "Halid b. Velid" *DİA*, XV, 289; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 267; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 312; Belâzurî, *Ensâb*, X, 207-209; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 276; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 51; Buhari, *Tarihu Kebîr*, III, 136; İbn Mende el-Abdi, *Marifet'ü-Sahabe*, I, 452; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 427; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gabe*, II, 140; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 215; İbn Hacer, *Tehzûbu't-Tehzib*, III, 124.

babası ise Yakaza'dır. Bu iki kardeşin babaları ise Mürre'dir.⁸¹¹ Ayrıca Hz. Peygamberin hanımlarından Meymune bint. Haris ve Hz. Abbas'ın hanımının Halid'in teyzesi olması hasebiyle yeni bir akrabalık bağı da bulunmaktadır.⁸¹²

Halid'in mensup olduğu Mahzumoğuları kabilesi cahiliye döneminde kubbe⁸¹³ ve e'inne⁸¹⁴ vazifelerinin yanında Kureyşin süvari birliğı komutanlığını da yürütmekteydi.⁸¹⁵ Bu kabile içerisinde dünyaya gelen Halid kabilenin misyonu gereğı genç yaşta ok, yay, mızrak, kalkan ve kılıç kullanmayı, süvari birliklerini yönetmeyi öğrendi. Savaş yetenekleri haricinde kendini çeşitli alanlarda geliştiren Halid b. Velid, okuma yazmayı biliyor ve zaman zaman da ailesi ile birlikte ticari faaliyetlerde bulunuyordu. Halid, Müslüman olduktan sonra okuma yazma bilmesi nedeni ile Hz. Peygamber'in kâtipliğini de yürütüyordu.⁸¹⁶

Müslüman olmadan önce Uhud Gazvesi'nden (625) başlamak üzere Kureyş ordusunun süvari birliğine kumandanlık yapmıştı. Uhud Savaşı'nda Müslümanları iki ateş arasında bırakan süvari birliğinin başında yine o vardı.⁸¹⁷ Hendek Gazvesi'nde (62) de Kureyş'in süvari birliğinin başındaydı.⁸¹⁸ Bu savaş sonrasında istediğini elde edemeyen Kureyş ordusunun güvenli bir şekilde Mekke'ye dönebilmesi için Amr b. Âs'la birlikte ordunun güvenliğini yine o sağladı.⁸¹⁹ Hicretin altıncı yılında Hudeybiye'ye (628) gelen Hz. Peygamberi Mekke'ye

⁸¹¹ Fayda Mustafa, *Allah'ın Kılıcı Halid b. Velid*, M. Ü. İlahiyat fakültesi Yayınları, İstanbul, 2016, 13-14.

⁸¹² İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 267; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 312; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 276; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 51; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 427; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 140; Zehebi, *Siyeru A'lam*, II, 215; Fayda Mustafa, 87.

⁸¹³ Savaş için para ve silah toplanan çadır; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 427; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 140; İslam Kurumları Tarihi, Komisyon, 41.

⁸¹⁴ Süvari birliğı; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 427; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 140; Komisyon, *İslam Kurumları Tarihi*, 41; Fayda Mustafa, 26.

⁸¹⁵ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 427; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 140; Zehebi, *Siyeru A'lam*, II, 215; Zirikli, *A'lam*, II, 300; Fayda Mustafa, 82.

⁸¹⁶ Fayda Mustafa, 30-35, 85.

⁸¹⁷ İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 15; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 32; Vâkıdî, *Megâzî*, I, 220.

⁸¹⁸ Fayda Mustafa, 29-30, 96-100.

⁸¹⁹ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 267; Fayda Mustafa, 90-95.

sokmamak için Gamim Tepesi'ne yerleştirilen iki yüz kişilik süvari birliğini kumanda etme görevini üstlendi.⁸²⁰

Cahiliye döneminde Kusay'ın çocuklarından Abdüddar ve Abdümenafogulları arasında çıkan anlaşmazlık neticesinde bazı kabiller Abdüddar'ı bazıları ise Abdümenaf'ı desteklemiş, bunun sonucunda da Ahlaf ve Muteyyebûn adında iki grup meydana gelmişti. Bu üyelerin her birine bir kabileye karşı olma görevi verilmişti. Bu paylaşımı şu şekilde verebiliriz. Ahlaf grubu içerisinde yer alanlar; Abdüddarogulları, Sehmoğulları, Cumahogulları, Adiyogulları ve Mahzumogulları'dır. Muteyyebûn ise, Esedogulları, Abdümenafogulları, Zühreoğulları, Harîsoğulları ve Teymogullarından oluşuyordu. Savaş düzeni ve her kabilenin yok etmek üzere hedef belirlediği kabileler yukarıdaki sıraya göre oluştu. Buna göre Mahzumogulları Teymogulları ile karşı karşıya gelecekti. Netice itibarıyla büyük bir savaş yaşanmamış olsa da bu ahitleşme İslam'ın ortaya çıkışına kadar varlığını devam ettirdi. Bu taraflar sözlerine sadık kalarak birbirlerini desteklediler. Burada dikkat çekmek istediğimiz nokta Halid b. Velid'in kabilesinin, Hz. Ebû Bekir'in kabilesi olan Teym'le rakip oluşudur.⁸²¹

5.1. Müslüman Olması ve Hz. Peygamber Dönemindeki Görevleri

Halid b. Velid Umretü'l Kaza yılında kardeşinin kendisine bıraktığı mektuptan etkilendi ve Hz. Peygamber'in onun için söylediği güzel sözlerin⁸²² de etkisi ile Müslüman olmaya karar verdi. Bunun üzerine Osman b. Talha ve Amr b. Âs'la birlikte⁸²³ Medine'ye giderek Müslüman oldu.⁸²⁴

⁸²⁰ İbn Hişam, *es-Sire*, II, 309; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 82; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 73; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 427; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 140; Zehebi, *Siyeru A'lam*, II, 215; Fayda Mustafa, 101-110.

⁸²¹ Fayda Mustafa, 34-36; Sarıçam İbrahim, *Emevi-Haşimi İlişkileri*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 61-63, Ankara 2015.

⁸²² "Halid gibi bir insanın İslam'ı tanımaması ne tuhaf! Keşke o, gayret ve kahramanlıklarını Müslümanların yanında müşriklere karşı gösterseydi; bu kendisi için çok daha hayırlı olurdu. Biz de onu başkalarına tercih ederdik." Bu olayla ilgili bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 277.

⁸²³ Bu konudaki ihtilaf için Mustafa Fayda'nın ilgili eserine bakınız. Mustafa Fayda, 113-120.

⁸²⁴ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 267; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 108; İbn Mende el-Abdi, *Marifet'ü-Sahabe*, I, 452; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 427; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 140; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 353.

Halid, Müslüman olduktan sonra üç yıl süre ile Hz. Peygamber'in yanında bulundu ve onun sohbetine katıldı. Bu sürecin sonunda Hz. Peygamber'in Bizans'a karşı gönderdiği Mute ordusunda yer aldı. Halid'in Müslüman olarak katıldığı ilk savaş olma özelliğini taşımasının yanında onun askeri dehasının ortaya çıktığı savaş olarak da bilinir. Zira Mute savaşında sıradan bir nefer olan Halid, üç komutanın ardı ardına şehit olmasından sonra komutayı devralarak Müslüman askerlerin çok büyük kayıp vermeden Medine'ye dönmesini sağlamıştı. Bu başarısı neticesinde Hz. Peygamber ona "Seyfullah" lakabını vermiştir.⁸²⁵

Halid b. Velid, Mute Savaşı'ndaki başarısından sonra Hz. Peygamber tarafından birçok kez komutan olarak görevlendirildi. Mekke'nin fethinde sol cenah komutanlığı yapan Halid, Handeme dağının eteklerinde komutanlığını Safvan b. Ümeyye'nin yaptığı müşrik ordusunu yenerek Mekke'nin fethinin önündeki küçük bir engeli kaldırmış oldu.⁸²⁶

Hz. Peygamber Mekke fethinden sonra Nahle Vadisi'nde bulunan Uzza putunu kırmak için Halid b. Velid'i görevlendirdi.⁸²⁷ Yine o çevredeki bazı kabileleri İslam'a davet etmek amacıyla gönderilen üç yüz elli kişilik Beni Cezime Seriyyesi'ne de komutanlık yaptı.⁸²⁸ Hu-

⁸²⁵ Ali Bakkal, 271; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 87-88; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 267; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 114; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, II, 485; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 281-288; İbn Haldun, *Tarih*, II, 267; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 98, VII, 277-278; Buhari, *Tarihu Kebîr*, III, 136; İbn Mende el-Abdi, *Marifet'ü-Sahabe*, I, 452; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 140-141; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, III, 124; Mustafa Fayda, 146-160.

⁸²⁶ Belâzurî, *Futuh*, I, 48-49; Taberî, *Tarih*, III, 57-58; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, II, 541-545; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 336-338; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 278; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 140-141; Mustafa Fayda, 169-172.

⁸²⁷ Vâkıdî, *Megâzî*, II, 270; İbn Hişam, *es-Sire*, II, 436; Taberî, *Tarih*, III, 65; Mesudi, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, I, 233; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 132; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, II, 554, 563; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 361-362; Cevad Ali, *Mufasssal*, XI, 242-243; Belâzurî, *Ensâb*, I, 381; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 110, VII, 278; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 427; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 141; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 216; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 233; Mustafa Fayda, 178-180.

⁸²⁸ Vâkıdî, *Megâzî*, III, 870; İbn Hişam, *es-Sire*, II, 428; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 84-94; Mesudi, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, I, 234; İbni Habib, *Muhabber*, I, 209-211; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 267; Taberî, *Tarih*, III, 66-68; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 227; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 358-359; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, XII, 279; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 112, VII, 278; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 427; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 128; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 234; Mustafa Fayda, 181-183.

neyn Gazvesi'ne de katılan Halid, bu savaşta yara almasına rağmen Taif üzerine gönderilen öncü birliğin komutanlığını üstlendi.⁸²⁹

Halid b. Velid'in Resulullah'ın emrinde katıldığı son gazve Tebük Gazvesi'dir.⁸³⁰ (630) Bu sefer esnasında herhangi bir savaş olmayınca Hz. Peygamber tarafından Ukeydir b. Abdülmelik'in üzerine Dümtül-cendel'e gönderildi.⁸³¹ Bu görevi başarı ile tamamlayan Halid, 400 kişilik askeri birlikle Necran'a gitmek ve Haris b. Ka'b oğullarını İslam'a davet etmekle görevlendirildi.⁸³²

5.2. Hz. Ebû Bekir Dönemindeki Görevleri

5.2.1. Ridde Savaşları Komutanlığı

Hz. Ebû Bekir halife olduktan sonra bazı kabileler dinden döndü. Bazı kabileler ise namazı kılmakla beraber zekât vermeyeceklerini bildirdi. Halife bu iki grupta da savaşma kararı aldı. İlk olarak Fezare Kabilesi'nin zekât mallarına el koyan ve Medine'ye göndermeyen Harice b. Hısn el-Fezari kumandasındaki ordunun üzerine giden halifenin sancaktarlığını Halid b. Velid yapıyordu. Bu olaydan sonra diğer mürtedlerle savaşmak için hazırlanan orduya başkumandan olarak atandı.⁸³³

⁸²⁹ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 341; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, II, 567-568, 591; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 114-120; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 428; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 140-143.

⁸³⁰ İbn Haldun, *Tarih*, II, 308; Cevad Ali, *Mufasssal*, XI, 257; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 125-126; Mustafa Fayda, 202-210.

⁸³¹ Vâkıdî, *Megâzî*, III, 1025; İbn Hişam, *es-Sire*, II, 526, 592; İbni Habib, *Muhabber*, II, 125; Belâzuri, *Futuh*, I, 68-69; Taberî, *Tarih*, III, 108, 558; Makdisi, *Bed'u ve't-Tarih*, IV, 240; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 364; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 148-149; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, II, 645; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 21-22; Belâzuri, *Ensâb*, I, 382; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 220; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 428; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 140-141; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 166, 216; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 272.

⁸³² Mustafa fayda, "Halid b. Velid" *DİA*, 290; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 94; Taberî, *Tarih*, III, 126-127- 132; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 379; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 158; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, II, 690-698; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 114; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VI, 226; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 255, II, 128; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 429; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 305; Mustafa Fayda, 218-222.

⁸³³ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 102-107; Taberî, *Tarih*, III, 254; Mesudi, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, I, 247; Makdisi, *Bed'u ve't-Tarih*, V, 152-160; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 77; Suyuti, *Tarih'u-Hulefa*, I, 61-62; Muhammed Süheyl Tugus, *Tarih'u-Hulefa'i-Raşidin*, I, 63; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, III, 124; Zirikli, *A'lam*, II, 300; Mustafa Fayda, 251.

Daha sonra Peygamberlik iddia eden Tüleyha b. Hüveylid el-Eslemi'nin üzerine yürüdü. Büzaha'da yapılan savaşta mürtedler öldürüldü fakat Tüleyha kaçmayı başardı.⁸³⁴ Halid bu savaştan sonra zekât vermeyi reddeden Temim Kabilesi üzerine gitti. Kabilenin lideri Malik b. Nüveyre ile birlikte mürtedler öldürüldü.⁸³⁵

Halid'in başarılı yönetimi neticesinde birçok isyancı grup yok edildi. Tüleyha gibi Peygamberlik iddiasında bulunan Secah, Halid'in başarılarını görünce iddiasından vazgeçerek Müseylimetü'l-kezzab'ın yanına gitti ve onunla evlendi. Bu kişi de Secah ve Tüleyha gibi Peygamberlik iddia etmekteydi.⁸³⁶

Halid diğer gurupları etkisiz hale getirdikten sonra Müseylemül-kezzab'ı ortadan kaldırmak için Butah'tan Yemame'ye hareket etti. Yolda Müseylime ve Beni Hanife'den ona inananların Akraba adlı yerde toplandıklarını haber alınca buraya yöneldi. Halid, İkrime ve Şurahbil ile birleşti. Öncü kuvvetlerin başına Şurahbil'i ikinci birliğin başına Halid el-Mahzumi'yi getirdi. Merkezde Zeyd b. Hattab, süvarilerin başında Üsame b. Zeyd vardı. Sağ cenah komutanı Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rabia, sol cenah komutanı ise Şuca idi. Bu ordunun sancaktarlığını Abdullah b. Hafs b. Ganm yapıyordu o şehit olunca Ebû Huzeyfe'nin azatlısı Salim sancağı aldı. Ordunun başkumandanlığını da bizzat Halid b. Velid yapıyordu. Şiddetli geçen savaşın sonucunda mürtedlerin lideri ve ileri gelenleri öldürüldü. Müslümanlar 600'den fazla şehit verdiler.⁸³⁷

⁸³⁴ Abdülgaffar Aslan, *İslam'da Peygamberlik ve Yalancı Peygamberlik Olgusu*, Araştırma Yayınları, 103-104, Ankara, 2009; Mustafa Fayda, 253-262.

⁸³⁵ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 102-107; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 267, 303; Taberî, *Tarih*, III, 254; Mesudi, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, I, 247; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 204; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 29-33; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 346; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, XVIII, 433; Belâzurî, *Ensâb*, XI, 187; Vâkıdî, *Ridde*, I, 49-103; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 278; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 429; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, III, 124; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 36-42; Fayda Mustafa, 263-266.

⁸³⁶ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 102-107; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 267; Makdisi, *Bed'u ve't-Tarih*, V, 152-154; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 346-347; Aslan, Abdülgaffar, 109-111.

⁸³⁷ Belâzurî, *Futuh*, I, 94-95; Taberî, *Tarih*, III, 254-300; Mesudi, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, I, 247; Makdisi, *Bed'u ve't-Tarih*, V, 159; İbn Miskeveyh, *Tecaribü'l-Ümem*, I, 285-288; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 52-55; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 300, 355-358; Cevad Ali, *Mufasssal*, XI, 99; Vâkıdî, *Ridde*, I, 122; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 429; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 45; Fayda Mustafa, 271-280.

Hz. Peygamber ile birlikte İslam orduları başında göreve başlayan Halid, Hz. Ebû Bekir döneminde de bu vasfını devam ettirerek birçok savaştan muzaffer olarak çıkmayı başardı. Halid'in bu başarıları Irak orduları başkumandanlığına gelmesinde etkili oldu.

5.2.2. Irak Orduları Komutanlığı

Hz. Ebû Bekir isyanları ve irtidat hareketlerini bastırdıktan sonra Yemame'de bulunan Halid b. Velid'i Fırat nehrinin güney taraflarında Sâsânî Devleti ile savaşmakta olan Müsenna b. Harîse eş-Şeybani komutasındaki Bekir b. Vail Kabilesi'nin bulunduğu Sevad topraklarına gönderdi.⁸³⁸

Halid'in bu bölgeye komutan olarak atanması tüm zamanların en kapsamlı, en geniş ve en kalıcı fetihlerinin başlamasına yol açtı.⁸³⁹ Halife, Halid b. Velid'e güneybatı istikametinden ilerlemesi gerektiğini bildirdi. İkinci bir orduyu da kuzeydoğu yönünden Irak'a yolladı.⁸⁴⁰ Halid emri aldıktan sonra hemen harekete geçti ve Bahreyn'e oradan da Nibac'da⁸⁴¹ bulunan Müsenna'nın yanına ulaştı.⁸⁴² Bankıya, Barusma ve Ulleys'i fethederek halkıyla cizye karşılığında anlaşmaya vardı.⁸⁴³

Halid b. Velid, Irak'a giderken halifeden ayrıca bir destek kuvveti talep etti. Halife Ka'ka b. Amr et-Temimi'yi ona yolladı.⁸⁴⁴ Halid bu birliklere ek olarak Irak emirlerinden Mezur b. Adiye el-Aceli, Sülma b. Yakın et-Temimi ve Harmele b. Murayta et-Temimi'ye mektup yazarak onlardan yardım istedi.

⁸³⁸ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 107-110; Belâzurî, *Futuh*, I, 91; İbn Kuteybe, *Ahbaru Tıval*, I, 111; Taberî, *Tarih*, III, 343-345; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 233-234; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 77-78; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 376-378, 383; Suyuti, *Tarih'u-Hulefa*, I, 62; Cevad Ali, *Mufasssal*, VII, 223, 325; Muhammed Süheyl Tugus, *Tarih'u-Hulefa'i-Raşidin*, I, 132, 151; Vâkıdî, *Ridde*, I, 221; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 278; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 216; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 62; Sarıcık, Murat, 68-69.

⁸³⁹ Ali Bakkal, 279; Mustafa fayda, "Halid b. Velid" *DİA*, 291; Fayda Mustafa, 291-292.

⁸⁴⁰ Bu ordunun komutanı İyâz b. Ganm'dir. Halife ona kuzeydoğudan girmesini ve Mesih adlı bölgeden başlamasını emretmiştir. Bu konu ile alakalı malumatlar ileride verilecektir.

⁸⁴¹ Vâkıdî, *Ridde*, I, 223.

⁸⁴² Taberî, *Tarih*, III, 344; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 88-89.

⁸⁴³ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 234; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VII, 231.

⁸⁴⁴ Mahmut Kelpetin, *Hulefa-yi Raşidin dönemi Tarihi Seyf b. Ömer ve Tarihçiliği*, Siyer Yayınları, 161, İstanbul, 2012; Taberî, *Tarih*, III, 346.

Irak'a yaklaştığında ordusunu üç gruba ayırdı. Birinci grubun başında Müsenna b. Harise vardı ve öncü birlikleri yönetiyordu. İkinci grubun başında Adiy b. Hatim Tai vardı. Üçüncü grubun komutanlığını Halid b. Velid yapıyordu. Ordu Hufeyr⁸⁴⁵ denilen yerde tekrar bir araya gelmek için ayrıldığında Sâsânî komutanı Hürmüz'ün kendinden önce oraya giderek savaş düzeni aldığını öğrendi. Bunun üzerine istikametini Basra körfezinin batı kısmında bulunan Kazimi'ye⁸⁴⁶ yönlendirdi.⁸⁴⁷

Halid'in Kazime'ye yönelişini haber alan Hürmüz bölgeye intikal etti. İki ordu arasında şiddetli çatışmalar sürerken Halid, Hürmüz'le mübareze etti ve onu öldürdü. Bu mübareze sırasında düşman kuvvetleri arasında kalan Halid'in yardımına Ka'ka b. Amr yetişti. Kayıtlara Zatü'l-Selasil adı ile geçen bu savaş neticesinde çok değerli ganimetler ele geçirildi. Halid bu ganimetleri Medine'de bulunan halifeye gönderdi.⁸⁴⁸

Hürmüz'ün yenilgisini haber alan Sâsânî hükümdarı, Karin b. Karyenis komutasında yeni bir orduyu Mezar⁸⁴⁹ denilen bölgeye gönderdi. Hürmüz'ün ordusundan geriye kalanlar da bu orduya katıldılar. Savaşın sonucunda 30.000 askerini kaybeden Kisra, önce Ender Zağar ardından da Behmen Cazuyeh komutasında bir orduyu Halid'in üzerine gönderdi. Velece⁸⁵⁰ denilen yerde yapılan savaşta Halid'in kurduğu tuzak sayesinde düşman kuvvetleri yenilgiye uğratılmış oldu.⁸⁵¹

Halid b. Velid, Süveyd b. Kutbe'yi arkadan gelebilecek tehlikelere karşı Nehrülmürre'de yerine vekil olarak bıraktı. Daha sonra Zendevend-Dürta ve Hürmüzcerd'i barış, Ulleys'i savaş yolu ile ele geçir-

⁸⁴⁵ Hufeyr, Basra'ya 4 mil mesafede bulunan ve Beni Bahile Kabilesine ait olan bir kuyunun Adıdır. Bkz. Yakut, *Mucemu'l-Buldan*, II, 277.

⁸⁴⁶ Kazime, Basra-Bahreyn yolunda bulunan nehirdir. Bkz. Yakut, *Mucemu'l-Buldan*, IV, 431.

⁸⁴⁷ Kelpetin, 161; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 118

⁸⁴⁸ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 118; Vâkıdî, *Ridde*, I, 21, 231.

⁸⁴⁹ Mezar, Vasıt ile Basra arasında Meysan'da bir yerin adıdır. Bkz. Yakut Hamevi, *Mucemu'l-Buldan*, V, 88.

⁸⁵⁰ Velece, Kufe ve Basra arasında bir yer olan Kesker'de bulunan bölgeye verilen addır. Bkz. Yakut Hamevi, *Mucemu'l-Buldan*, V, 383.

⁸⁵¹ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 118; Kelpetin, 160-165; Sarıcık, 80-81.

di.⁸⁵² Ulleys'de ele geçirilen ganimeti Beni Acel'e mensup Cendel adında biri kılavuz ile Medine'ye gönderdi.⁸⁵³

Buradan Hire'ye⁸⁵⁴ geçen Halid, şehri terk edip kalelere sığınanları kuşatmak için, Dırar b. Ezver'i Kasru'l-Ebyad'a, Dırar b. Hattab'ı Kasru'l-Adesiyyin'e, Dırar b. Mukarrin'i Beni Mazin'e ve Müsenna b. Harise'yi İbn Bukayla sarayına gönderdi.⁸⁵⁵ Savaşın sonucunda Hire'liler cizye vermek karşılığında teslim oldular.⁸⁵⁶

Hire fethedildikten sonra Halid, Sâsânîlerin silah ve erzak merkezi Enbar'a gitmek için Hire'ye Ka'ka b. Amr'ı tayin etti. Enbar halkı bir müddet direniş gösterdikten sonra umutlarını kaybettiler ve komutanları Şiraz'ı anlaşıma yapmak için Halid b. Velid'e gönderdiler. Halid buranın fethini tamamladıktan sonra Zibrikân b. Bedr'i yerine vekil bıraktıktan sonra ticari merkez konumunda olan Aynüttemr'e⁸⁵⁷ hareket etti.⁸⁵⁸

Halid b. Velid Aynüttemr'e geldiğinde buranın yöneticilerinden olan Akka b. Ebû Akka'yı savaşın henüz başında esir alınca büyük bir üstünlük kazanmış oldu. Bu fırsatı iyi değerlendiren Halid, Aynüttemr'i muhasara etti. Halk anlaşıma yapmak isteyince Halid'in koyduğu şartlara göre anlaşıma yapıldı. Buna göre savaşan herkes öldürüldü. Kadın ve çocuklar esir alındı.⁸⁵⁹

Halid, Aynüttemr'den ayrıldıktan sonra müslümanların bu bölgedeki varlığından rahatsız olan Sâsânîlerin yeni bir ordu hazırladığını haber aldı. Ka'ka b. Amr ve Ebû Leyla el-Fedeki bu orduya karşı harekete geçti. Bir müddet sonra da Halid'in önderliğinde bir araya gelerek Sâsânîleri mağlup ettiler. Netice itibariyle Fırat nehri boyunca uzanan

⁸⁵²Halife b. Hayyât, *Tarih*, 118; Taberî, *Tarih*, III, 345; Belâzurî, *Futuh*, I, 70; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 278-279; Fayda, 337.

⁸⁵³Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 118; Taberî, *Tarih*, III, 343-345.

⁸⁵⁴Hire, Irak'ın Necef iline bağlı bir kaza merkezidir. Fırat nehrinin kenarında bulunur. Bkz. Hüseyin Ali ed-Dahuki, "Hire", *DİA*, XVIII, 122.

⁸⁵⁵Kelpetin, 164, İstanbul, 2012.

⁸⁵⁶Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 118; Taberî, *Tarih*, III, 343-345; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VIII, 250; Sarıcık, 77-80.

⁸⁵⁷Fırat nehrinin batısında bulunan Ayüttemr, Enbar'ın güneybatısında yer alır. Bkz. Yakut Hamevi, *Mucemu'l-Buldan*, IV, 176.

⁸⁵⁸Taberî, *Tarih*, III, 373-385; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 241-242; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 384-385; Cevad Ali, *Mufasssal*, XVI, 318.

⁸⁵⁹Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 118; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 267; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, V, 103, IX, 288; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 278.

yerler Müslümanların hâkimiyetine girmiş oldu.⁸⁶⁰ Halid yol güzergâhında bulunan ve anlaşmayı bozmuş olan Dümetü'l-Cendel'i tekrar itaat altına aldı.⁸⁶¹

Halid b. Velid Hire'de yerine vekil olarak İyad b. Ganm'i bıraktı. Ka'ka b. Amr'ı da Hasid'dekiler üzerine emir tayin etti. Irak'tan ayrıldıktan sonra Irak Başkumandanlığına Müsenna b. Harîse'yi getirdi ve Şam'a doğru harekete geçti.⁸⁶²

5.2.3. Şam Orduları Komutanlığı

Hız. Ebû Bekir Halid'i Irak'a gönderdikten sonra Şam bölgelerine de bazı birlikler gönderdi. Halife, Şam için giden birlikleri dört grup halinde sınıflandırdı ve bu orduları farklı istikametlerden Şam topraklarına gönderdi. Bu amaçla Ebû Ubeyde, Cabiye,⁸⁶³ Yezid b. Ebû Süfyan, Belka,⁸⁶⁴ Şurahbil b. Hasene, Ürdün; Amr b. Âs ise Arebe'de⁸⁶⁵ karargâh kurdu.⁸⁶⁶

Müslümanların Şam bölgesinin çeşitli yerlerinde karargâh kurduğu haberini alan Bizans Kralı Heraklios, kardeşi Theodor komutasında büyük bir orduyu Amr b. Âs'ın üzerine, Cerece b. Tüzra'yı Yezid b. Ebû Süfyan üzerine, Durakus'u Şurahbil b. Hasene üzerine ve Fikar b. Nestus'u Ebû Ubeyde'nin bulunduğu bölgeye gönderdi. Bu girişimden haberdar olan komutanlar halifeden yardım istedi. Bunun

⁸⁶⁰İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 387-388; Cevad Ali, *Mufasssal*, V, 300-301; Fayda, 346-349.

⁸⁶¹Cevad Ali, *Mufasssal*, VII, 234; Fayda, 368-370.

⁸⁶²Belâzuri, *Futuh*, I, 114; Taberî, *Tarih*, III, 406-408; Makdisi, *Bed'u ve't-Tarih*, V, 166; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 252; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 80; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 7-9, 29; İbn Haldun, *Tarih*, II, 516; Muhammed Süheyl Tugus, *Tarih'u-Hulefa'i-Raşidin*, I, 161; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 279; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 83.

⁸⁶³Dimeşk'in 80 km güney doğusunda Harran bölgesinde yer alan Cavlan'da kurulan bir şehirdir. Ayrıca İslam öncesi dönemde Gassanilerin idari merkezliğini yapmış olan bir yerdir. Bkz. Apak, Adem, *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi 2*, 86, İstanbul, 2010; Fayda, Mustafa, *"Cabiye"*, *DİA*, VI, 538.

⁸⁶⁴Dimeşk ile Vadilkurra arasında bir yerleşim yeridir. Bkz. Yakut el- Hamavi, *Mu'cemu'l-Buldan*, I-V, Beyrut, 1975; Apak, 86.

⁸⁶⁵Ürdün'de bir yerleşim yeri. Bkz. Yakut el- Hamavi, *Mu'cemu'l-Buldan*, IV, 96; Apak, Adem, 87.

⁸⁶⁶Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 119; Fesevi, *el-Marife ve Tarih*, III, 291; Taberî, *Tarih*, III, 406-408; Mesudi, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, I, 248; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 251; İbn Haldun, *Tarih*, II, 268; Vâkıdî, *Futuh'u-Şam*, I, 36.

üzerine halife Halid'e mektup yazarak Şam bölgesine gitmesini emretti.⁸⁶⁷

Halid zaman kaybetmeden Şam'a ulaşmak için tehlikeli bir güzergâh kullandı. Bu yolu takip ederken de yanına Rafi b. Umeyre adında bir rehber aldı.⁸⁶⁸ Rehberin de yardımı ile kısa bir süre içerisinde Şam'a ulaşan Halid, Merc-i Rahıt karargâhındaki Bizans birliğini mağlup etti.⁸⁶⁹ Daha sonra Busra şehrini kuşattı ve kısa süre içerisinde burayı da alarak bölgedeki ilk fetih hareketini gerçekleştirmiş oldu.⁸⁷⁰

Buradaki işini hallettikten sonra halifenin emri doğrultusunda komutanlarla birleşmek üzere Ecnadin'e gitti.⁸⁷¹ İslam orduları belirlenen yerde buluştuklarında komutayı Halid b. Velid devraldı. Merkezde Ebû Ubeyde, Sağ birlikte Muâz b. Cebel, Sol birlikte Saîd b. Amir ve Süvari birliğinde Saîd b. Zeyd olduğu halde savaş başladı ve Bizans ordusu büyük bir yenilgi alarak Fihl'e çekildi. Halid onların üzerine yürüdü ve sonunda Fihl ile Dımeşk fethedildi.⁸⁷² Bu yenilginin ardından imparator büyük bir ordu hazırlayıp Müslümanların üzerine gönderdi. Halid b. Velid bu savaşta daha önce denenmemiş bir yöntem olarak ordusunu 40 süvari birliğine ayırdı. Bu birliklerin başına kabiliyetli kişileri tayin etti. Ka'ka ve İkrime ordunun sağ ve sol cenahlarından harekete geçince savaş başlamış oldu. Savaş sonucunda Bizans büyük bir mağlubiyet aldı. Yermük Savaşı⁸⁷³ olarak bilenen bu

⁸⁶⁷ Fesevi, *el-Marife ve Tarih*, III, 291-292; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 251-252, 260-265; İbn Haldun, *Tarih*, II, 516; Kelpetin, 178.

⁸⁶⁸ İbni Habib, *Muhabber*, I, 190; Taberî, *Tarih*, III, 415; Cevad Ali, *Mufasssal*, X, 110; İbn Hazm, *Cemheret'ü Ensâbü'l-Arab*, I, 412; Vâkıdî, *Futuh'u-Şam*, I, 22; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 241; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 367.

⁸⁶⁹ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 119; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 260; Vâkıdî, *Futuh'u-Şam*, I, 22-26.

⁸⁷⁰ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 119; Taberî, *Tarih*, III, 406-408; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 260.

⁸⁷¹ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 119; Fesevi, *el-Marife ve Tarih*, III, 291; Vâkıdî, *Futuh'u-Şam*, I, 59.

⁸⁷² Fayda, 385-395.

⁸⁷³ Yermük Savaşının tarihlendirilmesiyle ilgili farklı rivayetler söz konusudur. Bazı raviler bu savaşı Hz. Ebû Bekir dönemi olayları içerisinde zikreder ve savaşın sonunda halifenin vefat ettiğinin bildirirler. Buna karşın Yermük savaşını Hz. Ömer dönemi olayları arasında sayanlar da mevcuttur. Savaşı idare eden komutanların Hz. Ebû Bekir tarafından atanması nedeniyle biz Yermük Savaşı'nı Hz. Ebu Bekir dönemi olayları arasında zikrettik. Konu hakkında detaylı bilgi için Mustafa Fayda'nın "Allah'ın Kılıcı Halid b. Velid" adlı eserine müracaat edebilirsiniz. Bkz. Fayda, 385-426.

savaşta Bizans'tan 12000 kişi öldürüldü. Müslümanlar da bu savaşta 3000 şehit verdiler.⁸⁷⁴

Savaş devam ederken Hz. Ebû Bekir'in vefat ettiği haberi elçiler⁸⁷⁵ vasıtasıyla Halid b. Velid'e ulaştı. Bu haber de ayrıca yeni halifenin Hz. Ömer olduğu ve Ebû Ubeyde'in Şam bölgesinin başkumandanı olduğu haberi yer alıyordu.⁸⁷⁶ Netice itibariyle girdiği her savaşı kazanan ve İslam fütûhatına önemli hizmetlerde bulunan Halid b. Velid'in başkumandanlığı Hz. Ömer dönemiyle birlikte son buldu. Bir süre daha Ebû Ubeyde'nin emrinde savaştıysa da onun ölümünden sonra başkasının emri altında çalışmayı kabul etmeyerek Hıms'a çekildi ve burada vefat etti.⁸⁷⁷

6. İkrime b. Ebi Cehil

İkrime b. Ebî Cehil Amr b. Hişam b. Muğire b. Abdullah b. Amr Mahzum b. Yakaza b. Mürre b. Ka'b b. Luey el-Kureşi el-Mahzumî,⁸⁷⁸ meşhur İslam düşmanı Ebû Cehil'in oğludur. Hicretten 47 veya 49 yıl önce Mekke'de doğdu. İslam'a girmeden önce babası gibi İslam düşmanlığı yaparak⁸⁷⁹ Mekke müşriklerinin Müslümanlara yaptığı her

⁸⁷⁴ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 119; İbn Haldun, *Tarih*, II, 516-517; Mahmut Kelpetin, *Hulefa-i Raşidin dönemi Tarihi Seyf b. Ömer ve Tarihçiliği*, Sıyer Yayınları, 181, İstanbul, 2012; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 30-31; Vâkıdî, *Futuh'u-Şam*, I, 59-60.

⁸⁷⁵ Hz. Ebû Bekir'in vefat haberini getiren elçilerin Şeddad b. Evs ve Muhammed b. Cüreih olduğu söyleyenlerin yanı sıra Şeddad ve Mahmiye b. Cüz olduğunu söyleyenlerde vardır. Bkz. İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 27; Taberî, *Tarih*, III, 434.

⁸⁷⁶ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 122; Fesevî, *el-Marife ve Tarih*, III, 296; Taberî, *Tarih*, III, 434-435, IV, 66-67, XI, 559; İbn Miskeveyh, *Tecaribü'l-Ümem*, I, 303; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 142; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 359; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 87; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 27; İbn Haldun, *Tarih*, II, 518, 533; Belâzurî, *Ensâb*, X, 29; Vâkıdî, *Futuh'u-Şam*, I, 86; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 279; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 217.

⁸⁷⁷ Mustafa Fayda, "Halid b. Velid" *DİA*. 291; Ali Bakkal, 288; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 267; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 403; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 128; Muhammed Süheyl Tugus, *Tarih'u-Hulefa'i-Raşidin*, I, 235; Belâzurî, *Ensâb*, V, 109; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 279; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 51; Buhari, *Tarihu Kebîr*, III, 136; İbn Mende el-Abdi, *Marifet'ü-Sahabe*, I, 452; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 429; Zirikli, *A'lam*, II, 300.

⁸⁷⁸ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 155; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 98; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 4; İbn Naim, *Marifet'ü-Sahabe*, IV, 2171; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1082; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 67; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 197; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 443.

⁸⁷⁹ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 122; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1082; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 67; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 443.

harekete katıldı ve Hendek Savaşında Yahudileri Müslümanlara karşı kırskırtma görevini üstlendi.⁸⁸⁰

Hicretin birinci yılında Seniyyetül-Merre'nin aşağı tarafında yer alan Ahya suyunun etrafında Müslümanlara karşı toplanan Kureyşlilerin komutanlığını yaptı. Fakat bu olayda herhangi bir çatışma yaşanmadı.⁸⁸¹

Bedir Savaşında müşriklerin safında Müslümanlara karşı savaştı. Bu savaşta babası Ebû Cehil öldürülünce Muâz b. Amr b. Cemuh'un elini kesti. Daha sonra babasının yerine Mahzumoğullarının reisi oldu.⁸⁸²

Uhud Savaşına eşi Ümmü Hâkim ile birlikte katıldı ve müşrik ordusunun süvari birliğinin sol cenahına komutanlık yaptı.⁸⁸³ Mekke'nin fethi esnasında yanına topladığı arkadaşlarıyla birlikte Müslümanlara ok atanlardan biriydi. Bu hareketinden dolayı fetih günü herkes bağışlandığı halde İkrime ve bazı azılı İslam düşmanlarının görüldükleri yerde öldürülmeleri emredildi. Bunu duyunca canını kurtarmak için Yemen'e kaçtı. Fakat fetih günü Müslüman olan eşinin talebi üzerine bağışlandı. Bunun üzerine Mekke'ye dönen İkrime Müslüman oldu.⁸⁸⁴

⁸⁸⁰ Vâkıdî, *Megâzî*, II, 438; Beyhaki, *Delailü'n-Nübüvve*, III, 220; Süheyli, *Ravdü'l-Unüf*, VI, 220; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 88; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, VI, 385; Taberî, *Tarih*, II, 579; İbn Miskeveyh, *Tecaribü'l-Ümem*, I, 261; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 69; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, II, 294; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 129; Zehebî, *Siyeru A'lam*, I, 462.

⁸⁸¹ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 61.

⁸⁸² Vâkıdî, *Megâzî*, I, 306; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 98; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 197.

⁸⁸³ Vâkıdî, *Megâzî*, I, 220-225; Beyhaki, *Delailü'n-Nübüvve*, III, 220; İbnü'l-Ber, *ed-Dürer*, I, 147; Süheyli, *Ravdü'l-Unüf*, V, 307; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 13; Kastalani, *Mevahibü-Leduniyye*, I, 243; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, VI, 191; Taberî, *Tarih*, II, 507-508; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 163; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 40-42; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, II, 167; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 117; İbn Haldun, *Tarih*, II, 435; İbn Hibban, *Sikat*, I, 225; Zehebî, *Siyeru A'lam*, I, 397.

⁸⁸⁴ Vâkıdî, *Megâzî*, II, 852; İbn Hişam, *es-Sire*, II, 418; Beyhaki, *Delailü'n-Nübüvve*, V, 92; İbnü'l-Ber, *ed-Dürer*, I, 219; Süheyli, *Ravdü'l-Unüf*, VII, 247; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 225; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, V, 252; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 334; Taberî, *Tarih*, III, 59-63; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 326, IV, 155-156; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 214; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, II, 552-560; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 341-353; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1082; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XLI, 63; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 67.

6.1. Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir Döneminde Yaptığı Görevler

Medine'ye giderek İslami faaliyetlerde yer aldı. Hz. Peygamber hicretin 11. yılında onu Beni Hevazin'in zekâtlarını toplamakla görevlenirdi.⁸⁸⁵ Hz. Ebû Bekir irtidat eden kabileleri cezalandırmak için ordular hazırladığında Mekke'de bulunan İkrime'ye de mektup yazdı ve askeri birliğin başında Müseylime ve Eş'as b. Kays üzerine gitmesini, Hadramut ve Kinde halkı ile savaşmasını,⁸⁸⁶ Ziyad b. Lebîd'le birlikte hareket ederek bölgedeki isyanı durdurmasını emretti.⁸⁸⁷ Müseylime'nin ordusu ile karşılaştığında halifeden ek kuvvet talep etti. Bu talep üzerine Şuarahbil b. Hasene yola çıktı. Fakat İkrime yardım kuvvetinin gelmesini beklemeden Müseylime ile savaşa girişti ve mağlup oldu.⁸⁸⁸ Halid ve Şuarahbil'in Müseylime'yi öldürmesinden sonra

⁸⁸⁵ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 156; İbn Haldun, *Tarih*, II, 491; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 4; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1082; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 68-69; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 443.

⁸⁸⁶ Ziyad, Kinde halkının irtidatını bastırmak için Muhacir b. Ebû Ümeyye'ye mektup yazmış ve yardıma gelmesini istemiştir. Ziyad'ın mektubunu alan Muahacir ordunun başına İkrime'i halef bırakarak yanına aldığı kuvvetle birlikte süratle Ziyad'ın yanına gitmiştir. Kinde halkı savaşın başında yenilmiş ve Nuceyr'e sığınmışlardır. Durumdan haberdar olan Muhacir ve İkrime Nuceyr'e gelmiş şiddetli geçen savaşın sonunda ridde ehlini mağlup etmeyi başarmışlardır. bkz. İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 231; İbn Haldun, *Tarih*, II, 494.

⁸⁸⁷ Vâkıdî, *Ridde*, I, 197-198; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 87.

⁸⁸⁸ Makrizi, *İmtau'l-Esma*, XIV, 234, 584; Taberî, *Tarih*, III, 249, 282, 314; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 80; Taberî, *Tarih*, III, 281; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 80-85; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 204; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 355-363; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 36-45.

Necran'a kadar ilerleyen İkrime, Uman,⁸⁸⁹ Mehre ve Deba mürtedleriyle savaştı.⁸⁹⁰

Hz. Ebû Bekir, Şam bölgesine gönderdiği Halid b. Saîd b. Âs'a yardım için İkrime b. Ebî Cehil ve Velid b. Ukbe ile iki ayrı birliği Şam topraklarına yolladı.⁸⁹¹ Mercü's-Sıfır'da yapılan savaş Müslümanlar kaybettiler. Daha sonra Halid b. Saîd görevden ayrıldı. Bu bölgeye Amr b. Âs, Ebû Ubeyde, Yezid b. Ebî Süfyan ve Şurahbil gönderildi. İkrime, bu savaştan bir müddet sonra meydana gelen ve Halid b. Velid'in başkumandanlığını yaptığı Yermük Savaşı'nda ordunun merkez kuvvetlerinin başında bulunan Ebû Ubeyde'nin komutası altında Ka'ka b. Amr ile birlikte savaştı.⁸⁹²

Ölümü ile ilgili birçok rivayet bulunmasına karşın onun, Ecna-din Savaşı'nda şehit düştüğü⁸⁹³ veya Mercü's-Sıfır muharebesinde⁸⁹⁴ ya da Dımeşk'in fethi esnasında şehit olduğu söylenmektedir. Ayrıca

⁸⁸⁹ Cülenda peygamberlik iddiasıyla ortaya çıktığında Umman bölgesine saldırmış ve burayı yönetim altına almıştır. O sıralarda bölgede görevli olarak bulunan Cayfer ve İyâz dağlara sığınarak hayatta kalmayı başarmış ve Hz. *Ebû Bekir*'e durumu bildiren bir mektup yazmışlardır. Mektubun kendisine ulaşmasından sonra harekete geçen halife Arfece'yi Mehre'ye, Huzeyfe'yi Umman'a göndermiş ve gittikleri bölgenin emirleri oalrak hareket etmelerini istemiştir. Halife daha sonra İkrime'yi Yemame bölgesine göndermiş, buradan da Arfece ve Huzeyfe'ye yardım etmesi için Umman'a geçmesini emretmiştir. Bu bölgede gerçekleşen şiddetli savaşta Hirrit b. Raşid ve Seyhan b. Sühan Müslüman ordularına destek kuvvet olarak gelmiş ve savaşın kazanılmasında büyük pay sahibi olmuşlardır. Bkz. İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 225,226; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 98; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 363; Sallabi, *Ebû Bekir*, I, 254; İbn Abdilber ve İbnü'l-Esir, İkrime'nin Umman'dan azledildiğini ve Yemen bölgesine gönderildiğini bildirmektedir. Daha sonra umman'a Huzeyfe el-Galani atanmış ve Hz. *Ebû Bekir*'in vefatına kadar görevde kalmıştır. Bkz. İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 336; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 705;

⁸⁹⁰ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 116-123; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 339; Taberî, *Tarih*, III, 281, 337; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 74; İbn Haldun, *Tarih*, II, 494-501; Suyuti, *Tarih'u-Hulefa*, I, 61; Cevad Ali, *Mufasssal*, VII, 201; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1082; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 393.

⁸⁹¹ İbn Miskeveyh, *Tecaribü'l-Ümem*, I, 289; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 249; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 98; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 67-70; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 79.

⁸⁹² İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 255-257; İbn Haldun, *Tarih*, II, 516.

⁸⁹³ İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 4; İbn Hibban, *Sikat*, III, 310; İbn Naim, *Marifet'ü-Sahabe*, IV, 2171; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1083; İbn Asakir, *Tarihu Dımeşk*, XI, 503; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 69; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 197; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 443.

⁸⁹⁴ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1083.

onun Yermük Savaşı'nda şehit düştüğü⁸⁹⁵ rivayetinin yanında Amvas'ta vebadan öldüğü de rivayetler arasındadır.⁸⁹⁶

6.2. Hz. Ebû Bekir'in İkrime'ye Mektubu

İkrime, Müseylime üzerine gönderildiğinde aceleci davrandı ve savaşı kaybetti. Bu durumu halifeye bildirince halife de ona cevaben bir mektup yazdı; “Ne ben seni göreyim ne de sen beni gör. Geri dönüp de Müslümanların maneviyatlarını zayıflatma. Huzeyfe ile Arfece'nin yanına gidip onlarla birlikte Uman ve Mehre halkı ile savaş. Daha sonra sen ve askerlerin Müslümanların gözünde temize çıkıncaya ve Yemen ile Hadramut'de bulunan Muhacir b. Ebî Ümeyye ile karşılaşınca kadar yoluna devam et.”⁸⁹⁷

7. Muhacir b. Ebû Ümeyye

Muhacir b. Ebû Ümeyye b. b. Muğire Abdullah b. Amr b. Mahzum el-Kureşi el-Mahzumi.⁸⁹⁸ Asıl adı Velid'dir. Muhacir ismi Müslüman olduktan sonra Medine'ye hicret etmesinden dolayı Hz. Peygamber tarafından verildi.⁸⁹⁹ Hicretin beşinci yılı dolaylarında Müslüman olan Muhacir, Bedir Savaşı'nda düşman saflarında yer alarak bu savaşta kardeşleri Mes'ud ve Hişam'ı kaybetti.

7.1. Hz. Peygamber Dönemindeki Görevleri

Müslüman olduktan kısa bir süre sonra Medine'ye gitti. Burada Hz. Peygamber'in hanımı olan kız kardeşi Ümmü Seleme'nin yanına uğradı⁹⁰⁰ ve Hz. Peygamber'e geldiğini bildirmesini istedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber Velid olan ismini Muhacir olarak değiştirdi.

Tebük Gazvesi'ne iştirak etmediği için Hz. Peygamber ona kızdı. Fakat Ümmü Seleme Hz. Peygamber'e onun mazeretinden bahsedince

⁸⁹⁵ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 334; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 123; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 152; İbn Hibban, *Sikat*, III, 310; İbn Naim, *Marifet'ü-Sahabe*, IV, 2171; İbn Abdilber, *el-İsti'ab*, III, 1083; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 69; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 443.

⁸⁹⁶ Bakkal, 289; Aydınli, Abdullah, “İkrime b. Ebî Cehil”, *DİA*, İstanbul, 1988, XXII, 43; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XI, 503.

⁸⁹⁷ Taberî, *Tarih*, III, 281; Sallabi, *Ebû Bekir*, I, 234.

⁸⁹⁸ Güler, Zekeriya, “Muhacir b. Ebû Ümeyye”, *DİA*, XXX, 389; İbn Abdilber, *el-İsti'ab*, IV, 1452; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 265; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 180.

⁸⁹⁹ İbn Abdilber, *el-İsti'ab*, IV, 1452; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 265.

⁹⁰⁰ İbn Abdilber, *el-İsti'ab*, IV, 1452; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 265.

onu affetti.⁹⁰¹ Daha sonra Yemen meliki Harîse b. Abdükülal'e elçi olarak gönderilen⁹⁰² Muhacir, bir müddet sonra İslam'ı anlatmak, zekât toplamak ve Şer'i hükümleri icra etmek için Hz. Peygamber tarafından San'a da bulunan Kinde⁹⁰³ ve Sedef'de görevlendirildi.⁹⁰⁴ San'a halkını İslam'a davet etmek için seriyye komutanı olarak bölgeye gitti ve San'a valisi olarak görevine devam etti.⁹⁰⁵ Muhacir aynı zamanda Hz. Peygamber'in kâtipleri arasında zikredilmektedir.

7.2. Hz. Ebû Bekir Dönemindeki Görevleri

Hz. Ebû Bekir halife olunca Yemen ve Hadramut bölgelerinde çıkan isyanları ve irtidat olaylarını bastırmak için Muhacir komutasında bir orduyu bölgeye sevk etti.⁹⁰⁶ Aynı zamanda Ziyad b. Lebîd'le birlikte Nuceyr kalesinin kuşatılması⁹⁰⁷ ve Kays'ın yakalanması görevini de üstlenen Muhacir, bu dönemde Yemen'in San'a bölgesinde vali olarak görev yapıyordu.⁹⁰⁸ Ridde savaşlarında etkin bir rol oynayan ve isyanların bastırılmasında büyük yararlılıklar gösterdi. Halifenin emri ile harekete geçen Muhacir, Peygamberlik iddiası içinde olan ve etrafına adam toplayan Esved el-Ansi'ye bu tavrından vazgeçmesini söyledi ve ona uyarak irtidat edenlerden Kays b. Mekşun ile Amr b.

⁹⁰¹ İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 180; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1452; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 265.

⁹⁰² İbn Hişam, *es-Sire*, II, 607; II, 296; Süheyli, *Ravdü'l-Ünüf*, VII, 513; Kastalani, *Mevahibü-Leduniyye*, I, 556; Yusuf es-Salihi, *Sebîlü'l-Hüda*, XI, 372; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1452; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 265.

⁹⁰³ İbn Haldun, *Tarih*, II, 491.

⁹⁰⁴ Makrizi, *İmtau'l-Esma*, II, 101; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 97; İbni Habib, *Muhabber*, I, 126; Belâzuri, *Futuh*, I, 107; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 165; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VII, 192-198; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1453; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XVI, 77; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 265; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, I, 81.

⁹⁰⁵ Güler, Zekerîya, "Muhacir b. Ebû Ümeyye", *DİA*, İstanbul, 2005, XXX, 390; İbn Hişam, *es-Sire*, II, 600; II, 296; Süheyli, *Ravdü'l-Ünüf*, VII, 499; Yusuf es-Salihi, *Sebîlü'l-Hüda*, XI, 339; Taberî, *Tarih*, III, 147; Belâzuri, *Ensâb*, I, 529.

⁹⁰⁶ İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 363; İbn Haldun, *Tarih*, II, 493; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 265; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 365.

⁹⁰⁷ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 116; Taberî, *Tarih*, III, 329; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 74; Suyuti, *Tarihu'l-Hulefa*, I, 62; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1453; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 265; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 393; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 180; Yakut el-Hamevi, *Mecma'ul-Buldan*, II, 273.

⁹⁰⁸ Makrizi, *İmtau'l-Esma*, XIV, 380; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 123; Belâzurî, *Futuh*, I, 111; Taberî, *Tarih*, III, 427; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 71; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 264; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 121; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1453; Yakut el-Hamevi, *Mecma'ul-Buldan*, II, 271.

Ma'dikerib'i tutuklayarak halifeye gönderdi.⁹⁰⁹ Halifenin huzurunda pişman olduklarını belirten bu kişiler tövbe ederek Müslüman oldular.

Halife, Kinde Kabilesi içerisinde isyan eden Eş'as b. Kays'a karşı Muhacir ve İkrime komutasında bir birliği gönderdiğinde Muhacir, Nuceyr kalesini kuşatarak ele geçirdi ve bu bölgedeki isyanı bastırdı. Ayrıca Yemen bölgesinde çıkan ridde hadiselerinin bastırılmasında da önemli roller üstlendi.⁹¹⁰

8. Halid b. Saîd

Ebû Saîd Halid b. Saîd b. el-Âs b. Ümeyye b. Abdüşşems b. Abdümenaf b. Kusay b. Kilab b. Mürre b. Ka'b b. Luey el-Ümevi.⁹¹¹ Halid, Mekke döneminde Müslüman olanlardandır. Gördüğü bir rüya⁹¹² neticesinde Hz. Ebû Bekir'in vasıtasıyla Müslüman olduğu, dolayısı ile onun Müslüman olan üçüncü, dördüncü veya beşinci kişi olduğu söylenmektedir.⁹¹³ Babası onun Müslüman olduğunu öğrenince bir süre aç ve susuz bıraktı ve kardeşlerinin onunla konuşmasını yasakladı.⁹¹⁴

8.1. Hz. Peygamber Dönemindeki Görevleri

Hz. Peygamber'in Habeşistan hicretine izin verdiği sürece kadar Allah Resulü'nün yanında kalan Halid, daha sonra kendisi gibi Müslüman olan eşi Ümeyme ile birlikte Habeşistan hicretine katıldı.⁹¹⁵

⁹⁰⁹Makrizi, *İmtau'l-Esma*, XIV, 243; Belâzuri, *Futuh*, I, 106; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 229; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 364; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 265; Yakut el-Hamevi, *Mecma'ul-Buldan*, II, 273.

⁹¹⁰ Ali Bakkal, s, 302.

⁹¹¹ İbn Hişam, *es-Sire*, I, 259; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, XI, 381; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, XI, 105; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 70; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 420; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XVI, 67; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 124; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 202.

⁹¹² İbn Hişam, *es-Sire*, I, 259; Süheyli, *Ravdü'l-Unüf*, III, 225; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, IX, 98; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, XI, 381; İbn Kesir, *el-Bidaye*, III, 44; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 71-72; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 422-423; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XVI, 68; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 124-125; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 202.

⁹¹³ Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, XI, 381; Taberî, *Tarih*, II, 317; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 71; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 420; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XVI, 75; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 124; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 202.

⁹¹⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 71-73; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 424; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 124-125.

⁹¹⁵ İbn Hişam, *es-Sire*, III, 323; Süheyli, *Ravdü'l-Unüf*, III, 205; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 373; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 72; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 421-424; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XVI, 67; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 124-125; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 202.

Habeşistan'da kocası dinden dönen Ümmü Habibe'nin Hz. Peygamber'e nikâhlanması için kız tarafının vekilliğini üstlendi.⁹¹⁶

Halid, Hayber'in fethi sürecinde Habeşistan'dan Medine'ye gitti. Hz. Peygamber'in Hayber Savaşı'nda olduğunu öğrenince kendisi de bölgeye intikal etti. Hayber'e ulaştığında savaş bitmiş olmasına rağmen Hz. Peygamber kendisine Hayber ganimetlerinden pay verdi.⁹¹⁷

Halid b. Saîd bu süreçten sonra Allah Resulü'nün yanında yer aldı. Umretü'l-Kaza'ya katılarak Mekke'nin fethinde bulundu. Huneyn, Taif ve Tebük gazvelerine iştirak etti.⁹¹⁸ Ayrıca Hz. Peygamber'e vahiy kâtibi olarak hizmet etti ve besmeleyi ilk olarak o yazdı.⁹¹⁹ Yine onun Hz. Peygamber'in bazı fermanlarını yazdığı, bu görevle birtakım nüshalar hazırladığı ve bazı kişilere İslam davet mektupları yazdığı bilinmektedir.⁹²⁰

Mekke'nin fethinden sonra bazı kabileler üzerine seriyyeler gönderen Hz. Peygamber, Halid b. Saîd'i de 300 kişilik askeri birliğin başında Urene tarafına gönderdi. Hicri 10 yılında Medine'ye gelerek İslam'ı kabul eden Murad Kabilesi'nin başkanı Ferve b. Müseyk, geri dönerken Hz. Peygamber'in emri doğrultusunda Halid b. Saîd'i de beraberinde götürdü. Halid, Ferve ile birlikte giderken Allah Resulü tarafından Yemen bölgesinde bulunan San'a ve civarına vali tayin edil-

⁹¹⁶ İbn Hacer, *el-İsabe*, VII, 652; İbn Hişam, *es-Sire*, II, 645; Süheyli, *Ravdü'l-Unüf*, VII, 536; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 139, II, 373; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, VI, 65; Kastalani, *Mevahibü-Leduniyye*, I, 500; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, XI, 193; Taberî, *Tarih*, II, 653; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 171; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 133; İbn Haldun, *Tarih*, II, 451; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 70-74.

⁹¹⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 72-74; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 421; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 125.

⁹¹⁸ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 421; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 72-74; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 125; Belâzurî, *Ensâb*, I, 366.

⁹¹⁹ İbn Hişam, *es-Sire*, II, 543; Süheyli, *Ravdü'l-Unüf*, III, 227; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, XI, 381; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 365; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 203.

⁹²⁰ Vâkıdî, *Megâzî*, III, 967-968, 973; İbn Hişam, *es-Sire*, II, 540; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, II, 87; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, XI, 381-382; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 41; Cevad Ali, *Mufasssal*, VII, 22, XV, 122-127; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 203-209.

di.⁹²¹ Bunun yanında San'a ve Mezdiç Kabilesi'nin zekâtlarını da toplamakla görevlendirildi.⁹²²

Halid b. Sa'd ve kardeşleri Amr ile Eban Hz. Peygamber döneminden başlamak üzere Hz. Ebû Bekir döneminde de önemli hizmetlerde bulundular. Hz. Peygamber, Halid'in kardeşi Amr'ı Tebük, Fedek, Vadilkura ve Hayber'e göndererek⁹²³ bu bölgelerin zekâtını toplamakla görevlendirdi. Yine Halid'in diğer kardeşi Eban'ı Bahreyn'e vali olarak atadı.⁹²⁴ Onlar bu görevlerini Allah Resulü'nün vefatına kadar sürdürdüler. Halid, Hz. Peygamber'in vefatıyla birlikte San'a valiliğinden ayrıldı ve Medine'ye döndü.⁹²⁵

8.2.Hz. Ebû Bekir Dönemindeki Görevleri

Halid ve kardeşi Eban Hz. Ebû Bekir'e biat etmek için bir müddet bekledi. Ancak Beni Haşim'in biatından sonra Hz. Ebû Bekir'e gelerek biat ettiler.⁹²⁶ Halife Suriye bölgesi için oluşturduğu bir ordunun başına Halid b. Sa'id'i komutan tayin ederek onu Hamkateyn'e gönderdi.⁹²⁷ Halifenin Şam bölgesine gitmesi için ilk olarak sancak verdiği kişi Halid b. Sa'id'dir. Fakat Halid gerek San'a dönüşünde söyledikleri,⁹²⁸ gerekse Şam bölgesinde halifenin emrine uymayarak Bizans'a

⁹²¹ Belâzurî, *Futuh*, I, 76, 107; İbni Habib, *Muhabber*, I, 126; Taberî, *Tarih*, III, 318; İbn Haldun, *Tarih*, II, 481-491; Cevad Ali, *Mufasssal*, VII, 192; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 72-74; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 423; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XVI, 67; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 125-126; Belâzurî, *Ensâb*, I, 529.

⁹²² Vâkidi, *Megâzî*, III, 1085; İbn Hişam, *es-Sire*, II, 538; Süheyli, *Ravdü'l-Unüf*, VII, 407; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 298; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, IX, 376; Kastalâni, *Mevahibü-Leduniyye*, I, 554; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, VI, 246, 342, 393; Taberî, *Tarih*, III, 136; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 461; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, II, 689; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 83; İbn Haldun, *Tarih*, II, 475; Cevad Ali, *Mufasssal*, VII, 188; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 247, IV, 72; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 421; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 124-126; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 203.

⁹²³ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 423; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 125-126.

⁹²⁴ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 97; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 423; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 125-126; Belâzurî, *Ensâb*, I, 529.

⁹²⁵ Ali Bakkal, 262-265; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, XI, 339; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 97-98; İbni Habib, *Muhabber*, I, 126; Taberî, *Tarih*, III, 388; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 116.

⁹²⁶ Taberî, *Tarih*, III, 387; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 116; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 248; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 73; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 125-126; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 79.

⁹²⁷ Vâkidi, *Futuh'u-Şam*, I, 12; Taberî, *Tarih*, III, 387; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 84; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 975; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XVI, 67; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 125-126.

⁹²⁸ Taberî, *Tarih*, III, 387; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 116; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 5; İbn Haldun, *Tarih*, II, 514; Apak, Adem, *Hz. Osman Dönemi Devlet Siyaseti*, İnsan

karşı tedbirsiz bir şekilde savaşa başlaması⁹²⁹ ve bu savaşta yenilmesi dolayısı⁹³⁰ ile Hz. Ömer'in teklifi ile görevinden azledildi.⁹³¹ Daha sonra Hz. Ebû Bekir tarafından Teyma'da bulunan Müslümanlara gönderilen destek kuvvetin komutanlığına getirildi.⁹³² Bölgeye gönderilen ordu-lara katılan Halid b. Saîd ve kardeşleri, Ecnadin savaşında şehit oldular.⁹³³

9. Amr b. Âs

Ebû Abdillâh Amr b. el-Âs b. Vail b. Haşim b. Saîd es-Sehmi el-Kureşî (ö. 43/ 664).⁹³⁴ Kureyş'in Sehm kabilesine mensuptur. Annesi Beni Cûlan'dan Anzete b. Esed b. Rabia b. Nizar Selma bt. Nabi-ğâ'dır.⁹³⁵ Sehmoğulları Mekke'de önemli görevler ifa eden ve önde ge-len kabilelerden biri olarak dikkat çekiyordu. Bu kabile İslam öncesi dönemde Hz. Peygamber'in kabilesi olan Haşimoğulları ile Ahlaf-Muteyyebûn ve Hilfû'l-Fudul gruplarında hep karşı karşıya geldi. Bu

Yayınları, 2015, s. 72; Apak Adem, *Anahatlarıyla İslam Tarihi II*, Ensar Neşriyat, 70, Ağustos, 2008.

⁹²⁹ Taberî, *Tarih*, III, 408; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 255.

⁹³⁰ İbn Haldun, *Tarih*, II, 268.

⁹³¹ Belâzurî, Hz. Ebû Bekir'in Halid için bir sancak oluşturduğunu ve onu Şam bölge-sine göndermeye hazırlandığı sırada Hz. Ömer'in bu haberi duyarak halifeye geldiğini ve onun kibirli olduğunu, dolayısıyla bölgeye gönderilmesinin doğru olmadığını söyleyerek halifeden onu azletmesini talep ettiğini bunun sonucunda da Hz. *Ebû Bekir*'in Eba Erva ed-Devsî'yi Halid'e gönderip sancağı geri aldığını rivayet emektedir. bkz. Belâzurî, *Futuh*, I, 122; Vâkıdî, *Futuh'u-Şam*, I, 12-13; Taberî, *Tarih*, III, 387-388; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 115-116; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 248; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 81; İbn Haldun, *Tarih*, II, 514; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 73; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 975; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XVI, 67; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 79; Belâzurî diğer bir rivayette ise onun Mercus-sıf savaşında yer aldığını söylemektedir. Bkz. Belâzurî, *Futuh*, I, 121.

⁹³² Taberî, *Tarih*, III, 394-406; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 248; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 7; İbn Haldun, *Tarih*, II, 514-515; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 79.

⁹³³ Kandemir, M. Yaşar, "Halid b. Saîd", *DİA*, İstanbul, 1997, XV, 287; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 74; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 422; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, II, 90; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gabe*, II, 125-126; Onun Mercu-Sıf savaşında şehit olduğu da söylenmektedir. Bkz. Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 132; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 59; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 422; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XVI, 67-75; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gabe*, II, 125-126.

⁹³⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 342; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1184; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gabe* IV, 232.

⁹³⁵ Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 61; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1184.

durum kabilenin Hz. Peygamber ve Haşimoğullarına bakışını önemli ölçüde etkiledi.⁹³⁶

Müslüman olmadan önce ticari faaliyetleri neticesinde kavmi arasında önemli bir konuma ulaşarak itibar görüyordu.⁹³⁷ Amr, yaptığı ticari seferler sırasında Habeşistan hükümdarı Necaşi ile dost oldu ve iyi ilişkiler kurdu. Bu dostane ilişkilerden dolayı Habeşistan'a hicret eden Müslümanların iade edilmesi için Mekke adına Necaşi'ye elçi olarak gönderildi.⁹³⁸ Ebû Süfyan'la birlikte ticaret kervanında bulunduğu için Bedir Savaşına katılamadı. Fakat Uhud ve Hendek Savaşlarında Kureyş'in süvari birliği komutanlığını yaptı.⁹³⁹

9.1. Müslüman Olması ve Hz. Peygamber Dönemindeki Görevleri

Amr b. Âs siyasi dehası yüksek bir şahsiyetti. Hudeybiye'den sonra Müslümanların giderek güçlendiğini fark ederek bunun için bazı tedbirler almak istedi. Bu tedbirlerden biri de eski dostu Necaşi'nin yanına gitmek ve Müslümanlarla Mekkelilerin arasındaki savaşın sonucunu beklemektir. Bu amaç doğrultusunda Habeşistan'a giden Amr, Necaşi'nin Müslüman olduğunu öğrenince büyük bir şok yaşadı ve onun telkinleri neticesinde Medine'ye giderek Müslümanlığını ilan etti.⁹⁴⁰

Hz. Peygamber, Amr'ın askeri ve siyasi kabiliyetini fark ederek onu Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Ebû Ubeyde gibi önde gelen sahabelerin bulunduğu Zatu-Selasil Seriyyesine komutan tayin etti. Bu se-

⁹³⁶ Amr b. el-Âs'ın şahsiyeti ve kabilenin Haşimoğulları ile ilişkisine dair detaylı bilgi için Bkz. Apak Adem, *İslam Siyaset Geleneğinde Amr b. el-Âs*, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2016, 20-32.

⁹³⁷ Kindi, *Kitabu'l- Vulat*, I, 9.

⁹³⁸ Taberî, *Tarih*, II, 335; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* I, 676; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, I, 188, II, 129; İbn Kesir, *el-Bidaye*, III, 88-96; İbn Haldun, *Tarih*, II, 413; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, XIII, 307; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* IV, 232; Zehebî, *Siyeru A'lam*, I, 233; Bakkal, 220.

⁹³⁹ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 40.

⁹⁴⁰ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 314; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, II, 469-470; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 269; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 342; Zehebî, *Siyeru A'lamu Nübela ve Tarihu'l İslam* adlı eserlerinde Amr b. As'ın Müslüman olmadan önce neler düşündüğü ve onun Müslüman olmasına neden olan düşüncelerle ilgili bazı malumatlar vermektedir. bkz. Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 76; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, I, 314.

ferden başarı ile dönen Amr, Kuzey Araplarını itaat altına aldı ve herhangi bir kayıp vermeden Medine'ye döndü.⁹⁴¹

Hz. Peygamber Mekke'nin fethinden sonra Nahle Vadisi'nde Huzeyl Kabilesi'ne ait Suva putunu kırmak için Amr b. Âs'ı görevlendirdi. Bölgeye giden Amr ve arkadaşları Allah Resulü'nün emrini yerine getirip putu kırdılar.⁹⁴²

Allah Resulü Umman hükümdarını İslam'a davet için bir mektup hazırladı ve elçi olarak Amr b. Âs'ı görevlendirdi. Umman'a giden Amr, mektubu Ceyfer ve Abbad'a verdikten sonra halkı İslam'a davet etmeye başladı.⁹⁴³ Hükümdarlarının Müslüman olduğunu gören halk kısa zaman içinde Müslüman oldular. Amr daha sonra zekât memuru olarak görevini sürdürdü.⁹⁴⁴ Hz. Peygamber vefat ettiğinde Umman'da emir olan Amr, bir müddet sonra oradan ayrılarak Medine'ye döndü.⁹⁴⁵

9.2. Hz. Ebû Bekir Dönemindeki Görevleri

Hz. Ebû Bekir zamanında meydana gelen dinden dönme hadiselerinin bastırılmasında büyük gayret sarf etti.⁹⁴⁶ Umman da zekât vermek istemeyenleri itaat altına aldı. Daha sonra Beni Kudaa Kabilesi'nin zekâtlarını toplamak ve irtidat edenleri durdurmakla görevlendirilen⁹⁴⁷ Amr, Güneydoğu Filistin'e gönderilen birliğe komutanlık

⁹⁴¹ Önkâl, Ahmed, "Amr b. Âs", *DİA*, İstanbul, 1991, III, 80; İbni Habib, *Muhabber*, I, 121; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 85; Taberî, *Tarih*, III, 32; Mesudî, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, I, 230-231; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 321; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 109; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, II, 513-514; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 311-312; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, I, 87; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VII, 262; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 99, VII, 342; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, II, 23-24; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* IV, 232; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 100; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 537; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, I, 345-346; Belâzurî, *Ensâb*, I, 380.

⁹⁴² Mesudî, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, I, 232-233; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 330; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, II, 563; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 111, VII, 342; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 127.

⁹⁴³ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 79; İbni Habib, *Muhabber*, cilt 1 syafa 77; Taberî, *Tarih*, III, 29; Mesudî, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, I, 240; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 9; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 110; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 431; İbn Haldun, *Tarih*, II, 467; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VII, 200; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 201.

⁹⁴⁴ Taberî, *Tarih*, III, 95; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 142; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 431; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 121; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* IV, 232.

⁹⁴⁵ Bakkal, 227; Taberî, *Tarih*, III, 302; İbn Miskeveyh, *Tecaribu'l-Ümem*, I, 282; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 208; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 537; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, VIII, 57.

⁹⁴⁶ Vâkıdî, *Ridde*, I, 54-58.

⁹⁴⁷ İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 5; İbn Haldun, *Tarih*, II, 502.

yaptı. Halife Irak başkumandanlığına Halid b. Velid'i getirdikten sonra Şam bölgeleri için de bir ordu hazırladı. Şam'a gönderilen dört birlikten biri de Amr b. Âs'ın komutanlığını yaptığı ve Güney Filistin'e giden ordu idi.⁹⁴⁸

Amr b. Âs, Eyle üzerinden Güney Filistin'e ulaşınca imparator Heraklios, kardeşi Theodor komutasında büyük bir orduyu Amr'ın üzerine gönderdi. Bu olaydan haberdar olan Amr, halifeden ek kuvvet istedi.⁹⁴⁹ Halid b. Velid bu amaçla Irak Başkumandanlığı'ndan, Şam Başkumandanlığı'na getirildi. Daha önce Amr'la birlikte bölgeye gelen diğer üç ordu da halifenin emri ile bir araya toplanmaya başladı.⁹⁵⁰

Halid b. Velid'in komutanlığı altında yapılan Ecnadin Savaşı'nda Müslümanlar kesin bir zafer kazandı. Bu savaşta Amr ve Halid büyük kahramanlık gösterdiler. Savaşın intikamını almak isteyen Bizans, büyük bir orduyu bölgeye sevk etti. İki ordu karşılaştığında savaş düzeni alındı. Halid b. Velid bu savaşta farklı bir yol denedi ve orduyu kırk süvari birliğine ayırarak her birliğe önde gelen komutanları atadı. Yermük Savaşı olarak tarihe geçen bu hadisede sağ cenah komutanlığını Amr b. Âs ve Şurahbil b. Hasene yapıyordu.⁹⁵¹ Dımeşk'in fethinde şehri kuşatan İslam orduları ayrı ayrı kapılardan şehre girmeye başladı. Ebû Ubeyde Büyük Cabiye Kapısı'ndan, Yezid küçük Cabiye Ka-

⁹⁴⁸ Vâkıdî, *Futuh'u-Şam*, I, 16-20; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 119; Fesevi, *el-Marife ve Tarih*, III, 291; Taberî, *Tarih*, III, 387; İbn Miskeveyh, *Tecaribu'l-Ümem*, I, 289; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 115; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 249; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 81; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 6; İbn Haldun, *Tarih*, II, 514-515; Suyuti, *Tarihu'l-Hulefa*, I, 62; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 342; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1575; İbn Asakir, *Tarihu Dımeşk*, II, 67-72; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, II, 51.

⁹⁴⁹ Taberî, *Tarih*, III, 405-406; İbn Miskeveyh, *Tecaribu'l-Ümem*, I, 292; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 8-11; İbn Haldun, *Tarih*, II, 515.

⁹⁵⁰ Ali Bakkal, 228; Vâkıdî, *Futuh'u-Şam*, I, 50-62; Taberî, *Tarih*, III, 417; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 8-11;

⁹⁵¹ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 118; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 256; İbn Asakir bu ordu ile alakalı bazı farklı bilgiler vermektedir. Ona göre ordunun sağ birliğine Muâz b. Cebel, sol birliğine ise Gusame b. Usame el-Kinane önderlik etmiştir. Yine ordunun piyade birliklerinin başında Haşim b. Utbe b. Ebî Vakkas, Süvari birliğinin başında ise Halid b. Velid'in olduğunu söyler, Amr b. As, Şurahbil, Yezid ve Ebû Ubeyde'nin ise ordunun kalan dörtte birlik kısımlarına önderlik ettiği bilgisi yer almaktadır. İbn Asakir bu bilgilerin yanında ordu içerisinde yer alan grupları da şu şekilde saymaktadır; Ezd kabilesi ordunun üçte birini teşkil ediyordu. Bunun yanında Himyer, Hememdan, Mezhiç, Havlan, Has'am ki burda Kinane, Kuza'a ve Lahm, Cüzam, Kinde ve Hadramevt yer almaktadır. Detaylı bilgi için bkz. İbn Asakir, *Tarihu Dımeşk*, II, 148.

pısı'ndan, Amr ve Şurahbil kalan diğer kapılardan şehre girdiler.⁹⁵² Bu bölgede devam eden ve Müslümanların zaferi ile sonuçlanan savaşlarla birlikte bölgenin fethi büyük oranda tamamlandı.⁹⁵³

Hz. Ebû Bekir Yermük Savaşı'yla birlikte vefat etti ve yerine Hz. Ömer halife oldu. Amr b. Âs Hz. Ömer döneminde de birçok askeri faaliyetin başında yer aldı. Filistin ve Ürdün valiliği yanında Mısır valiliğini de yürüterek birçok bölgenin fethini gerçekleştirdi.⁹⁵⁴ Amr, Hz. Ömer'den sonra da çeşitli görevlerde bulundu ve devlet için önemli vazifeler üstlendi⁹⁵⁵ ve 43 yılında Mısır'ın Fustat şehrinde vefat etti.⁹⁵⁶

10. Huzeyfe b. Mihsan

Huzeyfe b. Mihsan el-Kala'ni.⁹⁵⁷ Hz. Peygamber'in vefatından sonra Ezd Kabilesi irtidat etti. Onların başında Lakid b. Malik Zu't-Tac vardı. Lakid beraberindekilerle birlikte Deba denilen yere çekildi. Bunun haberini alan Hz. Ebû Bekir, Ezd Kabilesi'ne mensup olan Huzeyfe b. Mihsan'ı bir ordu ile birlikte onların üzerine yolladı. Halife bu savaşta Huzeyfe'nin yanında İkrime b. Ebî Cehil'i de gönderdi. O ikisi Lakid ve beraberindekilere saldırdılar. Çatışma sırasında Lakid öldürüldü. Onların elinde bulunanlar ganimet olarak alındı ve halifeye gönderildi.⁹⁵⁸

Hz. Ebû Bekir bu olaydan sonra Huzeyfe b. Mihsan el-Bariki'yi Uman bölgesine vali olarak atadı. O, Hz. Ebû Bekir vefat ettiğinde de bu bölgedeki görevini sürdürüyordu.⁹⁵⁹ Huzeyfe daha sonra Müsenna'nın komutası altında Irak fetihlerinde bulundu ve Dicle kenarında

⁹⁵² İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 24.

⁹⁵³ Vâkıdî, *Futuh'u-Şam*, I, 62, 202; Taberî, *Tarih*, III, 395-417.

⁹⁵⁴ Önkâl, Ahmed, "Amr b. Âs", *DİA*, 80; Vâkıdî, *Futuh'u-Şam*, I, 14-20, II, 32; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 155; Taberî, *Tarih*, IV, 62; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 383; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 162, 197, 223; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 111; İbn Haldun, *Tarih*, II, 554; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 342; Belâzurî, *Ensâb*, II, 400.

⁹⁵⁵ Ali Bakkal, 230; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 342.

⁹⁵⁶ Mesudi, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, I, 262; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 196; Buhari, *Tarihu'l-Kebîr*, VI, 303; Belâzurî, *Ensâb*, X, 279.

⁹⁵⁷ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 75; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 38.

⁹⁵⁸ Belâzurî, *Futuh*, I, 83; Taberî, *Tarih*, III, 314-316; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 85; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 225-226; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 363-365; İbn Haldun, *Tarih*, II, 506-507; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 41-42; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 21; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 36, 59-60.

⁹⁵⁹ Belâzurî, *Futuh*, I, 84; Taberî, *Tarih*, III, 479, 597, 623; Ekrem b. Ziya el-Ömeri, *Asru Hilafeti Raşidin*, I, 123; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 75.

gerçekleştirilen savaştan başlamak üzere birçok kez Müsenna'nın ordusunun öncü birlik komutanlığını yürüttü.⁹⁶⁰

11. Arfece b. Herseme

Arfece b. Herseme b. Abdiluzza b. Züheyr b. Sa'lebe b. Amr el-Ezdi.⁹⁶¹ Arfece, Ezd Kabilesi'nin bir kolu olan Barık'a mensuptur. İslam öncesi dönemde kan davası nedeni ile kabilesinden ayrılan Arfece, Yemen bölgesine gelerek Becile Kabilesi içinde yaşamaya başladı.⁹⁶² O, Becile Kabilesi arasında İslam'ı ilk kabul eden ve ilk hicret eden kişiydi.⁹⁶³

Hiz. Ebû Bekir döneminde baş gösteren ridde hadiselerinde Umman bölgesi mürtedlerin eline geçti. Bölgenin meşru valisi Cayfer b. el-Cülenda dağlara kaçarak canını kurtardı ve halifeye mektup göndererek yardım talep etti. Bu yardım çağrısına cevap veren halife, Arfece ve Huzeyfe'yi bölgeye sevk etti.⁹⁶⁴ Ridde hadiseleri süresince dinden dönen Mehre ve Uman bölgesine karşı savaştı.⁹⁶⁵ Bölgeye varınca duruma el koyan Arfece, olayları kontrol altına almayı başardı ve sükûnet ortamı oluşturdu. Hiz. Ömer döneminde de komutanlık görevini sürdürdü ve zaman zaman süvari birliklerini komuta etti.⁹⁶⁶ Hiz. Ebû Bekir döneminden sonra komutanlık görevlerine ek olarak mali işlere de bakan Arfece, valilik görevini de üstlendi.⁹⁶⁷

12. Şurahbil b. Hasene

Şurahbil b. Hasene el-Kindi.⁹⁶⁸ Abdullah b. Muta' b. Abdullah b. Gatarif b. Abdüluzza b. Cüsame b. Malik b. Mülazım b. Malik b. Rühm b. Sa'd b. Yeşkür b. Mübeşşir b. Gavs b. Mürre, Kindi nisbesiyle bilindiğini söyleyenler olduğu gibi Temimi olarak bilindiği de söy-

⁹⁶⁰ Taberî, *Tarih*, III, 476; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 284; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 75.

⁹⁶¹ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 22; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 401.

⁹⁶² Taberî, *Tarih*, III, 462; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 529.

⁹⁶³ Ahmet Önköl, "Arfece b. Herseme", *DİA*, III, 354.

⁹⁶⁴ Taberî, *Tarih*, III, 314; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 401; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 86.

⁹⁶⁵ İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 401.

⁹⁶⁶ Taberî, *Tarih*, III, 462-475; İbn Miskeveyh, *Tecaribü'l-Ümem*, I, 317; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 348; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 267; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 22; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 401.

⁹⁶⁷ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 22; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 401.

⁹⁶⁸ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 325; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 261; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 181; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 265.

lenmektedir.⁹⁶⁹ 573 veya 574 yılında Mekke’de doğdu. Kinde Kabile-si’ne mensup olduğu için Kindi nisbesiyle tanındı.⁹⁷⁰ Babası Abdullah Mekke’de Zühreoğullarının anlaşmalısı olarak yaşıyordu.⁹⁷¹ Abdullah, Şurahbil daha küçükken vefat edince Annesi Hasene’ye nispet edildi.⁹⁷²

12.1 .Müslüman Olması ve Hz. Peygamber Dönemindeki Görevleri

Gençlik dönemini Mekke’de geçiren Şurahbil, okuma yazma bilen nadir insanlardan olduğu için itibar gördü. Müslüman olduktan sonra gördüğü işkencelere dayanamayarak ailesi ile birlikte İkinci Habeşistan Hicreti’ne katıldı.⁹⁷³ Hz. Peygamber Ümmü Habibe ile evlenmeden önce Şurahbil’e dört bin dirhem verdi ve evlilik için vekil tayin edilen Necaşi’ye teslim etmesini istedi.⁹⁷⁴

Hz. Peygamber Medine’ye hicret edince, Şurahbil’de Habeşistan’dan Medine’ye hicret etti. Hayber Savaşı sırasında Medine’ye gele- rek üvey babasının akrabaları olan Züreykaoğullarının yanına yerleş- ti.⁹⁷⁵ Bu tarihten sonra birçok seriyeye ve gazveye iştirak etti.⁹⁷⁶ Bunla- ra ilave olarak Hz. Peygamberin vahiy kâtipliğini yaptı ve birçok an- laşmanın metnini yazdı.⁹⁷⁷ Bu yazılardan biri Tebük Seferi sırasında cizye karşılığı anlaşma yapılan Eyle halkının reisi Yuhanna b. Ru’be’ye gönderilen mektuptur. Şurahbil b. Hasene’nin Hz. Peygamber döne- mindeki son görevi Mısır’a elçi olarak gönderilmesidir. Onun Mısır’a gönderilişinden bir müddet sonra Hz. Peygamber vefat etti. Mısır’dan dönüşü Hz. Ebû Bekir dönemine denk geldi.

⁹⁶⁹ İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe* II, 360; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 265.

⁹⁷⁰ Cevad Ali, *el-Mufasssal*, XV, 127.

⁹⁷¹ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 325; Zehebî, *Tarihu’l-İslam*, III, 181; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe* II, 360.

⁹⁷² İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 325; İbnü’l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 261; Zehebî, *Tarihu’l-İslam*, III, 181.

⁹⁷³ İbnü’l-Cevzi, *el-Muntazam*, II, 376, IV, 261; Zehebî, *Tarihu’l-İslam*, III, 181; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe* II, 360.

⁹⁷⁴ Saîd Havva, *el-Esas*, III, 1261; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 164; İbn Sa’d, *Tabakât*, VIII, 79; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, III, 207; Zehebî, *Siyeru A’lam*, III, 268, 478.

⁹⁷⁵ İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe* II, 360.

⁹⁷⁶ İbnü’l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 261.

⁹⁷⁷ Cevad Ali, *el-Mufasssal*, XV, 127.

12.2. Hz. Ebû Bekir Dönemindeki Görevleri

Şurahbil b. Hasene, Hz. Ebû Bekir tarafından birçok kez görevlendirildi. İkrime b. Ebî Cehil önderliğinde Müseylime'nin üzerine gönderilen ordunun yardım talebi üzerine Şurahbil yola çıktı. İkrime'nin acele etmesi sonucu mağlup olmasının ardından savaşa girişen Şurahbil ordusunun yetersiz olması sonucu aynı sonucu yaşadı.⁹⁷⁸

Halid b. Velid'in bölgeye gelmesinden sonra ordunun öncü birliğinde yer alarak Müseylime'nin ve ordusunun yok edilmesinde büyük katkı sağladı.⁹⁷⁹ Müseylime'nin öldürülmesinin akabinde Hz. Ebû Bekir, önce Irak sonra da Şam bölgesine ordular göndermeye başladı. Bu amaçla dört ordu hazırlandı. Bu orduların başında Amr b. Âs, Yezid b. Ebî Süfyan, Ebû Ubeyde ve Şurahbil b. Hasene bulunuyordu.⁹⁸⁰

Şurahbil emrindeki 3.000 askerle birlikte Tebük üzerinden Ürdün bölgesine gitti.⁹⁸¹ Ordunun sancaktarlığını Selim b. Halde yapıyordu.⁹⁸² Ordunun asker sayısı sonradan katılan yardımcı kuvvetlerle birlikte 7.500 kişiye ulaştı. Emrindeki askerlerle Busra şehrini kuşattı fakat fethedemedi. Burası Halid b. Velid'in Irak'tan gelmesi sonucunda fethedildi.⁹⁸³

Müslüman ordularının Şam topraklarında olmasından rahatsız olan Bizans kralı bölgeye birlikler gönderdi. Bu ordulardan birinin kumandanlığını yapan Dırakus Şurahbil b. Hasene'nin üzerine yollandı.⁹⁸⁴ Gelen kuvvetlerin sayısından haberdar olan Amr durumu halifeye bildirdi. Halife, Halid'in ordunun başına geçmesini ve bütün orduların toplanmasını emretti.⁹⁸⁵ Ecnadin denilen bölgede iki ordu

⁹⁷⁸ Makrizi, *İmtau'l-Esma*, XIV, 234, 584; Saïd Havva, *el-Esas*, III, 1554; Taberî, *Tarih*, III, 249, 282, 314; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 80; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 204, 214-215; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 347; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 36-45.

⁹⁷⁹ İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 356; İbn Haldun, *Tarih*, II, 502.

⁹⁸⁰ Himyeri, *el-İktifa*, II, 193; Saïd Havva, *el-Esas*, III, 1557; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 569; Fesevi, *el-Marife ve Tarih*, III, 291; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 181; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 91; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, II, 81-84; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 80.

⁹⁸¹ Saïd Havva, *el-Esas*, III, 1557; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 129; Belâzurî, *Futuh*, I, 118-119; Taberî, *Tarih*, III, 406; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 251.

⁹⁸² İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 140.

⁹⁸³ Saïd Havva, *el-Esas*, III, 1557; Vâkıdî, *Futuh'u-Şam*, I, 43-44; Muhammed Süheyl Tugus, *Tarih'u-Hulefa'i-Raşidin*, I, 150-155.

⁹⁸⁴ Taberî, *Tarih*, III, 392; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 117; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 251; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 7; İbn Haldun, *Tarih*, II, 515.

⁹⁸⁵ Taberî, *Tarih*, III, 392, 406; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 75-81.

karşılaştı. Halid b. Velid Ecnadin⁹⁸⁶ ve Yermük savaşlarında Şurahbil b. Hasene ve Amr b. Âs'ı ordunun sağ cenah komutanlığına atadı.⁹⁸⁷ Şurahbil bu savaşta büyük fedakârlıklar gösterdi ve savaşın kazanılmasında pay sahibi oldu. Daha sonra Beysan'a çekilen düşman kuvvetlerini takip etti.⁹⁸⁸ Ebû Ubeyde tarafından Ürdün bölgesine idareci tayin edilince Beysan halkını Amr b. Âs'la birlikte muhasara ederek Dimeşk halkı ile yapılan anlaşmaya benzer bir anlaşma imzalandı ve böylece Beysan fethedildi. Bu bölgede bulunduğu süreç zarfında Ürdün'ün tamamını fethetmeyi başardı ve Ürdün fatihi olarak anıldı.⁹⁸⁹ Fihl Savaşı'nda da komutan olarak görev yaptı.⁹⁹⁰ Ebû Ubeyde Dimeşk'in fethi için yola çıkıp Mercüs-Sıfır bölgesine geldiğinde Şurahbil'i piyade birliklerinin başına getirdi.⁹⁹¹ Dimeşk kuşatması sırasında ise Feradis Kapısını tutmakla görevlendirildi. Daha sonra Amr b. Âs'la birlikte bu kapıdan şehre giriş yaptı.⁹⁹²

Suriye – Filistin bölgesinde Akka, Sür ve Taberiye gibi yerleri ele geçiren Şurahbil 18 yılında Amvas'ta meydana gelen veba salgınında hayatını kaybetti.⁹⁹³ Kabri Ürdün sınırları içerisinde yer alan Vadilyabis köyünde bulunmaktadır.⁹⁹⁴

13. Tureyfa b. Haciz

Türeyfa b. Haciz, Ma'n b. Haciz'in kardeşidir.⁹⁹⁵ Halife, ridde hadiselerinin artması karşısında bazı önlemler alarak askeri faaliyetlere girişti. Bu sırada Fucae es-Sülemi adında biri halifeye gelerek din-den dönenlere karşı savaşmak niyetinde olduğunu, bunun için de silah ve askere ihtiyacı olduğunu bildirdi. Halife onun bu isteklerini ka-

⁹⁸⁶ İbn Kesir bir başka rivayette Ecnadin savaşı komutanlarını şu şekilde sıralamaktadır; ordunun sağ kanadında Abdullah b. Amr, sol kanadında Cünade b. Temim el-Maliki ve Şurahbil b. Hasene bulunuyordu. Ürdün'de vekil bırakılan kişi ise Ebû'l-Aver es-Sülemi'dir. Bkz. İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 63.

⁹⁸⁷ İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 11-31.

⁹⁸⁸ Taberî, *Tarih*, III, 605; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 270.

⁹⁸⁹ İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 30-31; Muhammed Süheyl Tugus, *Tarih'u-Hulefa'i-Raşidin*, I, 281; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 425.

⁹⁹⁰ İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 31.

⁹⁹¹ İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 24.

⁹⁹² Taberî, *Tarih*, III, 442; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 269-270; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 24.

⁹⁹³ Belâzurî, *Futuh*, I, 119; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 325; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXII, 468; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* II, 360; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 200.

⁹⁹⁴ Ali Bakkal, 322-323; Mehmet, Efendioğlu, "Şurahbil b. Hasene", *DİA*, XXXIX, 268.

⁹⁹⁵ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 776; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XVI, 249.

bul ederek silah ve asker yardımında bulundu. Fucae, silahları aldıktan sonra halifeye söylediğinin aksi şekilde hareket ederek, Müslümanların üzerine saldırmaya ve onları öldürmeye başladı. Bu amaçla Nuhbe b. Ebî Meysa'yı görevlendirerek Süleym, Amiroğulları ve Hevazın Kabilesi içerisinde bulunan Müslümanlara saldırılarını söyledi. Bu harekâttan haberdar olan halife Tureyfa b. Haciz'e bir mektup yazarak durumu anlattı ve Fucae'nin üzerine giderek onu sağ ya da ölü ele geçirmesini istedi.⁹⁹⁶ Ona yardımcı olması için de Abdullah b. Kays el-Haşi'yi görevlendirdi.⁹⁹⁷

Fucae'nin peşine düşen Tureyfa ve Abdullah ilk anda onu saklandığı yerde göremeseler de daha sonra el-Ceva' denilen yerde onu buldular ve beraberindekileri öldürerek onu da esir alıp Medine'ye gönderdiler.⁹⁹⁸ Halife, Fucae'yi yaptıklarından dolayı cezalandırmak için ateşe attırdı.⁹⁹⁹ Bu sırada Tüleyha ile savaş halinde olan Halid, Ma'n b. Haciz'e bir mektup yazarak kendisine katılmasını istedi. Ma'n'da yerine kardeşi Tureyfe b. Haciz'i vekil tayin etti ve Tüleyha ile savaşmak için bölgeye gitti.¹⁰⁰⁰

14. A'la b. Hadramî

14.1. Müslüman Olması ve Hz. Peygamber Dönemindeki Görevleri

El-A'la b. Abdillan b. İbad b. Selma b. Ekber b. Rabia b. Mukanni b. Hadramut el-Hadramî.¹⁰⁰¹ El-Kahtani,¹⁰⁰² Beni Ümeyye'nin halifidir.¹⁰⁰³ Annesi Evs Kabilesi'nden Zühre bt. Malik b. Huzeyfe b. Amir b. Cahcaba'dır.¹⁰⁰⁴ Babasının Hadramut'tan gelerek Mekke'ye

⁹⁹⁶Taberî, *Tarih*, III, 264-265; Himyeri, *el-İktifa*, II, 145; İbn Haldun, *Tarih*, II, 498; İbn Abdilber, *el-İsti'ab*, II, 776; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XVI, 249.

⁹⁹⁷ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 207; İbn Haldun, *Tarih*, II, 498.

⁹⁹⁸ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 207.

⁹⁹⁹Taberî, *Tarih*, III, 264-265; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 207; İbn Haldun, *Tarih*, II, 498; İbn Abdilber, *el-İsti'ab*, II, 776; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XVI, 249.

¹⁰⁰⁰ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 207.

¹⁰⁰¹ Makdisi, *el-Bed ve't-Tarih*, V, 102; İbnü'l-Cevzi, *Telgih*, I, 109; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 235; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 261; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 42; İbn Abdilber, *el-İsti'ab*, III, 1085; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 71; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 162; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 445, Ahmet Önkall, "A'la b. Hadramî", *DİA*, 1989.

¹⁰⁰² İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 374.

¹⁰⁰³ Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 235; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 266; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 71; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 162; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 445.

¹⁰⁰⁴ Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 42.

yerleşmesi¹⁰⁰⁵ nedeniyle Mekke’de doğan A’la, erken bir tarihte Müslüman oldu.¹⁰⁰⁶ Okuma yazma bilmesinden dolayı Hz. Peygamber’e kâtiplik yaptı.¹⁰⁰⁷ Bahreyn ve Umman bölgelerine gönderilen A’la, burada İslam’ı tebliğ, zekât, sadaka ve cizyeleri tahsil etmek gibi çeşitli görevleri yürüttü.¹⁰⁰⁸

Hz. Peygamber onu önce Cayfer’e¹⁰⁰⁹ daha sonra da Bahreyn valisi Münzir b. Seva el-Abdi’ye İslam’a davet mektubu ile birlikte gönderdi.¹⁰¹⁰ Daha sonraki süreçte Bahreyn’e vali olarak atanan A’la başarılı hizmetlerini sürdürdü.¹⁰¹¹ Bir müddet sonra Hz. Peygamber onu görevinden azletti ve yerine Eban b. Saîd’i vali tayin etti.¹⁰¹²

14.2.Hz. Ebû Bekir Dönemindeki Görevleri

Hz. Peygamber’in vefatından sonra Bahreyn halkı, Kays b. Sa’lebe b. Ukkabe Kabilesi el-Hutam’la birlikte dinden döndüler. Bahreyn’de bulunan Rebî’aoğulları da, el-Carud ve onunla birlikte bir

¹⁰⁰⁵ İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 445.

¹⁰⁰⁶ İbnü’l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 241-242; İbnü’l-Cevzi, *Telgih*, I, 109; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, IV, 71.

¹⁰⁰⁷ Vâkıdî, *Megâzî*, II, 782; Yusuf es-Salihi, *Sebilü’l-Hüda*, XI, 388; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, IV, 346.

¹⁰⁰⁸ Belâzurî, *Futuh*, I, 85-88; İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 264, Taberî, *Tarih*, III, 147; İbnü’l-Esir, *el-Kâmil*, II, 165; İbn Haldun, *Tarih*, II, 482, Yusuf es-Salihi, *Sebilü’l-Hüda*, VI, 264.

¹⁰⁰⁹ İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 311; Zeynep Şulul, *Hz. Peygamber Tarafından İslam’a Davet İçin Gönderilen Elçiler*, Şanlıurfa, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi SBE, 2014, 39.

¹⁰¹⁰ İbn Hişam, *es-Sire*, II, 576-607; İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 202-211, IV, 266; İbn Hibban, *Siyeru’n-Nebeviyye*, I, 316; İbnü’l-Esir, *el-Kâmil*, II, 91, 108-162; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 58; İbn Naim, *Delailu’n-Nübüvve*, I, 573 Yakut el-Hamevi, *Mecma’ul-Buldan*, I, 148; Taberî, *Tarih*, III, 29-137; Süheyli, *Ravdü’l-Ünüf*, VII, 467; Himyeri, *el-İktifa*, II, 15; İbn Seyyidinnas, *Uyunu’l-Eser*, II, 334; Kastalani, *Mevahibü-Leduniyye*, I, 546-556; Yusuf es-Salihi, *Sebilü’l-Hüda*, XI, 364; Makdisi, *el-Bed ve’t-Tarih*, V, 102; İbnü’l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 340; İbnü’l-Cevzi, *Telgih*, I, 109; İbn Haldun, *Tarih*, II, 449; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VII, 210; İbn Abdilber, *el-İsti’âb*, III, 1085; Safedi, *el-Vaî bi’l-Vefeyât*, I, 82.

¹⁰¹¹ Zehebî, *Siyeru A’lam*, III, 162; Süheyli, *Ravdü’l-Ünüf*, VII, 499; Himyeri, *el-İktifa*, II, 17-29; Makrizi, *İmtau’l-Esma*, II, 101; Taberî, *Tarih*, III, 302-479; İbnü’l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 230; Zehebî, *Tarihu’l-İslam*, III, 236; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 58; İbn Haldun, *Tarih*, II, 293; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 42; İbn Abdilber, *el-İsti’âb*, III, 1085; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, IV, 71; Safedi, *el-Vaî bi’l-Vefeyât*, I, 81; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 445.

¹⁰¹² Himyeri, *el-İktifa*, II, 149; İbnü’l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 241-242; İbnü’l-Cevzi, *Telgih*, I, 109; Zehebî, *Tarihu’l-İslam*, III, 238; İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, 266; Safedi, *el-Vaî bi’l-Vefeyât*, V, 198; el-Bürri, *Cevheretü fi Neseb*, I, 36.

grup hariç irtidat etti.¹⁰¹³ Daha sonra Hutam, Rebî'aoğulları ile birleşti.¹⁰¹⁴

Hız. Ebû Bekir'in bölgedeki ridde hadiselerini bastırma görevi verdiği A'la, Medine'den Furat b. Hayyan el-İcli kılavuzluğunda yola çıktı. Bölgeye ulaştığında yanındakilerle birlikte Bahreyn'in kalesi Cüvasa'ya geçti.¹⁰¹⁵ İki grup arasındaki çetin savaş sonunda Hutam öldürüldü. A'la irtidat olaylarını bastırdığı gibi mürtedleride dağıttı ve ele geçirdiği ganimetleri durumu anlatan bir mektupla birlikte halifeye gönderdi.¹⁰¹⁶ Hız. Ebû Bekir tarafından Bahreyn'e vali tayin edilen¹⁰¹⁷ A'la, huzur ve güven ortamını tesis ettikten sonra İran bölgesine doğru harekete geçti. Hız. Ömer döneminde de Bahreyn Valiliği görevini sürdüren¹⁰¹⁸ A'la b. Hadramî halife Hız. Ömer'den izinsiz olarak bazı askeri seferler başlattı fakat bu seferlerde yenilgiye uğradı. Bunun üzerine görevinden azledilen¹⁰¹⁹ A'la hac için Mekke'ye döndü. İbadetini tamamladıktan sonra dönüş yolunda Kufe'de vefat etti.¹⁰²⁰

¹⁰¹³ Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 73; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 360-361; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 38-39.

¹⁰¹⁴ Belâzurî, *Futuh*, I, 88-90; Taberî, *Tarih*, III, 301-302; İbn Haldun, *Tarih*, II, 504; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 266-267; İbn Hibban, *Siyeru'n-Nebeviyye*, II, 442.

¹⁰¹⁵ Himyeri, *el-İktifa*, II, 152; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, V, 290; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 116; İbni Habib, *Muhabber*, I, 77; Belâzurî, *Futuh*, I, 90; Taberî, *Tarih*, III, 304-310; Makdisi, *el-Bed ve't-Tarih*, V, 165; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 71-84; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 73; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 360-361; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 221; İbn Haldun, *Tarih*, II, 504; Suyuti, *Tarihu'l-Hulefa*, I, 62; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 38-39; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 266-267; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 393; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 55.

¹⁰¹⁶ Vâkıdî, *Ridde*, I, 161-162.

¹⁰¹⁷ Hız. Peygamber'in Bahreyn'e vali tayin ettiği Eban, onun vefatından sonra Medine'ye gelmiştir. Bunun üzerine Bahreyn halkı halifeden, A'la b. Hadramî'yi kendilerine vali tayin etmesini istediler o da bunu kabul etti. Bkz. İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 241-242; İbnü'l-Cevzi, *Telgih*, I, 109; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 264; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 236-237; İbn Haldun, *Tarih*, II, 293; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1085; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 71; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 162; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 445.

¹⁰¹⁸ Makrizi, *İmtau'l-Esma*, V, 288; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 122-125, 154; Belâzurî, *Futuh*, I, 88-374; Taberî, *Tarih*, IV, 39-79; Makdisi, *el-Bed ve't-Tarih*, V, 183; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 361; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 238; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 96; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1085; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 71; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 445.

¹⁰¹⁹ İbn Haldun, *Tarih*, II, 548.

¹⁰²⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 268; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 445.

15. Ma'n b. Haciz

Hz. Ebû Bekir riddet hadislerini bastırmak için ordular hazırladı ve onları farklı bölgelere gönderdi. Bu amaçla hazırlanan ve Süleymoğulları ile onlarla birlikte hareket eden Hevazin'liler üzerine gönderilen orduya Ma'n b. Haciz kumandan olarak atandı.¹⁰²¹ Halife ona bir sancak verdi ve görevlendirildiği bölgeye gönderdi.¹⁰²² Ebû Şecre, Süleymoğulları'ndan irtidat edenlerle birlikte dinden döndü. Fakat Süleym'den bazı kişiler Hz. Ebû Bekir'in emir olarak tayin ettiği Ma'n b. Haciz ile birlikte İslam dininde sebat gösterdiler ve isyanın bastırılmasına yardım etiler.¹⁰²³ Buradaki isyanın bastırılmasından sonra Halid, Tuleyha üzerine giderken Ma'n b. Haciz'e bir mektup yazdı ve dinde sebat gösterenleri de yanına alarak kendisine katılmasını emretti.¹⁰²⁴ Bu emir üzerine Ma'n, yerine vekil olarak kardeşi Tureyfa b. Haciz'i bıraktı ve yola koyuldu.¹⁰²⁵

16. Cerir b. Abdullah

Ebû Amr Cerir b. Abdillâh b. Cabir el-Beceli.¹⁰²⁶ İbn Nizar b. Ma'd b. Adnan, Yemen asıllı Becile Kabilesi'nin reisi¹⁰²⁷ olan Cerir b. Abdullâh, Yahudi bir tacirle dinler hakkında sohbet ederken İslam'a ilgi duymaya başladı ve kendi araştırması neticesinde Allah Resulü'nün gerçek Peygamber olduğunu anlayarak ona iman etti. Daha sonra da kabilesinden 150 kişi ile birlikte Medine'ye geldi.¹⁰²⁸

16.1. Hz. Peygamber Dönemindeki Görevleri

Cerir Medine'ye geldikten sonra Hz. Peygamber'le görüşerek Necran bölgesi ve Has'amlılar'ın yurdundaki Zulhalesa Tapınağı hakkında bilgi verdi. Cahiliye döneminde Kâbe'ye karşı rakip olarak gösterilen tapınağı yıkmak isteyen Hz. Peygamber, Cerir b. Abdullâh komutasında bir seriyye hazırladı. Ordusu ile yola çıkan Cerir, Has'amlılarla

¹⁰²¹ Himyeri, *el-İktifa*, II, 144; Muhammed Süheyl Tugus, *Tarih'u-Hulefa'i-Raşidin*, I, 65; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 36.

¹⁰²² Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XVI, 49.

¹⁰²³ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 207.

¹⁰²⁴ Himyeri, *el-İktifa*, II, 144; Taberî, *Tarih*, III, 266.

¹⁰²⁵ Taberî, *Tarih*, III, 266; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 207; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 207.

¹⁰²⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 99; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 287; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VI, 401.

¹⁰²⁷ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 287.

¹⁰²⁸ Makrizi, *İmtau'l-Esma*, II, 122; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 383; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 91-92; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 287.

yaptığı savaşı kazanarak tapınağı yıktı ve görevini başarı ile tamamladı. Bu olaydan sonra Has'amlılar Medine'ye gelerek Müslüman oldular.¹⁰²⁹

Hz. Peygamber Veda Haccı'ndan sonra Cerir b. Abdullah'ı Himyeriler'in emiri Zülkela ve Yahudi olan Zü Amr'ı İslam'a davet maksadı ile Yemen bölgesine gönderdi. Görevini başarılı bir şekilde yerine getiren Cerir, bu kişilerin Müslüman olmasına vesile oldu.¹⁰³⁰ Aldığı görevleri başarı ile sonlandırarak Hz. Peygamber'in nazarında ayrı bir yerde bulundu. Bu nedenle Allah Resulü'nün odasına her daim girip çıkabilmesi konusunda kendisine ruhsat verildi. Öyle ki Medine'ye bir heyet geldiğinde Allah Resulü, Cerir'i çağırır ve heyetlerle onunla birlikte görüşürdü. Bazı raviler Hz. Peygamber'in Cerir'i irtidat eden Esved'i İslam'a davet etmek için gönderdiğini söylerken bazıları da onun bu sırada Yemen'e gönderildiğini savunmaktadır.¹⁰³¹

16.2. Hz. Ebû Bekir Dönemindeki Görevleri

Hz. Peygamber'in vefatından sonra Has'am ve Becile kabileleri irtidat ettiler. Halife Hz. Ebû Bekir, onları yola getirmek ve isyanı bastırmak için Becile Kabilesi'nin bir ferdi olan ve geçmişte Allah Resulü'ne önemli hizmetlerde bulunan Cerir b. Abdullah'ı bir ordu ile birlikte bu kabilelerin üzerine gönderdi.¹⁰³²

İsyanları başarı ile bastıran Cerir, halifenin emri doğrultusunda Necran'da ordusu ile beklemeye geçti ve irtidat savaşlarında büyük başarılar gösterdi. Kendi kabilesi olan Becile'yi uyararak tekrar Müslüman olmalarına vesile oldu. Muhacir b. Ebû Ümeyye komutası altında Yemen'in farklı bölgelerinde İrtidat edenlerle savaştı. Halid tara-

¹⁰²⁹ İbn Hibban, *Siyeru'n-Nebeviyye*, I, 386; Süheyli, *Ravdü'l-Unüf*, I, 222; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, VI, 244, 331; Taberî, *Tarih*, III, 158; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 168; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VIII, 61; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 261; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gabe*, II, 33; Belâzurî, *Ensâb*, I, 384.

¹⁰³⁰ Kastalani, *Mevahibü-Leduniyye*, I, 556; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, XI, 347; İbni Habib, *Muhabber*, I, 75; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 7; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VII, 182; Muhammed Süheyl Tugus, *Tarih'u-Hulefa'i-Raşidin*, I, 47; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 203; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 99; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 287, II, 469-471; İbn Asakir, *Tarihu Dimesşk*, XV, 344; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gabe*, II, 92, 218; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, X, 16.

¹⁰³¹ Belâzurî, *Futuh*, I, 109.

¹⁰³² Vâkıdî, *Ridde*, I, 198-203.

findan Bankıya bölgesine gönderildi¹⁰³³ ve irtidat hadiselerinin bastırılmasında önemli katkılar verdi.¹⁰³⁴

Daha sonra Irak bölgesine giderek Sâsânîlere karşı savaşlara katıldı.¹⁰³⁵ Hz. Ömer zamanında da çeşitli görevler alan Cerir, birçok bölgenin fethine ön ayak oldu.¹⁰³⁶ Hz. Osman döneminde de görevlerine devam etti¹⁰³⁷ ve Hemedan valiliği yaptı.¹⁰³⁸ Hz. Osman'ın şehadetinden sonra Hz. Ali'ye biat etti ve Sıffin savaşında Muaviye'yi de biate davet ederek savaş önlemeye çalıştı.¹⁰³⁹ 51 yılında Karkisiye'de vefat etti.¹⁰⁴⁰

17. Ziyad b. Lebîd

Ebû Abdullah, Ziyad b. Lebîd b. Sa'lebe b. Sinan b. Amir b. Adiy b. Ümeyye b. Beyaza el-Ensari el-Beyazi.¹⁰⁴¹ Medine'nin iki önemli kabilesinden biri olan Hazrec'in Beni Ümmeyye b. Beyaza koluna mensup olan Ziyad, Medine'de dünyaya geldi.¹⁰⁴²

17.1. Müslüman Olması ve Hz. Peygamber Dönemindeki Görevleri

Mekke'de Erkam b. Erkam'ın evinde gerçekleştirilen Birinci Akabe Beyatı'ndan sonra, Hz. Peygamber İslam dinini anlatmak için Mus'ab b. Ümeyr'i görüşmeye gelenlerle birlikte Medine'ye gönderdi-

¹⁰³³ Belâzurî, *Futuh*, I, 242.

¹⁰³⁴ Vâkıdî, *Ridde*, I, 198-203.

¹⁰³⁵ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 125-129; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 241; Muhammed Süheyl Tugus, *Tarih'u-Hulefa'i-Raşidin*, I, 187-188; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XX, 351.

¹⁰³⁶ İbn Hibban, *Siyeru'n-Nebeviyye*, II, 464, 469, 486; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 308; Belâzurî, *Futuh*, I, 295, 369; İbn Kuteybe, *Ahbaru Tıval*, I, 135; Taberî, *Tarih*, III, 471, 578; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 169; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 32-35, 50; İbn Hibban, *Sikat*, II, 210-219; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 433.

¹⁰³⁷ İbn Kuteybe, *Ahbaru Tıval*, I, 135.

¹⁰³⁸ Belâzurî, *Futuh*, I, 302; Taberî, *Tarih*, IV, 461.

¹⁰³⁹ İbn Kuteybe, *Ahbaru Tıval*, I, 135; Taberî, *Tarih*, IV, 461; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 97; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 538; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VIII, 136; İbn Haldun, *Tarih*, II, s 625; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 621.

¹⁰⁴⁰ Mustafa Fayda, "Cerir b. Abdullah", *DİA*, İstanbul, 1993, VII, 411; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 84; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 99.

¹⁰⁴¹ Efendioğlu, Mehmet, "Ziyad b. Lebîd", *DİA*, İstanbul, XXXIV, 482; Vâkıdî, *Megâzî*, I, 171; İbn Hişam, *es-Sire*, I, 459; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 185; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, IV, 52; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 448; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 170; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 533; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* II, 339; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 484.

¹⁰⁴² Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, IV, 52; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 448; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 533; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 484.

ğinde onun gayretleri ve Medine’li diğer Müslümanların telkinleri neticesinde Müslüman olan Ziyad, İkinci Akabe Beyatı’nda bulundu.¹⁰⁴³

Medine’ye hicret eden ilk Müslümanlarla görüşüp onlardan bu yolculuğun ne kadar çok sevap getirdiğini dinleyince hem Muhacir hem de Ensar sevabı alabilmek için Mekke’ye gitti. Bir müddet Hz. Peygamber’in yanında kaldıktan sonra Medine’ye döndü.¹⁰⁴⁴

Hz. Peygamber hicret ederken Medine’ye Ziyad b. Lebîd ailesinin bulunduğu mahalleden giriş yapınca Ziyad Hz. Peygamber’in devesini durdurdu ve onu koruyacak kadar adamları olduğunu maddi açıdan da sıkıntı çekmeyeceklerini dolayısı ile Hz. Peygamber’i kendilerinin misafir etmek istediğini Allah Resulü’ne ilettiler. Fakat Hz. Peygamber deveyi serbest bırakacağını ve devenin durduğu yerde misafir olacağını söyleyerek kalplerini kırmadan durumu çözüme kavuşturdu.¹⁰⁴⁵

Hz. Peygamber’in Medine’ye hicretinden itibaren onun yanında olmaya gayret eden Ziyad, Bedir, Uhud ve Hendek Savaşlarından başlamak üzere diğer birçok savaşa Allah Resulü ile birlikte katıldı.¹⁰⁴⁶

Mekke’nin fethedilmesinden sonra Hz. Peygamber birçok bölgeye İslam’ı yaymaları için serriyyeler gönderdi. Bu amaçla Hadramut’a gönderilen serriyyenin komutanlığına Ziyad atandı. Bölge halkının İslam’ı kabul etmesinden sonra da Hz. Peygamber onu Hadramut bölgelerinden Kinde ve Sedef’e vali, kadı ve zekât Amili olarak istihdam etti.¹⁰⁴⁷ Ziyad, aynı zamanda Bahreyn zekât amilliği görevini de yerine getirdi.¹⁰⁴⁸

¹⁰⁴³ İbnü’l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 185; Zehebi, *Tarihu’l-İslam*, IV, 52; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 448; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe* II, 339; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 484.

¹⁰⁴⁴ İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 448; İbn Abdilber, *el-İsti’âb*, II, 533; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe* II, 339.

¹⁰⁴⁵ İbn Hişam, *es-Sire*, I, 494; Süheyli, *Ravdü’l-Ünûf*, IV, 157; İbn Seyyidinnas, *Uyunu’l-Eser*, I, 223; Yusuf es-Salihi, *Sebilü’l-Hüda*, III, 273; İbn Kesir, *el-Bidaye*, III, 243.

¹⁰⁴⁶ İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 448; İbn Abdilber, *el-İsti’âb*, II, 533; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe* II, 339.

¹⁰⁴⁷ İbn Hişam, *es-Sire*, II, 600; İbn Hibban, *Siyeru’n-Nebeviyye*, II, 443; İbn Hazm, *Cevami’u-Sire*, I, 20; İbn Seyyidinnas, *Uyunu’l-Eser*, II, 252; Makrizi, *İmtau’l-Esma*, II, 101, XIV, 253-254; Diyarbekri, *Tarihu’l-Hamis*, II, 182; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 97; İbni Habib, *Muhabber*, I, 186; Belâzuri, *Futuh*, I, 76; Taberi, *Tarih*, III, 147-228; İbnü’l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 185; İbnü’l-Esir, *el-Kâmil* II, 165-197; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 338; İbn Hibban, *Sikat*, II, 180; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, IX, 124; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe* II, 339.

¹⁰⁴⁸ İbn Hibban, *Siyeru’n-Nebeviyye*, I, 392; İbn Hibban, *Sikat*, II, 123.

17.2.Hz. Ebû Bekir Dönemindeki Görevleri

Hız. Peygamber vefat ettiğinde Ziyad, Hadramut bölgelerindeki görevine devam ediyordu.¹⁰⁴⁹ Bu görevi haricinde Beni Amr b. Muaviye Kabilesi'nin zekât amilliğini de yürütüyordu.¹⁰⁵⁰ Hz. Ebû Bekir halife olduğunda onu bu görevde bırakmakla birlikte yeni görevler de verdi. İlk olarak Yemen bölgelerinde¹⁰⁵¹ görevlendirilen Ziyad, ridde hadiselelerinin bastırılmasında,¹⁰⁵² irtidat eden Necran halkının kuşatılmasında¹⁰⁵³ ve hicri 12. yılda Cüvasa, Uman, Mehre, Sekasik ve Sekun bölgelerinde çıkan isyanları bastırılmasında kullanıldı.¹⁰⁵⁴ Bu savaşlar sırasında bölgenin güçlü kabilelerinden olan Kinde Kabilesi'nin reisi Eş'as b. Kays'ı yenilgiye uğrattıktan sonra yakalayıp Hz. Ebû Bekir'in yanına gönderdi.¹⁰⁵⁵

Ziyad, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in hilafetinde Irak ve Suriye bölgelerinde savaşlara katılarak Kufe ve Dimeşk'te bir süre kaldı. Hz. Osman döneminde herhangi bir olaya karışmadan hicri 41. yılda vefat etti.¹⁰⁵⁶

18. Ya'la b. (Münve) Ümeve

Ya'la b. Ümeve b. Übey b. Übeyde b. Hemmam b. Haris b. Bekr b. Zeyd b. Malik b. Hanzala b. Malik b. Zeyd Menat b. Temim, Ya'la'nın annesi, Beni Mazin b. Mansur b. İkrime b. Hasafe b. Kays b. Aylan b. Mudar kabilesinden Münve'dir. Babası, Malik b. Hanzala b. Malik kabilesinden Ümeve b. Ebî Ubeyde'dir. Ya'la aynı zamanda,

¹⁰⁴⁹ Makrizi, *İmtau'l-Esma*, XIV, 253; Vâkıdî, *Ridde*, I, 167; Belâzurî, *Futuh*, I, 76; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 71; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 185; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 264; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VII, 193-198; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, IX, 128.

¹⁰⁵⁰ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 230.

¹⁰⁵¹ Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 365.

¹⁰⁵² Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 393; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 484.

¹⁰⁵³ Süheyli, *Ravdü'l-Ünûf*, III, 233; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 116; Taberî, *Tarih*, III, 427.

¹⁰⁵⁴ Vâkıdî, *Ridde* I, 167-194; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 86; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 185; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 74; Suyuti, *Tarihu'l-Hulefa*, I, 62.

¹⁰⁵⁵ Makrizi, *İmtau'l-Esma*, XIV, 243; Vâkıdî, *Ridde* I, 190-195; Belâzurî, *Futuh*, I, 105-106; Makdisi, *el-Bed ve't-Tarih*, V, 156; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 185; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 99; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, IX, 129; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gabe* V, 265; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 484.

¹⁰⁵⁶ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gabe* II, 339; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 448; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 170; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 533; Bakkal, 328-329.

Beni Nevfel b. Abdimenaf'ın anlaşmalısıdır.¹⁰⁵⁷ Zübeyr b. Avvam ve Ebû Leheb'in kızları ile evlidir.¹⁰⁵⁸

18.1. Müslüman olması ve Hz. Peygamber Dönemindeki Görevleri

Ya'la, babası, kardeşi Seleme ve Kız kardeşi Nefise Mekke'nin fethi günü Müslüman olanlardandır. Hz. Peygamber'le birlikte Hu-neyn, Taif ve Tebük savaşlarına katılan¹⁰⁵⁹ Ya'la Veda Haccı'ndan kısa bir süre sonra Yemen bölgesine idareci olarak gönderilenler arasında yer aldı.¹⁰⁶⁰ Bölgenin valisi vefat edince onun yerini doldurmak için gönderilenlerden biri de Ya'la'dır. İlk olarak Cened bölgesine amil olarak atandı.¹⁰⁶¹ Bu görevinin yanında Sana valisi Eban b. Saîd'e de yardımcılık görevini üstlendi. Hz. Peygamber'in vefatından sonra Medine'ye dönen ve başkası adına görev yapmayacağını bildiren Eban'ın yerine San'a valiliğine getirildi.¹⁰⁶²

18.2. Hz. Ebû Bekir Dönemindeki Görevleri

Hz. Ebû Bekir halife olunca Yemen bölgesinde Havlanlılar irtidat ettiler. Halife onların üzerine Ya'la'yı gönderdi.¹⁰⁶³ Bu görevini başarıyla tamamlayarak mürtedleri yenmeyi başardı. Onlardan ganimet ve esirler aldı.¹⁰⁶⁴ Başarıları neticesinde Havlan bölgesine vali¹⁰⁶⁵ olarak atanan Yala b. Münye bölgedeki görevine bu şekilde devam etti.¹⁰⁶⁶

¹⁰⁵⁷Fesevi, *el-Marife ve Tarih*, I, 308; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 11; Buhari, *Tarihu'l-Kebîr*, VIII, 414; İbn Hibban, *Sikat*, III, 441; İbn Naim, *Marifet'ü-Sahabe*, V, 2801; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1585; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LXXIV, 187; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 486; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 538; Zirikli, *A'lam*, VIII, 204; Belâzurî, *Ensâb*, XII, 145.

¹⁰⁵⁸ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1587.

¹⁰⁵⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 11; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1585; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LXXIV, 187; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 486; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 169.

¹⁰⁶⁰ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VII, 85.

¹⁰⁶¹ Makrizi, *İmtau'l-Esma*, XIV, 225; Taberî, *Tarih*, III, 228; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 196, 227; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VII, 192; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 486; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 30.

¹⁰⁶² Halit Özkan, "Ya'la b. Ümeyye", *DİA*, XLIII, 297; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 328; V, 59; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VI, 110; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1586.

¹⁰⁶³ Taberî, *Tarih*, III, 446; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 145, 151; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1586.

¹⁰⁶⁴ Diğer bir rivayete göre de Ya'la onlarla savaşmadı onlar zekâtlarını vermeyi kabul ettiler ve İslamiyet'e döndüler. Bkz. İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 80.

Ya'la, Hz. Ebû Bekir döneminden sonra da birçok görevde bulunarak Taif ve Yemen valiliği yaptı.¹⁰⁶⁷ Hz. Ömer tarafından Necran'a atandı¹⁰⁶⁸ ve burada yaşayan Hristiyanları Arap yarımadası dışına sürmekle görevlendirildi. Hz. Ali döneminde meydana gelen Cemel ve Sıffin savaşında yer aldı.¹⁰⁶⁹

19. Ukkâşe b. Mihsan

Ebû Mihsan Ukkâşe b. Mihsan b. Hursan b. Mürre b. Kebîr b. Ganm b. Dudan b. Esed b. Huzeyme el-Esedî.¹⁰⁷⁰ Beni Ümeyye'nin mevlası¹⁰⁷¹ olarak Mekke'de yaşayan Ukkâşe, ilk Müslümanlardan biri olarak akrabalarıyla birlikte Medine'ye hicret etti.¹⁰⁷²

19.1. Hz. Peygamber Dönemindeki Görevleri

Hz. Peygamber'in katıldığı bütün savaşlarda yer aldı ve birçok seriyyede de aktif görevde bulundu.¹⁰⁷³ İlk olarak Abdullah b. Cahş kumandasındaki seriyyeye katılan¹⁰⁷⁴ Ukkâşe, Bedir Savaşı esnasında büyük yararlılıklar gösterdi.¹⁰⁷⁵ Hayber Seriyye'sinde ise ordunun sağ kanadının komutanlığını yapmakla görevlendirildi.¹⁰⁷⁶

Uhud Savaşı'ndan sonra Müslümanların gücünün zayıfladığını düşünerek Medine'ye saldırma hazırlığında olan ve aynı zamanda Ku-reyş ile birlikte hareket eden Beni Esed kabilesini cezalandırmak üze-

¹⁰⁶⁵ Taberî, *Tarih*, III, 427; IV, 94, 160; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 71; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 538; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 97; Zirikli, *A'lam*, VIII, 204.

¹⁰⁶⁶ Taberî, *Tarih*, III, 318; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LXXIV, 189.

¹⁰⁶⁷ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VII, 71, 85; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Mîratu'z-Zaman*, V, 109; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1587; İbn Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 486; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 538; Zirikli, *A'lam*, VIII, 204.

¹⁰⁶⁸ Zirikli, *A'lam*, VIII, 204.

¹⁰⁶⁹ Halit Özkan, "Ya'la b. Ümeyye", *DİA*, XLIII, 297; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1587; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 538.

¹⁰⁷⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 67; Tekineş, Ayhan, "Ukkâşe b. Mihsan", *DİA*, XXXXII, 70; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 273; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 113; İbn Hibban, *Sikat*, III, 321; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1080; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* IV, 64; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 440; Belâzurî, *Ensâb*, XI, 193.

¹⁰⁷¹ Belâzurî, *Futuh*, I, 102; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 379.

¹⁰⁷² İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* IV, 64.

¹⁰⁷³ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 67; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1080; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* IV, 64; Belâzurî, *Ensâb*, XI, 193.

¹⁰⁷⁴ İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 264; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 91; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 355,477; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 7.

¹⁰⁷⁵ İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 305.

¹⁰⁷⁶ Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 43.

re Hz. Peygamber tarafından Gamre'ye gönderilen kırk kişilik orduya komutan olarak atandı.¹⁰⁷⁷ Hicretin 4. yılında meydana gelen bu hadise herhangi bir savaş meydana gelmedi.¹⁰⁷⁸ Çünkü Beni Esed Kabilesi Gamre Suyu'nun bulunduğu bölgede konaklarken durumdan haberdar oldu ve bölgeyi terk etti.¹⁰⁷⁹ Bu bölgede düşman güçlerini bulamayan Ukkâşe etrafa gözcüler göndererek iz sürmeye başladı. Onun bu çabası kısa sürede meyvesini verdi. Sonuç itibarıyla Beni Esed Kabilesi'nden iki yüz deve ganimet ele geçirildi.¹⁰⁸⁰

Hz. Peygamber hicretin 9. yılında Medine'ye saldırı yapmayı planlayan Beli ve Uzre kabilelerine bir seriyye düzenledi¹⁰⁸¹ ve seriyye komutanlığına Ukkâşe'yi getirdi.¹⁰⁸² Savaşçı özelliğiyle dikkat çeken Ukkâşe, Araplar arasında yetişen en iyi süvarilerden biri olarak temayüz etti. Bu özelliği ile Resulü-Ekrem'in övgüsüne mazhar oldu ve Bedir günü kırılan kılıcının yerine Hz. Peygamber'den hediye olarak bir kılıç aldı.¹⁰⁸³

19.2. Hz. Ebû Bekir Dönemindeki Görevleri

Hz. Peygamber'in vefatından sonra da Hz. Ebû Bekir'in emrinde çalışmaya devam etti. Hz. Ebû Bekir'in halife olduğu süreçte dinden dönen kabilelere karşı savaşan Ukkâşe, bu amaçla Tüleyha üzerine gönderilen Halid b. Velid komutasındaki ordunun öncü birliğinde gö-

¹⁰⁷⁷ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 85; Taberî, *Tarih*, II, 640; Mesudî, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, I, 219; Makdisî, *el-Bed ve't-Tarih*, IV, 222; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 253; İbnü'l-Cevzi, *Telgih*, I, 89; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 87; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, II, 252; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 65; İbn Hibban, *Sikat*, I, 282; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 15; Belâzurî, *Ensâb*, I, 376.

¹⁰⁷⁸ İbni Habib, *Muhabber*, I, 122; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 189.

¹⁰⁷⁹ Vâkıdî, *Megâzî*, II, 250; İbn Hişam, *es-Sire*, II, 612; İbn Hibban, *Siyeru'n-Nebeviyye*, I, 269; İbn Hazm, *Cevami'u-Sire*, I, 16; Süheyli, *Ravdü'l-Ünüf*, VII, 523; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 141; Makrizî, *İmta'ul-Esma*, I, 265, XIII, 217; Kastalânî, *Mevahibü-Leduniyye*, I, 306; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, VI, 77; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 9; Ebû'l-Ferec el-Halebi, *Siyeru Halebiyye*, III, 247.

¹⁰⁸⁰ İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 202.

¹⁰⁸¹ Kastalânî, *Mevahibü-Leduniyye*, I, 415; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 118; Ebû'l-Ferec el-Halebi, *Siyeru Halebiyye*, III, 524.

¹⁰⁸² İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 258; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, VI, 220; Seyyid el-Cemili, *Gazavat'u-Nebî*, I, 144; Makdisî, *el-Bed ve't-Tarih*, IV, 241; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 361; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, II, 624; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 124; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 157; Özdemir Serdar, *Hz. Peygamber'in Seriyeleri*, Rağbet Yayınları, 29-30, Eylül, 2001.

¹⁰⁸³ Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 189; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 147.

rev yaptı.¹⁰⁸⁴ Bu sefer esnasında Tüleyha ve kardeşi ile savaşa girişen Ukkâşe, Tüleyha'nın kardeşi tarafından şehit edildi.¹⁰⁸⁵

20. Dırar b. el-Ezver

Ebû'l-Ezver Dırar¹⁰⁸⁶ b. Malik b. Evs b. Hüzeyme b. Rabia b. Malik b. Malik b. Salebe b. Dudan b. Esed b. Huzeyme B. Müdrike b. İlyas b. Mudar el-Esedi.¹⁰⁸⁷ Esedoğulları Kabilesi'ne mensup olan Dırar b. Ezver, kabilenin zengin ve cesur kişilerinden biri olarak ön plana çıkıyordu. Ebû Bilâl künyesiyle de tanınmasına karşın babasının lakabı olan Ezver ile meşhur oldu.¹⁰⁸⁸

20.1. Müslüman Olması ve Hz. Peygamber Dönemindeki Görevleri

Hicri 9. yılda kabilesinden bir grupla birlikte Medine'ye Hz. Peygamber'in huzuruna geldi ve Allah Resulü'ne bir kaside okuyarak onun yanında müşriklere karşı savaşmak istediğini bildirerek Müslüman oldu.¹⁰⁸⁹

Hz. Peygamber tarafından kendi kabilesi olan Beni Esed'in kol-
ları Beni Seyda ve Beni Düel'e vali olarak tayin edildi ve irtidat edenle-
re karşı durmaları emredildi.¹⁰⁹⁰ Beni Esed Kabilesi'ne mensup olan

¹⁰⁸⁴ Makrizi, *İmta'ul-Esma*, XIV, 234, XIII, 217; Vâkıdî, *Ridde*, I, 86; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 102; Taberî, *Tarih*, III, 254; Makdisi, *el-Bed ve't-Tarih*, V, 158; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 77; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 204; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 68; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XI, 111; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 194; Belâzurî, *Ensâb*, XI, 157; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 39-60.

¹⁰⁸⁵ Belâzurî, *Futuh*, I, 102; İbn Hibban, *Siyeru'n-Nebeviyye*, II, 431; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 68; Makrizi, *İmta'ul-Esma*, XIV, 540, XIII, 217; Makdisi, *el-Bed ve't-Tarih*, V, 104; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 77; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 133; İbn Haldun, *Tarih*, II, 497; İbn Hibban, *Sikat*, III, 321; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1080; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* IV, 64; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 189; Belâzurî, *Ensâb*, XI, 193.

¹⁰⁸⁶ İbn Abdilber isminin Dırar b. Ezver b. Müradis b. Habib b. Amr b. Kesir b. Amr b. Şeyban el-Esedi olduğunu fakat Malik b. Evs b. Huzeyme olduğunu söyleyenlerinde bulunduğunu rivayet etmektedir. Bkz. İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 746; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 52.

¹⁰⁸⁷ Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 93; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 112; İbn Naim, *Marifet'ü-Sahabe*, III, 1534; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXIV, 378; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 52; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 390; Zirikli, *A'lam*, III, 230.

¹⁰⁸⁸ Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, XI, 360; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 746; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 52; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 390.

¹⁰⁸⁹ İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 102; İbn Haldun, *Tarih*, II, 467.

¹⁰⁹⁰ Makrizi, *İmta'ul-Esma*, XIV, 538; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, XI, 360; Taberî, *Tarih*, III, 187, 257; İbn Miskeveyh, *Tecaribü'l-Ümem*, I, 281; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 202; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 747; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXIV, 379; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 94.

Tüleyha irtidat ederek Peygamberlik iddiasında bulununca Hz. Peygamber, Dırar'a kabile reislerinin bu durum karşısındaki tavırlarını gözlemlemesini emretti. Dırar, görevi sırasında kabile reislerinin Tüleyha'dan korktuklarını fark etti. Bunun üzerine Müslümanları bir araya toplayarak Tüleyha'ya karşı bir hareket başlatma girişiminde bulundu. Fakat bu sırada Allah Resulü'nün vefat haberi geldi. Bu haber karşısında Müslümanlar üzüntüye kapılırken Tüleyha gücüne güç kattı.¹⁰⁹¹ Yeni durum karşısında tek başına hareket etmekten vaz geçti ve Medine'ye dönerek Hz. Ebû Bekir'e olanları anlattı.¹⁰⁹²

20.2. Hz. Ebû Bekir Dönemindeki Görevleri

Peygamberlik iddiasında bulunan ve dinden dönen kişilerle Halid b. Velid'in başkomutanlığı altında savaşmaya devam etti.¹⁰⁹³ Halid onu Temimoğulları üzerine gönderilen birliğe komutan olarak atadı. Onun komutasındaki birlik, Hz. Peygamber tarafından Temim kabile-sine zekât amili olarak gönderilen fakat Allah Resulü'nün vefatından sonra zekâtları vermeyerek sahiplerine geri dağıtan Malik b. Nüveyr'in üzerine gitti.¹⁰⁹⁴ O ve beraberindekiler esir alınarak başkumandan Halid b. Velid'e teslim edildi. Daha sonra da başkumandan Halid'in emri¹⁰⁹⁵ ile Malik, Dırar tarafından öldürüldü.¹⁰⁹⁶

Halid b. Velid komutası altında Hire'nin fethine katıldı ve komutanın emri ile Beyaz Saray'ı kuşatma altına alma görevini icra etti.¹⁰⁹⁷

¹⁰⁹¹ İbn Miskeveyh, *Tecaribü'l-Ümem*, I, 281; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 202-204; İbn Haldun, *Tarih*, II, 496; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 52.

¹⁰⁹² Nevzat Aşık, "Dırar b. Ezver", *DİA*, IX, 276; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, XIV, 538-540; Taberî, *Tarih*, III, 257; İbn Haldun, *Tarih*, II, 496.

¹⁰⁹³ Yusuf es-Salihi, *Sebîlü'l-Hüda*, XI, 360-365; Vâkıdî, *Ridde*, I, 72, 226.

¹⁰⁹⁴ İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 560.

¹⁰⁹⁵ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 747; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 52; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 392; Zirikli, *A'lam*, III, 230; Belâzurî, *Ensâb*, XII, 183.

¹⁰⁹⁶ İbnü'l-Esir, Halid'in Malik'i öldürme emrini doğrudan vermediğini, soğuk bir gece olması hasEbîyle esirleri ısıtma emrini verdiğini ve bu sözün Müslümanlar tarafından Malik başta olmak üzere esirlerin öldürülmesi olarak anlaşıldığını söylemektedir. Malik'in bu söz üzere Dırar tarafından öldürüldüğünü duyan Halid, Allah istediğinde o emir gerçekleşir diyerek bunun bir işaret olduğunu düşündü ve daha sonra Malik'in güzelliğiyle bilinen hanımı ile evlendi. Onun bu evliliği üzerine Hz. Ömer halifeye gelerek Halid'in azledilmesi gerektiğini, zira kılıcına kan bulaştığını söyledi. Fakat Hz. Ebû Bekir, Allah'ın kılıcını kınına sokmayacağını dolayısıyla onu azletmeyeceğini bildirerek bu teklife karşı çıktı. Bkz. İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 213; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 354; İbn Haldun, *Tarih*, II, 500; İbn Naim, *Marifet'ü-Sahabe*, III, 1534; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 560; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 43.

¹⁰⁹⁷ Taberî, *Tarih*, III, 360; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 104; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 238; İbn Haldun, *Tarih*, II, 510-512; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 68.

Ecnadin ve Yermük¹⁰⁹⁸ savaşlarına da katılan Dırar, Halid b. Velid'in emri altında büyük yararlılıklar göstererek¹⁰⁹⁹ ordunun sol kanadında görev aldı.¹¹⁰⁰ Dımeşk'in fethinden sonra Fihl bölgesinin fethi için yola çıkan ordunun süvari birliğini de yine o kumanda etti.¹¹⁰¹

21. Osman b. Ebî Rabia es-Sekafî

Hz. Peygamber'in vefatının akabinde Taif'ten bazı kişiler irtidat etme konusunda tereddüte düşünce bölgenin valisi tarafından engellendiler. Hz. Ebû Bekir bu duruma müdahale etmek ve bölgedeki Müslümanları cesaretlendirmek için Taif valisi Osman b. Ebî'l-Âs'a haber gönderdi. Halife ondan bir ordu oluşturmasını, başına güvendiği birini geçirmesini ve irtidat edenlerle savaşmasını istedi. Vali Ezd, Becile ve Hasam'lılardan irtidat edenlerin bulunduğu Şenue'ye Osman b. Ebî Rabia'yı hazırladığı bu orduyla birlikte gönderdi.¹¹⁰²

22. Halid b. Esîd

Halid b. Esîd b. Ebû el-İs b. Ümey b. Abdi Şems el-Emevi. Mekke valisi Attâb b. Esîd'in kardeşidir.¹¹⁰³ Mekke'nin fethi gününde Müslüman olanlardan biridir.¹¹⁰⁴ Çok gururlu olduğu söylenir.¹¹⁰⁵ Kalbi'nin İslam'a ısınması için Müelefe-i Kulüb arasına alınmıştır.¹¹⁰⁶Attâb

¹⁰⁹⁸ Dırar'ın Ecnadin savaşında Şehit olduğu söylenmektedir. Bkz. İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 40; İbn Abdilber onun Ecnadin'de şehit olduğunu söylemekle birlikte Hz. Ömer döneminde Kufe'de vefat ettiğini de rivayet etmektedir. İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 747-748; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 52.

¹⁰⁹⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 112; İbn Naim, *Marifet'ü-Sahabe*, III, 1534; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 748.

¹¹⁰⁰ Vâkıdî, *Futuh'u-Şam*, I, 26; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 13-27; İbn Asakir, *Tarihu Dımeşk*, XXIV, 379.

¹¹⁰¹ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 270; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 31.

¹¹⁰² İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 227.

¹¹⁰³ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 283; İbn'ül-Cevzi, *Telgih*, I, 133; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 5; İbn Hibban, *Sikat*, III, 100; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 431; İbn Asakir, *Tarihu Dımeşk*, XVI, 3-5; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 114; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XIII, 148; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 193.

¹¹⁰⁴ İbn Hişam, *es-Sire*, II, 7-8; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, V, 193; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 283; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 152; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 5; İbn Hibban, *Sikat*, III, 100; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 431; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 114; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XIII, 148; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 193.

¹¹⁰⁵ Mekke fethedildiği gün Hz. Peygamber Bilâl Habeşi'ye Kâbe'nin üzerine çıkıp ezan okumasını istedi. Bilâl Habeşi ezan okuduğu sırada Halid yanında bulunan Harîs b. Hiaş'm'a dönerek "Babam iyiki bu söylenenleri işitmiyor" dedi. Bunun üzerine Hişam "keşke ölseydim de Bilâl'in Kâbe'nin üzerine çıkarak söyledilerini işitmeseydim" diye söylendi. Bkz. Vâkıdî, *Megâzî*, II, 846; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, V, 193, 248.

¹¹⁰⁶ İbni Habib, *Muhabber*, I, 473; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 431; İbn Asakir, *Tarihu Dımeşk*, XVI, 3-5; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 114; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 193.

b. Esîd, Hz. Ebû Bekir'e irtidat eden kişileri bildirdiği zaman kardeşi Halid'i de Tihame halkından irtidat edenlerle savaşması için gönderdi.¹¹⁰⁷ Halid'in köklü bir aileye mensup olması ve iyi bir eğitim alması çocuklarının da bu doğrultuda yetişmesine vesile oldu. Onun oğlu Abdullah Kufe'de bir müddet görevlendirildi. Daha sonra Muaviye tarafından görevinden azledildi. Halid b. Esîd'in torunları da aynı istikamette devam etti ve Abdullah'ın iki oğlundan biri olan Halid b. Abdullah bir dönem Basra'yı idare etti. Diğer oğlu Ümeyye b. Abdullah ise Abdülmelik b. Mervan tarafından Horasan bölgesinde görevlendirildi.¹¹⁰⁸

23. Adiy b. Hatim et-Tâî

Ebû Tarif Adiy b. Hatim b. Abdillâh el-Haşreç b. İmru'ul-Kays b. Adiy b. Ahzem b. Ebî Ahzem et-Tai.¹¹⁰⁹ Hz. Ebû Bekir'in hilafeti döneminde ridde hadiseleri baş gösterince birçok kabile zekât vermekten vazgeçti ve mevcut otoriteye başkaldırdı. Bunun üzerine halife, Adiy'i kavmine gönderdi ve Tüleyha'ya uymamaları konusunda onları uyarmasını ve bu duruma engel olmasını istedi. Halife daha sonra Halid b. Velid'i bölgeye göndererek Adiy'in, Halid'le birlikte ridde savaşlarında yer almasını istedi.¹¹¹⁰ Orduya katılarak Halid'le birlikte ordunun sağ kanadını kumanda etti.¹¹¹¹ Adiy b. Hatim, bu dönemde kabilenin başında sağlam iradesi ile durdu ve kabilesinin dinden dönmesine müsaade etmedi. Ridde hadiselerinin yaşandığı ve kabilelerin zekât vermeyi reddettiği bir dönemde dahi vergilerini Medine'ye tam ve eksiksiz olarak göndererek sadakatini kanıtladı.¹¹¹²

Adiy b. Hatim, ridde hadiseleri son bulup, isyancılar itaat altına alındıktan sonra başlayan fetihlerde aktif bir şekilde yer aldı. Bu amaçla Hz. Ebû Bekir tarafından, Halid b. Velid'in yanına gönderildi.

¹¹⁰⁷ Taberî, *Tarih*, III, 319; İbn Haldun, *Tarih*, II, 493; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 193.

¹¹⁰⁸ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 219, 268, 295; Belâzurî, *Futuh*, I, 386, 402; Taberî, *Tarih*, V, 292, VI, 201; İbn Miskeveyh, *Tecaribü'l-Ümem*, II, 28; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XVI, 3-5.

¹¹⁰⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 99; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 127; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1057; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XL, 66; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* IV, 7; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 388.

¹¹¹⁰ İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 349.

¹¹¹¹ Vâkîdî, *Ridde*, I, 89; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 204.

¹¹¹² İbn Hibban, *Siyeru'n-Nebeviyye*, II, 429; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 345; İbn Hibban, *Sikat*, I, 164; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1057; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* IV, 7; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 388.

Halid, Irak'a yaklaştığında ordusunu üç gruba ayırdı. Birinci grubun başında Müsenna b. Harîse vardı ve öncü birlikleri yönetiyordu. İkinci grubun başında Adiy b. Hatim Tai vardı. Üçüncü grubun komutanlığını Halid b. Velid yapıyordu. Ordu Hufeyr¹¹¹³ denilen yerde tekrar bir araya gelmek için ayrıldığında Sâsânî komutanı Hürmüz'ün kendinden önce oraya giderek savaş düzeni aldığını öğrendi. Bunun üzerine istikametini Basra körfezinin batı kısmında bulunan Kazimi'ye¹¹¹⁴ yönlendirdi.¹¹¹⁵

Hz. Ömer zamanında da Irak ve Kadisyne savaşlarına katıldı ve Irak'ın fethinde bulundu.¹¹¹⁶ Hz. Ali'nin hilafeti döneminde meydana gelen Cemel ve Sıffin savaşlarında Hz. Ali tarafını tutun Adiy, Müslüman olmasına vesile olan Hz. Ali'ye karşı minnettarlığını her zaman yanında olarak ödemeye çalıştı.¹¹¹⁷ Daha sonra Kufe şehrine yerleşti ve orda vefat etti.¹¹¹⁸

24. Bera b. Malik

Bera b. Malik b. Nadr b. Damdam b. Zeyd b. Haram b. Cündüb b. Amir b. Ganim b. Adiy b. Neccar el-Hazreci.¹¹¹⁹ Neccaroğulları sülalesinden olan Bera, Enes b. Malik'in kardeşidir. Rıdvan Beyatı'nda bulunarak Bedir hariç Hz. Peygamber'in katıldığı bütün savaşlara katıldı.¹¹²⁰ Halid b. Velid dinden dönen ve Peygamberlik iddiasında bulunan Müseylime ile Yemame mevkiinde karşılaşınca orduyu savaş düzenine soktu ve bölümlere ayırdı. Bu amaçla ordunun sağ kanadına

¹¹¹³ Hufeyr, Basra'ya 4 mil mesafede bulunan ve Beni Bahile Kabilesine ait olan bir kuyunun Adıdır. Bkz. Yakut, *Mucemu'l-Buldan*, II, 277.

¹¹¹⁴ Kazime, Basra-Bahreyn yolunda bulunan nehirdir. Bkz. Yakut, *Mucemu'l-Buldan*, IV, 431.

¹¹¹⁵ Kelpetin, 161; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 118.

¹¹¹⁶ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* IV, 7-8; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 388.

¹¹¹⁷ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 641; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 286; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 99; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 127; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 388.

¹¹¹⁸ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 264; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, VI, 79; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* III, 354; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 99; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 127; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* IV, 7.

¹¹¹⁹ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 238; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 209; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 258; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 11; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, VII, 316; Buhari, *Tarihu Kebîr*, II, 117; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 153; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 363; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 125; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 412; Zirikli, *A'lam*, II, 47.

¹¹²⁰ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 238; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 209; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 258; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 153; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 363; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 125; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 413.

Zeyd b. Hattab, sol kanadına Üsame b. Zeyd ve cenah komutanlığında da Enes b. Malik'in kardeşi Bera b. Malik'i atadı.¹¹²¹ Müseylime askerleriyle birlikte korunaklı bir mevziye girince İslam ordularının ona ulaşması zorlaştı. Bu duruma bir çare düşünen Bera, mızrakların ucuna konulan kalkan vasıtasıyla Müseylime'nin ordusunun içine atılmayı önerdi. Nihayet söylediğini yaparak düşman askerlerinin kalbine daldı ve etrafını saran onlarca kişiyle savaşıarak giriş kapısını Müslümanlara açmayı başardı. Bu çarpışmalarda ağır yaralanan Bera'nın bakımını bizzat Halid yaptı.¹¹²²

Hiz. Ömer döneminde gerçekleştirilen fetihlerde yer aldı ve Fars bölgelerinin fethine katıldı. Fakat Hiz. Ömer onun cesaretinden kaynaklı sorunlar yaşanabileceğini öne görerek onu bu bölgedeki savaşların hiçbirinde komutan tayin etmediği gibi bölgede faal olan komutanlara mektup yazdı ve ona bu tür görevlerin verilmesini yasakladı.¹¹²³ Buna rağmen savaşlarda ön planda olmayı sürdüren Bera, Ebû Mûsâ'nın ordusunun sağ kanadında görev aldı ve Tüster kalesinin düşmesinin akabinde şehit oldu.¹¹²⁴

25. Müsenna b. Harîse

El-Müsenna b. Harîse b. Seleme b. Damdam b. Sa'd b. Mürre b. Zühl Şeyban b. Salebe b. Ukkabe b. Sa'b b. Ali b. Bekr b. Vail er-Rab'i eş-Şeybani.¹¹²⁵ Hiz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden yaklaşık on yıl

¹¹²¹ Vâkıdî, *Ridde*, I, 122; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, I, 211-215; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 11.

¹¹²² Taberî, *Tarih*, III, 290-294; Makdisi, *Bed'u ve't-Tarih*, V, 162-165; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 82; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 218; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 69; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 300, 357; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 84, VII, 258; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 154-155; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 363; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 125; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 413-414.

¹¹²³ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 238; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 209; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 258; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 11; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 154; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 363; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 125; Zirikli, *A'lam*, II, 47.

¹¹²⁴ Ahmet Önkâl, "Bera b. Malik", *DİA*, V, 469, 1992; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, X, 98, 250; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 146; Belâzürî, *Futuh*, I, 97, 369; İbn Kuteybe, *Ahbaru Tval*, I, 130; Taberî, *Tarih*, IV, 84-86; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 233; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 367-368; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 209; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 98-99; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 258; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 11; Buhari, *Tarihu Kebîr*, II, 117; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 154-155; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 363; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 125; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 413-414; Zirikli, *A'lam*, II, 47; Yakut Hamevi, *Mecma'ul-Buldan*, II, 30.

¹¹²⁵ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1456; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 55; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 568; Zirikli, *A'lam*, V, 276.

sonra Irak bölgesinden Allah Resulü ile görüşmek için gelen Şeybanoğulları heyetinin içinde yer aldı. Bu görüşmeden sonra kabilesi ile birlikte Müslüman oldu.¹¹²⁶

25.1. Hz. Ebû Bekir Dönemindeki Görevleri

Müslüman olduktan sonra Bahreyn bölgesinde mürtedlere karşı savaştığı¹¹²⁷ rivayet edilmesine karşın onu Sâsânîlere karşı yaptığı başarılı saldırılarla ve ridde sonrası ilk fetihlerle tanıyoruz.¹¹²⁸ Zira Güney Arabistan'dan Irak topraklarına göç eden Araplara karşı baskıcı bir tutum sergileyen Merzuban ve Dihkanları Sâsânîlerin başkentine gidip şikâyet eden Müsenna bundan bir sonuç alamayınca Bekr b. Vail kabilesi aşiretlerinden Temim ve Abdülkays'ın desteğini alarak Übülle ile Hire arasında Sâsânîlere karşı savaşa girişti.¹¹²⁹

Hire bölgesinden Sâsânîlerin içlerine kadar girmeyi başaran Müsenna'ya karşı harekete geçen Sâsânîler¹¹³⁰ Bekr b. Vail'in müttefiki olan Kinde Kabilesi reisinden yardım istedi. Müsenna ise bu sıralarda Hz. Ebû Bekir'den yardım istemek için Medine'ye geldi.¹¹³¹ Hz. Ebû Bekir'e, kendisinin Sâsânîlerle savaş halinde olduğunu ve Şeybani'lerin reisi olarak tanınması halinde bu savaşa devam edeceğini bildirdi. Bu durum esasen Hz. Ebû Bekir'in de istediği bir şeydi. Zira güçlü Sâsânî ordusunu hilafet merkezinden uzakta tutmak ancak savaşı Sâsânî topraklarında başlatarak mümkün olabilirdi. Yaşanan bu gelişmeler üzerine Hz. Ebû Bekir Müsenna'yı Irak topraklarına emir olarak gönderdi.¹¹³²

Haffan'a dönen Müsenna buradaki faaliyetlerine hız verdi. Bir süre sonra da kardeşi Mesud'u Hz. Ebû Bekir'e yollayarak, işlerin yolunda gittiğini fakat destek kuvvete ihtiyacı olduğunu, eğer destek ge-

¹¹²⁶ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 90; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 361-362; İbn Abdilber, *el-İsti'ab*, IV, 1456; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 55; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 568.

¹¹²⁷ Vâkıdî, *Ridde*, I, 149; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 63.

¹¹²⁸ Vâkıdî, *Ridde*, I, 20, 215.

¹¹²⁹ İbn Kuteybe, *Ahbaru Tıval*, I, 111; Zirikli, *A'lam*, V, 276.

¹¹³⁰ İbn Miskeveyh, *Tecaribu'l-Ümem*, I, 298.

¹¹³¹ İbn Kuteybe, Müsenna'nın Hz. Ebû Bekir'e mektup yazarak yardım istediğini söylemektedir. Bkz; İbn Kuteybe, *Ahbaru Tıval*, I, 111.

¹¹³² Vâkıdî, *Ridde*, II, 217; Belâzurî, *Futuh*, I, 238; Taberî, *Tarih*, III, 344; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 98; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 234; İbn Abdilber, *el-İsti'ab*, IV, 1457; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 55; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 568;

lirse bölgedeki diğer Araplarında kendisine katılacağını söyledi.¹¹³³ Hz. Ebû Bekir ise bu sıralarda ridde hadiselerinin bastırılmasıyla meşguldü. İrtidat olaylarının başarılı bir şekilde sonlandırılmasından sonra halife, Halid b. Velid'e bir mektup yazarak Müsenna'ya destek olmak için Irak bölgesine hareket etmesini söyledi.¹¹³⁴ Halid, Bahreyn üzerinden Basra istikametine oradan da Müsenna'nın yanına ulaştı.¹¹³⁵ Halife bir mektup da Müsenna'ya yazarak bölgeye gelen Halid b. Velid'in ordu komutanı olduğunu ve ona itaat etmesini istedi.¹¹³⁶ Halid bölgeye ulaştığında Müsenna komutanlık görevini ona devretti.

Halid ve Müsenna, Übülle'de Sâsânîlere karşı savaşmakta olan Müsenna'nın amcaoğlu Süveyd b. Kutbe'ye yardım etmek için yola çıktılar. Übülle'yi kontrol altına alan İslam ordusu Hire'ye yöneldi. Müsenna, Sevad bölgesinin iç kesimlerine başarılı seferler düzenleyerek Übülle, Hureybe, Nehrülmer'e Zendeverd ve Hürmüzcerd'i kontrol altına aldı.¹¹³⁷ Nehrüddem'de Sâsânî komutanı Caban'ı yenilgiye uğratarak Ülleys halkıyla yıllık bin dinar ve Müslümanlara rehberlik etmeleri şartıyla anlaştı.¹¹³⁸

Ülleys'i fethettikten sonra Halid'le birlike hareket ederek Enbar'ın fethine yardımcı oldu.¹¹³⁹ Daha sonra Suriye bölgesine gönderilen orduların yaklaşan savaş öncesi halifeden yardım talep etmeleri üzerine Halid, Hz. Ebû Bekir'in emri ile Irak başkomutanlığından ayrılarak Suriye ye hareket etti ve Irak bölgesi başkomutanlığına Müsen-

¹¹³³ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1457; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 55; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 568.

¹¹³⁴ Vâkıdî, *Ridde*, I, 221; Belâzurî, *Futuh*, I, 238; Taberî, *Tarih*, III, 343; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 97-98; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 252; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 137; İbn Haldun, *Tarih*, II, 507; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VII, 223; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1456; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 63; Zirikli, *A'lam*, V, 276.

¹¹³⁵ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 97; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VII, 223.

¹¹³⁶ Vâkıdî, *Ridde* I, 221; Taberî, *Tarih*, III, 345; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VII, 223; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1456.

¹¹³⁷ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 118; Belâzurî, *Futuh*, I, 240; Makdisi, *el-Bed ve't-Tarih*, V, 166; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, II, 87-114.

¹¹³⁸ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 118; Belâzurî, *Futuh*, I, 240; Taberî, *Tarih*, III, 345; Makdisi, *el-Bed ve't-Tarih*, V, 166; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 98; İbn Sa'd, *Ta-bakât*, VII, 279.

¹¹³⁹ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 118; Belâzurî, *Futuh*, I, 240; Taberî, *Tarih*, III, 345; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 98.

na b. Harîse'yi atadı.¹¹⁴⁰ Halid b. Velid'in ordusu ile birlikte Suriye'ye hareket etmesi Irak ordularının gücünü azalttı. Bunun yanında Sâsânîler büyük bir ordu ile Müsenna'nın üzerine gelmeye karar verdiler. Sâsânî emiri Şehriyar Müsenna'yı korkutmak amacıyla bir mektup yazdı ve üzerine çok büyük bir ordu gönderdiğini, bu ordunun tavuklar ve hınzırlar gibi olduğunu ve Müsenna'yı yok edeceğini bildirdi. Mektuba cevap veren Müsenna, onun yalancı olduğunu ne kadar büyük bir orduyla gelirse gelsin ondan korkmadığını söyledi. Karşılıklı mektuplaşmanın ardından savaş başladı Müsenna Hire'den Babil'e doğru harekete geçti ve büyük kahramanlıklar göstererek ordu komutanını öldürmeyi başardı. Bu sırada Sâsânîlerin filleri Müslüman askerlerin arasına daldı ve atları ürküttü. Bu olumsuzluklara rağmen Sâsânî ordusunu Medain'e çekilmek zorunda bırakan Müsenna, bir kez daha Sâsânîlere üstünlük kurmayı başardı.¹¹⁴¹ Savaşın ardından Hz. Ebû Bekir'le görüşmek ve yeni bir destek kuvveti talep etmek için Medine'ye hareket etti. Müsenna, Medine'ye ulaştığında halife ölüm döşeginde yatıyordu. Bu haline rağmen Müsenna'yı dinleyen Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'e vasiyette bulunarak Müsenna'ya yardım edilmesini istedi. Hz. Ömer, halifenin vasiyeti doğrultusunda halkı Müsenna ile birlikte Sâsânîlere karşı savaşmaya davet etti.¹¹⁴² Birkaç gün Medine'de bekleyen Müsenna ordunun toplanması gecikince Kufe yakınlarındaki Haffan'da bulunan ordu karargâhına döndü. Hz. Ömer bir müddet sonra Müsenna'yı Irak başkomutanlığından azlederek yerine Ebû Ubeyb es-Sekafi'yi atadı.¹¹⁴³ Müsenna Hz. Ömer döneminde de önemli askeri başarılar elde etti. Namarık ve Köprü savaşlarında ne kadar önemli bir komutan olduğunu ispatladı.¹¹⁴⁴

¹¹⁴⁰ Taberî, *Tarih*, III, 406-408, 411-415; Makdisi, *el-Bed ve't-Tarih*, V, 166; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 252; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 9; İbn Haldun, *Tarih*, II, 516; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 279; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 83.

¹¹⁴¹ İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 21.

¹¹⁴² Makdisi, *el-Bed ve't-Tarih*, V, 169; İbn Miskeveyh, *Tecaribu'l-Ümem*, I, 307; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 273.

¹¹⁴³ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 124; Belâzurî, *Futuh*, I, 247; İbn Kuteybe, *Ahbaru Tval*, I, 111; Taberî, *Tarih*, III, 444; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 144-145; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 259; İbn Haldun, *Tarih*, II, 520; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 55; Zirikli, *A'lam*, V, 276.

¹¹⁴⁴ İbn Hişam, *es-Sire*, II, 462; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 124-125; Zehebi, *Siyeru A'lam*, II, 421.

Müsennâ'nın Sâsânîler'e karşı giriştiği mücadelede orduyu idare etmedeki mahareti, Arap aşiretlerini Sâsânîlere karşı kullanmadaki becerisi ve kabileler arası dengeyi korumadaki başarısı onun en dikkat çeken özelliklerindendir. Bunun yanında samimi, kararlı oluşu, askerlerine karşı her zaman adaletli oluşu da başarısının nedenlerindendir. O kendisine verilen emirlere uyma, gerektiğinde geri çekişmeyi bilme ve ordunun başarısını şahsi başarısının önünde tutma gibi güzel özelliklere sahip bir komutan olarak, her ne kadar ikinci planda kalmış olsa da bunu problem etmemiş, daima doğru olanı yapmaya çalışmıştır.

Irak orduları komutanlığına atanan Sa'd b. Ebî Vakkas, yola çıktığı sırada savaşlarda aldığı yaralardan günden güne kötüye giden Müsenna, yerine Beşir b. Hasasiye'yi vekil bırakarak¹¹⁴⁵ hicri 14 yılı civarında vefat etti.¹¹⁴⁶

26. İyâz b. Ganm

Ebû Sa'd İyâz b. Ganm b. Züheyr b. Şeddad b. Rabia b. Helal b. Uheyb b. Dabt b. Harîs b. el-Fihri.¹¹⁴⁷ İyâz, Hudeybiye antlaşmasından bir süre önce Müslüman oldu¹¹⁴⁸ ve Habeşistan'a giden ikinci grubun içinde yer aldı.¹¹⁴⁹ Hz. Peygamber'le birlikte Bedir, Uhud ve Hendek Savaşları başta olmak üzere Allah Resulü'nün katıldığı bütün gazvelerde bulundu.¹¹⁵⁰

¹¹⁴⁵ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 288; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 126-128; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 22; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 420.

¹¹⁴⁶ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 129; İbn Kuteybe, *Ahbaru Tıval*, I, 119; Taberî, *Tarih*, III, 472, 570; Makdisî, *el-Bed ve't-Tarih*, V, 170; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 288; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 37; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 55; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 568; Zirikli, *A'lam*, V, 276.

¹¹⁴⁷ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 303; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 216; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 343; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 279; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 65; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1234; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XLVII, 264; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 315; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 23; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 629; Zirikli, *A'lam*, V, 99; Belâzurî, *Ensâb*, XI, 74.

¹¹⁴⁸ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 27, 315, 1989; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 303; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 343; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1234; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 315; Belâzurî, *Ensâb*, XI, 74.

¹¹⁴⁹ İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XLVII, 264; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 629.

¹¹⁵⁰ Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 216; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 279; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XLVII, 264; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 315; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 630.

İrtadat hadiselerinin bastırılması için savaşı ve önemli katkılar sağlayan İyâz, Hz. Ebû Bekir tarafından Irak bölgesine gönderildi.¹¹⁵¹ Irak'a vardığında bölgenin başkumandanı Halid b. Velid'le Hire mevkiinde buluştuktan sonra Dümetülcendel'e hareket etti.¹¹⁵² İyâz ve Halid burayı ikinci defa fethetmek suretiyle Müslümanların himayesine katıldılar. İyâz fetihten sonra Hire'ye vali tayin edildi.¹¹⁵³

Ebû Ubeyde b. Cerrah Dimeşk'in fethini sırasında orduyu bölümlere ayırdı ve İyâz'ı süvari birliğinin başına atadı.¹¹⁵⁴ Dimeşk'in fethinden sonra Fihl bölgesinin fethi için yola çıkıldığında ise İyâz b. Ganm'i piyade birliklerinin başına komutan tayin etti.¹¹⁵⁵ Dimeşk'in fethinden sonra da askeri görevlerine devam eden İyâz, Yermük Savaşı'nda görev alan beş kumandandan biri olarak dikkat çekiyordu.¹¹⁵⁶ Savaşın sonunda yenilgiye uğrayan Bizans askerlerini Malatya içlerine kadar takip etti ve bölge halkı ile cizye anlaşması yaparak önemli bir işe imza attı. Yapılan bu anlaşma ile Bizans topraklarına girişi sağlamış oldu.¹¹⁵⁷ İyâz, ordu komutanlığı görevini Hz. Ömer döneminde de sürdürdü. Hz. Ömer'in başkumandan olarak tayin ettiği Ebû Ubeyde'nin komutası altında birçok askeri seferlere iştirak etti ve bunların bir kısmının komutanlığını yaptı.¹¹⁵⁸ Ebû Ubeyde vefat ederken yerine vekil olarak halasının oğlu¹¹⁵⁹ İyâz'ı bıraktı.¹¹⁶⁰ Daha sonra Hz. Ömer

¹¹⁵¹ Taberî, *Tarih*, III, 346; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 234; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 343.

¹¹⁵² Taberî, *Tarih*, III, 427; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 385; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 150; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 98.

¹¹⁵³ Taberî, *Tarih*, III, 380; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 76.

¹¹⁵⁴ İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 27.

¹¹⁵⁵ Taberî, *Tarih*, III, 578; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 270; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 31.

¹¹⁵⁶ Vâkıdî, *Futuh'u-Şam*, I, 201; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 23.

¹¹⁵⁷ Vâkıdî, *Futuh'u-Şam*, II, 107-132; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 139; Belâzurî, *Futuh*, I, 174; Taberî, *Tarih*, III, 578; İbn Hibban, *Siyeru'n-Nebeviyye*, II, 466; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 303; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 18; İbn Hibban, *Sikat*, II, 205-206; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1234; Zirikli, *A'lam*, V, 99; Yakut Hamevi, *Mecma'ul-Buldan*, III, 52-59.

¹¹⁵⁸ Vâkıdî, *Futuh'u-Şam*, II, 89, 90, 98, 107; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 325; Yakut Hamevi, *Mecma'ul-Buldan*, II, 285.

¹¹⁵⁹ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1234; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XLVII, 270; Abdilber ve İbn Asakir Ebû Ubeyde'nin amcasının oğlu olduğunu söyler.

¹¹⁶⁰ Belâzurî, *Futuh*, I, 141; Taberî, *Tarih*, IV, 288; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 303; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 488; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VIII, 132; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 78; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 343; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 279; İbn Naim, *Marifet'ü-Sahabe*, I, 148; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1234; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XLVII, 264; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gabe*, IV, 315; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 23; Belâzurî, *Ensâb*, XI, 74; Yakut Hamevi, *Mecma'ul-Buldan*, II, 136.

tarafından Hıms, Kinnesrin ve el-Cezire bölgesine vali olarak atandı. Görevde bulunduğu süreç zarfında el-Cezire bölgesinin tamamına yakınının fethetme başarısını gösterdi.¹¹⁶¹

El-Cezire bölgesindeki fetihlerini sürdürdüğü sırada halife Hz. Ömer ona bir mektup gönderdi¹¹⁶² ve Şam'a dönmesini, Yezid b. Ebî Süfyanın ölümü durumunda görevi devralmasını istedi.¹¹⁶³ Mektubun kendisine ulaşmasından sonra yerine Utbe b. Ferkad'ı vekil olarak bıraktı ve Şam'a hareket etti.¹¹⁶⁴ Fakat Hıms'a geldiğinde vefat etti.¹¹⁶⁵

27. Ka'ka b. Amr

Ka'ka b. Amr b. Malik et-Temimi.¹¹⁶⁶ Hz. Ebû Bekir döneminde ordu komutanı olarak hizmet etti ve birçok başarı kazandı. İlk olarak halife tarafından dinden dönen Alkame b. Ulase üzerine gönderilen birliğin komutanlığını yaptı. Bu birlik görevini başarı ile tamamladı ve dinden dönenleri cezalandırdı.¹¹⁶⁷

Hicri 11. yılda Halid b. Velid'le birlikte Peygamberlik iddiasında bulunan Tuleyha ile yapılan Buzaha Savaşı'na katıldı. Cesareti ile tanınan¹¹⁶⁸ Ka'ka, Halid b. Velid'in Irak'ta halifeden yardım talep etmesi üzerine Hz. Ebû Bekir tarafından bölgeye gönderildi ve başarılı işlere imza attı.¹¹⁶⁹ Ulleys ve Übülle şehirlerinin fethinde bulundu. Hire'nin fethi sürecinde Halid'in ordusunda yer alarak komutanın emri doğrultusunda bir müddet fethedilen şehirde görevli olarak kaldı.¹¹⁷⁰ Halid

¹¹⁶¹ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 357; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 155; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 569; Belâzurî, *Futuh*, I, 172-174; Taberî, *Tarih*, IV, 53-101; Makdisî, *Bed'u ve't-Tarih*, V, 185; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 281; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 303; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 356-380; Zehebi, *Tarihu'l-İslam*, III, 216; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 106; İbn Haldun, *Tarih*, II, 546-547; Zirikli, *A'lam*, V, 99; Belâzurî, *Ensâb*, XI, 74; Yakut Hamevi, *Mecma'ul-Buldan*, I, 56; Yakubi, *Büldan*, I, 204.

¹¹⁶² İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 279.

¹¹⁶³ Belâzurî, *Futuh*, I, 172.

¹¹⁶⁴ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 349.

¹¹⁶⁵ Asri Çubukçu, "*İyâz b. Ganm*", *DİA*, XXIII, 499; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 147; Taberî, *Tarih*, IV, 289; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 388; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 65; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1234; İbn Asakir, *Tarihu Dımeşk*, XLVII, 284-285.

¹¹⁶⁶ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1283; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 390; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 342.

¹¹⁶⁷ Hayrettin, Yücesoy, "*Ka'ka b. Amr*", *DİA*, XXIV, 216; Taberî, *Tarih*, III, 262; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 206; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 458.

¹¹⁶⁸ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 390; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 342.

¹¹⁶⁹ İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 343.

¹¹⁷⁰ Taberî, *Tarih*, III, 373-379; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 243; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 387; Muhammed Süheyl Tugus, *Tarih'u-Hulefa'i-Raşidin*, I, 141.

Dümetü-l'Cendel'e gelince İranlılar bu durumu kendi lehlerine çevirmek için harekete geçtiler. Cezire Arapları da Akka'nın başına gelenlerden dolayı Halid'e kızgınlardı. Bu nedenle Acemlerle ortak hareket etmek için anlaştılar. Acemlerden Zermihr ve Rüzbe, Enbar üzerine gitmek için yola çıkıp Hasid ve Henafis'de buluşmak üzere sözleşti. Bu durumdan haberdar olan Zibrikân, olayı Halid'in Hire'de bulunan vekili Ka'ka b. Amr'a bildirdi. Ka'ka, A'bed el-Fedeki'yi Hasid'e, Urve b. Cad el-Bariki'yi Henafis üzerine gönderdi.¹¹⁷¹

Ka'ka aynı zamanda Yermük Savaşı'nda da bulundu ve bu savaşta süvari birliğinin komutanlık görevini yürüttü.¹¹⁷² Sonraki süreçte farklı görevler üstlenen Ka'ka, Hz. Ömer döneminde de görevini sürdürdü ve bu amaçla Irak'a öncü kuvvetler komutanı olarak gönderildi.¹¹⁷³ Kadisiye Savaşı öncesinde Sâsânîlerle yapılan çatışmalarda görev aldı ve bu amaçla Ağvas'ta yapılan savaşta öncü birlik komutanlığına atandı.¹¹⁷⁴ Hz. Ömer'in emri doğrultusunda Celula Savaşı'na Öncü birliklerin komutanı olarak katıldı ve Sa'd'ın emriyle komutan vekili sıfatıyla bir müddet şehirde kaldı.¹¹⁷⁵ Savaşın kazanılmasından sonra Hulvan'a öncü birlik komutanı olarak giderek garnizon kurdu. Irak başkumandanı Sa'd b. Ebî Vakkas'ın komutası altında görevlerine devam ederek birçok bölgenin fethinde fiilen yer aldı ve büyük yararlılıklar gösterdi.¹¹⁷⁶ Hz. Osman ve Hz. Ali döneminde de hizmetlerini sürdüren Ka'ka, Cemel Savaşı öncesi Talha ve Zübeyr'le görüşerek

¹¹⁷¹ Konu hakkındaki bilgiler "Öncü Kuvvet Komutanları" bölümünde anlatılacaktır. Bkz. Taberî, *Tarih*, III, 379; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 108; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 243; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 387; Muhammed Süheyl Tugus, *Tarih'u-Hulefa'i-Raşidin*, I, 143; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 349; Himyeri, *İktifa*, II, 394; Muhammed Süheyl Tugus, *Tarih'u-Hulefa'i-Raşidin*, I, 143; İbn Haldun, Halid'in Hire'den ayrılması ve Ka'ka'nın Hasid ve Hanafis üzerine gönderdiği komutanlarla ilgili farklı bir rivayet vermekte ve Halid'in Hire'ye geri dönerek Ka'ka ve Ebû Leyla'yı bu bölgeye sevk ettiğini söylemektedir. bkz. İbn Haldun, *Tarih*, II, 513.

¹¹⁷² İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 118-125; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, II, 165-170; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 342.

¹¹⁷³ Taberî, *Tarih*, III, 440; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, II, 131.

¹¹⁷⁴ Himyeri, *İktifa*, II, 478; İbn Miskeveyh, *Tecaribü'l-Ümem*, I, 332; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 306; İbn Haldun, *Tarih*, II, 533; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 342.

¹¹⁷⁵ Taberî, *Tarih*, IV, 26-34, 42; İbn Miskeveyh, *Tecaribü'l-Ümem*, I, 363; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 213; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 345, 353; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 79; İbn Haldun, *Tarih*, II, 538; Muhammed Süheyl Tugus, *Tarih'u-Hulefa'i-Raşidin*, I, 208.

¹¹⁷⁶ Taberî, *Tarih*, IV, 34, 49; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 345-346; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 82, 124; Muhammed Süheyl Tugus, *Tarih'u-Hulefa'i-Raşidin*, I, 208; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 342.

onları ikna etmeye çalıştı¹¹⁷⁷ ve sonrasında gerçekleşen Sıffin Savaşı'nda da Hz. Ali'nin saflarında yer aldı.¹¹⁷⁸

28. Abd b. Gavs

Abd b. Gavs el-Himyeri.¹¹⁷⁹ Irak komutanlarından İyâz b. Ganm halifeden yardım istedi. Halife Hz. Ebû Bekir, İyâz'a Himyerli Abd b. Gavs'ı gönderdi. Ondan bir süre önce de Halid b. Velid'e Ka'ka b. Amr'ı göndermişti.¹¹⁸⁰

29. Ma'kil b. Mukarrin

Ma'kil b. Mukarrin el-Müzeni, Numan b. Mukarrin'in kardeşidir.¹¹⁸¹ Rıdvan Beyatı'nde Hz. Peygamber'le birlikte bulundu.¹¹⁸² Halid b. Velid ordusu ile birlikte Hürmüz'ü yenilgiye uğrattıktan sonra zafer haberini ve ganimetlerin beşte birini halifeye yolladı. Kendisi de Basra da büyük köprü'nün bulunduğu yerde konaklayıncaya kadar yoluna devam etti. Daha sonra Müsenna b. Harîse'yi Farşlıların peşine, Ma'kil b. Mukarrin'i de Übülle¹¹⁸³ üzerine gönderdi. Ma'kil malları ve esirleri toplama görevini başarı ile yerine getirdi.¹¹⁸⁴

30. Saîd b. En-Numan

Saîd b. Numan el-Adevi, Beni Adiy b. Ka'b'ın kardeşidir.¹¹⁸⁵ Halid Hürmüz tarafından yardımcı kuvvet olarak gönderilen Karyanis'in oğlu Karin'le savaşa girişti. Nihayet Fars ordusu yenilgiye uğratıldı ve birçok ganimet elde edildi. Ganimetler arasında esirlerde vardı. Hatta o sıralar Hristiyan olan Ebûl-Hasan el-Basri'de esirler arasında idi.¹¹⁸⁶ Halid ele geçirilen ganimetleri taksim etti ve humustan geriye kalanları da Saîd'le birlikte gönderdi.¹¹⁸⁷ Zaferin ardından Halid ordunun ba-

¹¹⁷⁷ Taberî, *Tarih*, IV, 484; İbn Miskeveyh, *Tecaribü'l-Ümem*, I, 483; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 390.

¹¹⁷⁸ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 390.

¹¹⁷⁹ İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 56.

¹¹⁸⁰ İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 56; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 235.

¹¹⁸¹ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1432; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 145.

¹¹⁸² İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 222.

¹¹⁸³ Taberî, Übülle'nin Hz. Ömer döneminde fethedildiğini söylemektedir. Bkz. Taberî, *Tarih*, III, 350.

¹¹⁸⁴ Taberî, *Tarih*, III, 350; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 235; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 72.

¹¹⁸⁵ İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 211; Taberî, *Tarih*, III, 352.

¹¹⁸⁶ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 236.

¹¹⁸⁷ Taberî ve İbnü'l-Cevzi ganimetler paylaştırdıktan sonra geriye kalan Humus'un Medine'ye Saîd b. Nu'man'la birlikte gönderildiğini söylerken İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* adlı

şına Saîd b. en-Numan'ı, koruyucu birliklerin başına da Süveyd b. Mukarrin el-Muzeni'yi getirdi.¹¹⁸⁸

31. Mezur b. Adiy

Mezur b. Adiy el-İcli, Hz. Peygamber'in sohbetinde bulundu.¹¹⁸⁹ Hz. Ebû Bekir'in halife olmasından sonra Müsenna ve Mezur b. Adiy, Fars halkıyla savaşmak ve Farslıları kendi topraklarında mağlup etmek için halifeden izin isteyip, kendi kabilelerinden ve diğer kabilelerden kendilerine katılanlara emir tayin edilmelerini istediler. Halife bu isteklerini kabul etti ve onları Fars topraklarına gönderdi. Mezur, Bekr b. Vail, Dubey ve Anz kabillerinden müteşekkıl 4.000 kişilik orduyu kumanda ederek Haffan ve Nemarık'ta büyük bir zafer kazandı.¹¹⁹⁰ Halife, Halid b. Velid'i Irak topraklarına gönderdiğinde Mezur ve diğer liderlere mektuplar yazdı ve Halid'i desteklemelerini istedi.¹¹⁹¹ Mezur, Halid'le birlikte Farslılara karşı savaştı. Daha sonra Şam diyarına giderek Yermük ordusu içerisinde yer aldı ve Halid tarafından bir süvari birliğine komutan tayin edilerek Dımeşk kuşatmasına katıldı.¹¹⁹²

32. Harmele b. Selma

Halid b. Velid 12. yılda Irak'a girdiğinde Harmele b. Selma'yı kumandan yaptı. Harmele, Müsenna, Mez'ur b. Adiy ve Selma b. Kayn'la birlikte ordunun sayısı 8.000 civarındaydı. Halid'in emri altında ise 10.000 asker mevcuttu.¹¹⁹³

eserinde Humus'un Medine'ye gönderildiğini rivayet etmekle birlikte kiminle gönderildiğinden bahsetmemektedir. Bkz. Taberî, *Tarih*, III, 352; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 102; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 379; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 72; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 236.

¹¹⁸⁸ Himyeri, *İktifa*, II, 378; Taberî, *Tarih*, III, 352-353; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 236; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 380.

¹¹⁸⁹ Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, LVII, 198; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 128; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 51.

¹¹⁹⁰ Himyeri, *İktifa*, II, 370; Taberî, *Tarih*, III, 345; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, LVII, 198; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 51.

¹¹⁹¹ Belâzuri, *Futuh*, I, 238; Taberî, *Tarih*, III, 345-346; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VII, 223.

¹¹⁹² Taberî, *Tarih*, III, 396-397, 411; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 118; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, LVII, 198; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 128; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 51; Taberî, *Tarih*, III, 3496-397.

¹¹⁹³ İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 45.

33. Ebû Ubeyde b. Cerrah

Ebû Ubeyde Amir b. Abdillâh b. el-Cerrah b. Hilâl b. Uheyb b. Dabbe b. el-Hâris b. el-Fihr el-Kureşî.¹¹⁹⁴ Hicretten kırk yıl önce Mekke’de doğdu. Hz. Peygamber’in onuncu dedesi olan Fihr’de Allah Resulü ile soyları birleşir.¹¹⁹⁵ Beni Hâris Kabilesi’ne mensup olan Ebû Ubeyde, cahiliye döneminde Mekke’de okuma yazma bilen sayılı kişilerden biri olarak dikkat çekmektedir.¹¹⁹⁶

33.1. Müslüman Olması ve Hz. Peygamber Dönemindeki Görevleri

Ebû Ubeyde, Hz. Peygamber’in İslam’a davete başladığı fakat henüz Daru’l-Erkam’a girmediği günlerde¹¹⁹⁷ Hz. Ebû Bekir’in vasıtasıyla Müslüman oldu ve birçok kişiye İslam’ı anlatarak bu uğurda sıkıntılara maruz kaldı.¹¹⁹⁸

Müslüman olduktan sonra yaptığı davet çalışmaları nedeniyle kavmi arasında sıkıntılı günler geçirince bu sıkıntılardan bir nebze olsun kurtulmak için Habeşistan’a hicret eden grubun arasına katıldı.¹¹⁹⁹ Ebû Ubeyde daha sonra Mekke’ye geri döndü ve Hz. Peygamberin emri doğrultusunda Müslümanlarla birlikte Medine’ye hicret etti.¹²⁰⁰ Medine’ye ulaşıldığında zorluklara beraber göğüs germek ve muhacirlerin iskân sorununu çözmek için Mekke’den gelenlerle Medine’li Müslümanlar arasında kardeşleştirme uygulaması yapıldığında Ebû Ubeyde, Muhammed b. Mesleme ile kardeş ilan edildi.¹²⁰¹

¹¹⁹⁴ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 247; İbnü’l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 261; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 312; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 65; İbn Abdilber, *el-İsti’âb*, IV, 1710; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXV, 435; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, III, 123; Zehebî, *Siyeru A’lam*, III, 5; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 475; Belâzurî, *Ensâb*, XI, 67; Ahmed Önkâl, “Ebû Ubeyde b. Cerrah”, *DİA*, 249.

¹¹⁹⁵ İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 312; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXV, 435-436; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, III, 123; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 475; Belâzurî, *Ensâb*, XI, 67.

¹¹⁹⁶ İbnü’l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 261.

¹¹⁹⁷ İbnü’l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 261; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 313; Zehebî, *Siyeru A’lam*, III, 6.

¹¹⁹⁸ Zehebî, *Tarihu’l-İslam*, I, 138; İbn Kesir, *el-Bidaye*, III, 49.

¹¹⁹⁹ İbnü’l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 261; İbn Kesir, *el-Bidaye*, III, 389; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 313; İbn Abdilber, *el-İsti’âb*, IV, 1710; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXV, 438; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, III, 123; Belâzurî, *Ensâb*, XI, 68.

¹²⁰⁰ İbnü’l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 261; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 313; İbn Abdilber, *el-İsti’âb*, IV, 1710; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, III, 123; Belâzurî, *Ensâb*, XI, 68.

¹²⁰¹ Ebû Ubeyde’nin Ebû Huzeyfe’nin azatlısı Salim veya Muammed b. Mesleme ile kardeş ilan edildiği rivayet edilmektedir. Bkz. İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 313; İbn Asakir,

Ebû Ubeyde Bedir, Uhud ve Hendek Savaşları başta olmak üzere Hz. Peygamber'in katıldığı bütün gazvelerde yer aldı.¹²⁰² Bu savaşlarda herhangi bir görev almamasına karşın Uhud Savaşı'nda Müslümanların dağıldığı sırada Hz. Peygamberin yanından ayrılmayarak büyük bir cesaret örneği sergiledi.¹²⁰³ Hatta bu savaşta Allah Resulü'nün yüzüne batan miğfer parçasını o çıkardı ve bunu yaparken de ön dişlerini kaybetti.¹²⁰⁴

Hicretin altıncı yılında imzalanan Hudeybiye Anlaşması'nda şahit olarak yazıldı. Hicretin sekizinci yılında gerçekleşen Mekke Fetih'i'nde Allah Resulü'nün dört gruba ayırdığı birliklerin birine komutanlık yaptı ve Hz. Peygamber'in önünde Mekke'ye girdi.¹²⁰⁵

Resulullah tarafından gönderilen birçok seriyyeye katılarak bu seriyyelerde önemli görevler üstlendi. Onun bu amaçla katıldığı ilk seriyye Hz. Hamza komutasında gerçekleşen ve Kureyş kervanının takip edildiği seriyyedir.¹²⁰⁶ Beni Esed üzerine Ebû Seleme b. Abdülesed komutasında gönderilen seriyyede de bir asker olarak görev yaptı.¹²⁰⁷

Ebû Ubeyde bahsi geçen seriyyelerde bir nefer olmasına karşın bu dönemden sonra birçok seriyyeye komutanlık da yaptı. Komutanlık deneyimi Tay ve Esed kabilelerine gönderilen seriyye ile başladı.¹²⁰⁸ Daha sonra Zü'l-Kassa Seriyyesi'ne komutan olarak tayin edildi.¹²⁰⁹ Kaynaklardan anlaşıldığına göre bu bölgeye Muhammed b. Mesleme yanındaki az sayıdaki kişiyle birlikte bilgi toplamaya gönderilmişti. Buraya vardıklarında Sa'lebe oğulları gece baskını ile sahabeleri şehit

Tarihu Dimeşk, XXV, 438; Belâzurî, *Ensâb*, XI, 68; İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Ğabe adlı eserine Ebû Ubeyde'nin Ebi Talha el-Ensari ile kardeş ilan edildiğini söylemektedir. Bkz. İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 123.

¹²⁰² İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 261; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 313; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1710; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXV, 438; Zirikli, *A'lam*, III, 252; Belâzurî, *Ensâb*, XI, 68.

¹²⁰³ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 261; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 313.

¹²⁰⁴ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 248; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 313; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1710; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXV, 437; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXV, 438; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 123.

¹²⁰⁵ İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 338-339; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXV, 438-445.

¹²⁰⁶ İbn Hişam, I, 595; seriyyenin gönderildiği yer Kureyş kervanının geçiş güzergâhında Şam yolu üzerinde bulunmaktadır. Yakut el-Hamevi, IV, 173.

¹²⁰⁷ Bu seriyye Katan seriyyesidir. Bkz. Vâkıdî, *Ridde*, I, 9.

¹²⁰⁸ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, s, 78; İbn Habib, *Muhabber*, 120.

¹²⁰⁹ Vâkıdî, *Megâzî*, I, 4; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 313; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXV, 438.

ettiler.¹²¹⁰ Bunu duyan Hz. Peygamber kırk kişilik bir grubun başına Ebû Ubeyde'yi göndererek bunu yapanları cezalandırmasını istedi.¹²¹¹

Hicretin sekizinci yılında Beliy ve Kudaa kabilleri üzerine gönderilen bu seriyyenin¹²¹² asıl komutanı Amr b. Âs'dır. Fakat Amr'ın yardım talep etmesi üzerine Medine'den gönderilen yardım kuvvetinin başında Ebû Ubeyde geçirildi.¹²¹³ Bizans saflarında savaşan Cüheyne Kabilesi'ne ceza olarak gönderilen ve Habat Seriyyesi olarak bilinen seriyyede de komutan olarak görev yaptı.¹²¹⁴

İslam devleti için sadece asker ve komutan olarak görev yapmıyordu. Bunun yanında İslam'ı tebliğ gibi vazifeleri de yerine getiriyordu. Bunun haricinde anlaşmalarda şahit olarak yazıldığı da oluyordu. Hudeybiye Anlaşması'nda şahitlerden biri oydu. Yine Beni Eslem ve Barik heyetlerine verilen emanname de Hz. Ömer'le birlikte şahit olarak onun ismi geçiyordu.¹²¹⁵ Okuma yazma bilmesi ve güvenilir olması dolayısı ile heyetler yılında Hz. Peygamber'le birlikte bulunarak Necran'dan gelen heyetin güvenilir birini yanlarında istemesi üzerine onlarla birlikte gönderildi.¹²¹⁶ Bu olaydan sonra Eminü'l-Ümme lakabı ile anılmaya başladı.¹²¹⁷

Hz. Peygamber tarafından verilen birçok görevi başarı ile yerine getiren Ebû Ubeyde, Necran'da bulunduğu süre zarfında diğer görevle-

¹²¹⁰ Aydınli, Osman, *Ebû Ubeyde b. el-Cerrah*, Yüksek Lisans tezi, İstanbul, 1994, s. 34.

¹²¹¹ İbn Asakir, *Tarihu Dimesk*, XXV, 438.

¹²¹² Kaynaklarda Zatü'l-Selasil olarak geçen bu seriyyenin gönderiliş nedeni ile ilgili bazı farklılıklar vardır. Örneğin İbn İshak'tan gelen bir rivayette bu kabileleri Şam'a yapılacak askerî harekâta katılmaya çağırarak için gönderildiğinden bahsederken, bkz. İbn Hişam, II, 623; Vâkıdî'den gelen diğer bir rivayette ismi geçen kabilerin Medine'ye saldırı planının berteraf edilmesi için gönderildiğine değinmiştir. Bkz. Vâkıdî, *Ridde*, I, 6; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 131.

¹²¹³ Aydınli, 37; İbni Habib, *Muhabber*, I, 122; Taberî, *Tarih*, III, 32; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 321; Vâkıdî, *Megâzî*, II, 770; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 109; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 238; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 100; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 100; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 477.

¹²¹⁴ Taberî, *Tarih*, III, 32; İbn'ül-Cevzi, *Telgih*, I, 53; Vâkıdî, *Megâzî*, I, 6, II, 774; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 110; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 315; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 100, III, 313; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 102; Belâzurî, *Ensâb*, XI, 70-71.

¹²¹⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 255.

¹²¹⁶ Fesevi, *el-Marife ve Tarih*, I, 477; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 314; Belâzurî, *Ensâb*, XI, 71.

¹²¹⁷ Aydınli, 48; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 247; Fesevi, *el-Marife ve Tarih*, I, 477-480; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 261; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 173; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 369, 377; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 314; Belâzurî, *Ensâb*, XI, 67-71.

rinin yanında cizye toplama görevini de üstlendi. Daha sonra Bahreyn bölgesinin cizyesini toplamak üzere cizye amili olarak tayin edildi.¹²¹⁸ Gayrimüslimlerden cizye toplama görevine ilave olarak Müslüman olan Müzeyne, Huzeyl ve Kinane kabilelerinin zekât amilliği görevini de yürüttü.¹²¹⁹

33.2. Hz. Ebû Bekir Dönemindeki Görevleri

Hz. Peygamber vefat ettiğinde Ensar'dan bazı kişiler Sa'd b. Ubade önderliğinde Sakife mevkiinde toplandılar. Bunu haber alan Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer yanlarına Ebû Ubeyde'yi de alarak toplantı yerine gittiler. Uzun tartışmalar neticesinde Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ya da Ebû Ubeyde'den birisini halife seçmelerini söyledi. Neticede onlar işi Hz. Ebû Bekir'in üzerine bıraktılar.¹²²⁰ Buradan da anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber döneminde birçok önemli görevde bulunan Ebû Ubeyde, Allah Resulü vefat ettiğinde halife adayı olabilecek bir kabiliyete ve yeteneğe sahiptir.¹²²¹

Hz. Ebû Bekir halife olduktan sonra rızkını kazanmak için çarşıya giderken Hz. Ömer onu gördü ve ona bu işin doğru olmadığını söyleyerek kendisine beytûlmâlden maaş bağlanması gerektiğini ilettili. Bu teklifi kabul eden halifeye Ebû Ubeyde tarafından bir maaş takdir edildi.¹²²² Bu rivayetten anlaşıldığına göre Ebû Ubeyde'nin Hz. Ebû Bekir döneminde ki görevlerinden biri de beytûlmâl sorumluluğudur.¹²²³

Üsâme b. Zeyd önderliğinde Bizans'a gönderilen orduda bir nefer olarak yer aldı. Ordu görevini tamamlayıp Medine'ye döndükten sonra ridde hareketlerini bastırmak üzere görevlendirildi. Medine'ye ordu ile birlikte dönen Ebû Ubeyde, ridde savaşlarında aktif olarak

¹²¹⁸ Kettani, *Teratibu'l-İdariyye*, II, 151; Fesevi, *el-Marife ve Tarih*, I, 324; Belâzurî, *Ensâb*, XI, 69.

¹²¹⁹ Fesevi, *el-Marife ve Tarih*, I, 324; Belâzurî, *Ensâb*, XI, 69.

¹²²⁰ Aydınli, 56; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 247; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 135-136.

¹²²¹ Nitelim Hz. Ebû Bekir Sakife toplantısında, işte Ömer b. Hattab ve Eminül Ümme Ebû Ubede b. Cerrah onlardan birine biat edin dedi. Bkz. İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 247; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1710; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 123; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 5-7.

¹²²² Halife b. Hayyât, *Tarih*, s, 123; Taberî, III, 426.

¹²²³ Taberî, *Tarih*, III, 426; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 263; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 97.

görev üstlenmedi ve beytûlmâl sorumlusu olarak merkezde tutuldu.¹²²⁴

Hız. Ebû Bekir, irtidat hareketlerini bastırdıktan sonra, Hız. Peygamber zamanında Mute Savaşı ile başlayan ve kendi döneminde Üsame ordusunun gönderilmesi ile devam eden Bizans'a karşı bu hareketleri düzenli bir hale getirmek ve bu bölgeyi fethetmek amacıyla Irak başkomutanlığı gibi Şam bölgesi başkomutanlığını da oluşturdu.¹²²⁵

Bu bölgeye gönderilecek ordu için Hız. Ebû Bekir, Hız. Ömer, Hız. Osman, Hız. Ali, Hız. Ebû Ubeyde ve Hız. Abdurrahman b. Avf gibi sahabenin önde gelenleri ile istişare etti. Onlar bu ordunun gönderiliş keyfiyeti ile ilgili farklı görüşler ileri sürdüler. Fakat netice de Hız. Ebû Bekir'in görüşü kabul edildi ve ordular Şam bölgesine gönderilmek için hazırlandı. Hazırlanan ordu dört ayrı gruba ayrıldı. Bu orduların komutanlıklarına ise Yezid b. Ebî Süfyan, Ebû Ubeyde b. Cerrah, Amr b. el-Âs ve Şurahbil b. Hasene gibi önemli sahabeler getirildi.¹²²⁶ Ebû Ubeyde Tebük yolunu izleyerek Şam'ın yukarı bölgelerinde bulunan Belka üzerine gönderilen orduya komutanlık yaptı.¹²²⁷ Bölgeye hareket etmeden önce halife ona bazı tavsiyelerde bulunarak ordunun bir araya toplanması durumunda komutanın Ebû Ubeyde'de olduğunu diğer komutanlara bildirdi.¹²²⁸

Ebû Ubeyde Medine'den hareket ettikten sonra Vadi'l-Kurra'ya, oradan Hız. Salih'in yaşadığı Hicr bölgesinden geçti ve el-Akra denen mevkie ulaştı. Daha sonra el-Ahdar üzerindeki Zatü'l-Menar'ı aşarak Ceniyye'den Tebük'e geçti. Buradan da Şam bölgesine girdi.¹²²⁹

Ebû Ubeyde'nin Şam bölgelerinde beraberindeki askerlerle birlikte giriştiği ilk askeri hareket Maab'ı sulh yaparak fethetmesidir. Bu

¹²²⁴ Aydınli, s. 59.

¹²²⁵ İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 3-5.

¹²²⁶ Taberî, *Tarih*, III, 427; İbn Miskeveyh, *Tecaribü'l-Ümem*, I, 290; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 264; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 11-13; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 314.

¹²²⁷ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 250; Taberî, *Tarih*, III, 406; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 81.

¹²²⁸ Belâzurî, *Futuh*, I, 112; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 80.

¹²²⁹ İbn A'sem el-Kufî, *Kitabü'l-Fütuh*, I, 84-85; Bir başka rivayette Şam bölgesine giderken Zatü'l-Menar'dan, Zebra'ya uğradığı, Oradan da Amman'daki Maab halkı üzerine gittiği ve onlarla savaştığı zikredilir. Bkz. Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 225.

bölge ayrıca sulh ile fethedilen ilk Şam belgesi olması açısından da önemlidir.¹²³⁰

Maab'ın fethini gerçekleştirdikten sonra Ebû Umame el-Bahili'yi, Arebe'de toplanan Bizans ordusunun üzerine gönderdi. Düşmanı yenilgiye uğratan Ebû Umame kaçan askerleri Dasin'e kadar kovaladı.¹²³¹ Ebû Ubeyde buraya gelerek Yezid b. Ebî Süfyan ile birleşti ve bir araya toplanan düşmanı tekrar yenilgiye uğrattı.¹²³² Bu sırada Irak cephesinden Şam cephesine yönelen Halid b. Velid, Ebû Ubeyde b. Cerrah, Yezid b. Ebî Süfyan ve Şurahbil b. Hasene ile birleşerek Busra¹²³³ üzerine yürüdü ve bu bölgeyi fethetti.¹²³⁴

Halid b. Velid kumandasındaki İslam orduları Filistin bölgesinde Bizans'a karşı savaşmakta olan Amr b. Âs'a yardım için harekete geçti. Bu durumdan haberdar olan Tezarık komutasındaki Bizans ordusu Filistin bölgesinde bulunan Ecnadin'de savaş düzeni aldı. İslam orduları Ecnadin'de birleşerek düşmana yakın bir mevkide karargâh kurdu.¹²³⁵ Müslümanların başında Halid b. Velid vardı. Ebû Ubeyde b. Cerrah ise bu savaşta merkez birliğinin başında görev yapıyordu. Muâz b. Cebel sağ cenahta, Saïd b. Amir sol cenahta, Saïd b. Zeyd ise süvari birliğinin başında görevlendirildi.¹²³⁶

Savaş Müslümanların kesin zaferi ile sonuçlandı ve Bizans askerleri çok ağır kayıplar verdi. Zafer haberi Hz. Ebû Bekir'e mektupla bildirildi. Ebû Ubeyde Ecnadin Savaşı'nda alınan başarının ardından Bizans imparatorunun bölgeye gönderdiği ve Suriye bölgesinin kesin olarak fethini sağlayan Yermük Savaşı'na da komutan olarak katılarak şiddetli çatışmalar neticesinde kesin bir zafer elde etti.¹²³⁷ Bu sırada Hz. Ebû Bekir vefat etti ve Hz. Ömer halife ilan edildi. Hz. Ömer ise halife olduktan sonra Hz. Ebû Bekir'in ölüm haberi ile birlikte Ha-

¹²³⁰ Taberî, *Tarih*, III, 406; diğer bir rivayete göre Sulh yolu ile fethedilen ilk Şam Toprağı Busra'dır. Bkz. Belâzurî, *Fütühü'l-Büldan*, s, 155-156.

¹²³¹ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 250.

¹²³² Aydınli, 70; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 250.

¹²³³ Busra, Şam'da Dimeşk şehrine bağlı merkezlerden Havran bölgesi sınırları içinde yer alan bir kasabadır. Ayrıca bu bölge ticaret yolları üzerinde bulunması nedeni ile de önemli bir merkezdir. Yakut, *Mu'cemü'l-Büldan*, I, 441.

¹²³⁴ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 250-255.

¹²³⁵ Taberî, *Tarih*, III, 417-418; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 260.

¹²³⁶ Vâkıdî, *Futuh'u-Şam*, I, 20-40, 83; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 260-262.

¹²³⁷ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 120; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 139; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXV, 437-439; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 478.

lid b. Velid'in azli ve Ebû Ubeyde'nin Şam orduları başkumandanı olduğu haberini Şam'a bildirdi.¹²³⁸ Dimeşk'in fethinde de bulunan Ebû Ubeyde Cabiye Kapısı'ndan şehre giriş yaptı.¹²³⁹ Fethedilen bölgeleri Hz. Ömer'in valisi olarak ölene kadar idare etti ve birçok bölgenin fethini gerçekleştirerek¹²⁴⁰ "Taunü Amvas" diye meşhur olan veba hastalığına yakalanarak vefat etti.¹²⁴¹

34. Yezid b. Ebi Süfyan

Yezid b. Ebî Süfyan b. Harb b. Ümeyye b. Abüşşems b. Abdümenaf b. Kusay el-Kureşi el-Umevi.¹²⁴² Babası Mekke ileri gelenlerinden Ebû Süfyan'dır. Ümeyyeoğullarına mensup olması nedeni ile Mekke aristokrasisinde önemli bir yere sahiptir. Annesi Kinane Kabilesi'nden Ümmül Hakem olarak bilinir.¹²⁴³ Hz. Peygamberin hanımı Habibe ile kardeştir. Aynı zamanda Muaviye b. Ebû Süfyan'da onun kardeşlerinden biridir.¹²⁴⁴

¹²³⁸Vâkıdî, *Futuh'u-Şam*, I, 83, 98; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 126; Fesevi, *el-Marife ve Tarih*, III, 92; Belâzurî, *Futuh*, I, 119; Taberî, *Tarih*, III, 435; İbn Miskeveyh, *Tecaribü'l-Ümem*, I, 303; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 230; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 359; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 123; Zirikli, *A'lam*, III, 252.

¹²³⁹ Fesevi, *el-Marife ve Tarih*, III, 298, Belâzurî, *Futuh*, I, 123-133; Taberî, *Tarih*, III, 517-518; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 143; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 124; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 24; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 18.

¹²⁴⁰ Belâzurî, *Futuh*, I, 112, 116, 118; Taberî, *Tarih*, III, 436, 437, 479, 571, 598, 601, 603; İbn Miskeveyh, *Tecaribü'l-Ümem*, I, 305; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 190-191; İbn İshak, *es-Sire*, I, 226; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 268, 269, 270, 271, 324; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 30, 61, 62; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1710; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 123-124; Belâzurî, *Ensâb*, XI, 68.

¹²⁴¹ Önkâl, Ahmed, "Ebû Ubeyde b. Cerrah", *DİA*, VI, s. 250; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 138; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 247-248; Fesevi, *el-Marife ve Tarih*, III, 306; Belâzurî, *Futuh*, I, 141; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 247; İbn İshak, *es-Sire*, I, 226; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 376; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 167, 171; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 110; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 316; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 65; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1710; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXV, 437; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 124; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 15; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 478; Belâzurî, *Ensâb*, XI, 68.

¹²⁴² Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 179; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 284; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1575; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 456; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 199; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 516.

¹²⁴³ Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 179; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 284; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1575.

¹²⁴⁴ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 456; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 199; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 516.

34.1. Müslüman Olması ve Hz. Peygamber Dönemindeki Görevleri

Yezid, babası ve ailesi ile birlikte Mekke'nin fethi günü Müslüman olanlardandır.¹²⁴⁵ Cahiliye döneminde okuma yazma bilen sayılı kişilerden biri olan Yezid, aynı zamanda zekâsı ve cesareti ile de toplumda saygın kişilerden biri olarak dikkat çekiyordu. Huneyn Savaşı'na katılarak ele geçirilen ganimetlerden en fazla pay alanlardan biri olarak görülmektedir. Onun ve kardeşi Muaviye'nin payının fazla olması Hz. Peygamberin onlara Müllefe-i Kulûb nazarı ile bakmasından kaynaklanmaktadır. Bu amaçla 100'er deve verilmesinin yanında ayrıca 40'ar Ukiyye de gümüş ganimet olarak verilmiştir.¹²⁴⁶

Hz. Peygamber bu uygulaması ile onların kalbini İslam'a alıştırmayı düşünmüştür. Bir müddet sonra Resullullah onu Kinane Kabilesi'nin Beni Malik koluna mensup olan Firas'ın zekât malları toplamakla görevlendirdi.¹²⁴⁷ Bununla birlikte Necran bölgesinin de zekâtlarını toplayan¹²⁴⁸ Yezid, okuma yazma bilmesinden dolayı bir süre Hz. Peygamber'in vahiy kâtipliği görevinde de bulundu. Allah Resulü'nün vefatı sürecinde Teyma'da amillik görevini yürütüyordu.¹²⁴⁹

34.2. Hz. Ebû Bekir Dönemindeki Görevleri

Hz. Peygamberin vefatının akabinde halife seçilen Hz. Ebû Bekir döneminde de bazı görevler icra etti. Hali hazırda Teyma'da görevli olan Yezid, ridde savaşlarından başarı ile çıkan Halid b. Velid'in Irak orduları başkumandanlığına getirilmesinden bir müddet sonra oluşturulan ve Şam'a gönderilen dört ordudan birine komutan olarak tayin edildi.¹²⁵⁰

¹²⁴⁵ Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 179; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 456.

¹²⁴⁶ Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 179; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 284; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1575; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 456; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 199.

¹²⁴⁷ İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 516.

¹²⁴⁸ Belâzurî, *Ensâb*, I, 530.

¹²⁴⁹ İbni Habib, *Muhabber*, I, 126; Belâzurî, *Futuh*, I, 44; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, I, 81.

¹²⁵⁰ Taberî, *Tarih*, III, 387; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 31. İbn Hibban, *Siyeru'n-Nebeviyye*, II, 446; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 222; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 119; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 345; Fesevi, *el-Marife ve Tarih*, II, 315; Taberî, *Tarih*, III, 387; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 116; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 250, 251; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 179; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 28; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 284; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 199; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 516.

Hız. Ebû Bekir onu, askeri birliğin başında Belka istikametinden Ürdün bölgesine gitmesi için görevlendirdiğinde,¹²⁵¹ ona birtakım nasihatlerde bulundu. Bu görevin öneminden bahsettikten sonra hata yapmaması gerektiği, eğer hata yaparsa görevden alacağını, başarılı olursa da görev ve yetkilerini arttıracığını bildirdikten sonra bunun sadece bir imtihan olduğunu söyledi¹²⁵² ve daha sonra onu yolcu etti.¹²⁵³ Yolculuk esnasında Yezid'in yanında babası Ebû Süfyan, Üvey annesi Hind ve sancaktarlık görevini yürüten kardeşi Muaviye'de bulunuyordu.¹²⁵⁴

Yezid b. Ebû Süfyan askerleri ile birlikte Tebük yolunu¹²⁵⁵ izleyerek Gazze sınırları içinde bulunan Dasin köyüne geldi. Bu bölgede bulunan Rumlarla yapılan savaşı kazanan Yezid, halife'nin emri doğrultusunda Halid b. Velid'le buluşarak, Havran bölgesi ve bu bölge sınırları içinde ye alan Busra şehrinin fethine iştirak etti.¹²⁵⁶

Bu savaşın ardından meydana gelen ve Müslümanların kesin zaferi ile sonuçlanan Ecnadin Savaşı'na Halid b. Velid'le birlikte katıldı.¹²⁵⁷ Savaşın sonunda Filistin kapıları Müslümanlara açılmış oldu. Dımeşk kuşatmasında küçük Cabiye Kapısı'nı emrindeki askerlerle birlikte tutarak buranın fethedilmesinde önemli bir rol üstlendi.¹²⁵⁸ Şehrin başarı ile fethedilmesi akabinde yapılan anlaşmaya imza atanlardan biri olarak tarihe adını yazdırdı. Ayrıca Yezid, bu yıl içerisinde Amman'ın barış yolu ile fethedilmesine de katkı sağladı.¹²⁵⁹

Ecnadin savaşından sonra Bizans kralı büyük bir orduyu Müslümanların üzerine göndermeye karar verdi. Onun bu girişiminden

¹²⁵¹ Belâzurî, *Futuh*, 150; İrfan Aycan, *Muaviye b. Ebî Süfyan*, s. 75: Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 229; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 119; Belâzurî, *Futuh*, I, 120; Taberî, *Tarih*, III, 387; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 115; İbn Hibban, *Sikat*, II, 184; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1575; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 456.

¹²⁵² Taberî, *Tarih*, III, 390; Mes'udi, *Murucu'z-Zeheb*, II, 309; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 276-27; İbn Hibban, *es-Sire*, s. 447.

¹²⁵³ Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 223.

¹²⁵⁴ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 345; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 251; İbn Haldun, *Tarih*, II, 515.

¹²⁵⁵ Belâzurî, *Futuh*, I, 112.

¹²⁵⁶ İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 7; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 456; İbn Hallikan, *Ve-feyâtü'l-Ayan*, VII, 214.

¹²⁵⁷ Makrizi, *İmtau'l-Esma*, XII, 232.

¹²⁵⁸ Vâkıdî, *Futuh'u-Şam*, I, 134; Fesevi, *el-Marife ve Tarih*, III, 298; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 24.

¹²⁵⁹ Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 233-235.

haberdar olan Halid b. Velid, İslam ordularını bir bölgede toplamak için harekete geçti. Bu amaçla Yezid b. Ebû Süfyan Yermük vadisine davet edildi. Bizans ordusu ile Müslüman askerler arasında Yermük vadisinde gerçekleşen savaşta Yezid b. Ebû Süfyan ordunun cenah komutanlığını yürüttü.¹²⁶⁰ Askerleri ile beraber büyük bir sabır ve cesaret örneği gösterdi ve savaşın kazanılmasında aktif rol oynadı.¹²⁶¹

Hz. Ömer'in halife olmasından sonra Şam orduları genel komutanlığına atanan Ebû Ubeyde'nin komutası altında Hz. Ömer dönemindeki görevlerine devam etti.¹²⁶² Ebû Ubeyde savaşın sonunda bölgeyi taksim ederken Şurahbil b. Hasene'yi Ürdün'de, Amr b. Âs'ı Filistin'de ve Yezid b. Ebû Süfyan'ı da Dimeşk'de¹²⁶³ idareci olarak görevlendirdi.¹²⁶⁴

Hz. Ömer döneminde de birçok görevde bulundu. Dimeşk valisi olarak görevine devam ettiği süreçte birçok bölgenin fethini gerçekleştiren¹²⁶⁵ Yezid, Amvas'ta ortaya çıkan vebada hayatını kaybetti. Vefatından önce bölgenin başkumandanı Ebû Ubeyde, daha sonra da onun yerine göreve gelen Muâz b. Cebel veba hastalığına yakalandı. Muâz'ın ölümü üzerine Şam orduları başkumandanlığına vekâleten bakan¹²⁶⁶ Yezid, kendisinin de veba hastalığına yakalanması sonucunda Dimeşk valiliğine kardeşi Muaviye'yi vekil bıraktı ve daha sonra vefat etti.¹²⁶⁷

¹²⁶⁰ Vâkıdî, *Futuh'u-Şam*, I, 221; Taberî, *Tarih*, III, 392, 396; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 11.

¹²⁶¹ İbn Hibban, *Siyeru'n-Nebeviyye*, II, 447.

¹²⁶² İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 345.

¹²⁶³ Yezid'in Filistin'e idareci olduğunu söyleyenler de vardır. Detaylı bilgi için bkz: İbn Hallikan, *Vefeyâtü'l-Ayan*, VII, 214; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1575.

¹²⁶⁴ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 155 (Halife b. Hayyât, Yezid'in Filistin ve çevresine idareci tayin edilmediğini bildiriyor). Belâzurî, *Futuh*, I, 123; Taberî, *Tarih*, IV, 67; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 251; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 179; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 284.

¹²⁶⁵ Vâkıdî, *Futuh'u-Şam*, I, 221, 236, 239; Belâzurî, *Futuh*, I, 113; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 327.

¹²⁶⁶ Belâzurî, *Futuh*, I, 133; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VIII, 133; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1575; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gabe* V, 456; İbn Hallikan, *Vefeyâtü'l-Ayan*, VII, 214; Zehebî, *Siyeru A'lam*; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 516; Belâzurî, *Ensâb*, V, 11.

¹²⁶⁷ İrfan Aycan, "Yezid b. Ebû Süfyan", *DİA*, İstanbul, 2013, XXXXIII, 520; Ali Bakkal, 326-327; İbn Hibban, *Siyeru'n-Nebeviyye*, II, 477; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, VI, 151; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 345; Belâzurî, *Futuh*, I, 142, 175; Taberî, *Tarih*, IV, 289; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 488; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 179; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VIII, 126; İbn Haldun, *Tarih*, II, 575; Suyuti, *Tarihu'l-Hulefa*, I, 149; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 284; İbn Hibban, *Sikat*, II, 218; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1575; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gabe* V, 456; İbn Hallikan, *Vefeyâtü'l-Ayan*, VII, 214.

35. Saîd b. Zeyd

Ebû'l-A'ver Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl b. Abdüluzza b. Riyah b. Abdullah b. Kurt b. Rezzah b. Adiy b. Ka'b b. Luey b. Galib b. Fıhr b. Malik b. Nadr b. Kinani el-Kureşi.¹²⁶⁸ Mekke'de doğan Saîd b. Zeyd Aşere-i Mübeşşere'dendir.¹²⁶⁹ Adi b. Ka'boğullarına mensup olan Saîd'in babası, İslam öncesi dönemde hanif dinine inananlardan Amr b. Nüfeyl'dir.¹²⁷⁰ Annesi ise Huzaa'lı Fatıma bnt. Ba'ce'dir.¹²⁷¹ Zeyd kavminin emirlerinden biridir.¹²⁷² Soyu Ka'b b. Lüey'de Hz. Peygamber'in soyu ile birleşir.¹²⁷³

35.1. Müslüman Olması ve Hz. Peygamber Dönemindeki Görevleri

Babasının hanif dinini benimsemesi dolayısı ile cahiliye döneminin kötü alışkanlıklarına bulaşmayan, putlara tapmayı reddeden ve hanif dini üzere kalan¹²⁷⁴ Saîd b. Zeyd, Daru'l-Erkam'a girilmeden önce genç yaşta Müslüman oldu.¹²⁷⁵ Onun Müslüman olan on ikinci ya da on üçüncü kişi olduğu söylenmektedir. Saîd amcasının kızı ve Hz.

¹²⁶⁸ Efendioğlu, Mehmet, "Saîd b. Zeyd", *DİA*, İstanbul, 2008, XXXV, 580; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, XI, 317; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 59, 245-246; Taberî, *Tarih*, XI, 513; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 247; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 289; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 215; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 614; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXI, 62; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 476; Zehebi, *Siyeru A'lam*, III, 84; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 87.

¹²⁶⁹ Süheyli, *Ravdü'l-Unüf*, II, 229; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 59; Taberî, *Tarih*, IV, 228; İbn Haldun, *Tarih*, II, 389; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 614; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXI, 62; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 476; Zehebi, *Siyeru A'lam*, III, 84.

¹²⁷⁰ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 245.

¹²⁷¹ Dineverî Amr'ın annesinin Ümmü Hattap olduğunu şu sözlerle dile getirmektedir. Nüfeyl b. Amr b. Abdüluzza'nın iki oğlu vardı. Bunlar; Amr b. Nüfeyl ve Hattab b. Nüfeyl, Hattab'ın annesi Fehm kabilesine mensup bir kadındır. Amr babası öldükten Ümmü Hattab ile evlenmiş ve bu evlilikten Zeyd b. Amr doğmuştur. bkz. İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 245; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* adlı eserine de ise Saîd b. Zeyd'in annesinin Huzaa kabilesinden Fatıma bt. Ba'ce olduğunu söylemektedir. Bkz. İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 476; Safedi, *el-Vafî bi'l-Vefeyât*, XV, 137; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 87.

¹²⁷² Vâkidi, *Megâzi*, II, 547.

¹²⁷³ Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, XI, 317.

¹²⁷⁴ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 245; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 289; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 616.

¹²⁷⁵ İbn İshak, *es-Sire*, I, 143; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, XI, 317; Taberî, *Tarih*, XI, 513; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 247; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 292; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 87.

Ömer'in kız kardeşi Fatıma ile evliydi.¹²⁷⁶ Hz. Ömer, Zeyd'in babasının amcasının oğludur¹²⁷⁷ ve Zeyd'in kız kardeşi Atike bnt. Zeyd'le evlidir.¹²⁷⁸

Mekkelilerin Hz. Peygamberi öldürmesi için ikna ettikleri Hz. Ömer yolda kız kardeşi ve eniştesinin Müslüman olduğunu öğrenince onların evine giderek eniştesi ve kardeşini dövmüş, bir müddet sonra yaptıklarına pişman olup okunan kur'ân sayfalarından etkilenerek Müslüman olmaya karar vermişti.¹²⁷⁹

Müslüman olduktan sonra Müşrikler tarafından büyük eziyetlere maruz bırakıldı. Daha sonra eşi ile birlikte Medine'ye hicret eden Saîd b. Zeyd, Medine'de bir rivayete göre Rafî b. Malik,¹²⁸⁰ diğer bir rivayete göre de Übey b. Ka'b¹²⁸¹ ile kardeş ilan edildi. Medine'ye geldikten sonra Allah Resulü'nün yanında olmaya gayret etti ve Allah Resulü tarafından Uraniyyin Seriyyesi'ne gönderildi.¹²⁸² Hz. Peygamber aleyhinde hareket edenleri tespit etmek amacı ile bazı görevler üstlendi. Bu görevlerden birinde Bedir Savaşı'nın çıkmasına sebep olan Mekkelilerin Suriye kervanı hakkında bilgi toplamak amacı ile kervanın geçeceği güzergâha gitti.¹²⁸³ Kervanı takip ederken Bedir Savaşı cereyan etti. Bizzat savaş alanında yer almamasına rağmen görevi gereği elde edilen ganimetlerden kendi payına düşen ona verildi.¹²⁸⁴

Hz. Peygamber'le birlikte Uhud ve Hendek savaşlarına katılan Saîd b. Zeyd, Hz. Peygamber tarafından Beni Kurayza'ya gönderilerek

¹²⁷⁶ İbn İshak, *es-Sire*, I, 182; Süheyli, *Ravdü'l-Unüf*, III, 163; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, I, 145; Makdisi, *Bed'u ve't-Tarih*, V, 88; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 680; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 614; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 476.

¹²⁷⁷ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 245; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 614; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 476; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XV, 137.

¹²⁷⁸ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 614; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 476.

¹²⁷⁹ İbn İshak, *es-Sire*, I, 182-183; Süheyli, *Ravdü'l-Unüf*, III, 163; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 680; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 476; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 87; Belâzuri, *Ensâb*, X, 286.

¹²⁸⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 292.

¹²⁸¹ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 476.

¹²⁸² İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 125; Kastalani, *Mevahibü-Leduniyye*, I, 315; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, VI, 115.

¹²⁸³ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 99; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 247; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 292; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 476; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XV, 137.

¹²⁸⁴ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 247; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 614; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXI, 63-64; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 476; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XV, 137; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 87.

silah ve at alması istendi.¹²⁸⁵Ayrıca Hudeybiye Antlaşması'nda yer aldı. Mekke'nin fethinde de bulunan, Huneyn ve Tebük seferlerine iştirak eden Saîd b. Zeyd, Veda Haccı'nı dinleyenlerden biridir.¹²⁸⁶

35.2. Hz. Ebû Bekir Dönemindeki Görevleri

Hz. Peygamber döneminde birçok önemli görev üstlendikten sonra Hz. Ebû Bekir döneminde de bazı kritik görevler yaptı. İlk olarak yeni halifenin seçilmesi sırasında çıkan ihtilafların halledilmesinde karşımıza çıkan Saîd b. Zeyd, Hz. Ömer'in halife tayin edilmesi sürecinde de görüşüne başvurululardan biriydi.¹²⁸⁷

Ecnadin savaşında Halid b. Velid'in komutası altında bulunan İslam ordularının süvari birliğini komuta eden Saîd, savaşın sonuna doğru Fihl bölgesine çekilen Bizans ordusu ile yapılan savaşta piyade güçlerinin komutanlığını da yürüttü. Her iki savaşın da Müslümanların lehine sonuçlanmasında büyük katkı sağladı.¹²⁸⁸

Bizans'la yapılan Yermük Savaşı'nda ordunun güvenliğini sağlamak ve destek kuvvet olarak arkada bulunmak üzere hazırlanan birliğin komutanlığına getirildi. Dimaşk'ın fethi sürecinde de önemli görevler üstlenen ve fetih sonrası buraya vali olarak tayin edilen Zeyd, cihat yapmak istediğini her fırsatta dile getirdi.¹²⁸⁹

Hz. Osman döneminde gelişen olaylarda taraf olmadı ve kendiliğinden ile ilgilendi. Hayatının son zamanlarını Medine civarında bulunan Akik Vadisi'nde ziraat yaparak geçirdi ve aynı yerde vefat etti.¹²⁹⁰

¹²⁸⁵ İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 144.

¹²⁸⁶ Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, XI, 317; Taberî, *Tarih*, XI, 513-514; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 247; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 84.

¹²⁸⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 149-150.

¹²⁸⁸ Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, XI, 317-318; Vâkıdî, *Futuh'u-Şam*, I, 123-128, II, 144; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXI, 62-64; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XV, 137; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 87.

¹²⁸⁹ Vâkıdî, *Futuh'u-Şam*, I, 123-128; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 65; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXI, 62-65; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 84; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XV, 137.

¹²⁹⁰ Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 294; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 246; Taberî, *Tarih*, XI, 513; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 84; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, IV, 224; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 294; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 620; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXI, 91; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gabe*, II, 476-478; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 92; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 88; Ali Bakkal, s, 320-321.

36. Haşim b. Utbe

Ebû Ömer Haşim b. Utbe b. Ebî Vakkas Malik b. Uheyb b. Abdümenaf b. Zühre b. Kilab ez-Zühri.¹²⁹¹ Fetih günü Müslüman olanlardan biridir.¹²⁹² Babası Utbe Uhud Savaşı'nda Hz. Peygamber'in dişini kırmış ve müşrik olarak ölmüştü. Hz. Ebû Bekir'in hilafeti döneminde Halid b. Velid kumandası altında Bizans'la yapılan Yermük Savaşı'nda bir süvari birliğinin başında bulundu ve bu savaşta tek gözünü kaybetti.¹²⁹³ Yermük Savaşı'ndan sonra bu bölgeye yerleşti. Hz. Ömer tarafından Şam askerlerinin bulunduğu bir müfrezenin başında Irak topraklarına gönderildi.¹²⁹⁴ Amcası Sa'd b. Ebî Vakkas'la birlikte Kadisiye Savaşı'na katıldı ve bu savaşta ordunun sol kanadını kumanda etti. Bir müddet sonra barış yoluyla Hulvan'ı ve savaşla Celula'yı fethetme başarısını gösterdi.¹²⁹⁵ Hz. Ali döneminde cereyan eden olaylarda Hz. Ali'nin yanında yer alarak Cemel Savaşı öncesi halife tarafından asker toplamak için Kufe'ye gönderildi. Savaş konusunda uzman olan ve yerinde yaptığı taktiklerle düşmanı yok etmeyi iyi bilen Haşim, Sıffin Savaşı'nda Basra'lı askerlerin başında bayrağı taşıdı ve savaşın ilerleyen süreçlerinde şehit oldu.¹²⁹⁶

¹²⁹¹Belâzurî, *Ensâb*, X, 26; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 116; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 584; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VI, 362; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1546; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LXXIII, 337; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 353; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 230; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 404.

¹²⁹² İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 116; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1546; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 353; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 405.

¹²⁹³ Belâzurî, *Ensâb*, X, 26; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 584; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VI, 362-363; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1546; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LXXIII, 337; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 353; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 230; Zirikli, *A'lam*, VIII, 66.

¹²⁹⁴ İbn Hibban, *Siyeru'n-Nebeviyye*, II, 470-471; Himyeri, *İktifa*, II, 222; Taberî, *Tarih*, III, 440; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1546; Zirikli, *A'lam*, VIII, 66.

¹²⁹⁵ İbn Hibban, *Siyeru'n-Nebeviyye*, II, 478, 541; Himyeri, *İktifa*, II, 206, 222, 235, 281, 466; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 235; İbn Kuteybe, *Ahbaru Tıval*, I, 121; Taberî, *Tarih*, III, 578; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 116; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 584; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VI, 362-363; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1546; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 353; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 405.

¹²⁹⁶ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 193; Belâzurî, *Ensâb*, X, 26; İbni Habib, *Muhabber*, I, 291; İbn Kuteybe, *Ahbaru Tıval*, I, 171, 183; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 116; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 584; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VI, 362-364; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1547; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LXXIII, 337-339; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 353; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 230; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 405, Asri Çubukçu, "Haşim b. Utbe", *DİA*, XVI, 410, 1997.

37. Ziyad b. Hanzele

Ziyad b. Hanzele et-Temimi el-Amri, Beni Adiy'in halifidir.¹²⁹⁷ Müseylime ve Tüleyha ile savaşmakla görevlendirilen Zibrikân b. Bedr ve Kays b. Asım'a yardımcı olmak için Hz. Peygamber tarafından bölgeye gönderildi.¹²⁹⁸ Hz. Ebû Bekir'in hilafeti döneminde Yermük Savaşı'na süvari birliği komutanı olarak katıldı.¹²⁹⁹ Hz. Ali'nin hilafetine kadar yaşadı ve onunla birlikte bütün savaşlarda yer aldı.¹³⁰⁰

38. Halid b. Saîd b. Dıhye b. Halife

Halid b. Saîd b. Dıhye b. Halife, Halid b. Velid'in kumandası altında Şam topraklarında savaştı ve Yermük Savaşı'nda bir süvari birliğine kumandanlık yaptı.¹³⁰¹

39. İmruülkays b. Abis

İmruülkays b. Abis b. Münzir b. İmruülkays b. Sıbt b. Amr b. Muaviye b. Harîs el-Ekber b. Muaviye b. Sevr b. Mürtah b. Muaviye b. Harîs b. Kinde el-Ekremin el-Kindi.¹³⁰² Hz. Peygamber'in sohbetine katıldı ve Hadramut'lu bir adamla arasındaki anlaşmazlık Hz. Peygamber tarafından çözüldü.¹³⁰³ Hz. Ebû Bekir döneminde cereyan eden ridde hareketlerine katılmayarak dinden dönmek isteyenleri uyardı ve İslam üzere sabit kalıp mürtedlerle savaştı.¹³⁰⁴ Nuceyr kalesinin muhasara altına alınmasından sonra mürtedlerin öldürülmesi emredildiğinde o da dinden dönen amcasını öldürmek üzere ileri atıldı. Yeğeninini kendisini öldüreceğini anlayınca "Yazık sana ben amcamı beni mi öldüreceksin" dedi. İmruülkays ise "sen benim amcamsın

¹²⁹⁷ İbn Hadide, *Misbah*, I, 214; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, XIX, 142; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 334; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 481.

¹²⁹⁸ İbn Hadide, *Misbah*, I, 214; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, XI, 357; Taberî, *Tarih*, III, 187; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 334; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 481.

¹²⁹⁹ Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, XIX, 142; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 481.

¹³⁰⁰ İbn Hadide, *Misbah*, I, 214; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, XI, 357; Taberî, *Tarih*, IV, 138; İbn Haldun, *Tarih*, II, 558; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 334; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 481-482.

¹³⁰¹ Taberî, *Tarih*, III, 396; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 119.

¹³⁰² Cevad Ali, *Mufasssal*, XVIII, 471; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, IV, 137; İbn Mende el-Abdi, *Marifet'ü-Sahabe*, I, 351; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, IX, 249; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 276; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 262.

¹³⁰³ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 276; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 262.

¹³⁰⁴ Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, IV, 137; İbn Mende el-Abdi, *Marifet'ü-Sahabe*, I, 351; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 276; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 262.

Allah'ta benim Rabbimdir" diyerek onu öldürdü.¹³⁰⁵ Ridde hadiselerinin sonlandırılmasından sonra Şam fetihlerine katıldı ve Yermük Savaşı'nda süvari birliğine komutan olarak atandı.¹³⁰⁶

40. Yezid b. Yuhannes

Ebû Hasan Yezid b. Yuhannes el-Kufî. Hz. Peygamber'in sohbetine katılanlardan biridir. Yermük Savaşı'nda Halid b. Velid'in emri ile bir süvari birliğini komuta etti.¹³⁰⁷

41. Süheyl b. Amr

Ebû Yezid Süheyl b. Amr b. Abdışems b. Abdüvüd b. Şems b. Nasr b. Malik b. Hasel b. Amir b. Lüey b. Galib el-Amiri el-Kureşi.¹³⁰⁸ Kureyş kabilesinin Amir b. Lüey koluna mensuptur. Annesi Huzaa kabilesinden Habi bnt. Kays b. Dabis'tir.¹³⁰⁹ Süheyl, Mekke aristokrasisinde önemli bir yere sahiptir.¹³¹⁰ Bedir Savaşı'na müşriklerin hatibi olarak katılmış ve esir edilmiştir.¹³¹¹ Fidyeye karşılığında serbest bırakılınca derhal Mekke'ye dönerek yeniden savaş hazırlıklarına başlamıştı. Hicretin 6. yılında meydana gelen Hudeybiye Anlaşması'nda Mekkeli müşriklerin temsilciliğinin yaptı.¹³¹² Fetih günü öldürülmek korkusuyla evine saklanarak oğlu Abdullah'ı Hz. Peygamber'e gönderdi ve eman talebinde bulundu. Hz. Peygamber onun bu isteğini kabul etti ve onu affetti. Bazı rivayetlerde fetih günü bazılarında ise Huneyn dö-

¹³⁰⁵ Cevad Ali, *Mufasssal*, XVIII, 471; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, IX, 249-250; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 262.

¹³⁰⁶ Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, IV, 137; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, IX, 249.

¹³⁰⁷ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 477; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 531.

¹³⁰⁸ Belâzuri, *Ensâb*, XI, 8; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LXXIII, 41; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, I, 289; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 258; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 150; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 9; İbn Mende el-Abdi, *Marifet'ü-Sahabe*, I, 672; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 669; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 585; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XVI, 18; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 117; Zirikli, *A'lam*, III, 14.

¹³⁰⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 9; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 585.

¹³¹⁰ Belâzuri, *Ensâb*, XI, 8; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 669; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 585; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XVI, 18; Zirikli, *A'lam*, III, 14.

¹³¹¹ Belâzuri, *Ensâb*, XI, 8; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LXXIII, 41-46; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 258; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 669; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 585.

¹³¹² Makrizi, *İmtau'l-Esma*, I, 289; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 258; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 585-586; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XVI, 18; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 117; Zirikli, *A'lam*, III, 14.

nüşü Müellefe-i Kulûbden sayılarak kendisine 100 deve verilmesi neticesinde Müslüman oldu.¹³¹³

Hız. Peygamber'in vefatının akabinde İslam coğrafyasının farklı yerlerinden irtidat haberlerinin geldiği bir dönemde o dinde sabit kaldı ve Mekke halkını bu konuda uyararak olası bir irtidat hareketine mâni oldu.¹³¹⁴ Hız. Ebû Bekir'in Şam bölgesine gönderdiği orduların içerisinde yer aldı ve Yermük günü büyük bir süvari birliğini kumanda etti.¹³¹⁵ Hız. Ömer zamanında gerçekleşen savaflara katıldı. Bir rivayete göre Yermük Savaşı'nda diğer bir rivayete göre de Amvas Tau-nu diye bilinen veba salgınında hayatını kaybetti.¹³¹⁶

42. Abdurrahman b. Halid

Abdurrahman b. Halid b. Velid b. b. Muğire b. Abdullah b. Ömer b. Mahzum b. Yakaza el-Kureşi el-Mahzumi, Ebû Muhammed.¹³¹⁷ Büyük kumandan Halid b. Velid'in oğludur. On sekiz yaşında Yermük Savaşı'na katılarak süvari birliğinin başında büyük başarılar kazandı.¹³¹⁸ Hız. Ömer ve Hız. Osman döneminde, Suriye valisi Muaviye b. Ebû Süfyan'ın emriyle Bizans'a karşı düzenlen seferde İslam ordusu-na kumandanlık yaptı.¹³¹⁹ Bu savaştaki başarısından sonra büyük bir üne kavuştu ve Hıms valiliğine atandı.¹³²⁰ Sıffin savaşında Muaviye tarafında yer alarak ordunun sancaktarlığını yaptı.¹³²¹ Bir müddet

¹³¹³ İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LXXIII, 41-47; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 258; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 9; Safedi, *el-Vaî bi'l-Vefeyât*, XVI, 18; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 117.

¹³¹⁴ İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LXXIII, 45; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 585; Safedi, *el-Vaî bi'l-Vefeyât*, XVI, 18.

¹³¹⁵ İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LXXIII, 43; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 585-586; Safedi, *el-Vaî bi'l-Vefeyât*, XVI, 18.

¹³¹⁶ Bünyamin Erul, "Süheyl b. Amr", *DİA*, XXXVII, 30; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LXXIII, 41-47; İbn Mende el-Abdi, *Marifet'ü-Sahabe*, I, 672; Zirikli, *A'lam*, III, 14.

¹³¹⁷ Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VII, 94; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 829; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXXIV, 324; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 436; Safedi, *el-Vaî bi'l-Vefeyât*, XVIII, 86; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 26; Belâzurî, *Ensâb*, X, 209.

¹³¹⁸ Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VII, 94; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXXIV, 324-326.

¹³¹⁹ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 180; Taberî, *Tarih*, V, 26, 212.

¹³²⁰ Taberî, *Tarih*, IV, 321-325, 421; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 59; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 515, 551; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 254; İbn Haldun, *Tarih*, II, 602.

¹³²¹ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 195; İbn Kuteybe, *Ahbaru Tıval*, I, 172; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 542; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VII, 94; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 829; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXXIV, 324; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 436; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 26; Belâzurî, *Ensâb*, X, 211.

sonra Anadolu içlerine kış seferleri düzenlemekle görevlendirildi.¹³²² Muaviye'nin, oğlu Yezid için bir rakip olabileceğinden endişe ederek Hıms haracı karşılığında İbn Usal adında bir Hristiyan'a Abdurrahman'ı zehirlettiği rivayet edilmektedir.¹³²³

43. Habib b. Mesleme

Ebû Abdurrahman, Habib b. Mesleme b. Malik b. Ekber b. Vehb b. Sa'lebe b. Vasile b. Amr b. Şeyban b. Muharib b. el-Fihri.¹³²⁴ Annesi Zeynep bnt. Nagış b. Vehb'dir. Kureyş Kabilesi'nin Fihri koluna mensup olan Habib, hicri 8 yılında Müslüman oldu. Hz. Peygamber'le birlikte savaflara katılmak için Medine'ye gitti ve Taif Gazvesi'nde yer aldı.¹³²⁵ Halid b. Velid tarafından Büsr b. Ebû Ertat'la birlikte Dımeşk'in bazı bölgelerine baskın yapmakla görevlendirildi.¹³²⁶ Yermük Savaşı'nda öncü süvari birliğinin başında yer aldı ve Suriye bölgesinde önemli fetihlere katıldı.¹³²⁷ Daha sonra İyâz b. Ganm'le birlikte hareket ederek Antakya'yı ikinci kez fethetti. Antakya'nın fethini tamamladıktan sonra Cürcüme üzerine hareket eden Habib, halkın barış istemesi üzerine askeri yardım ve Bizans'a karşı casusluk faaliyetlerinde Müslümanlara destek vereceklerine dair bir anlaşma imzaladı. Yapılan bu anlaşmanın ardından Rum diyarına seferini devam ettirerek Malatya ve civarını fethetme başarısı gösterdi.¹³²⁸

¹³²² Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 207; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 209, 2017; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 38; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, IV, 16; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VIII, 30; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VII, 94, 264; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXXIV, 324-329; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 436.

¹³²³ Fayda, Mustafa, "Abdurrahman b. Halid", *DİA*, I, 162-163, 1998; Taberî, *Tarih*, V, 227; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 217; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 51; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VIII, 34; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VII, 95-96; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 829; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XVIII, 86; Belâzurî, *Ensâb*, X, 209.

¹³²⁴ Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 31; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VII, 21; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 287; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 65; Buhari, *Tarihu Kebîr*, II, 310; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 320; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XII, 62; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 681; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XI, 222; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 22; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, II, 190.

¹³²⁵ Onun Hz. Peygamber'le birlikte savaflara katılmadığına dair rivayetlerde vardır. bkz. Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VII, 21; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 287.

¹³²⁶ Zirikli, *A'lam*, II, 166.

¹³²⁷ Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VII, 22; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XII, 63; Zirikli, *A'lam*, I, 166.

¹³²⁸ İbn Hibban, *Siyeru'n-Nebeviyye*, II, 205, 508; Himyeri, *İktifa*, II, 253; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 151, 163; Belâzurî, *Futuh*, I, 199; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 326; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 178; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 681; Zirikli, *A'lam*, I, 166.

Hız. Ömer tarafından hicri 20 yılında el-Cezire'ye vali olarak atandı¹³²⁹ ve Şam valisi Muaviye tarafından Bizans topraklarını fetihle görevlendirildi. Bu görev süresince birçok yeri haraca bağlayarak Suriye'ye döndü ve bir süre sonra valilik görevinden azledildi.¹³³⁰ Onun devlete olan hizmeti Hız. Osman döneminde de devam etti. Kınnesrin valiliğine atandığı sırada halifenin evi muhasara altına alınınca Muaviye tarafından Medine'ye gönderildi.¹³³¹ Hız. Osman'ın şehadetinden sonra Suriye'ye dönerek Hız. Ali'ye karşı Muaviye'nin yanında yer aldı ve Sıffin'de ordunun sol kanadında görev yaptı.¹³³² Bir müddet sonra Muaviye tarafından İrminiye valiliğine tayin edilen Habib, bu görevde iken vefat etti.¹³³³

44. Safvan b. Ümeyye

Ebû Vehb Safvan b. Ümeyye b. Halef b. b. Vehb b. Huzafe b. Cumah b. Amr b. Hudeys b. Ka'b b. Luey el-Kureşi el-Cumahi el-Mekki.¹³³⁴ Kureys'in zengin ve en önemli kollarından biri olan Beni Cumah'a mensuptur. Cahiliye döneminde Darunnedve'de kabilesi adına Meysir ve Ezlam görevlerini yürütüyordu. Etkili hitabeti ile tanındığından cahiliye döneminin meşhur hakemleri arasında sayılmaktadır.¹³³⁵ Safvan'ın babası Ümeyye b. Halef ve amcası Übey, Allah Re-

¹³²⁹ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 155; Taberî, *Tarih*, IV, 55; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 357; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 320; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 681; Safedi, *el-Vaî bi'l-Vefeyât*, XI, 222.

¹³³⁰ Himyeri, *İktifa*, II, 253, 317; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 357-359; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 241; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 320; Safedi, *el-Vaî bi'l-Vefeyât*, XI, 222.

¹³³¹ Belâzurî, *Futuh*, I, 151; Belâzurî, *Ensâb*, XI, 56; Taberî, *Tarih*, IV, 421; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 52-59; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VII, 22; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 320-321; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 681.

¹³³² Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 195; Taberî, *Tarih*, V, 7-11; İbn Miskeveyh, *Tecaribü'l-Ümem*, I, 519, 524; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 642; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 287; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VII, 22; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XII, 63.

¹³³³ Çubukçu, Asri, "Habib b. Mesleme", *DİA*, XIV, 372-373; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 205; Belâzurî, *Futuh*, I, 196-198; Taberî, *Tarih*, IV, 162; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 13, 118; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 31; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VII, 23; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 287; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 320; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 681; Safedi, *el-Vaî bi'l-Vefeyât*, XI, 222; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 22; İbn Hacer, *Teh-zübu't-Tehzib*, II, 191; Belâzurî, *Ensâb*, XI, 56-57.

¹³³⁴ İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXIV, 102; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 188; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, IV, 66; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 7; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 59; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 718; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 24; Safedi, *el-Vaî bi'l-Vefeyât*, XVI, 181; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 349; Zirikli, *A'lam*, III, 205; Belâzurî, *Ensâb*, X, 246.

¹³³⁵ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 721; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 24; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 349; Zirikli, *A'lam*, III, 205.

sulû'ne işkence eden kişilerdendir. Ümeyye b. Halef Bedir Savaşı'nda öldürülünce amcaoğlu Ümeyr b. Vehb ona gelerek borçlarını ödemesi ve ailesine bakması karşılığında amcasının intikamını alacağını bildirdiğinde Safvan bu teklifi kabul etti. Medine'ye gelen Ümeyr Hz. Peygamber'in ikisi arasında geçen suikast konuşmasını ona anlatmasının ardından Müslüman oldu.¹³³⁶

Safvan bu planında başarısız olunca Rec'i vakası olarak bilinen olayda esir edilen ve Mekke'ye götürülen iki sahabeden biri olan Zeyd b. Desibe'yi satın alarak öldürterek babasının intikamını almaya çalıştı. Karede Seriiyesi'nde ele geçirilen Kureyş kervanında mallarını kaybedenlerden biri olarak Bedir Savaşı'nda aktif bir rol üstlendi. Uhud Savaşı'nda da müşriklerin önden gelenlerinden olan Safvan savaşın ardından Mekke'ye dönülmesi konusunda Ebû Süfyan'ı ikna etti. Zeyd b. Harîse'nin kumandanlığında gerçekleştirilen İs Seriiyesi'nde Kureyş'e ait kervanın ele geçirilmesinden dolayı en büyük maddi zararı Safvan gördü. Hudeybiye anlaşmasının ardından Kureyş'in müttefiklerinin Müslümanların müttefiki olan Kudaa'ya saldırması sırasında o da saldırılarda yer aldı.¹³³⁷

Mekke Fethi sırasında İkrime ve Süheyl b. Amr'la birlikte Halid b. Velid'e karşı direnmek için Handeme dağının eteklerinde mevzilen-di. Fetihden sonra Şuaybe limanına kaçan Safvan amcaoğlu Ümeyr'in Allah Resulü'nden af talep etmesi üzerine bağışlandı. Fakat Müslüman olmak için müddet istedi.¹³³⁸ Hevazin üzerine gitmek için hazırlanan ordunun ihtiyaçları için Safvan'dan emanet olarak zırh, silah ve para alınınca Savfan da Müslüman olmamasına rağmen savaşta yer aldı.¹³³⁹ Huneyn zaferinden sonra Hz. Peygamber'le birlikte Taif kuşatmasına katıldı ve sefer dönüşü Müslüman oldu. Hz. Peygamber tarafından Müllefe-i-Kulûb'den sayılarak kendisine ganimet olarak deve verildi.¹³⁴⁰ Hz. Peygamber'in vefatından sonra Halid b. Velid ku-

¹³³⁶ Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, IV, 66; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 719.

¹³³⁷ Kapar Mehmet Ali, "Safvan b. Ümeyye", *DİA*, XXXV, 486-487.

¹³³⁸ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 188; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 720; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 24; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XVI, 181; Belâzuri, *Ensâb*, X, 246.

¹³³⁹ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 188; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, IV, 66; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 720; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 349; Belâzuri, *Ensâb*, X, 246.

¹³⁴⁰ İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXIV, 102; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 188; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, IV, 66; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 7; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 718; İbn

mandası altında Şam topraklarında savaştı ve Yermük Savaşı'nda süvari birliğinin başında görev aldı.¹³⁴¹

45. Saïd b. Halid

Saïd b. Halid b. Saïd b. el-Âs b. Ümeyye b. Abdişşems b. Abdimenaf el-Emevi.¹³⁴² Babasının Habeşistan'a hicret etmesi dolayısıyla burada doğdu ve Cafer b. Ebî Talip'le birlikte Medine'ye hicret etti.¹³⁴³ Hz. Ebû Bekir Şam fetihleri için ordular hazırladığı dönemde halifeye gelerek babası ile birlikte fetihlere katılmak istediğini bildirince halife ona bir sancak verdi ve babası ile birlikte Şam fetihlerine gönderdi.¹³⁴⁴ Yermük ordusu içerisinde yer aldı ve bu savaşta süvari birliğine komutanlık yaptı.¹³⁴⁵

46. Ebû A'ver b. Süfyan

Ebûl A'ver b. Süfyan es-Sülemi. Hz. Ebû Bekir döneminde Şam fetihlerine iştirak etti ve Bizans ordusuna karşı Yermük Savaşı'nda süvari birliğini kumanda etme görevini üstlendi.¹³⁴⁶ Muaviye b. Ebû Süfyan'ın hilafeti döneminde Ürdün valiliğine atandı.¹³⁴⁷

47. İbn Zi'l-Hımar

İbn Zi'l-Hımar Sebi' b. Harîs. Hevazin'in Beni Malik koluna mensuptur. Halid b. Velid tarafından Yermük Savaşı'nda süvari birliğine komutan yapıldı.¹³⁴⁸

Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 720; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 24; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 349; Zirikli, *A'lam*, III, 205; Belâzurî, *Ensâb*, X, 246.

¹³⁴¹ Kapar Mehmet Ali, "Safvan b. Ümeyye" *DİA*, XXXV, 486-487, 2008; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXIV, 102; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, IV, 66; Safedî, *el-Vafî bi'l-Vefeyât*, XVI, 181; Zirikli, *A'lam*, III, 205.

¹³⁴² İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXI, 45; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 614; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 474; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 85.

¹³⁴³ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 614; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 474.

¹³⁴⁴ Vâkıdî, *Futuh'u-Şam*, I, 12-15.

¹³⁴⁵ İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXI, 45-47; Taberî, *Tarih*, III, 397.

¹³⁴⁶ İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XLVI, 56; Taberî, *Tarih*, III, 397; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 119.

¹³⁴⁷ İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XLVII, 139; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 59; Taberî, *Tarih*, IV, 421.

¹³⁴⁸ İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXXII, 68; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 119; Taberî, *Tarih*, III, 396.

48. Umare b. Mahşi'

Umare b. Mahşi b. Huveylid b. Abdünehim b. Ya'mer b. Avf b. Cudi b. Damra, Beni Damra b. Bekr b. Abdu Menat kabilesindedir.¹³⁴⁹ Umare, Şam fetihlerine katıldı ve Yermük Savaşı'nda bir süvari birliğinin başında savaştı.¹³⁵⁰ Hz. Ömer döneminde Ebû Ubeyde komutası altında görevlerine devam ederek Fihl ve Dımeşk fetihlerinde yer aldı.¹³⁵¹

49. Abdullah b. Kays el-Humusî

Abdullah b. Kays el-Hemedani el-Humusi. Hemdan b. Malik b. Zeyd b. Avsala b. Rabi'a b. el-Hıyar b. Malik b. Zeyd b. Kehlan b. Sa'ba b. Yeşcüb b. Maruf b. Kahtan. Hz. Peygamber'in vefatından sonra fetihlere katıldı ve Yermük Savaşı'nda Süvari birliğini komuta etti. Hz. Ömer Şam'a geldiğinde onu karşılayanlardan biriydi.¹³⁵²

50. Amr b. Abese

Ebû Necih Amr b. Abese b. Halid b. Huzeyfe b. Amr b. Halid b. Mazin b. Malik b. Sa'lebe b. Behse b. Selim b. Menzur b. İkrime b. Hasfe b. Kays b. Aylan b. Mudar es-Sülemi.¹³⁵³ Süleym kabilesinin Becile koluna mensup olan bu sahabi cahiliye döneminde putlara tapmaz ve doğru bilgiler edinmek için Ehl-i Kitap'tan bazı kimselerle görüşürdü. Hz. Peygamber'in putlara yönelik sert eleştirisini haber alınca Allah Resulü'nün huzuruna geldi ve Müslüman oldu.¹³⁵⁴ İlk iman edenlerden biri olarak Hz. Peygamber'in yanında kalmak istese de durumun henüz müsait olmadığı, açık tebliğin başlayacağı güne

¹³⁴⁹ Belâzurî, *Ensâb*, XI, 120; İbn Hazm, *Cemheret'ü Ensâbü'l-Arab*, I, 185.

¹³⁵⁰ Taberî, *Tarih*, III, 369; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 119; İbn Asakir, *Tarihu Dımeşk*, XLIII, 323; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 482.

¹³⁵¹ İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 24; İbn Asakir, *Tarihu Dımeşk*, XLIII, 323.

¹³⁵² İbn Asakir, *Tarihu Dımeşk*, XXXII, 116-117; Belâzurî, *Futuh*, I, 152; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 174.

¹³⁵³ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 290; Belâzurî, *Ensâb*, XIII, 333; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, V, 201; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 264; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 162; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1192; İbn Asakir, *Tarihu Dımeşk*, XLVI, 249; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 239; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 83; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 545; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, VIII, 69.

¹³⁵⁴ Belâzurî, *Ensâb*, XIII, 333; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, IV, 378; Taberî, *Tarih*, II, 317; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, V, 201; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 264; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 162-165; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1192-1193; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 239; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 545-546; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, VIII, 69.

kadar evine dönmesi gerektiği kendisine bildirildi.¹³⁵⁵ Mekke fethinden kısa bir süre önce Medinelilerin Müslüman olduğunu öğrendi ve derhal Medine'ye gitti. Mekke fethine ardından da Taif muhasarasına katıldı.¹³⁵⁶ Bir süre Medine'de kaldıktan sonra Hz. Ebû Bekir'in Şam fethi için hazırladığı orduya katılarak Yermük Savaşı'nda Halid b. Velid'in emriyle süvari birliğini komuta etti.¹³⁵⁷

51. Sıbt b. el-Esved

Sıbt b. el-Esved b. Cebele el-Kindi, Şurahbil'in babasıdır ve Kinde Kabilesi'ne mensuptur.¹³⁵⁸ Hz. Peygamber'in vefatının ardından dinden dönen kabile mensuplarının karşısında durarak halifenin isyanı bastırmak için gönderdiği Ziyad b. Lebîd'in yanında yer aldı.¹³⁵⁹ Mürtedlerin yok edilmesinden sonra orduyla birlikte Şam diyarına giden Sıbt, Yermük Savaşı'nda bir süvari birliğine komutan olarak atandı.¹³⁶⁰ Bazı rivayetlerde onun Ebû Ubeyde komutası altında görevine devam ettiği ve Humushlularla sulh yaptığı rivayet edilmektedir.¹³⁶¹ Hz. Ömer'in Şurahbil'i Medain'de görevlendirmesinden sonra o da oğluyla birlikte Medain'e taşındı.¹³⁶²

52. Zülkela' el-Himyeri

Ebû Şurahbil Zülkela Esmeyfa' b. Nakür el-Himyeri.¹³⁶³ Yemen bölgesinde yaşayan Zülkela, Himayecilerin reisidir.¹³⁶⁴ Hz. Peygam-

¹³⁵⁵ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 290; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, V, 201; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 264; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 165; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, VIII, 69.

¹³⁵⁶ Yusuf es-Salihi, *Sebîlü'l-Hüda*, V, 386; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 264; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 545.

¹³⁵⁷ Önkâl Ahmet, "Amr b. Abese", *DİA*, III, 79, 1991; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, V, 201; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 264; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XLVI, 249-251; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 83; Taberî, *Tarih*, III, 397.

¹³⁵⁸ İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LXXII, 301; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 216.

¹³⁵⁹ İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 216.

¹³⁶⁰ İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LXXII, 301; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 216; Taberî, *Tarih*, III, 397.

¹³⁶¹ Belâzuri, *Futuh*, I, 133, 146; Taberî, *Tarih*, III, 600; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 322; İbn Haldun, *Tarih*, II, 541.

¹³⁶² İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LXXII, 301; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 216.

¹³⁶³ Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 565; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VI, 338; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 306; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 471; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XVII, 382; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 220; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 532; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XIV, 33; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 356.

¹³⁶⁴ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 471; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 220; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 532.

ber'in vefatına yakın bir dönemde Cerir b. Abdullah'ın çabası sonrasında Müslüman oldu ve onunla birlikte Medine'ye doğru yola çıktı.¹³⁶⁵ Fakat yolda Hz. Peygamber'in vefat haberini alınca Yemen'e geri döndü. Hz. Ebû Bekir döneminde ortaya çıkan ridde hadiselerinde halifenin yanında yer aldı. İsyanın bastırılmasından sonra fetih hareketlerine katıldı ve İkrime ile birlikte destek kuvvet olarak Mercüssıfır'a gitti.¹³⁶⁶ Yermük Savaşı'nda süvari birliğini kumanda etmesiyle birlikte Dımeşk'in fethi sırasında Humus'ta bulunan Bizans kralının destek kuvvet göndermesini engelleyen ve iki şehir arasında set olma görevini yerine getiren orduya komutan olarak atandı.¹³⁶⁷ Muaiviye'nin görüşüne başvurduğu kişilerden olan Zülkela, Sıffin Savaşı'nda ordunun sağ kanadında yer alan Humusluların komutanlığını yaptı.¹³⁶⁸ Savaş devam ederken bir ara hata yaptığı ve yanlış tarafta yer aldığına dair tereddüte düştüyse de Amr b. Âs'ın telkiniyle savaşa devam etti ve Hz. Ömer'in oğlu ile aynı gün vefat etti.¹³⁶⁹

53. Muaviye b. Hadic

Ebû Naim Muaviye b. Hadic b. Cefne b. Kanber b. Harîse b. Abdişşems b. Muaviye b. Cafer b. Usame b. Sa'd b. Eşras b. Şebîb b. Sekun b. Eşras b. Kinde el-Kindi es-Sekuni.¹³⁷⁰ Bir heyetle birlikte Hz. Peygamber'e gelerek Müslüman oldu. Hz. Ebû Bekir döneminde Şam fetihlerine katıldı ve Yermük Savaşı'nda bir süvari birliğini kumanda etti.¹³⁷¹ Mısır fethinde yer aldı ve İskenderiye fethedilince Amr b. Âs

¹³⁶⁵ Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 145; İbni Habib, *Muhabber*, I, 75; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VI, 338; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 471; İbn Asakir, *Tarihu Dımeşk*, XVII, 382-386; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 220.

¹³⁶⁶ Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 229; Taberî, *Tarih*, III, 389-391; İbn Haldun, *Tarih*, II, 514-515; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 356.

¹³⁶⁷ Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 565; İbn Haldun, *Tarih*, II, 518; İbn Asakir, *Tarihu Dımeşk*, XVII, 382-385; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 532; Safedi, *el-Vaşi bi'l-Vefeyât*, XIV, 33; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 356.

¹³⁶⁸ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 193-195; Taberî, *Tarih*, V, 34; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 659; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 565; İbn Haldun, *Tarih*, II, 631; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VI, 198; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 471; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 532; Safedi, *el-Vaşi bi'l-Vefeyât*, XIV, 33; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 357.

¹³⁶⁹ Özkan Halit, "Zülkela", *DİA*, XLIV, 569, 2013; İbn Kuteybe, *Ahbaru Tıval*, I, 179; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VI, 341.

¹³⁷⁰ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 254; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VII, 276; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 348; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1413; İbn Asakir, *Tarihu Dımeşk*, LIX, 15; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 198; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 116; Zirikli, *A'lam*, VII, 260.

¹³⁷¹ Taberî, *Tarih*, III, 396-397; İbn Asakir, *Tarihu Dımeşk*, LIX, 15; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 118-119.

tarafından Hz. Ömer'e fethi müjdelemek için gönderildi.¹³⁷² Muaviye, Mısır'a gönderdiği askerlerin başına onu kumandan olarak atadı.¹³⁷³ Mısır valisi Muhammed b. Ebû Bekir öldürülünce bu bölgede kaldı ve daha sonra bölgeye vali olarak tayin edildi.¹³⁷⁴ Mağrib'de birçok savaş yönetti ve bu savaşlardan birinde gözlerini kaybetti. Sıffin savaşında Muaviye'nin yanında yer aldı ve hicri 52 yılında vefat etti.¹³⁷⁵

54. Cündüb b. Amr

Cündüb b. Amr b. Humame b. Harîs b. Rufa'a (Rafi) b. Sa'd b. Sa'lebe b. Lüey b. Amir b. Ganm b. Dühman b. Münhib b. Adsan b. Abdullah b. Zehran b. Ka'b b. Harîs Ka'b b. Abdullah b. Malik b. Nasr b. Ezd ed-Devsî el-Ezdi.¹³⁷⁶ Beni Ümeyye'nin halifidir. Babası Amr b. Humame Arap hâkimlerinden biri olarak uzun yıllar hüküm sürmüştü. Cündüb Muhacir olarak Medine'ye geldi ve daha sonra Şam'a gitti. Hz. Ebû Bekir döneminde cereyan eden Yermük Savaşı'nda süvari birliğine komutan olarak atandı.¹³⁷⁷

55. Amr b. Fulan

Amr b. Fulan el-Uzri, Amr b. el-Âs tarafından Kuza'a kabilesinin üst kesimlerine Amr b. Fulan, kenar mahallelerine ise Velid atandı.¹³⁷⁸ Halid b. Velid ise onu Yermük Savaşı'nda süvari birliğinin başında görevlendirildi.¹³⁷⁹

¹³⁷² Himyeri, *İktifa*, II, 343; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 254; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VII, 276; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 116.

¹³⁷³ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 254; İbn Haldun, *Tarih*, II, 642; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 116; Zirikli, *A'lam*, VII, 260.

¹³⁷⁴ Sibt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VII, 276; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LIX, 15; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 198; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 116; Zirikli, *A'lam*, VII, 260; Yakut Hamevi, *Mecma'ul-Buldan*, I, 229.

¹³⁷⁵ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 211; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 254; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VII, 276; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1413; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 198; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 116; Zirikli, *A'lam*, VII, 260.

¹³⁷⁶ Belâzuri, *Ensâb*, V, 497; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XI, 316; İbn Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 558; İbn Hacer, *İsabe*, I, 614.

¹³⁷⁷ Belâzuri, *Ensâb*, V, 497; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XI, 316-318; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 614-615.

¹³⁷⁸ Taberî, *Tarih*, III, 390; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, II, 73.

¹³⁷⁹ Taberî, *Tarih*, III, 397.

56. Lakit b. Abdilkays

Lakit b. Abdilkays b. Becre el-Fezari, Beni Zafer'in halifidir. Yermük Savaşı'nda Halid b. Velid'in emri doğrultusunda süvari birliğini kumanda etti.¹³⁸⁰

57. Havşeb Zu Zuleym

Havşeb Zu Zuleym,¹³⁸¹ Yemen meliklerindendir. Hz. Peygamber Cerir b. Abdullah el-Beceli'yi Yemen'de bulunan Zü'l-Kela ve Zu Zuleym'e elçi olarak gönderdi ve onları İslam'a davet etti.¹³⁸² Hz. Peygamber daha sonra onlara mektup yazarak yalancı peygamber Esved'e karşı Müslümanların yanında yer almalarını istedi.¹³⁸³ İrtidat hareketlerinin bastırılmasında önemli katkılar veren Zu Zuleym Şam bölgesine giderek buraya yerleşti ve Yermük Savaşı'nda Halid b. Velid tarafından süvari birliğine komutan olarak atandı.¹³⁸⁴ Sıffin Savaşı'nda Muaviye'nin safında yer aldı ve bu savaşta hayatını kaybetti.¹³⁸⁵

58. Kays b. Amr

Kays b. Amr b. Zeyd b. Avf b. Mebzul b. Mazin b. Sa'sa el-Ensari el-Mazini. Hevazin kabilesine mensup olup Beni Neccar'ın anlaşmalısidir.¹³⁸⁶ Annesi Şeybe bnt. Asım'dır. Hz. Peygamber'le birlikte bütün savaşlara katılan¹³⁸⁷ Kays, Hz. Ebû Bekir zamanında meydana gelen Yermük Savaşı'nda Halid b. Velid'le birlikte savaştı ve Halid tarafından süvari birliğine komutan olarak görevlendirildi.¹³⁸⁸

¹³⁸⁰ İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, L, 298; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 509.

¹³⁸¹ İbn Asakir onun; Havşeb b. Tahme b. Zu Zuleym olduğunu fakat ona; Havşeb b. Tayagi b. Gassan b. Zi Zuleym b. Zi Estar Mimsan veya Havşeb b. Zu Zuleym b. Amr b. Şurahbil b. Ubeyd b. Amr b. Havşeb b. Azlum b. Elhan b. Şedid b. Zura'a b. Kays b. Sana'a b. Sebe el-Himyari el-Elhani diyenlerinde bulunduğunu rivayet etmektedir. Bkz. İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XV, 342.

¹³⁸² İbn Mende el-Abdi, *Marifet'ü-Sahabe*, I, 417; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XV, 342; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 158.

¹³⁸³ İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 158.

¹³⁸⁴ İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XV, 342-343; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 158; Taberi, *Tarih*, III, 397.

¹³⁸⁵ İbn Kuteybe, *Ahbaru Tıval*, I, 185; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XV, 344-345; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 158.

¹³⁸⁶ İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XLIX, 468.

¹³⁸⁷ Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, IV, 57.

¹³⁸⁸ İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 372; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XLIX, 468.

59. Asame b. Abdullah

Aseme b. Abdullah el-Esedi, Beni Esed b. Huzeyme'dendir ve Beni Mazin b. Neccar'ın halifidir. Hz. Peygamber'in sohbetinde bulunup Bedir Savaşı'na katıldı. Hz. Ebû Bekir döneminde Halid b. Velid'in emri ile süvari birliğine komutan olarak atandı.¹³⁸⁹

60. Utbe b. Rabia b. Behz

Utbe b. Rabia b. Halid b. Muaviye Behz b. İmruülkays b. Behset b. Selim el-Behzi. Beni Asame Evs'in anlaştırmalıdır.¹³⁹⁰ Yermük Savaşı'na emir olarak katıldı. Halid b. Velid Yermük Savaşı'nda orduyu daha önce görülmemiş şekilde bölümlere ayırınca ordunun süvari birliğinin üzerine Utbe'yi komutan olarak atadı.¹³⁹¹

61. Cariye b. Abdullah

Cariye b. Abdullah el-Eşca'i, Ensar'dan Beni Seleme'nin halifidir.¹³⁹² Yermük Savaşı'na komutan olarak iştirak etti. Halid b. Velid Yermük Savaşı'nda orduyu bölümlere ayırınca ordunun sol birliğinde yer alan bazı süvari birliklerine komutan olarak atadı.¹³⁹³

62. Kubas b. Eşyem

Kubas b. Eşyem b. Amir b. el-Mülevvah b. Ya'mer Şeddah b. Afv b. Ka'b b. Amir b. Leys b. Bekr b. Kinane el-Leysi.¹³⁹⁴ Temim Kabilesi'nden olduğunu söylese de meşhur olan onun Beni Kinani'den olduğudur.¹³⁹⁵ Bazı rivayetlerde onun Bedir Savaşı'nda müşriklerle birlikte olduğu ve daha sonra Müslüman olarak Huneyn Savaşı'na katıldığı söylenmekle birlikte Hendek Savaşı'ndan sonra Müslüman olduğunu söyleyenlerde vardır.¹³⁹⁶ Hz. Ebû Bekir'in hilafeti döneminde Yermük

¹³⁸⁹ İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XL, 353; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 35; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 415.

¹³⁹⁰ İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 360, V, 93; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXXVIII, 238.

¹³⁹¹ İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 360, V, 93; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXXVIII, 238.

¹³⁹² İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 555; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, VI, 72.

¹³⁹³ İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 555; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, VI, 72.

¹³⁹⁴ Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, V, 207; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 288; İbn Naim, *Marifet'ü-Sahabe*, IV, 2357; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 359; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 310; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, VIII, 342.

¹³⁹⁵ Vâkıdî, *Megâzî*, I, 97; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 288; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 359; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 310.

¹³⁹⁶ İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XLIX, 225, 233; Vâkıdî, *Megâzî*, I, 97; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, V, 207; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 288; İbn Naim, *Marifet'ü-Sahabe*, IV, 2357;

Savaşı'na katılan Kubas, Ebû Ubeyde'nin yanında bir süvari birliğinin komutanlığını yaptı ve savaştan sonra Humus'a yerleşerek Abulmelik b. Mervan dönemine kadar yaşadı.¹³⁹⁷

63. Habbab b. Amr

Habbab b. Amr b. Humame ed-Devsi. Şam diyarında Bizanslılarla yapılan Yermük Savaşı'nda başkumandan Halid b. Velid tarafından ordunun süvari birliğine atandı.¹³⁹⁸

64. Mesruk el-Akkî

Mesruk b. Fulan el-Akki, Akk kabilesin mensuptur.¹³⁹⁹ Hz. Peygamber'in sohbetinde bulundu. Hz. Ebû Bekir döneminde dinden dönen Akk ve Eş'ariler'in üzerine Tahir b. Ebî Hale komutanlığında gitti ve daha sonra Akk üzerine emir tayin edildi.¹⁴⁰⁰ Halid b. Velid kumandası altında gerçekleştirilen Yermük Savaşı'nda süvari birliğini kumanda etti. Ebû Ubeyde'nin emri doğrultusunda Alkame b. Hâkim'le birlikte Dımeşk ve Filistin arasında tampon olma görevini üstlendi.¹⁴⁰¹ Irak fetihlerine de katılan Mesruk, Sıffin savaşında Muaviye tarafında yer aldı.¹⁴⁰²

B. Ulaklar

Ulak uygulaması anlık iletileri yerlerine ulaştırmada ve hem iç hem de devletlerarası haberleşmede kullanılan bir metot olarak önemli bir yere sahiptir. Bu görevliler devleti temsil edip onun adına söz söyleme yetkisinden ziyade sadece haberin ulaştırılmasını sağlayan kişiler olarak istihdam ediliyorlardı. Ulaklar merkezden kendilerine verilen haberleri istenilen yere götürür ve varsa cevabı merkeze getirirdi. Ayrıca elçilerden farklı olarak gizli haber ulaştırma görevini de yerine

İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 359; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 310; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, VIII, 342.

¹³⁹⁷ İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XLIX, 223-227; Himyeri, *İktifa*, II, 268, 281; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 256; Zehebi, *Tarihu'l-İslam*, V, 207; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 288; İbn Naim, *Marifet'ü-Sahabe*, IV, 2357; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 359; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 310; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 84; Taberî, *Tarih*, III, 397.

¹³⁹⁸ İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 222; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 119.

¹³⁹⁹ İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LVII, 440; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 73.

¹⁴⁰⁰ İbn Kuteybe, *Ahbaru Tival*, I, 186; Taberî, *Tarih*, III, 320; İbn Haldun, *Tarih*, II, 493.

¹⁴⁰¹ İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LVII, 440; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 73; Taberî, *Tarih*, III, 397.

¹⁴⁰² İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LVII, 440; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 73.

getiriyorlardı.¹⁴⁰³ Hz. Peygamber’de haberleşme konusundaki önemine binaen bu tür görevlileri istihdam ediyor ve anlaşılmayı bozmayacağını elçileri de hapsetmeyeceğini bildiriyordu.¹⁴⁰⁴ Hz. Peygamber bu görevlileri resmi yazışmaları taşımaları, İslam’a davet mektuplarını ilgili yöneticilere ulaştırmaları, fetih müjdesini ya da savaşın gidişatı ile destek kuvvet taleplerini başkente bildirmeleri için kullanıyordu.¹⁴⁰⁵ Hz. Ebû Bekir halife olunca birçok beldeden ridde haberleri gelmeye başladı. Halife bu gelişmeler üzerine kabile liderlerine İslam’da sebat etmeleri konusunda mektuplar yazdı. Bölge komutanlarına da aynı şekilde mektuplar göndererek irtidat edenlerle savaşmalarını emretti. Savaşın gidişatı, asker talebi, savaş sonucunda uygulanacak kurallar, halife ve bölge yöneticiler arasındaki yazışmalar ulaklar vasıtasıyla yerlerine ulaştırıldı.¹⁴⁰⁶ Bu ulaklar sayesinde halife an be an savaşları takip etti ve gerekli müdahalelerde bulunarak savaşların kazılması, irtidat hareketlerinin önlenmesi ve fetihlerin hızlı bir şekilde gerçekleşmesini sağladı. Bu ulaklar sadece mektup götürmekle yetkili kişiler değillerdi. İslam askerlerinin esir aldığı önemli kabile liderlerinin ve ganimetlerin halifeye ulaştırılması işi ile de ilgileniyorlardı. Yine Hz. Ebû Bekir’in vefat ettiği ve yeni halifenin Hz. Ömer olduğu bilgisi de bu ulaklar vasıtasıyla Şam ordularına iletilmişti.¹⁴⁰⁷

1. Seleme b. Selame Vakş

Ebû Avf Seleme b. Selame b. Vakş b. Zuğbe b. Zeura b. Abdüleşhel el-Ensari el-Eşheli.¹⁴⁰⁸ Annesi Evs kabilesinden Selma bnt. Se-

¹⁴⁰³ Şimşir Mehmet, *İslam Tarihinde Haberleşme Yöntemleri*, Hüner Yayınevi, Konya, 2011, 245.

¹⁴⁰⁴ Ebû Dâvûd, “*Cihâd*”, 151; Harekât İbrahim, “*Berîd*”, *DİA*, V, 499.

¹⁴⁰⁵ Kettani, *Hz. Peygamber’in Yönetimi*, Çev. Ahmet Özel, İstanbul, 2003, İz Yayıncılık, I, 272, 343-344, 562; Harekât İbrahim, “*Berîd*”, *DİA*, V, 499; M. Ali Kapar, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1994, II, 367-370; İbrahim Sarıçam ve Seyfettin Erşahin, *İslam Medeniyeti Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2016, 95; Ahmet Güzel, *Hulefa-i Raşidin Döneminde İdari Yapı*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, 2011, 264-265; Faris Çerçi, *Haberleşme Hizmetleri ve Osmanlı Devletinde Ulak Organizasyonu*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı; 20, 2003, 197-199.

¹⁴⁰⁶ Şimşir Mehmet, *İslam Tarihinde Haberleşme Yöntemleri*, Hüner Yayınevi, Konya, 2011, 245, 328; Nesimi Yazıcı, *Klasik İslam Döneminde Haberleşme Kurumu İle İlgili Bazı Mülâhazalar*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara, 1981, 378-381.

¹⁴⁰⁷ Harekât İbrahim, “*Berîd*”, *DİA*, V, 499.

¹⁴⁰⁸ Fesevi, *el-Marife ve Tarih*, I, 334; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 335; Buhari, *Tarihu Kebîr*, IV, 68; İbn Hibban, *Sikat*, III, 163; İbn Abdilber, *el-İsti’âb*, II, 641; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-*

leme b. Selame'dir.¹⁴⁰⁹ Bedir Savaşı'na katılanlar arasında yer almaktadır. Birinci ve İkinci Akabe Biati'nde yer alan Seleme Bedir'den başlamak üzere bütün savaflara katıldı.¹⁴¹⁰ İbn İshak onun Zübeyr b. Avvam'la kardeş yapıldığını söylerken,¹⁴¹¹ Asım b. Ömer b. Katade ise Ebî Sebre b. Ebî Rühm b. Abdiluzza el-Amiri Amir b. Luey ile kardeş ilan edildiğini söylemektedir.¹⁴¹²

Mureysi Savaşı'nda Abdullah b. Ubeyy'in söylediği sözlere kızan Hz. Ömer, Hz. Peygamber'e söyle bir teklifte bulundu; "Seleme b. Selame b. Vakş'ı gönder de onun başını vurup sana getirsin."¹⁴¹³

Seleme b. Selame birçok kez Hz. Ebû Bekir ve Halid b. Velid arasında gerçekleşen yazışmaları taşıdı. Hz. Ebû Bekir halife olunca Hanifeoğulları isyan etti. Halife onların üzerine Halid b. Velid'i gönderdi. Halid, isyancıları etkisiz hale getirdi. Bunun üzerine Halife, Seleme b. Selame b. Vakş ve Ebû Nuheyk b. Evs'i, Hanifeoğullarından buluş çağına gelenlerden hiç kimseyi sağ bırakmaması talimatı ile Halid'e yolladı. Ne var ki ulaklar Halid'e ulaştıklarında çoktan anlaşma imzalanmıştı.¹⁴¹⁴

Hz. Ömer tarafından Yemame bölgesinde görevlendirilen¹⁴¹⁵ Seleme'nin ölümü ile farklı rivayetler vardır. Bazıları onun 34 yılında öldüğünü söylerken diğer bazıları da 45 yılında Muaviye b. Ebî Süfyan zamanında öldüğünü söylemektedirler.¹⁴¹⁶

Ğabe, II, 523; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 124; el-Bürri, *Cevheretü fi Neseb*, I, 119; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 216.

¹⁴⁰⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 335; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 641; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 523.

¹⁴¹⁰ Fesevi, *el-Marife ve Tarih*, I, 334; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VIII, 33; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 335; Buhari, *Tarihu Kebîr*, IV, 68; İbn Hibban, *Sikat*, III, 163; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 641; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 523; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 124; el-Bürri, *Cevheretü fi Neseb*, I, 119; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 216.

¹⁴¹¹ İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 277; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 335; el-Bürri, *Cevheretü fi Neseb*, II, 281.

¹⁴¹² İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 335.

¹⁴¹³ İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 124.

¹⁴¹⁴ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 110; Taberî, *Tarih*, III, 299; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VI, 310; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 48.

¹⁴¹⁵ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 155; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 641; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 523; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 124.

¹⁴¹⁶ İbn Hibban, *Sikat*, III, 163; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 641; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 523; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 124.

2. Ebû Nuheyk b. Evs

Hanifeoğularından bir grup isyan edip zekât vermek istemediler. Bunun üzerine Halid b. Velid onların üzerine yürüdü ve onları mağlup etti. Halife Hz. Ebû Bekir zafer haberini aldıktan sonra Abdüleşheloğullarından olan Ebû Nuheyk b. Evs'i Halid b. Velid'e gönderdi. Ebû Nuheyk, Halid'in yanına geldiğinde Hanifeoğulları ile anlaşmanın yapıldığını gördü. Oysa halifenin isteği Hanifeoğullarından buluş çağına ermiş eli silah tutan herkesin öldürülmesiydi. Haber Halid'e ulaşmadan anlaşma yapıldığı için yapılan anlaşmaya sadık kalındı.¹⁴¹⁷

3. Ebû Berze el-Eslemî (Nadle b. Ubeyd El-Eslemî)

Abdullah b. Nadle b. Ubeyd b. Harîs b. Hibal b. Rabia b. Da'bel b. Enes b. Cezime b. Malik b. Seleman b. Eşlem b. Efsa el-Eslemi.¹⁴¹⁸ Ebû Berze ilk Müslümanlardan biri olarak kabul edilmektedir.¹⁴¹⁹ Künyesi ile meşhur olması dolayısıyla adı ile ilgili bazı ihtilaflar vardır.¹⁴²⁰ Adının Nadle olduğu fakat Hz. Peygamber tarafından Abdullah olarak değiştirildiği rivayeti kaynaklarda yer alır.¹⁴²¹ Hayber Savaşı'na katılan Ebû Berze aynı zamanda Mekke'nin fethi ve Huneyn Gazvesi'nde de yer aldı ve Hz. Peygamber'le birlikte birçok gazveye katıldı.¹⁴²² Hz. Peygamber Medine'de oluşturduğu muahat gereği Nufeyûn Ebû Bekre ve Ebû Berze'yi kardeş ilan etti.¹⁴²³

Mekke'nin fethi günü öldürülmesi emredilen Abdüluzza b. Hattal'ı Allah Resulü'nün emri ile öldürdü.¹⁴²⁴ Hz. Ebû Bekir döneminde

¹⁴¹⁷ Halife b. Hayyât, *Tarih*, 137.

¹⁴¹⁸ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 336; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 32; İbn'ül-Cevzi, *Telgh*, I, 109; Zehebi, *Tarihu'l-İslam*, V, 144; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VI, 26; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 223; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1495; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LXII, 83; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 308; İbn Hallikan, *Vefeyâtü'l-Ayan*, XXVII, 81; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 341; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, X, 46.

¹⁴¹⁹ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 32; İbn'ül-Cevzi, *Telgh*, I, 109; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VI, 26; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 223; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1495; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 308; İbn Hallikan, *Vefeyâtü'l-Ayan*, XXVII, 81; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 341.

¹⁴²⁰ Sibt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VI, 26; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 223; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1495; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LXII, 83; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 308; İbn Hallikan, *Vefeyâtü'l-Ayan*, XXVII, 81; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 341.

¹⁴²¹ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 336; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 32; İbn'ül-Cevzi, *Telgh*, I, 109; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 341.

¹⁴²² İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 308; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 341.

¹⁴²³ İbn Naim, *Marifet'ü-Sahabe*, V, 2680.

¹⁴²⁴ Belâzuri, *Futuh*, I, 49; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 32; İbn'ül-Cevzi, *Telgh*, I, 109; Zehebi, *Tarihu'l-İslam*, V, 144; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 341; Cevad Ali, *el-*

komutanlarla halife arasındaki iletişimi sağlayan ulaklardan biriydi. Basra'ya yerleşen Ebû Berze Horasan fetihlerinde yer aldı¹⁴²⁵ ve Siccistan fethi sırasında ordunun sağ kanadını kumanda etti.¹⁴²⁶ Sıffin ve Nehrevan savaşlarında Hz. Ali'nin saflarında yer aldı.¹⁴²⁷ Müsamahakâr bir fitrattı olan Ebû Berze, yetimlere, fakirlere ve kimsesizlere karşı merhametle yaklaşan ve onların sorunlarıyla ilgilenen bir kimseydi. Horasan fetihlerinden sonra bölgede kalarak burada vefat etti.¹⁴²⁸

4. Şerik el-Fezarî

Tüleyha ile yapılan savaşın ardından Halid tarafından Hz. Ebû Bekir'e zafer haberiyle gönderildi.¹⁴²⁹ Yemame Savaşı'nda ağır kayıplar veren İslam ordularına destek için yola çıkan Halid'le birlikte yürüme emrini aldı ve yola çıktı.¹⁴³⁰ Hem cahiliye hem de İslam devrini gördü. Hz. Ebû Bekir ve Halid b. Velid arasında yazılan harp mektuplarını birçok kez getirip götürme görevini üstlendi.¹⁴³¹

5. Şerik b. Abede el-Aclanî (Şerik b. Sehma)

Şerik b. Abede b. Mugis b. el-Ced b. Aclan el-Belevî, Şerik b. Sehma.¹⁴³² Sehma onun annesidir. Babası Ubeyde b. Muğis b. Cedd b. el-Aclan el-Bedevis'tir. Ensar'ın anlaşmalılarından.¹⁴³³ Şerik, Bera b. Malik'in anne bir kardeşidir¹⁴³⁴ Bir başka rivayete göre de sütkar-

Mufasssal, VII, 29; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VI, 26; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 223; İbn Hallikan, *Vefeyâtü'l-Ayan*, XXVII, 81; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 341; Belâzurî, *Ensâb*, I, 360.

¹⁴²⁵ Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VI, 26; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 6; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1495; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 308; İbn Hallikan, *Vefeyâtü'l-Ayan*, XXVII, 81; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 341.

¹⁴²⁶ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 473; İbn Haldun, *Tarih*, II, 577.

¹⁴²⁷ Selman Başaran, "*Ebû Berze*" *DİA*, X, 115; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 308.

¹⁴²⁸ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 336; İbnü'l-Cevzi, *Telgih*, I, 109; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 261; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VI, 26; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 6; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, IV, 1495; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 308; İbn Hallikan, *Vefeyâtü'l-Ayan*, XXVII, 81; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 341.

¹⁴²⁹ İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 310.

¹⁴³⁰ Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 209.

¹⁴³¹ İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 310.

¹⁴³² İbnü'l-Cevzi, *Telgih*, I, 149; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 705; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XVI, 88; Belâzurî, *Ensâb*, I, 476; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 601.

¹⁴³³ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 705; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XVI, 88; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 601.

¹⁴³⁴ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 705; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XVI, 88; Belâzurî, *Ensâb*, I, 476.

deşidir. Çünkü Bera'nın annesi Ümmü Süleym Şerik'in babası ile evlenmediği rivayet edilmektedir. Bu nedenle sütkardeş olmaları daha muhtemeldir. Bera ise Enes b. Malik'in öz kardeşidir.¹⁴³⁵

Babası ile birlikte Uhud savaşına katıldı.¹⁴³⁶ Hz. Ebû Bekir, Şerik b. Sehma'yı Yemame Savaşı'nda bulunan Halid b. Velid'e elçi olarak gönderdi.¹⁴³⁷ Vakıdî'den naklen İbn Hacer şöyle söyler; Hz. Ebû Bekir Halid b. Velid'e Irak'a gitmesi için haber gönderdi. Ahidnamesini de Şerik b. Abede el-Aclani'ye vererek ona ulaştırmasını istedi.¹⁴³⁸ Şerik aynı zamanda Hz. Ebû Bekir'in halifeliği döneminde onun Şam emirlerinden biri olarak da görev yaptı.¹⁴³⁹ Hz. Ömer'in halifeliği döneminde Amr b. Âs'a Mısır'ın fethi için gerekli olan izin Şerik'le gönderildi.¹⁴⁴⁰

6. Ka'b b. Fihri el-Kureşî

Peygamberlik iddiasında bulunan ve dinden dönen Müseylime, yanına topladığı askerlerle birlikte Medine yönetimine başkaldırınca halife, Halid b. Velid'i onun üzerine gönderdi. Şiddetli geçen savaş sonunda Müseylime öldürüldü. Savaşın sonucunu öğrenen halife, Ka'b'ı Halid'e gönderdi.¹⁴⁴¹

7. Urve b. Mudarris

Urve b. Mudarris b. Evs b. Harîse b. Lam b. Amr b. Tarif b. Sümame b. Malik b. Cüd'an b. Zühl b. Ruman b. Cündeb b. Harice b. Sa'd b. Futre et-Tayî.¹⁴⁴² Babası gibi kabilesinin liderlerinden biriydi ve bu konuda Adiy b. Hatim'le çekişme halindeydi.¹⁴⁴³ Urve Allah Re-

¹⁴³⁵ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 705.

¹⁴³⁶ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 705; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 279; Belâzurî, *Ensâb*, I, 476; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 601.

¹⁴³⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 279; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LXXIII, 172; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 279.

¹⁴³⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 279; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 279.

¹⁴³⁹ İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LXXIII, 174; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 279.

¹⁴⁴⁰ Ebû'l-Kasım el-Mısri, *Futuh'u Mısır ve Meğrib*, Mektebetü's-Sekafetü ed-Diniyye, 1415, I, 78; Belâzurî, *Futuh*, I, 210; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LXXIII, 172; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 279.

¹⁴⁴¹ İbn Hacer, V, 455.

¹⁴⁴² İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 106; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 31; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 408; Buhari, *Tarihu Kebîr*, VII, 31; İbn Gani', *Mucemü Sahabe*, II, 263; İbn Naim, *Marifet'ü-Sahabe*, IV, 2183; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1067; Yusuf b. Abdurrahman, *Tehzibü'l-Kemal*, XX, 35; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VII, 188.

¹⁴⁴³ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 31; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 408.

sulü müzdelifede Müslümanlarla birlikte bulunurken yanına gelerek “Ey Allah’ın Resulü Tay’ın iki dağından geldim. Bineğimi usandırdım, Devemi yordum. Üzerinde durmadığım hiçbir dağ kalmadı. Bana haccdan bir şey var mı dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber; “kim bizimle bu namazı kılsa, bundan önce de gece ya da gündüz Arafat’a gelmişse günahlarından arınır ve haccını tamamlamış olur” buyurdu.¹⁴⁴⁴

Hz. Peygamber’in vefatından sonra dinden dönen kabileler üzerine halife tarafından gönderilen Halid b. Velid’in ordusunun içerisinde yer aldı. Bitah günü dinden dönen ve Halid tarafından yakalanarak esir edilen Uyeyne b. Hısn’ı Medine’ye ulaştırma görevini üstlendi.¹⁴⁴⁵

8. Cendel el-İclî

Cendel el-İclî, Beni İcl’e mensuptur.¹⁴⁴⁶ Halid b. Velid, Caban’ın ordusunu mağlup edip Caban’ı öldürdükten sonra Cendel el-İclî’yi Medine’ye Hz. Ebû Bekir’e gönderdi. Cendel, Caban’ın ölüm haberini halifeye ulaştırdıca halife de ona bir cariyeye hediye etti.¹⁴⁴⁷

9. Numan b. Avf b. Numan

Nu’mān b. Avf b. Nu’mān eş-Şeybani.¹⁴⁴⁸ Halid b. Velid ordusu ile birlikte Havran bölgesine indikten sonra yoluna devam etti ve yol güzergâhında önüne çıkan kuvvetleri yenerek birçok ganimet ele geçirdi. Bu ganimetlerden bir kısmını Medine’ye göndermek için hazırlık yapan Halid, bu görev için Şeybanilerden Nu’mān b. Avf’ı görevlendirdi.¹⁴⁴⁹ Nu’mān ayrıca Dicle kenarında gerçekleşen komutanlığını Müsenna b. Harise’nin öncü kuvvetler komutanlığını ise Huzeyfe b. Mıhsan’ın üstlendiği savaşta cenah komutanlarından biri olarak görev yaptı.¹⁴⁵⁰

¹⁴⁴⁴ İbn Sa’d, *Tabakât*, VI, 106; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, IV, 31; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 408; İbn Naim, *Marifet’ü-Sahabe*, IV, 2183; Yusuf b. Abdurrahman, *Tehzibü’l-Kemal*, XX, 35; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, VII, 188.

¹⁴⁴⁵ İbn Sa’d, *Tabakât*, VI, 106; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, IV, 31; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 408; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, VII, 188.

¹⁴⁴⁶ İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 639.

¹⁴⁴⁷ İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 639; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, II, 164.

¹⁴⁴⁸ İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 354.

¹⁴⁴⁹ Taberî, *Tarih*, III, 382; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 354; Himyeri, *İktifa*, II, 397.

¹⁴⁵⁰ Taberî, *Tarih*, III, 476; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 354; İbnü’l-Esir, *el-Kâmil*, II, 284.

10. Abdullah b. Harîs

Abdullah b. Harîs b. Kays b. Adi b. Sa'd b. Sehm el-Ensari. Annesi Şenuk b. Mürre b. Abdumenat b. Kinaneoğullarından Ümmü'l-Haccac'dır.¹⁴⁵¹ Hz. Peygamber'in izni ile Habeşistan'a hicret edenlerden biridir.¹⁴⁵² Hz. Peygamber'in vefatının ardından başlayan İrtidat hadiselerini bastırmak için halife tarafından görevlendirilen Halid b. Velid, "Vak'atü'n-Nitah"a katılan bir müfreze birliğinde onu mürtedlerle savaşmak için gönderdi.¹⁴⁵³ Hz. Ebû Bekir döneminde 12. yılda meydana gelen Yemame Savaşı'nda şehit oldu.¹⁴⁵⁴

11. Huzeyl el-Kahilî

Halid b. Velid Hire'yi fethettikten sonra Huzeyl el-Kâhili ile zafer müjdesini ve alınan ganimetlerden beşte birini halifeye gönderdi. Ayrıca halifeye bir de mektup yazarak kendisine verilen talimatlara göre hareket ettiğini, bölge halkını önce İslam'a davet ederek işe başladığını ve bunun neticesinde lazım gelen uygulamanın yapıldığını bildirdi.¹⁴⁵⁵

12. Abdullah b. Kurt

Abdullah b. Kurt el-Ezdi es-Sümalı.¹⁴⁵⁶ İsminin şeytan olduğu Hz. Peygamber tarafından Abdullah olarak değiştirildiği rivayet edilir. Yermük Savaşı'na katılan Abdullah, Ebû Ubeyde Tarafından Hıms'ta iki kez görevlendirildi.¹⁴⁵⁷ Yezid b. Ebû Süfyan ve Hz. Ebû Bekir arasında yazılan mektupları getirip götürme görevini üstlendi.¹⁴⁵⁸ Ayrıca

¹⁴⁵¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 148; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 43; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 885; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 207.

¹⁴⁵² İbn Hişam, *es-Sire*, II, 365; İbn Naim, *Marifet'ü-Sahabe*, III, 1620; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 885; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 207.

¹⁴⁵³ İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 43.

¹⁴⁵⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 148; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 50; Onun Taif günü şehit olduğu da rivayet edilmektedir. Bkz. İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 885; İbn Naim, *Marifet'ü-Sahabe*, III, 1620.

¹⁴⁵⁵ İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 447; Şimşir Mehmet, *İlk Dönem İslam Tarihinde Haberleşme Yöntemleri*, Konya, Hüner Yayınevi, 2011, 252.

¹⁴⁵⁶ İbn Hacer, *Tehzûbu't-Tehzib*, V, 361; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 179; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 360; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXXII, 5; Buhari, *Tarihu Kebîr*, V, 34; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 192; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 291; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VII, 361; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, IV, 260.

¹⁴⁵⁷ İbn Hacer, *Tehzûbu't-Tehzib*, V, 361; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 179; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 360; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXXII, 10; Buhari, *Tarihu Kebîr*, IV, 282; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VII, 361; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, IV, 260; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 155.

¹⁴⁵⁸ İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 179; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 360; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXXII, 5; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 266.

Ebû Ubeyde ile Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer arasındaki yazışmalara aracılık ederek¹⁴⁵⁹ Dimeşk'in fethinde bulundu ve Muaviye tarafından 55 yılında Hıms'a emir tayin edildi. 56 yılında Rum diyarında yapılan savaşta şehit oldu.¹⁴⁶⁰

13. Abdurrahman b. Hanbel

Abdurrahman b. Hanben el-Cumahi, babası Yemen ehlinde olup daha sonra Mekke'ye gelerek yerleşmişti. Burada Kelede ve Abdurrahman adında iki çocuğu oldu. Abdurrahman, Mekke'nin fethi sırasında Müslüman oldu. Savfan b. Ümeyye b. Halef'in anne bir kardeşidir. Anneleri Ma'mer b. Habib b. Vehb b. Huzafe b. Cumah'ın kızı Safiyye'dir.¹⁴⁶¹ Yermük Savaşı öncesi Hz. Ebû Bekir onunla ordu komutanı Halid b. Velid'e mektup gönderdi ve savaş konusunda bazı tavsiyelerde bulundu.¹⁴⁶² Dimeşk'in fethinde bulunarak orduya destek piyade gücü olarak katıldı ve Halid b. Velid tarafından Ecnadin Savaşı'nı müjdelemek için halife Hz. Ebû Bekir'e gönderildi. Cemel ve Sıffin savaşlarında Hz. Ali tarafında savaştı ve Sıffin günü şehit oldu.¹⁴⁶³

C. Sancaktarlar

İslam öncesi Mekke toplumunda livâ ve râye vazifeleri yer alıyordu. Livâ Abdüddar oğullarında, râye ise Ümeyye oğullarında idi. İslam öncesi Mekke'deki idare ve askeri vazifelerden biri de "ukab" adı verilen ve kelime manası kartal olan sancaktarlık ve bayraktarlık göreviydi. Bu görev veraset yoluyla intikal ediyordu. Herhangi bir savaş durumunda ukab saklandığı yerden çıkarılarak onun korunmasından sorumlu kişi tarafından saklanırdı.¹⁴⁶⁴ Bu uygulama İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren uygulanmaya devam etmiştir. Hz. Peygamber bazen livâ bazen râye bazen de her ikisini birlikte kullanmıştır. Allah

¹⁴⁵⁹ Himyeri, *İktifa*, II, 265-266, 317; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 225; Vâkıdî, *Futuh'u-Şam*, I, 83-85, 252.

¹⁴⁶⁰ İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, V, 361; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 179; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 360; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXXII, 5-10; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VII, 361.

¹⁴⁶¹ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 828; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXXIV, 319; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 251.

¹⁴⁶² İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 9.

¹⁴⁶³ İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXXIV, 319-321; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 251-252; Zirikli, *A'lam*, III, 305.

¹⁴⁶⁴ Mustafa Ağırman, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1994, IV, 61-62; Şahin İlhan, "Sancak", *DİA*, XXXVI, 98.

Rasulü Medine'ye hicret sırasında olduğu gibi katıldığı savaşlarda ve gönderdiği seriiyelerde de sancaktarlar görevlendirmiştir.¹⁴⁶⁵ Hz. Ebû Bekir'den başlamak üzere Hulefa-i Raşidin, Emeviler ve Abbasiler döneminde sancak ve bayrak askeri birliği sembolize etmiştir.¹⁴⁶⁶ Hz. Ebû Bekir'de bu mihval üzere hareket etmiş, ridde savaşları, Irak ve Şam fetihleri için oluşturduğu orduların her birine sancaktar atamıştır.

1. Zeyd b. Hattab

Zeyd b. Hattab b. Nüfeyl b. Abduluzza b. Riyah b. Abdillâh b. Kurt b. Rezzak b. Adi b. Ka'b b. Lüey el-Adevi, el-Kureyşi, Ebû Abdurrahman.¹⁴⁶⁷ Hz. Ömer'in kardeşidir.¹⁴⁶⁸ Hz. Peygamber'in hanımı Hafsa'nın amcasıdır.¹⁴⁶⁹ Annesi Beni Esed'den Vehb'in kızı Esma'dır.¹⁴⁷⁰ Hz. Ömer'den daha yaşlı olan Zeyd, ondan önce Müslüman olmuştur.¹⁴⁷¹ İlk muhacirlerden biri olarak Bedir Savaşı'ndan başlamak üzere Uhud ve Hendek savaşlarıyla birlikte Hz. Peygamber'in katıldığı bütün savaşlara da katıldı. Hudeybiye günü Rıdvan Biati'nde bulundu.¹⁴⁷² Hz. Peygamber onu Ensar'dan Ma'n b. Adiy el-Aclani'yle kardeş ilan etti.¹⁴⁷³ Hz. Ebû Bekir'in hilafeti döneminde 12. yılda meydana gelen Yemame Savaşı'nda Muhacirlerin sancaktarlığını yaptı.¹⁴⁷⁴ Mü-

¹⁴⁶⁵ Kettani, *Hz. Peygamber'in Yönetimi*, Çev. Ahmet Özel, İstanbul, 2003, İz Yayıncılık, I, 488-496; Mustafa Ağırman, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1994, IV, 61-62; Orhan F. Köprülü, "Bayrak", *DİA*, V, 248.

¹⁴⁶⁶ Orhan F. Köprülü, "Bayrak", *DİA*, V, 248.

¹⁴⁶⁷ Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 58; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 369 (İbn Kesir, künyesini Ebû Muhammed olarak veriyor İbn Kesir); İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 287; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 55; İbn Hibban, *Sikat*, III, 136; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 550; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* II, 356; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 184; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 499-500; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, III, 411; Zirikli, *A'lam*, III, 58.

¹⁴⁶⁸ Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, IV, 101; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 89.

¹⁴⁶⁹ Makrizi, *İmtau'l-Esma*, VI, 211.

¹⁴⁷⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 287; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 55; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 550; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* II, 356; Belâzuri, *Ensâb*, X, 463.

¹⁴⁷¹ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 89; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 58; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 369; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 287; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 550; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, III, 411.

¹⁴⁷² İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 288; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 55; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 550; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* II, 356; Belâzuri, *Ensâb*, X, 463.

¹⁴⁷³ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 550; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* II, 356; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 184; Belâzuri, *Ensâb*, X, 463.

¹⁴⁷⁴ Taberî, *Tarih*, III, 290; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 89, 91; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 58; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 369; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 288; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 551; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* II, 356; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 184; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 499-500; Zirikli, *A'lam*, III, 58; Belâzuri, *Ensâb*, X, 463.

seylime ile savaşmak için orduyu düzene sokan Halid b. Velid, Zeyd b. Hattab'ı ordunun sağ kanadında görevlendirdi.¹⁴⁷⁵ Bu çetin günde bütün gücüyle savaştı ve Müseylime'nin komutanlarından Reccal'i öldürmeyi başardı.¹⁴⁷⁶

Yemame Savaşı'nda Müslümanları toparlamak için şöyle diyor-
du; “erkek olduğumuza göre geri dönmeyeceğiz. Allah'a yemin ederim,
onları bozguna uğratıncaya ya da şehit edilip Rabbimle elimdeki deli-
limle konuşuncaya kadar bugün hiçbir şey söylemeyeceğim” ve “gözle-
rinizi sağ sola bakmaktan uzak tutunuz, dişlerinizi sıkınız. Ey İnsan-
lar! Düşmanınızın arasına dalınız, ileri gidiniz” diyerek savaşmaya de-
vam etti ve sonunda istediği şehadete kavuştu.¹⁴⁷⁷

2. Abdullah b. Hafs b. Ganım el-Kureşi

Abdullah b. Hafs b. Ganim el-Kureşi.¹⁴⁷⁸ Hz. Ebû Bekir'in ordu-
su ile Müseylime'nin ordusunun karşı karşıya geldiği Yemame Sava-
şı'nda muhacirlerin sancağını Abdullah b. Hafs b. Ganim taşıyor-
du.¹⁴⁷⁹ O, bu savaşta şehit olunca¹⁴⁸⁰ sancağı Salim devraldı.¹⁴⁸¹

3. Ebû Huzeyfe'nin Azatlısı Salim

Salim Mevla Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rabia b. Abdişems.¹⁴⁸² İlk
Müslümanlardandır. Kuba mescidinde aralarında Hz. Ebû Bekir ve
Hz. Ömer'in de bulunduğu ilk muhacirlere imamlık yaptığı bilinmek-

¹⁴⁷⁵ Vâkıdî, *Ridde* I, 122; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 33.

¹⁴⁷⁶ Makrizi, *İmtau'l-Esma*, XV, 529, Beyrut, 1999; Taberî, *Tarih*, III, 293; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 81; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 216; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 356; İbn Haldun, *Tarih*, II, 502; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, III, 411; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 46.

¹⁴⁷⁷ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 216, 217; İbn Miskeveyh, *Tecaribu'l-Ümem*, I, 285; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 58, 59; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 369; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 288; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 55; İbn Hibban, III, 136; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 550; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gabe* II, 356; İbn Hallikan, *Vefeyâtü'l-Ayan*, VI, 16.

¹⁴⁷⁸ İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 54.

¹⁴⁷⁹ Makrizi, *İmtau'l-Esma*, XIV, 529; Taberî, *Tarih*, III, 292; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 216; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 54; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 46.

¹⁴⁸⁰ İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 54.

¹⁴⁸¹ Makrizi, *İmtau'l-Esma*, XIV, 529; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 216; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 46.

¹⁴⁸² İbn Hişam, *es-Sire*, I, 679; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 273; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 90; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 54; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 63; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gabe*, II, 382; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 389, III, 108; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 11; Belâzurî, *Ensâb*, IX, 372.

tedir.¹⁴⁸³ Hz. Peygamber'in bir rivayete göre Salim ve Hz. Ebû Bekir arasında¹⁴⁸⁴ diğer bir rivayete göre ise Ebû Ubeyde arasında kardeşlik bağı kurduğu söylenir.¹⁴⁸⁵ Kur'ân okumayı iyi bilen ve sesi de güzel olan Salim, Allah Resulü tarafından övülmüştür.¹⁴⁸⁶

Hz. Peygamber'le birlikte Bedir, Uhud ve Hendek başta olmak üzere bütün gazvelere katıldı.¹⁴⁸⁷ Yemame Savaşı'nda muhacirlerin sancaktarlığını yapan Abdullah b. Hafs şehit olunca, Müslümanalar Ebû Huzeýfe'nin Azatlısı Salim'e: "Bizim önümüzden giderken sana bir zarar gelmesinden korkuyor musun diye sordular. Salim: "O takdirde ben Kur'ân'ı bilen bir kişi olmama rağmen, Çok kötü birisi olurum" diye cevap verdi ve muhacirlerin sancağını eline alarak ordunun sancaktarlığını yaptı.¹⁴⁸⁸ Ebû Huzeýfe bu savaşta Müslümanları toparlanmaya çağırmak için: "Ey Kur'ân ehli! Kur'ân'ı davranışlarınızla süsleyiniz." Diyerek savaşıyordu. En sonunda o da şehit düştü.¹⁴⁸⁹ Hz. Ömer yaralanınca kendi yerine halife bırakmasını isteyenlere eğer Ebû Ubeyde ya da Salim hayatta olsalardı onlardan birini bırakırdım diyerek Salim'i takdir etti.¹⁴⁹⁰

¹⁴⁸³ Makrizi, *İmtau'l-Esma*, I, 201; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 90; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 55; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 382; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 109; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 12; Belâzurî, *Ensâb*, IX, 374.

¹⁴⁸⁴ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 273.

¹⁴⁸⁵ Belâzurî, *Ensâb*, IX, 375; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 109; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 56; Zehebî başka bir rivayette Salim ile Ma'n b. Adiy arasında kardeşlik hukuku olduğundan bahseder. bkz. Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 59; İbnü'l-Esir, ise Salim'in Muâz b. Ma'iz'le kardeş yapıldığını rivayet etmektedir. Bkz. İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 382; Belâzurî, *Ensâb*, IX, 375.

¹⁴⁸⁶ Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 57; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 11-13; Belâzurî, *Ensâb*, IX, 374.

¹⁴⁸⁷ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 382-383.

¹⁴⁸⁸ Makrizi, *İmtau'l-Esma*, XIV, 529; Taberî, *Tarih*, III, 292; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 216; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 46; Taberî, *Tarih*, III, 288; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 57-59; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 369; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 551; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 382-383; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 389-390; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 13.

¹⁴⁸⁹ Yusuf es-Salihi, *Sebîlü'l-Hüda*, XI, 33; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 273; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 57; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 63-65; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 569; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 389; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 11; Belâzurî, *Ensâb*, IX, 375.

¹⁴⁹⁰ Taberî, *Tarih*, IV, 227; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 440; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LVIII, 404; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 382.

4. Sabit b. Kays b. Şemmas

Sabit b. Kays b. Şemmas b. Züheyr b. Malik b. İmruülkays b. Malik b. Sa'lebe b. Ka'b b. Hazrec el-Ensari el-Hazreci.¹⁴⁹¹ Ensar'ın hatibi olarak biliniyordu.¹⁴⁹² Hz. Peygamber Medine'ye geldiğinde “kendimizin ve çocuklarımızın başına gelmesini istemediğimiz şeylerden seni koruyacağımıza söz veriyoruz. Bunun karşılığında ne vardır” deyince Hz. Peygamber bunun karşılığında “cennet var” buyurdu. Uhud Savaşı'ndan başlamak üzere bütün savaşlara katıldı.¹⁴⁹³ Sabit muhacirlerden Amir b. Ebû'l-Bükeyr'le kardeş ilan edildi.¹⁴⁹⁴ Hz. Peygamber, Beni Nadir ganimetlerinin dağıtılması esnasında Sabit'i yanına çağırdı ve ondan kavmine çağrı yapmasını istedi. Sabit Hazrec kabilesini çağırınca Allah Resulü sadece Hazrec'i değil Ensar'ın tamamını çağırmasını söyledi. Ensar ve Muhacir toplanınca Hz. Peygamber Allah'a hamt etti ve Müslümanların yaptıklarından razı olduğunu buyurdu.¹⁴⁹⁵

Mekke'nin fethinden sonra Eslem Kabilesi'ne gönderilecek olan zekât ve mirasla ilgili hükümlerin yer aldığı mektubu Sabit yazdı. Sa'd b. Ubade ve Muhammed b. Mesleme ise şahit olarak yer aldı.¹⁴⁹⁶ Hz. Peygamber'in vefatının akabinde halife seçmek için bir araya gelen Ensar'ın arasında o da bulundu ve muhacir topluluğuna bir hutbe irad etti.¹⁴⁹⁷ Hz. Ebû Bekir döneminde riddet hadiselerinin bastırılmasında aktif bir şekilde görev alan Sabit, Halid b. Velid'in komutası altında ilk olarak Tüleyha el-Esedi ile savaştı. Halid tarafından özellikle Tüleyha'ya saldırması ve onu yok etmesi görevi verildi.¹⁴⁹⁸ Bu savaşın

¹⁴⁹¹ İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 511; İbn Hacer, *Tehzûbu't-Tehzib*, II, 12; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, X, 279; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 391; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 451; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, IV, 326; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 200; İbn Mende el-Abdi, *Marifet'ü-Sahabe*, I, 336; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, XI, 395; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 69.

¹⁴⁹² İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, IV, 327; İbnü'l-Esir ve Safedi, onu ayrıca Hz. Peygamber'in hatibi olarak da zikreder. Bkz. İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 451; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, X, 279; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 200; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, XI, 395.

¹⁴⁹³ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 451; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 511; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 200; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 69.

¹⁴⁹⁴ Mustafa Karataş, “Sabit b. Kays b. Şemmas”, *DİA*, XXXV, 352-353.

¹⁴⁹⁵ Vâkidi, *Megâzi*, I, 379; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, I, 191.

¹⁴⁹⁶ İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, IV, 327.

¹⁴⁹⁷ Vâkidi, *Ridde*, I, 35.

¹⁴⁹⁸ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 102; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 379; Belâzurî, *Futuh*, I, 101; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 349.

ardından mürtedlerle savaşımaya devam ederek Yemame Savaşı'na katıldı. Yemame Savaşı'nda her kabilenin kendi sancağı vardı. Herkes o sancak altında savaşa devam ediyordu. Sabit ise bu savaşta En-sar'ın sancaktarlığını yürütüyordu.¹⁴⁹⁹ Yemame halkı dinden döndüğünde bölgeye sevk edilen İslam orduları ile mürtedler arasında çetin bir savaş başladı. Sabit bu savaşdaki yerini alarak, savaş esnasında Müslümanları toparlamak için çağrı yapıyor ve şöyle söylüyordu; “Ey Müslümanlar! Kendinizi çok kötü alıştırdınız.” Daha sonra da Yemame'lileri kastederek: Allah'ım ben bunların yaptıklarından uzak olduğumu sana bildiriyorum” diyordu. Diğer taraftan da Müslümanları kastederek de: “Bunların yaptıklarından dolayı da sana özür beyan ediyorum” diyerek şehit oluncaya kadar savaştı ve savaşın ilerleyen safhalarında şehit oldu.¹⁵⁰⁰

5. Muaviye b. Ebû Süfyan

Muaviye b. Ebû Süfyan b. Sahr b. Harb b. Übey b. Abdi Şems b. Abdi Menaf b. Kusay b. Kilab b. Mürre b. Ka'b b. Lüey b. Galib b. Fihr b. Malik b. Nadr b. Kinane el-Kureşi.¹⁵⁰¹ Ebû Süfyan ve Hind bnt. Ut-be b. Rebîa'nın oğlu¹⁵⁰² olan Muaviye 600 yılı dolaylarında Mekke'de doğdu. Ümmü Habibe bnt. Ebû Süfyan'dan dolayı Allah Resulü'nün akrabasıdır.¹⁵⁰³ Bedir Savaşı'nda Kureyş'in önde gelen liderleri öldürülünce Muaviye'nin babası Ebû Süfyan Mekke'nin doğal lideri konumuna yükseldi. Ticaretle uğraşmasından dolayı da zenginliğine zenginlik katan Ebû Süfyan, oğlu Muaviye'yi en iyi şekilde

¹⁴⁹⁹ İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 511; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, II, 12; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 391; Makrizî, *İmtau'l-Esma*, XIV, 528; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 213; Vâkıdî, *Ridde*, I, 131; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 81; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 215-216; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 69; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 355-368.

¹⁵⁰⁰ İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 511; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, II, 12; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 391; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 451; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, IV, 327; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 200-201; İbn Mende el-Abdi, *Marifet'ü-Sahabe*, I, 336; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, XI, 395; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 213; İbni Habib, *Muhabber*, I, 403; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 368.

¹⁵⁰¹ İbn Hadide, *el-Misbah*, I, 167; İbni Habib, *Muhabber*, I, 19; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 344; Mesudi, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, I, 261; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 185; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VII, 15; Buhari, *Tarihu'l-Kebîr*, VII, 326; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1416; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 201; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 120; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, X, 207; Zirikli, *A'lam*, VII, 261.

¹⁵⁰² İbnü'l-Cevzi, *Telgih*, I, 112; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VII, 15; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 285; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 201.

¹⁵⁰³ Makrizî, *İmtau'l-Esma*, VI, 357.

di.¹⁵⁰⁴ Muaviye ve babası Ebû Süfyan Mekke'nin fethedildiği gün Müslüman oldular.¹⁵⁰⁵ Onlara Müellef-i Kulüp muamelesi yapan Allah Resulü Huneyn ganimetlerinden paylarına düşenden fazlasını vererek kalplerin İslam'a alıştırmayı hedefledi.¹⁵⁰⁶ Okuma yazma bilmesi nedeni ile Müslüman olduktan sonra Allah Resulü'ne kâtip olarak hizmet etti.¹⁵⁰⁷ İbn Hacer, Medaini'den naklen Zeyd b. Sabit'in vahiy kâtipliği yaptığını, Muaviye'nin ise diğer Araplarla olan yazışmaları idare ettiğini belirtmektedir.¹⁵⁰⁸

Hz. Peygamber'in vefatından sonra halife olan Hz. Ebû Bekir, Şam bölgesine dört ayrı ordu gönderme kararı alınca bu ordulardan birinin komutanlığına da Muaviye'nin ağabeyi Yezid b. Ebî Süfyan getirdi. Muaviye bu ordunun sancaktarlığını ve komutan yardımcılığı görevini üstlendi.¹⁵⁰⁹ Yezid b. Ebî Süfyan'ın vefatının ardından hicri 17. yılda Hz. Ömer tarafından önce Ürdün daha sonra da Dımeşk valiliğine atandı.¹⁵¹⁰ Görevde bulunduğu süreç zarfında birçok bölgenin fethini gerçekleştiren¹⁵¹¹ Muaviye Hz. Ömer'in vefatının ardından Hz. Osman tarafından Suriye genel valisi yapıldı.¹⁵¹² Duhatu'l-Arab deni-

¹⁵⁰⁴ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 201; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 120.

¹⁵⁰⁵ İbn Hadide, *el-Misbah*, I, 167; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VII, 15; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1416; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 201; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 120; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, X, 207; Zirikli, *A'lam*, VII, 261; Belâzuri, *Ensâb*, V, 113.

¹⁵⁰⁶ Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, V, 400; Makdisi, *el-Bed ve't-Tarih*, V, 108; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 285; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 201.

¹⁵⁰⁷ İbn Hadide, *el-Misbah*, I, 167; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, XI, 390; Taberî, *Tarih*, III, 173; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 185; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 176; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VII, 199; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1416; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 201; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 120; Zirikli, *A'lam*, VII, 261.

¹⁵⁰⁸ İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 120.

¹⁵⁰⁹ İrfan Aycan, "Muaviye b. Ebû Süfyan" *DİA*, XXX, 333; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 251; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 91; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 201; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 80; Zirikli, *A'lam*, VII, 261.

¹⁵¹⁰ İbn Ganfaz, *Vesiletü'l-İslam*, I, 84; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, II, 242; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 99; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 185; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 378; İbn Haldun, *Tarih*, II, 554; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 285; İbn Hibban, *Sikat*, II, 218; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1416; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 201; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 120; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, X, 207; Zirikli, *A'lam*, VII, 261; Belâzuri, *Ensâb*, V, 113.

¹⁵¹¹ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 141; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1417; Zirikli, *A'lam*, VII, 261-262.

¹⁵¹² İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 185; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 285; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 201; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, X, 207; Zirikli, *A'lam*, VII, 261; Belâzuri, *Ensâb*, V, 113.

len dört Arap dâhiden biri¹⁵¹³ olarak anılan Muaviye, Dımeşk'de vefat etti.¹⁵¹⁴

6. Selim b. Halde

Hız. Ebû Bekir, Şam'a gidecek komutanları belirledikten sonra komutanların yanına sancaktarlar verdi. Bu amaçla Ürdün bölgesine gönderilen Şurahbil b. Hasene'nin sancak görevlisi olarak Selim b. Halde görevlendirildi.¹⁵¹⁵

7. Büreyde b. Husayb

Ebû Abdillâh Büreyde b. el-Husayb b. Abdillâh b. Harîs b. E'raç b. Sa'd b. Rezzah b. Adiy b. Sehm b. Mazin b. Harîs b. Selman b. Eslem Efsa el-Eslemi.¹⁵¹⁶ Eslem Kabilesi'nin kollarından biri olan Sehmoğlları'na mensuptur. Hız. Peygamber Mekke'den Medine'ye hicret kararı alınca müşrikler onu sağ ya da ölü ele geçiren kişilere ödül vâdinde bulundular. Bu sıralarda Hız. Peygamber'in kendi arazisinden geçmekte olduğunu gören Büreyde, ödülü almak için harekete geçti fakat Hız. Peygamber'den etkilenererek Müslüman oldu.¹⁵¹⁷ Müslüman olduktan sonra Hız. Peygamber'in bayraksız bir şekilde Medine'ye girmesini uygun görmeyerek sarığını çözdü ve bir mızrağa bağlayarak onu Hız. Peygamber'e teslim etti. Daha sonra da Allah Resulüne arazisinden ayrılana kadar muhafızlık yaptı.¹⁵¹⁸

Allah Resulü Müslümanlara, Medine'ye hicret etmelerini tavsiye edince Büreyde de bir müddet sonra hicret etti ve Medine'ye yerleşti. Bedir ve Uhud Savaşı haricinde Allah Resulü'nün katıldığı bütün sa-

¹⁵¹³ İbni Habîb, *Muhabber*, I, 184; Zirikli, *A'lam*, VII, 261.

¹⁵¹⁴ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 226; Taberî, *Tarih*, V, 323; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 285; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* V, 203.

¹⁵¹⁵ İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 140.

¹⁵¹⁶ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, VI, 7; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, V, 76; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 182; İbn Hibban, *Sikat*, III, 29; İbn Asakir, *Tarihu Dımeşk*, LXXI, 376; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 367; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 91; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 418.

¹⁵¹⁷ Vâkıdî, *Megâzî*, II, 782; Makrizî, *İmtau'l-Esma*, I, 60; Taberî, *Tarih*, XI, 534; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, VI, 7; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VIII, 236; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 182; İbn Asakir, *Tarihu Dımeşk*, LXXI, 376; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 91; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 418.

¹⁵¹⁸ Makrizî, *İmtau'l-Esma*, I, 60-62; Taberî, *Tarih*, XI, 534-535; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, VI, 7; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 182; İbn Hibban, *Sikat*, III, 29; İbn Asakir, *Tarihu Dımeşk*, LXXI, 376.

vaşlara katıldı.¹⁵¹⁹ Müreysi Gazvesi öncesinde düşman güçlerinin tespiti ve konumlarının öğrenilmesi için Allah Resulü tarafından istihbarat için bölgeye gönderildi.¹⁵²⁰ Savaş sonrası esirlerin başında duran Büreyde, Hz. Ali'nin seriyye komutanlığı yaptığı savaşta ganimetlerin muhafazası ile görevlendirildi.¹⁵²¹ Hudeybiye seferi için yola çıkan İslam ordusuna kılavuz olarak hizmet ederek olası bir ani saldırıyı bertaraf etti. Orduyu güvenli yollardan Hudeybiye'ye ulaştırdı ve Rıdvan Beyatı'nda bulundu.¹⁵²² Hayber savaşında kaleye ilk girenlerden biri olan ve büyük bir kahramanlık örneği sergileyen¹⁵²³ Büreyde, Mekke fethine katılarak fetih günü Eslem Kabilesi'nin sancağını taşıyan iki kişiden biri oldu.¹⁵²⁴ Hicri 9 yılında Eslem ve Gıfar kabilelerinin zekâtlarını toplamak üzere Hz. Peygamber tarafından görevlendirildi.¹⁵²⁵ Tebük Savaşı'nda da yer aldı ve savaş öncesi kabilesini savaşa hazırlamakla görevlendirildi.¹⁵²⁶ Yetenekli ve güvenilir bir sahabi olması dolayısıyla hemen hemen bütün görevlerde hizmet ederek Allah Resulü'ne kâtiplik vazifesi de yaptı.¹⁵²⁷

Hz. Peygamber tarafından Mute bölgesi için hazırlanan Üsame ordusuna sancaktar olarak tayin edildi. Allah Resulünün vefatından sonra Hz. Ebû Bekir tarafından gönderilen orduda, görevinin başında bulunarak Üsame'nin sancaktarlığını yürüttü.¹⁵²⁸ Büreyde, İslam dev-

¹⁵¹⁹ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, VI, 7; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, V, 76; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VIII, 236; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 183; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LXXI, 376; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gabe*, I, 367; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 418.

¹⁵²⁰ Vâkıdî, *Megâzî*, I, 404-405; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 128; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, I, 203; Kastalani, *Mevahibü-Leduniyye*, I, 279; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 218; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, VI, 7; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 48.

¹⁵²¹ Vâkıdî, *Megâzî*, I, 410, III, 1080-1081; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 129, 341; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, I, 205, II, 96, IX, 292; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, IV, 346; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, VI, 7; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 52, 128, IV, 183.

¹⁵²² İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gabe*, I, 367.

¹⁵²³ Vâkıdî, *Megâzî*, II, 719; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 91.

¹⁵²⁴ Vâkıdî, *Megâzî*, II, 819; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, VII, 169; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, VI, 7; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 183; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LXXI, 376; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 91.

¹⁵²⁵ Vâkıdî, *Megâzî*, III, 973; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, II, 27-37; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, VI, 7; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 121, IV, 183; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LXXI, 376; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 91; Belâzuri, *Ensâb*, I, 531.

¹⁵²⁶ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, VI, 7; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 183.

¹⁵²⁷ Ahmet Önkal, "Büreyde b..Husayb", *DİA*, VI, 492, 1992.

¹⁵²⁸ Vâkıdî, *Megâzî*, III, 1118-1021; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 350-351; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, I, 369, II, 124, VII, 172-173, XIV, 519-521; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, VI, 248-249, 350; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 155; Zehebî, *Tarihu'l-*

letine olan hizmetini Hz. Ömer döneminde de sürdürdü ve komutan olarak birçok savaşa katıldı. Basra şehrinin kurulmasından sonra buraya yerleşen Büreyde, Hz. Osman'ın emri ile Horasan bölgesinde gerçekleştirilen savaşlara katıldı ve bu bölgenin fethinde önemli rol oynadı.¹⁵²⁹ Daha sonra Merv şehrine yerleşerek Yezid b. Muaviye döneminde vefat etti.¹⁵³⁰

D. İstihbarat

Arapça'da "gözetleyen, araştıran" manasında kullanılan casus kelimesi "düşmanın sırlarını araştırıp bilgi sızdıran, düşman içinde yıkıcı faaliyetler yürüten kişi" anlamlarında kullanılmaktadır.¹⁵³¹ İnsanların kendilerini ve güçlerini korumak için muhtemel tehlikelerden haberdar olma ve bu konuda tedbir alma ihtiyacı çok eski zamanlara dayanmaktadır. Kişilerin kendilerini koruma amaçlı istihbarat faaliyetleri zamanla ordular ve devletlerarasındaki çekişmelerin tabi bir sonucu haline gelmiştir.¹⁵³² Hz. Peygamber de İslam devletinin başkanı sıfatıyla gerek barış gerekse savaş durumlarında rakiplerine üstünlük sağlamak amacıyla düşmanlarının siyasi, askeri ve iktisadi faaliyetlerine dair bilgiler edinmek için istihbarat elemanları kullanmış ve bu konuya büyük önem vermiştir.¹⁵³³ Bu nedenle Hz. Peygamber döneminde gerçekleşen fetihlerin hızına mukabil bu savaşlarda öldürülen insanların sayısı nispeten çok azdır. Medine gibi ufak bir şehir Hz. Peygamber'in zamanında büyük bir devletin başkentine dönüşmüş ve bu yapılırken de mümkün olduğunca az kan akıtılması sağlanmıştır. Bütün bunların sağlanması ve İslam devletinin muhtelif yerlerindeki asayiş ve düzenin tesis edilmesi, gereken tedbirlerin acilen alınması,

İslam, II, 713; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 146; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LXXI, 376; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 202, IV, 91.

¹⁵²⁹ İbn Kesir, *el-Bidaye*, VIII, 236; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 183; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LXXI, 376; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 367; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 91; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 418.

¹⁵³⁰ Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, I, 335; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, VI, 7-8; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, V, 76; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VIII, 236; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 183; İbn Hibban, *Sikat*, III, 29; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LXXI, 376-377; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 367-368; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 418.

¹⁵³¹ Cengiz Kallek, "Casus", *DİA*, VII, 164.

¹⁵³² Metin Yılmaz, *Emevi ve Abbasi Dönemi İç İstihbaratı*, İstem, Yıl;6, Sayı; 12, 2008, 175-176.

¹⁵³³ Cengiz Kallek, "Casus", *DİA*, VII, 164; Kettani, *Hz. Peygamber'in Yönetimi*, Çev. Ahmet Özel, İstanbul, 2003, İz Yayıncılık, I, 538; Şimşir Mehmet, *İslam Tarihinde Haberleşme Yöntemleri*, Hüner Yayınevi, Konya, 2011, 65-66.

geniş ve güvenilir bir istihbarat ağının oluşturulmasına bağlıdır.¹⁵³⁴ Hz. Peygamber de başlangıçtan itibaren bu konuya özel önem vermiş, daru'l-harp'te casus bulundurma, keşif kolları çıkarma, casus kullanma, devriye çıkarma, düşman ordusundan asker yakalama, tarafsız kişilerden bilgi toplama ve düşmana herhangi bir bilgi kaptırmama gibi istihbarat için gerekli bazı faaliyetlerde bulunmuştur.¹⁵³⁵ Bu uygulamalar Hz. Ebû Bekir döneminde de sürdürülmüş, ridde hadiseleri döneminde Medine'den istihbarat görevlileri çıkarıldığı gibi irtidat eden kabile içerisindeki Müslümanlardan da bilgiler alınmıştır. Halife fetih için gönderdiği ordu komutanlarına da düşman kuvvetleri hakkında bilgi toplayacak casuslar görevlendirmelerini tembihlemiştir. İslam orduları komutanları da halifenin bu emrini yerine getirmiş ve bölge halklarından Bizans ve Sâsânîlere karşı casuslar edinmiş, bu sayede düşmanın hareketlerini öğrenme fırsatı yakalamışlardır.¹⁵³⁶

1. Abdullah b. Hazef

Abdullah b. Hazef, Beni Bekr b. Kilab'tandır.¹⁵³⁷ Bekir b. Vail'in alt kolu İcl'e mensuptur.¹⁵³⁸ A'la b. Hadramî Hutam'la savaşa başlamadan önce onun ordusu hakkında bilgi sahibi olmak için Abdullah b. Hazef'i görevlendirdi. Abdullah bu görevi sırasında Hutam'ın askerleri tarafından yakalandı ve öldürülmek üzereyken Hutam'ın ordusunun içinde bulunan kabile bireyleri tarafından tanındı ve ölümden kurtuldu. Daha sonra A'la'nın yanına dönme planları yapan Abdullah sarhoş bir askerden at ve yiyecek almayı başardı ve A'la b. Hadramî'nin yanına gelerek karargâh hakkında bilgi verdi. Bu bilgiler neticesinde hemen yola çıkan ordu Hutam'ın ordusunu mağlup etti ve Hutam öldürüldü.¹⁵³⁹

¹⁵³⁴ Mustafa Ağırman, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1994, IV, 67.

¹⁵³⁵ Mustafa Ağırman, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1994, IV, 61-81; Mehmet Şimşir, *İslam Tarihinde Haberleşme Yöntemleri*, Hüner Yayınevi, Konya, 2011, 65-66.

¹⁵³⁶ Kallek Cengiz, "Casus", *DİA*, VII, 164-165; Şimşir Mehmet, *İslam Tarihinde Haberleşme Yöntemleri*, Hüner Yayınevi, Konya, 2011, 65-70.

¹⁵³⁷ İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 360.

¹⁵³⁸ Kaplan, Yusuf, 80.

¹⁵³⁹ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 223-224; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 116; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 56. Kaplan, 80.

2. Sabit b. Akram

Sabit b. Akram b. Sa'lebe b. Adiy b. Aclan b. Harise b. Dubey'a b. Haram b. Cu'al b. Cüşem b. Vüdem b. Zübyan b. Hümeym b. Zehl b. Hani' b. Bela el-Bedevi, Ensar'ın halifidir.¹⁵⁴⁰ Bedir Savaşı'ndan başlamak üzere Uhud, Hendek ve diğer bütün savaşlarda Hz. Peygamber'le birlikte savaştı.¹⁵⁴¹ Mute Savaşı'na katılan Sabit, İbn Revana'nın öldürülmesinden sonra sancağı yerden alarak Halid b. Velid'e teslim etti.¹⁵⁴² Hz. Peygamber tarafından Necid tarafında bulunun el-Ğamre denilen yere Ukkâşe b. Mihsan komutasında gönderilen müfrezede birliğinde komutana yardımcı¹⁵⁴³ olarak Hz. Peygamber tarafından gönderilen dört kişiden biri de Sabit b. Akram'dır.¹⁵⁴⁴ Bu savaşta yara almasına rağmen kurtulmuştur. Hz. Ebû Bekir döneminde irtidat edenlerle savaşmak için gönderilen Halid b. Velid'in ordusunda bulunan Sabit, ordu komutanı Halid tarafından Tüleyha el-Esedî'yi gözlemlemek için Ukkâşe b. Mihsan'la birlikte gönderildi. Sabit ve Ukkâşe Tüleyha'nın kardeşi Hibâl'le karşılaştı ve onu öldürdüler. Bu durumdan haberdar olan Tüleyha diğer kardeşi Seleme ile birlikte yola çıkarak Sabit ve Ukkâşe'yi şehit etti.¹⁵⁴⁵ Ordu ile birlikte bu bölgeye gelen Halid b. Velid onların cansız bedenini görünce bunu yapanların cezalandırılması için ordusu ile birlikte harekete geçti.¹⁵⁴⁶

¹⁵⁴⁰ Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 51; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 355; İbn Mende el-Abdi, *Marifet'ü-Sahabe*, I, 349; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 199; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XI, 106; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 437; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 500.

¹⁵⁴¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 355; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 51; İbn Mende el-Abdi, *Marifet'ü-Sahabe*, I, 349; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 199; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XI, 106-108; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 437; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 500.

¹⁵⁴² Vâkıdî, *Megâzî*, II, 763; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 199; Makrizî, *İmtau'l-Esma*, I, 341; Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, VI, 150; Taberî, *Tarih*, III, 40; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 314; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 191; İbn Mende el-Abdi, *Marifet'ü-Sahabe*, I, 349; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 199; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XI, 106-107; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 437; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 500.

¹⁵⁴³ İbnü'l-Esir ve İbn Hacer Urve'den naklen onun bu seriyyede komutan olduğunu ve savaşta yara almasına rağmen iyileştiğini rivayet etmektedir. bkz. İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 437; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 501.

¹⁵⁴⁴ Vâkıdî, *Megâzî*, II, 550; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 141; Taberî, *Tarih*, II, 640; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, II, 352; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 202; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 15.

¹⁵⁴⁵ Yusuf es-Salihi, *Sebilü'l-Hüda*, VI, 77; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 51; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 346; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 355; İbn Hibban, *Sikat*, II, 167; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 199, II, 773; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XI, 106-110; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 437, III, 94, IV, 64; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 189; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 501.

¹⁵⁴⁶ İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 346; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 355-356; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XI, 106-114.

3. Ukkaşe b. Mihsan

Ukkaşe, Hz. Peygamber'in vefatından sonra da Hz. Ebû Bekir'in emrinde çalışmaya devam etti. Hz. Ebû Bekir'in halife olduğu süreçte dinden dönen kabilelere karşı savaştı. Tüleyha üzerine gönderilen Halid b. Velid komutasındaki orduda yer alarak Halid tarafından düşmanı gözlemlemek ve istihbarat toplamak için görevlendirildi.¹⁵⁴⁷ Bu sefer esnasında Tüleyha ve kardeşi ile savaşa girişen Ukkaşe, Tüleyha'nın kardeşi tarafından şehit edildi.¹⁵⁴⁸

E. Yardımcı Kuvvet Komutanları

Hz. Ebû Bekir, ülkenin muhtelif bölgelerinde ortaya çıkan dinden dönme ve isyan teşebbüslerine karşı mücadele başlattı ve isyanı bastırmak için bölgelere ordular sevk etti.¹⁵⁴⁹ Halifenin emri ile harekete geçen bu ordular ridde savaşlarındaki asıl vurucu unsurlardı. Fakat zaman zaman gönderilen orduların yetersiz kaldığı zamanlarda oluyordu. Halife bu durumda ya merkezden destek kuvvet yolluyor ya da bölgede bulunan ve merkezi hükümete bağlılığını sürdüren kabile reisleri ile valilerden yardım talep ediyordu.¹⁵⁵⁰ Halifenin ulaklar vasıtasıyla ulaştığı bu kişiler, gelen emir doğrultusunda hareket ederek, topladıkları askerlerle birlikte Müslüman ordularına yardımcı kuvvet

¹⁵⁴⁷ Makrizi, *İmta'ul-Esma*, XIV, 234, XIII, 217; Vâkıdî, *Ridde* I, 86; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 102; Taberî, *Tarih*, III, 254; Makdisi, *el-Bed ve't-Tarih*, V, 158; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 77; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 204; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 68; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XI, 111; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 194; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 39-60; Belâzurî, *Ensâb*, XI, 157.

¹⁵⁴⁸ İbn Hibban, *Siyeru'n-Nebeviyye*, II, 431; Makrizi, *İmta'ul-Esma*, XIV, 540, XIII, 217; Belâzurî, *Futuh*, I, 102; Makdisi, *el-Bed ve't-Tarih*, V, 104; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 77; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 133; İbn Haldun, *Tarih*, II, 497; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 68; İbn Hibban, *Sikat*, III, 321; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1080; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* IV, 64; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 189; Belâzurî, *Ensâb*, XI, 193.

¹⁵⁴⁹ İbn Hadide, *Misbah*, I, 92; Makrizi, *İmta'ul-Esma*, V, 314; Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 101-110; Taberî, *Tarih*, III, 228, 248, 263, 281-300, 302-314, 330; Makdisi, *Bed'u ve't-Tarih*, V, 153-160; İbn Miskeveyh, *Tecaribü'l-Ümem*, I, 279-285; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 80-86; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 202-214, 225-229; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 354-355; İbn Haldun, *Tarih*, II, 359, 494, 498, 501-506; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 32-39, 41-45; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 393; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 31.

¹⁵⁵⁰ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 477-478; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 94;

olarak katılıyorlar ve savaşın Müslümanlar lehine sonuçlanmasına katkı sağlıyorlardı.¹⁵⁵¹

1. Sümame b. Üsal

Sümame b. Üsal b. Nu'man b. Mesleme b. Utbe b. Sa'lebe b. Yerbu' b. Sa'lebe b. ed-Düel b. Hanife el-Hanefi.¹⁵⁵² Hz. Peygamber Necid bölgesine bir süvari birliği gönderdiğinde, birlik Beni Hanife'den Yemame seyyidi Sümame b. Üsal adında birini getirerek mescide bağladı. Allah Resulü onun bırakılmasını emretti o da Müslüman oldu.¹⁵⁵³ Müseylime dinden dönünce Hz. Peygamber Furat b. Hayyan el-İcli'yi Sümame'ye göndererek Müseylime ile savaşmasını emretti.¹⁵⁵⁴ Hz. Ebû Bekir döneminde Yemame halkı dinden döndüğü zaman Sümame İslam üzere sabit kaldı.¹⁵⁵⁵ Dinden dönen kavmine Hz. Muhammed son peygamberdir ondan sonra ne bir Nebî ne de bir Resul gelmeyecektir diyerek onları itaate davet etti.¹⁵⁵⁶ Daha sonra da Müseylime'nin durumunu bildiren bir mektup yazarak Hz. Ebû Bekir'e gönderdi.¹⁵⁵⁷ O, kavminden İslam üzere kalanlarla birlikte oradan ayrılarak A'la b. Hadramî'ye katıldı.¹⁵⁵⁸

Hanifeoğullarından dinde sabit kalan Müslümanlarla birlikte A'la b. Hadramî'nin ordusuna katılan Sumeme Hutam'ın öldürülmesinde büyük yararlılık gösterdi. Savaşın sonucunda Hutam'a ait kaptanı alınca Kays b. Sa'lebeoğulları tarafından şehit edildi.¹⁵⁵⁹

¹⁵⁵¹ Taberî, *Tarih*, III, 315; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 363; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 55-59; Vâkıdî, *Ridde*, I, 152; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 361-362; İbn Haldun, *Tarih*, II, 504; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 38; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 552.

¹⁵⁵² İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 213; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 477.

¹⁵⁵³ İbn Hişam, *es-Sire*, II, 608; Beyhaki, *Delailü'n-Nübüvve*, IV, 79; Makrizi, *İmtau'l-Esma*, XIV, 261; Kastalâni, *Mevahibü-Leduniyye*, I, 556; Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 3; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, II, 350; İbn Hibban, *Sikat*, I, 281; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 213; Belâzurî, *Ensâb*, I, 376.

¹⁵⁵⁴ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 477-478; İbnü'l-Cevzi, Hz. Peygamber'in dinden dönen ve Peygamberlik iddiasında bulunan Müseylime'ye bir mektup yazdığı ve onu İslam'a davet ettiğini, bu mektubu da Sümame ile gönderdiğini söylemektedir. Bkz. Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, IV, 198.

¹⁵⁵⁵ İbnü'l-Ber, *ed-Dürer*, I, 255; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 477.

¹⁵⁵⁶ Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 210.

¹⁵⁵⁷ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 80.

¹⁵⁵⁸ Makrizi, *İmtau'l-Esma*, XIV, 244; Vâkıdî, *Ridde*, I, 154; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 39; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 477; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 55.

¹⁵⁵⁹ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 222; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 477-478.

2. Kays b. Asım el-Minkarî

Kays b. Asım b. Sinan b. Minkar b. Halid b. Ubeyd b. Mukais'dır. Adı, Harîs b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Zeyd Menat b. Temim et-Temimi el-Minkari.¹⁵⁶⁰ Beni Sa'd b. Zeyd Menat'ın anlaşmalısıdır. Annesi Ümmü Esfer bt. Halife'dir.¹⁵⁶¹ Kays Kabilesi'nin ulu kişilerinden biri olarak bilinir. Cahiliye devrinde şarabı yasaklamış¹⁵⁶² ve Temim heyeti ile birlikte Allah Resulü'ne gelerek Müslüman olmuştur. Allah Resulü onun hakkında; "Bu Veber halkının ulusudur" buyurmuştu.¹⁵⁶³ Akıllı ve hilm sahibi olduğu bilinmektedir. Kays, Hz. Peygamber tarafından Beni Sa'd b. Zeyd Menat b. Temim Kabilesi'nin zekâtlarını toplamakla görevlendirildi.¹⁵⁶⁴ Ayrıca Mukais, Esed, Gatafan ve Atarid'in zekâtlarını toplama vazifesini de üstlendi.¹⁵⁶⁵ Hz. Ebû Bekir, A'la b. Hadramî'yi Bahreyn mürtedleri ile savaşmak için gönderdiğinde Hanifeoğullarından Sumame b. Usal Müslümanlarla birlikte ona katıldı. Sümame gibi Kays b. Asım el-Minkarî'de A'la b. Hadramî'nin ordu-sundaki yerini aldı ve Hz. Peygamber'in vefatından sonra etrafına dağıtmış olduğu zekâtın bedelini ordu komutanı A'la b. Hadramî'ye verdi.¹⁵⁶⁶

3. Uteybe b. en-Nehhas

Abdel b. Hanzele b. Yam b. el- Harîs.¹⁵⁶⁷ Bekir b. Vail Kabilesi'nin İcl koluna mensuptur ve Nehhas b. Hanzala'nın torunudur.¹⁵⁶⁸ Hz. Peygamber zamanına yetişerek Hz. Ebû Bekir döneminde birçok savaşa katıldı. Yemame Savaşı'nda Halid b. Velid'in yanında yer aldı. Cesur bir savaşçı olduğu söylenmektedir. Yemame Savaşı'nda el-Lehazim üzerine gönderildi.¹⁵⁶⁹ A'la b. Hadramî, Bekir b. Vail kabilesinden Uteybe b. en-Nehhas ve Müsenna b. Harîse'ye mektup yazarak

¹⁵⁶⁰ Makdisi, *el-Bed ve't-Tarih*, V, 109; İbn Naim, *Marifet'ü Sahabe*, IV, 2302; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* IV, 411.

¹⁵⁶¹ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* IV, 411.

¹⁵⁶² İbn Kesir, *el-Bidaye*, VIII, 35; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* IV, 411.

¹⁵⁶³ Makdisi, *el-Bed ve't-Tarih*, V, 109; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* IV, 411.

¹⁵⁶⁴ İbn Hazm, *Cevami'u-Sire*, I, 21; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, I, 81.

¹⁵⁶⁵ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 98; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* I, 579.

¹⁵⁶⁶ Vâkıdî, *Ridde*, I, 157-158; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 222; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 55.

¹⁵⁶⁷ İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 94.

¹⁵⁶⁸ Kaplan, Yusuf, *Tarihi Süreçte Bekir b. Vail Kabilesi ve Müsenna b. Harîse eş-Şeybani*, Kayseri, Yüksek Lisans Tezi, 2015, 31.

¹⁵⁶⁹ İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 94.

irtidat edenlerin kaçış yollarının tutulmasını emretti. Onlarda bu görevi yerine getirdiler.¹⁵⁷⁰

4. el-Hirrit b Raşid

el- Hirrit b. Raşid el-Naci.¹⁵⁷¹ İbn Hacer Seyf b. Ömer'den naklen onun için şöyle der; Hirrit b. Raşid, Mekke ile Medine arasında, Beni Same b. Lüey'in heyeti geldiğinde Resulüllah'a mülaki oldu. Onları dinledi ve Kureys'e şöyle seslendi: "Bunlar kendileriyle aynı boydan geldiğiniz bir kavimdir."¹⁵⁷² Hz. Peygamber'in vefatıyla birlikte dinden dönme olayları meydana gelmeye başlayınca Hz. Ebû Bekir kabile başkanlarına mektuplar yazarak dinden dönenlerle savaş yapılmasını istedi. Bu çağrıya kulak veren el-Hirrit Uman ve Mehre mürtedleriyle yapılan savaşta Naciyeoğullarını yanına alarak İslam ordularına yardıma geldi.¹⁵⁷³ el-Hirrit, Hz. Ali döneminde meydana gelen Cemel Savaşı'nda Mudarlıların başında bulunuyordu.¹⁵⁷⁴ Onu Abdullah b. Amir Faris kasabalarından birine görevlendirdi. Sıffin Savaşı'nda Hz. Ali tarafında yer alan Hirrit hakemlerin ortaya çıkmasından sonra ona muhalif oldu ve Faris ülkesine gitti. Bu bölgede kışkırtıcı faaliyetlere başlayıp Müslümanlara zekât vermemelerini, Nasranilere de cizye vermemeleri gerektiğini söylemeye başladı. Hz. Ali bu durum üzerine Ma'kil b. Kays'ı onun üzerine gönderdi. Bu savaşta kesin bir yenilgi alan Hirrit öldürüldü.¹⁵⁷⁵

¹⁵⁷⁰ İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 94.

¹⁵⁷¹ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 458; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 165; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 235; Zirikli, *A'lam*, II, 303; Belâzurî *Ensâb* adlı eserinde onun adını "Hirrit b. Raşid es-Sami" şeklinde verir. Belâzurî, *Ensâb*, II, 411; Zübeyri Neseb'i-Kureys ve Zirikli *el-A'lam* adlı eserlerinde onun soyunu "Same b. Luey" e götürür ve onun "Kudaa" kabilesinden olduğunu söylerler. Bkz. Zübeyri, *Nesebi Kureys*, I, 437; Zirikli, *A'lam*, II, 303.

¹⁵⁷² İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 458; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 165.

¹⁵⁷³ Taberî, *Tarih*, III, 315; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 226; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 363; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 42; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 235; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 59.

¹⁵⁷⁴ Taberî, *Tarih*, IV, 505; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 714; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 165; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 235.

¹⁵⁷⁵ Taberî, *Tarih*, V, 113-125; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, V, 153; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 714-717; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, VI, 371-374; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 165; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 235; Zirikli, *A'lam*, II, 303; Zübeyri, *Nesebi Kureys*, I, 437; Belâzurî, *Ensâb*, II, 411; İbn Hazm, *Cemheret'ü Ensâbü'l-Arab*, I, 173.

5. Seyhan b. Suhan el-Abdi

Seyhan b. Suhan el-Abdi.¹⁵⁷⁶ Hz. Ebû Bekir döneminde mürtedlerle yapılan savaşta komutanlardan biridir.¹⁵⁷⁷ Abdülkaysoğullarından bir grupla birlikte Müslümanlara destek olmak için gelen Seyhan b. Suhan bu savaşta Müslümanların galip gelmesinde önemli bir rol üstlendi.¹⁵⁷⁸ Seyhan, Cemel günü ölenlerden biridir.¹⁵⁷⁹

6. Carud b. Mualla el-Abdî

Carud b. Mualla, Beşir b. Amr b. Haneş b. Mualla b. Harîse b. Muaviye b. Sa'lebe b. Huzeyme b. Avf b. Bekr b. Avf el-Abdi.¹⁵⁸⁰ Annesi Beni Şeyban'dan Dirimke bnt. Ruveyym'dir.¹⁵⁸¹ Abdulkays kabilesinin reisi olan Carud Müslüman olmadan önce Hristiyan olarak yaşıyordu.¹⁵⁸² Hicri 10 yılında Abdülkays'ın son heyeti ile birlikte Allah Resulü'nün huzuruna geldi. Onun gelişi ve Müslüman oluşu Hz. Peygamber'i çok sevindirdi. Ona yakın ilgi gösterdi. Müslüman olduktan sonra İslam'ı güzel yaşayanlardan biri oldu.¹⁵⁸³

Carud b. Mualla, Hz. Peygamber'in yanına gelerek dini bilgileri öğrendikten sonra Allah Resulü tarafından kendi kabilesi olan Abdülkaysoğullarına gönderildi. Onlar arasında hatırı sayılır bir kimse idi. O sıralarda bölgenin yöneticisi olan el-Munzir b. Savi el-Abdi hastalandı. Hz. Peygamber'den sonra oda vefat etti. Onun vefatı ile birlikte Bahreyn halkı irtidat etmeye kalktı. Fakat Carud onları bir arada tutmayı başardı. Onlardan bazıları Hz. Peygamber'in vefatını bahane ederek eğer gerçekten Peygamber olsa vefat etmezdi diyerek irtidat etmeye kalktılar. Fakat Carud bundan önce de Peygamberlerin geldiğini ve

¹⁵⁷⁶ İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 195.

¹⁵⁷⁷ İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 195.

¹⁵⁷⁸ Taberî, *Tarih*, III, 315; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 363; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 59.

¹⁵⁷⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 178; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XIX, 445; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 195.

¹⁵⁸⁰ Beyhaki, *Delailü'n-Nübüvve*, V, 328; İbn Hibban, *Sikat*, III, 59; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 262; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 498; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 552.

¹⁵⁸¹ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 498.

¹⁵⁸² İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 262; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 552; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 498.

¹⁵⁸³ Beyhaki, *Delailü'n-Nübüvve*, V, 328; Yusuf es-Salihi, *Sebîlü'l-Hüda*, VI, 303; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 38-40; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 262; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 498.

onların da vefat ettiğini onlara bildirdi. Onun gayretleri neticesinde Abdülkaysoğulları İslam’a girdiler ve dinlerinde sabit kaldılar.¹⁵⁸⁴

Rabialılar ise Carud ve onunla birlikte İslam’da sabit kalanlar dışındaki kişilerle anlaşarak irtidat etmeye karar verdiler. O sıralarda Hutam adında biri henüz Müslüman olmayan kişileri ve tereddüt halinde olan bazı kimseleri kandırarak kendi etrafında toplamayı başardı. A’la b. Hadramî bu durumdan haberdar olunca İslam üzere kalan kabilelerden yardım istedi. Onlardan biri de Carud b. Mualla’ydı. Carud, A’la b. Hadramî’nin emri doğrultusunda Abdülkaysoğullarından bir grupla birlikte İslam ordusuna katıldı ve irtidat edenlerle şiddetli bir şekilde savaştı. ¹⁵⁸⁵ Hz. Ömer zamanında da bu bölgede görev yapmaya devam etti.¹⁵⁸⁶ Ölümü ile ilgili bazı farklı rivayetler vardır. Onun acem topraklarında Ukbetü-Tıyn’de öldüğünü söyleyenler olduğu gibi Numan b. Mukarrin’le birlikte Nihavend Savaşında öldüğünü söyleyenler de vardır. Bu farklılıklara rağmen genel olarak Hz. Ömer zamanında Farisî topraklarında öldüğü bilinmektedir.¹⁵⁸⁷

F. Öncü Kuvvet Komutanları

Hz. Peygamber savaş için orduyu düzene soktukdan sonra olası bir baskını önlemek ve düşman hakkında bilgi sahibi olmak için öncü birlikler çıkarttırdı. Elde edilen bu bilgiler komutana ulaştırılır ve harekât ona göre şekillenirdi. Gönderilen bu öncü birlikler bilgi toplamının yanında asıl ordunun geçiş güzergâhını da emniyete alırlardı.¹⁵⁸⁸ Hz. Ebû Bekir’de bu amaçla gerek ridde hadiselerinde gerekse Irak ve şam fetihlerinde öncü birlikler kullanmıştır.

¹⁵⁸⁴Vâkıdî, *Ridde*, I, 59, 152; İbnü’l-Esir, *el-Kâmil*, II, 221; İbn Haldun, *Tarih*, II, 504; Sıbt İbnü’l-Cevzi, *Miratu’z-Zaman*, V, 38-40; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 55; Üçok Bahriye, *Ridde*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, VII, 100, 1958-1959.

¹⁵⁸⁵Vâkıdî, *Ridde*, I, 152; İbnü’l-Esir, *el-Kâmil*, II, 361-362; İbn Haldun, *Tarih*, II, 504; Sıbt İbnü’l-Cevzi, *Miratu’z-Zaman*, V, 38; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 552; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 55-56.

¹⁵⁸⁶İbn Haldun, *Tarih*, II, 548; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 96; Zehebî, *Tarihu’l-İslam*, III, 223.

¹⁵⁸⁷İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, I, 498-499; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 552.

¹⁵⁸⁸Kettani, *Hz. Peygamber’in Yönetimi*, Çev. Ahmet Özel, İstanbul, 2003, İz Yayıncılık, I, 526, 538; Mustafa Ağırman, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1994, IV, 64.

1. Akra b. Habis

Akra¹⁵⁸⁹ b. Habis b. İkal b. Muhammed b. Süfyan b. Müşaci' b. Darim b. Malik b. Hanzala b. Malik b. Zeyd Menat b. Temim et-Temimi el-Mücaşii ed-Darimi.¹⁵⁹⁰ Hz. Peygamber'e gelerek Müslüman olan Akra, Mekke, Huneyn ve Taif'in fethinde bulundu.¹⁵⁹¹ Müellefe-i Kulûb'den sayılarak kendisine 100 deve verildi.¹⁵⁹² Hz. Ali, Yemen'den altın parçası gönderdiğinde Allah Resulü onu dört kişi arasında paylaştırdı. Allah Resulü 11. yılda zekâtların alınması için kabilelere amiller göndermeye başladı. Bu amaçla, İkrime b. Ebî Cehil'i Acez ve Hevazin, Hamiye b. Sebî' el-Esedî'yi kendi kabilesine, Dahhak b. Ebî Süfyan'ı Beni Kilab'a, Adiy b. Hatim'i Esed ve Tay kabilesine gönderdi. Malik b. Nüveyre Beni Yebu' kabilesine, Zibrikân b. Bedr ve Kays b. Asım el-Minkari'yi kendi kabilelerine, Akra b. Habis'i ise Beni Darim ve Hanzala kabilelerine gönderdi. Hz. Peygamber'in vefat etmesi ile birlikte bazı kabileler zekâtları Medine'ye göndermek konusunda tereddüt ettiler. Bazıları ise göndermeye karar verdiler. Bu görevlilerden Malik b. Nüveyre, Akra b. Habis ve Kays b. Asım topladıkları zekâtları kabileleri arasında paylaştırarak Medine'ye göndermediler. Beni Kilab ise bekleyip durumu görmeyi tercih etti.¹⁵⁹³

Beni Temim'den bir grup Allah Resulüne geldiğinde Hz. Ebû Bekir, Akra'nın emir yapılmasını istedi.¹⁵⁹⁴ Hz. Ebû Bekir halife olunca Akra b. Habis ve Uyeyne ondan ıkta olmak üzere toprak istediler. Hz. Ömer buna karşı çıkarak onların İslam'a ısındırılmak için Müellefe-i Kulûb'den olduğunu, artık geçen zamandan sonra bunun uygulanmayacağını bildirdi ve Hz. Ebû Bekir'in onlar için yazmış olduğu ıkta

¹⁵⁸⁹ Safedi onun asıl isminin Firas olduğunu Akra'nın lakabı olduğunu söyler, bkz. Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, IX, 180.

¹⁵⁹⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 27; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 103; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, IX, 184; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* I, 264; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 252.

¹⁵⁹¹ İbn Hişam, *es-Sire*, II, 560-561; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 27; Taberî, *Tarih*, III, 115; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 153; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, II, 675; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 51; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 103; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* I, 264; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 252.

¹⁵⁹² Vâkıdî, *Megâzî*, III, 946; İbn Hibban, *Siyeru'n-Nebeviyye*, I, 357; İbn Seyyidinnas, *Uyunu'l-Eser*, II, 243; Makrizî, *İmtau'l-Esma*, II, 29; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 285; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IV, 412; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, IX, 184-186; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, LXIII, 218; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, IX, 180.

¹⁵⁹³ Diyarbekri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 202.

¹⁵⁹⁴ İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, IX, 184-191; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 253.

metnini yırttı.¹⁵⁹⁵ Akra bu süreçten sonra Halid b. Velid'le birlikte savaflara katıldı ve Yemame'de savaştı. Daha sonra Dümetül'Cendel'de Şurahbil b. Hasene ile buluştu.¹⁵⁹⁶ Halid b. Velid'in Irak başkumandanlığına atanmasından sonra da onunla birlikte Irak'ta yapılan savaflara katılarak Cudi b. Rabi'a, Vedia el-Kelbi ve Rumanis el-Kelbi ile yapılan savaşta Vedia'nın ordusunun karşısına çıktı ve onu mağlup etti.¹⁵⁹⁷ Enbar ve Cüzcan'ın fethinde bulundu.¹⁵⁹⁸ Bu savaşta Halid b. Velid'in öncü birliklerinin komutanlığını yaptı.¹⁵⁹⁹

2. Ma'n b. Adiy

Ma'n b. Adiy b. el-Cedd b. el-Aclan b. Harise b. Dubey'a b. Haram b. Cü'al b. Amr b. Cüşem b. Vedm b. Zübyan b. Hümeym b. Zühl b. Heni b. Beli b. Amr b. el-Haf b. Kuda'a el-Belevi el-Aclani. Ensar'ın halifidir.¹⁶⁰⁰ İkinci Akabe Biati'na katılanlardan biridir. Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettiğinde onu Zeyd b. Hattab ile kardeş ilan etmişti.¹⁶⁰¹ Bedir Savaşı'ndan başlamak üzer Allah Resulü'nün katıldığı bütün savaflara katıldı.¹⁶⁰² Bedir Savaşı sonucunda ganimetten pay almak istemedi fakat Hz. Peygamber'in telkini ile payına düşeni aldı. Mescidi Dırar'ın yıkılması için gönderilen ekibin içinde yer alan Ma'n, okuma yazma bilmesi nedeniyle vahiy kâtipliği de yaptı. Hz. Peygamber'in vefatından sonra insanların; "Vallahi Allah Resulü'nden önce

¹⁵⁹⁵ Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 285; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 254.

¹⁵⁹⁶ Safedi, *el-Vafî bi'l-Vefeyât*, IX, 180; İbn Asakir, *Tarihu Dımeşk*, IX, 184; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 252-254.

¹⁵⁹⁷ Taberî, *Tarih*, III, 378.

¹⁵⁹⁸ İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 180; İbn Haldun, *Tarih*, II, 579; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 254; Yakut el-Hamevi, *Mecma'ul-Buldan*, II, 182.

¹⁵⁹⁹ Belâzuri, *Futuh*, I, 394; Taberî, *Tarih*, III, 373-380; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 241; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 285; İbn Haldun, *Tarih*, II, 511; Muhammed Süheyl Tugus, *Tarih'u-Hulefa'i-Raşidin*, I, 143 (Halid bu savaş öncesinde Hire'ye İyâz b. Ganm'i vekil bırakmıştı. Ka'ka b. Amr'ı Hasid, Ebû Lelya el-Fedeki'yi Hanefis'e gönderirken öncü birliğinin başına da Akra b. Habis'i getirerek yoluna devam etti. Bkz. Taberî, *Tarih*, III, 380; İbnü'l-Cevzi *Muntazam* adlı eserine ise, Aynuttemr'de Uveymir b. Kahin el-Esedî, Enbar'da Zibrikân b. Bedr'in bulunduğunu, Hire de vekil olarak Ka'ka b. Amr'ın görev yaptığını bildirdikten sonra Ka'ka'nın Abed el-Fedeki'yi Hasid, Urve b. Ca'd el-Bariki'yi Hanefis üzerine gönderdiğini söylemektedir. Bkz. İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 108.

¹⁶⁰⁰ İbn Sad, *Tabakât*, III, 354; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, VI, 1441; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 373; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 229; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 151.

¹⁶⁰¹ İbn Sad, *Tabakât*, III, 354; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 369, 373; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, VI, 1441.

¹⁶⁰² İbn Sad, *Tabakât*, III, 354; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 373; İbn Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 229.

ölmek isterdik. Ondan sonra fitnenin çıkmasından korkuyoruz.” Demeleri üzerine; “ben ondan önce ölmek istemezdim. Çünkü bu şekilde onu diri değil de ölü olarak tasdik etmiş olurum” dedi.¹⁶⁰³

Hz. Peygamber’in vefatının akabinde Ensar’ın Beni Saîde Gölge-
liği’nde bir araya gelerek halife seçmek istemeleri üzerine çıkan tar-
tışmada Muhacirleri savundu ve Ensar’a yaptığı konuşma ile Hz. Ebû
Bekir’in halife seçilmesinde önemli katkısı oldu.¹⁶⁰⁴ Hz. Ebû Bekir dö-
neminde mürtedlerle yapılan savaşlara katıldı. Halid b. Velid tarafın-
dan iki yüz kişilik süvari birliğinin başında Yemame’ye öncü olarak
gönderildi.¹⁶⁰⁵ Savaş devam ederken Müslümanların bir ara bozguna
uğradığını görünce askerlere çağrı yaparak mürtedlerle savaşmaları
konusunda onları cesaretlendirdi ve savaşın ilerleyen süreçlerinde şe-
hit oldu.¹⁶⁰⁶

3. A’bed b. Fedekî

A’bed el Fedeki, Ebû Leyla es-Sa’dî’nin kardeşidir.¹⁶⁰⁷ Gerek
mürtedlerle yapılan savaşta olsun gerekse diğer savaşlarda Halid b.
Velid’in yanında yer aldı.¹⁶⁰⁸ Halid Dümetü-l’Cendel’e gelince, İranlılar
bu durumu kendi lehlerine çevirmek için harekete geçtiler. Cezire
Arapları da Akka’nın başına gelenlerden dolayı Halid’e kızgınlardı. Bu
nedenle Acemlerle ortak hareket etmek için anlaştılar. Acemlerden
Zermihr ve Rüzbe, Enbar üzerine gitmek üzere yola çıkıp Hasid ve He-
nafis’de buluşmak üzere sözleştiler. Onların bu durumdan haberdar
olan Zibrikân, durumu Halid’in Hire’de bulunan vekili Ka’ka b. Amr’a
bildirdi. Ka’ka, A’bed el-Fedeki’yi Hasid’e, Urve b. Cad el-Bariki’yi Ha-
nafis üzerine gönderdi.¹⁶⁰⁹ Onlar Zermihr ve Rüzbe ile savaşarak bir-
çok ganimet elde ettiler.¹⁶¹⁰ Halid, Hire’ye geri dönerken durumdan

¹⁶⁰³ İbn Hişam, *es-Sire*, II, 666; Taberî, *Tarih*, III, 207; İbn Sad, *Tabakât*, III, 354; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 373; İbn Abdilber, *el-İsti’âb*, VI, 1442; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, V, 229; İbn Hacer, *el-İsabe*, VI, 151.

¹⁶⁰⁴ Vâkıdî, *Ridde*, I, 34, 41; Hâbil Nazlıgöl, “Ma’n b. Adi”, *DİA*, XXVII, 554, 2007.

¹⁶⁰⁵ İbn Hacer, *İsabe*, VI, 151.

¹⁶⁰⁶ Vâkıdî, *Megâzî*, I, 160; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 354; Taberî, *Tarih*, III, 207; İbnü’l-Esir, *el-Kâmil*, II, 202; İbn Abdilber, *el-İsti’âb*, VI, 1441.

¹⁶⁰⁷ İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 349.

¹⁶⁰⁸ İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 349.

¹⁶⁰⁹ Taberî, *Tarih*, III, 379; İbnü’l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 108; İbnü’l-Esir, *el-Kâmil*, II, 243; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 387; Muhammed Süheyl Tugus, *Tarih’u-Hulefa’i-Raşidin*, I, 143; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 349.

¹⁶¹⁰ İbnü’l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 108.

haberdar oldu. Medainlilerle savaşmayı düşünürken halifenin emrine karşı gelmemek için bundan vazgeçti.¹⁶¹¹

4. Urve b. el-Cad Barikî

Urve b. İyad b. Ebû el-Cad el-Bariki el-Ezdi.¹⁶¹² Babasının ismi, Ebî'l-Cad Sad b. Adiy b. Harisîe b. Amr b. Amir b. Harîse b. Salebe Beni Mazin b. el-Ezdi'dir.¹⁶¹³ Ünlü bir sahabidir.¹⁶¹⁴ Hz. Peygamber ona bir dinar vermiş ve bununla bir koyun almasını istemişti. Fakat o bir dinara iki koyun aldı.¹⁶¹⁵ Hz. Ebû Bekir'in halifeliği döneminde Halid b. Velid'in komutası altında Irak savaşlarına katıldı. Urve, Halid'in vekili Ka'ka b. Amr tarafından Henafis'e gönderilen öncü birliğin komutanlığını yaptı.¹⁶¹⁶ Hz. Ömer döneminde Kufe kadısı olarak hizmet etti.¹⁶¹⁷

5. Leyla b. Fedekî

Halid b. Velid, Urve ve A'bed'in engellenmesinden sonra Ka'ka b. Amr ve Ebû Leyla el-Fedeki'yi Zermihr ve Rüzbe üzerine gönderdi. Onların bölgeye gitmesinden sonra Akkılıların intikamını almak için yola çıkan Hüzeyl b. İmran'ın el-Musayyah, Rabia b. Buceyr'in de es-Seni ve el-Bişr denilen yerde ordularını toplayarak Zermihr ve Rüzbe'ye yardıma gideceğini öğrenen Halid, vakit kaybetmeden Ka'ka ve Ebû Leyla'nın yanına gitti. Onlarla Aynu't-Temr denilen bölgede buluşarak Ka'ka'yı Hasid'e, Ebû Leyla'yı da Henafis üzerine gönderdi.¹⁶¹⁸

¹⁶¹¹ Taberî, *Tarih*, III, 379; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 243-244; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 387.

¹⁶¹² İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 96; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 108; Buhari, *Tarihu'l-Kebîr*, VII, 31; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1065.

¹⁶¹³ İbn Gani', *Mucemu Sahabe*, II, 264.

¹⁶¹⁴ Buhari, *Tarihu'l-Kebîr*, VII, 31.

¹⁶¹⁵ Makrizi, *İmtau'l-Esma*, XII, 42; İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 96; Fesevi, *el-Marife ve Tarih*, II, 707; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 185.

¹⁶¹⁶ İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 387.

¹⁶¹⁷ İbn Hacer, *el-İsabe*, V, 96; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 108; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, III, 1065.

¹⁶¹⁸ Yakut Hamevi, *Mecma'ul-Buldan*, II, 391; Taberî, *Tarih*, III, 380; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 243; Himyeri, *İktifa*, II, 394; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 387; İbn Haldun, *Tarih*, II, 513; Fars bölgesindeki hareketliği o sıralar Enbar'da görevli olarak bulunan Zibrikân b. Bedr'in, Hire vekili Ka'ka b. Amr'a bildirmesinden sonra Ka'ka Abed el-Fedeki'yi Hasid, Urve b. Ca'd el-Bariki'yi Henafis üzerine göndermiştir. bkz. Himyeri, *İktifa*, II, 394; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 108; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 387; Muhammed Süheyl Tugus, *Tarih'u-Hulefa'i-Raşidin*, I, 143.

Ka'ka, Hasid'e varınca Acemlerden müteşekkil bir ordu ile karşılaştı. Savaşın sonunda Ka'ka Zermihr'i öldürdü. İsmet b. Abdullah'ta Rüzbe'yi öldürdü. Geri çekilen Acem ordusu Henafis'e sığındılar. Onların bölgeye geldiği gören Ebû Leyla saldırıya geçti. Fakat Merzuban kaçmayı tercih ederek savaş alanını terk etti. Halid b. Velid, Hasidlilerin başına gelenleri ve Henafislilerin kaçışını haber alınca, A'bed, Ka'ka, Ebû Leyla ve Urve'ye mektup yazarak onlarla Musayyah'da bir araya geldi. Böylece çeşitli yerlere dağılmış olan ordu bir araya toplanmış oldu. Gece yarısı üç ayrı koldan Hüzeyl üzerine baskın yapan Halid, onlardan birçok kişiyi öldürdü.¹⁶¹⁹

6. Şecer b. el-Eğarr

Hz. Peygamber zamanına yetişti. Hicretin 12. yılında Hz. Ebû Bekir'in hilafeti döneminde Irak fetihleri sürecinde Halid b. Velid'in ordusunda yer aldı.¹⁶²⁰ Bizans ve onlarla birlikte hareket eden kabilelerle yapılan Fırat savaşının kazanılmasından sonra Zilkade ayının son günlerinde Hire'ye dönüleceğini ilan eden Halid b. Velid, Şecer b. Eğarr'ı öncü birliğin başına geçirdi. Kendisinin de bu birlik içerisinde olduğu izlenimi veren Halid, gizlice hacca gitti ve dönüşte öncü birliğe katılarak askerin haberi olmadan haccını tamamladı.¹⁶²¹

7. Hanzale b. Er-Rebi' b. Ribah el-Useyd

Hanzale b. er-Rebi' b. Sayfî b. Ribah b. Harîse b. Muhaşin b. Muaviye b. Şüreyf b. Cîrvete el-Üseyyidi et-Temimi.¹⁶²² Ebû Rib'î künyesi ile bilinmektedir.¹⁶²³ Temim kabilelerinin bir kolu olan Üseyyidoğulları'na mensuptur. Cahiliye devrinin tanınmış şair ve hatiplerinden biri olan Eksem b. Sayfî'nin yeğeni ve Hz. Peygamber'in ashabın-

¹⁶¹⁹Taberî, *Tarih*, III, 380-381; Himyeri, *İktifa*, II, 394-396; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 243-245; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 387; İbn Haldun, *Tarih*, II, 513-514; Muhammed Süheyl Tugus, *Tarih'u-Hulefa'i-Raşidin*, I, 143.

¹⁶²⁰İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 306.

¹⁶²¹Diyarbakri, *Tarihu'l-Hamis*, II, 229; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 110; İbn Haldun, *Tarih*, II, 514.

¹⁶²²İbn Hadide, *el-Misbah*, I, 81; Yusuf es-Salihi, *Sebîlü'l-Hüda*, XI, 379; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 364; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, XV, 126; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 87; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 379; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* II, 84; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XIII, 127; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 117; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, III, 60; Zirikli, *A'lam*, II, 286.

¹⁶²³İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 379.

dan Rebah b. Rebi'in kardeşidir.¹⁶²⁴ Hanzele, okuma Yazma bildiği için Hz. Peygamber tarafından vahiy kâtipliği ile görevlendirildi. Bu görevinden dolayı "Hanzaletü'l-Kâtip" diye meşhur oldu.¹⁶²⁵ Hanzele, vahiy kâtipliğinin¹⁶²⁶ yanı sıra Hz. Peygamber'in diğer yazışmalarında da görevlendirdiği kâtiplerden biriydi.¹⁶²⁷ Ayrıca beytûlmâle gelen ganimetlerin tescili ve korunması görevini de üstlendi.¹⁶²⁸

Mekke fethinde de bulunan Hanzele, Hz. Peygamber tarafından Taif kuşatması sırasında Taif halkının barış isteyip istemediklerini öğrenmek için elçi olarak gönderildi.¹⁶²⁹ Kâtiplik görevine Hz. Ebû Bekir döneminde de devam eden¹⁶³⁰ Hanzele, Irak orduları komutanlığında bulunan ve Sâsânîlere karşı önemli başarılar kazanan Halid b. Velid'in ordusuna katıldı. Bu savaşta Halid onu Caban'ın ordusuna karşı öncü birlik olarak gönderdi. Savaşın sonunda Halid b. Velid elde edilen ganimetlerin halifeye ulaştırılması görevini Hanzale'ye verdi.¹⁶³¹ Hanzale, Hz. Ömer döneminde meydana gelen Kadisiye ve Nihavend savaşlarına katıldı.¹⁶³² Hz. Osman'ın Mısırlılar tarafından kuşatılmasından sonra Medine halkına çağrıda bulunarak halifeye yardım etmeleri konusunda onları cesaretlendirdi. Hz. Osman'ın şehadetinden sonra

¹⁶²⁴ Yusuf es-Salihi, *Sebîlü'l-Hüda*, XI, 379; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 300; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 364; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, XV, 126; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 379; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* II, 84; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 117.

¹⁶²⁵ Yusuf es-Salihi, *Sebîlü'l-Hüda*, XI, 379; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 300; Belâzurî, *Futuh*, I, 455; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, XV, 126; Belâzurî, *Ensâb*, XIII, 66.

¹⁶²⁶ Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XIII, 127.

¹⁶²⁷ İbn Kuteybe, *el-Mearif*, I, 300; Belâzurî, *Futuh*, I, 455; Taberî, *Tarih*, III, 570; Mesudi, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, I, 246; İbn Miskeveyh, *Tecaribu'l-Ümem*, I, 274; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* II, 314; Zehebi, *Tarihu'l-İslam*, IV, 44; İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 364; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 123; Buhari, *Tarihu'l-Kebîr*, III, 36; İbn Hibban, *Sikat*, III, 92; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 379; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* II, 84; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XIII, 127; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 117; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, III, 60; Zirikli, *A'lam*, II, 286; Mevlana Şibli Numani, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, trc, Yusuf Karaca, I-II, 427, İz Yayıncılık, İstanbul 2003.

¹⁶²⁸ Ahmed Accac Keremi, *İdaretü fi-Asri Rasul*, I, 179.

¹⁶²⁹ İbn Kesir, *el-Bidaye*, V, 364; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, IV, 124; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* II, 84; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 117; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, III, 60.

¹⁶³⁰ Kettani, *Teratibü'l-İdariye*, I, 153; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, XV, 126; Ekrem b. Ziya el-Ömeri, *Asrı Hilafeti Raşidin*, I, 151.

¹⁶³¹ Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XIII, 127.

¹⁶³² Yusuf es-Salihi, *Sebîlü'l-Hüda*, XI, 379; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 379; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 117; Zirikli, *A'lam*, II, 286.

vuku bulan Cemel ve Sıffin savaşlarına katılmayarak Medine'yi terk etti. Bundan bir müddet sonra da vefat etti.¹⁶³³

8. En-Nüseyr b. Deysem b. Sevr

Halid b. Velid, Aynüttemr'de iken Nüseyr'i Beni Tağlib Kabillesi'ne gönderdi. Onlara gece baskını düzenleyen Nüseyr görevini başarı ile tamamladı ve bir müddet daha orada kaldı.¹⁶³⁴

9. Beşir b. Sad b. Ebû Numan b. Beşir el-Ensari

Ebû'n-Numan Beşir b. Sad b. Sa'lebe b. Cûlas el-Ensari el-Hazreci.¹⁶³⁵ Beşir, tanınmış sahabi Numan b. Beşir'in babasıdır.¹⁶³⁶ İkinci Akabe Biati'nda bulunan Beşir, Hz. Peygamber'in katıldığı Bedir, Uhud ve Hendek Savaşları başta olmak üzere hemen hemen bütün savaşlara katılmıştır.¹⁶³⁷ Hz. Peygamber tarafından hicretin 7 yılında otuz kişilik bir seriyyenin başında Medine'ye iki günlük mesafede bulunan Mürreoğulları üzerine gönderildi.¹⁶³⁸ Beşir ve komutası altındaki askerler Mürreoğullarına ait koyun ve deve sürülerini ganimet olarak aldı ve Medine'nin yolunu tuttu. Durumdan haberdar olan Mürreoğulları Beşir'in önünü kesti. Şiddetli çarpışmaların yaşandığı bu savaşta İslam ordusu birçok şehit verdi. Beşir ise savaş sırasında ayağına ağır bir darbe aldı ve bu nedenle bayıldı. Düşman askerleri onun öldüğünü düşünerek bıraktılar. Sağ kalan askerler de geri çekilmek zorunda kaldı. Beşir ancak birkaç gün sonra kendine gelebildi.

¹⁶³³ Topaloğlu Nuri, "Hanzale er-Rebi", *DİA*, XVI, 52; İbn Hibban, *Sikat*, III, 92; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 379; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe* II, 84; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XIII, 127; İbn Hacer, *el-İsabe*, II, 117; Zirikli, *A'lam*, II, 286.

¹⁶³⁴ Belâzurî, *Futuh*, I, 284.

¹⁶³⁵ İbn Hişam, *es-Sire*, I, 691; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 112; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 78; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 84; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 402; İbn Hibban, *Sikat*, III, 33; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 172; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 398; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 442; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, I, 464; Zirikli, *A'lam*, II, 56; Belâzurî, *Ensâb*, I, 244.

¹⁶³⁶ İbn Kesir, *el-Bidaye*, III, 384; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 84; İbn Hibban, *Sikat*, III, 33; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 172; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 398; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 442; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, I, 464; Belâzurî, *Ensâb*, I, 244.

¹⁶³⁷ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 112; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 78; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 389; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 84; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 402; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 172; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 398; Zehebî, *Siyeru A'lam*, III, 398; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, X, 102; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, I, 464.

¹⁶³⁸ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 112; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, X, 102.

Civarda bulunan Yahudi bir aileye sığınarak yaralarının iyileşmesini bekledi. İyileştikten sonra da Medine'ye döndü.¹⁶³⁹

629 yılında Gatafan Kabilesi'nin Medine'ye saldıracağı haberini alan Hz. Peygamber vakit kaybetmeden 300 kişilik bir seriyye hazırladı. Bu seriyyenin başına Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in teklifi üzerine Beşir b. Sa'd atandı. Beşir, Hz. Peygamber tarafından kendisine verilen savaş sancağını alarak Fedek ile Vadilkura arasında yer alan Cınab ve Yümn'e doğru hareket etti.¹⁶⁴⁰ Uyeyne b. Hısn ile iş birliği yapan Gatafanlılar Müslümanlar karşısında tutunamayacaklarını anlayıp dağıldılar. Beşir, elde ettiği ganimetleri alarak Medine'ye döndü.¹⁶⁴¹

Yine bu yıl Zilkade ayında, Bir önceki yıl imzalanmış olan Hudeybiye Anlaşması şartları gereği yapılacak olan Umretü'l-Kaza seferinde Allah Resulü olası bir savaş durumunda kendilerini korumak amacıyla yanlarında götürdükleri silahları koruma görevini Beşir'e verdi.¹⁶⁴² Beşir, Hz. Peygamber'in vefatının akabinde Sakife Gölgeği'nde toplanan ve Ensar'dan birinin halife olmasını savunan Medineli kardeşlerine rağmen Hz. Ebû Bekir'in halife olması gerektiğini savundu ve ona ilk biat eden sahabi oldu.¹⁶⁴³

Hz. Peygamber döneminde olduğu gibi Hz. Ebû Bekir döneminde de savaşlardaki yerini aldı. Bu amaçla Hz. Ebû Bekir tarafından gönderilen Irak ordusuna katılarak Hire fethinin aktörlerinden biri oldu. Halid'in komutası altında savaşan Beşir, komutanı tarafından Bankıya mevkiine gönderildi ve Acemlerle savaşması istendi. Halid b. Velid'in bizzat komutanlığını yaptığı Aynu't-Temr seferinde şehit oldu.¹⁶⁴⁴

¹⁶³⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 402.

¹⁶⁴⁰ İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 442.

¹⁶⁴¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 402.

¹⁶⁴² Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 84; Zirikli, *A'lam*, II, 56.

¹⁶⁴³ İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 389; İbn Haldun, *Tarih*, II, 352; Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 84; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 172; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 398; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, X, 102; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 442; İbn Hacer, *Tehzûbu't-Tehzib*, I, 464; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 22; Belâzurî, *Ensâb*, I, 244; İhsan Süreyya Sırma, *Müslümanların Tarihi*, III, 31, Beyan Yayınları, İstanbul 2014.

¹⁶⁴⁴ Yaşar Kandemir, "Beşir b. Sa'd", *DİA*, VI, 7; Vâkıdî, *Megâzî*, I, 165; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 112; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VI, 389; İbn Hibban, *Sikat*, III, 33; İbnü'l-

10. Ebû Umame el-Bahilî

Sadiy b. Aclan¹⁶⁴⁵ b. Vehb b. Amr Ebû Umame el-Bahilî Kays Aylan'dandır.¹⁶⁴⁶ Hıms bölgesinde ikamet etmiştir.¹⁶⁴⁷ Hz. Peygamber tarafından kendi kabilesine gönderilerek onların kan ve şarap içmeleri konusunda uyarılması istenmişti.¹⁶⁴⁸ Şam topraklarına giden Yezid b. Ebî Süfyan, Filistin bölgesinin Arebe mevkiinde toplanan bir grup Bizanslının üzerine Ebû Umame'yi gönderdi.¹⁶⁴⁹ Sıffin Savaşı'nda Hz. Ali'nin yanında yer aldı ve 48 yılında vefat etti.¹⁶⁵⁰

G. Komutan Vekilleri

Hz. Peygamber tarafından görevlendirilmiş kişilerin birçoğu Hz. Ebû Bekir döneminde de görevlerini sürdürmüşlerdir. Irak ve Şam diyarlarında fethedilen yeni yerler haricindeki vilayetler Hz. Peygamber dönemi ile hemen hemen aynı statüde devam etmiştir.¹⁶⁵¹ Hz. Ebû Bekir tarafından ridde hadiselerini bastırmak için gönderilen komutanlar bölgeyi itaat altına aldıktan sonra gönderildikleri yerlerde idarecilik görevlerini de üstlenmişlerdir. Irak ve Şam diyarlarına gönderilen ordu komutanları da aynı şekilde fethettikleri bölgelerin idarecisi olmuşlardır. Bu komutanlar idare işini bazen bizzat yürütürken bazen

Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 398; Safedi, *el-Vaḡi bi'l-Vefeyât*, X, 102; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 442; Belâzuri, *Ensâb*, I, 244.

¹⁶⁴⁵İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 15; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 395; Safedi, *el-Vaḡi bi'l-Vefeyât*, XVI, 177; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IX, 88; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 288; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, I, 668; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 736; Saîd Havva onun ismini şu şekilde vermektedir; İbn Amr b. Vehb b. Ğarib b. Vehb b. Riyah b. HARİS b. Ma'n b. Malik b. Bahilî Ebû Umame, bkz. Saîd Havva, *el-Esas*, IV, 2079.

¹⁶⁴⁶Buhari, *Tarihu Kebîr*, IV, 326; İbn Hibban ise onun adını şöyle vermektedir; Sadiy b. Aclan b. Vehb b. Amr b. Amir b. Ribah b. Haris b. Sehm b. Amr b. Sa'lebe b. Kays Aylan. Bkz. İbn Hibban, *Sikat*, III, 195; İbn Asakir ise onun isminin ihtilafı olduğunu söylemekle birlikte ismini ve kabilesini şu şekilde rivayet etmektedir; Beni Sehm b. Amr b. Sa'lebe b. Osman b. Kuteybe b. Ma'n b. Malik b. A'sar'dan Sadiy Aclan. bkz. İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXIV, 17; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 15.

¹⁶⁴⁷İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 736; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IX, 88; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXIV, 15; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, III, 15; Zehebî, *Siyeru A'lam*, IV, 395; Safedi, *el-Vaḡi bi'l-Vefeyât*, XVI, 177.

¹⁶⁴⁸Saîd Havva, *el-Esas*, IV, 2079; Safedi, *el-Vaḡi bi'l-Vefeyât*, XVI, 177.

¹⁶⁴⁹Taberî, *Tarih*, III, 406.

¹⁶⁵⁰Saîd Havva, *el-Esas*, IV, 2079; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, VI, 25; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 288; İbn Hibban, *Sikat*, III, 195; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 736; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, XXIV, 75; Safedi, *el-Vaḡi bi'l-Vefeyât*, XVI, 177; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 340.

¹⁶⁵¹Hasan İbrahim Hasan, *Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi*, Kayıhan Yayınları, birinci baskı Nisan 1985, II, 140-141; Ahmet Güzel, *Hulefa-i Raşidin Döneminde İdari Yapı*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, 2011, 99.

de farklı bir idareci tayin ederlerdi. Her komutanın fethettiği bölgeye kendi naibi olarak birini atadığı zamanlar da olurdu.¹⁶⁵² Bu atama bazen vilayetin idaresiyle ilgiliyken bazen de bölgede bırakılan askeri birliğin komutanlığına vekâleten bakmak şeklinde oluyordu.¹⁶⁵³

1. Semure b. Amr el-Anberî

Semure b. Amr b. Kurt el-Anberi. Habib b. Adiy b. b. el-Anber b. Temim'in soyundandır.¹⁶⁵⁴ Hz. Peygamber'in başını okşayarak sevdiği sahabelerden biridir.¹⁶⁵⁵ Ayrıca Allah Resulü, Zebîb el-Anberi'nin Müslüman olduğuna şahadet eden Semure'nin bu şahadetini kabul etmiştir.¹⁶⁵⁶ İbn Hacer Ebû Davud'dan naklen Hz. Peygamber'in onu bir ordu ile birlikte Beni Anber'e gönderdiğini söyler.¹⁶⁵⁷ Halid b. Velid Yemame'yi fethettikten sonra Semure'yi vekil olarak bırakınca halife de onu buraya emir tayin etti.¹⁶⁵⁸ Hz. Osman ise onu develerinin başında görevlendirdi.¹⁶⁵⁹

2. Süveyd b. Kutbe

Süveyd b. Kutbe el-Vaili.¹⁶⁶⁰ Müsenna b. Harîse halifenin izni ile Irak bölgesinde Farşlılara karşı savaşa devam ettiği dönemde amcaoğlu Süveyd b. Kutbe'yi yanına çağırdı ve onun emrine bir ordu vererek Basra ve Übülle bölgesinde Farşlılara karşı savaşmasını istedi.¹⁶⁶¹ Hire'ye gitmek için yola çıkan Halid, Süveyd'i kendi bölgesine vekil olarak bıraktı.¹⁶⁶² Halid b. Velid, Basra mevkiine geldiği zaman Beni Bekir b. Vail Kabilesi'nden Süveyd b. Kutbe'yi etrafında toplanan grubun reisliğine getirdi. Sa'd b. Amr b. Hizam el-Ensari'yi de askerlerin içinde

¹⁶⁵² Himyeri, *İktifa*, II, 399, 426, 435; Taberî, *Tarih*, III, 413, 472; İbn Miskeveyh, *Tecaribü'l-Ümem*, I, 299;

¹⁶⁵³ Ekrem b. Ziya el-Ömeri, *Asru Hilafeti Raşidin*, I, 121; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 556; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 151; İbrahim Sarıçam ve Seyfettin Erşahin, *İslam Medeniyeti Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2016, 98.

¹⁶⁵⁴ İbn Mende el-Abdi, *Marifet'ü-Sahabe*, I, 818; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 556; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 151.

¹⁶⁵⁵ İbn Mende el-Abdi, *Marifet'ü-Sahabe*, I, 818.

¹⁶⁵⁶ İbn Mende el-Abdi, *Marifet'ü-Sahabe*, I, 818; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 556.

¹⁶⁵⁷ İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 151.

¹⁶⁵⁸ Ekrem b. Ziya el-Ömeri, *Asru Hilafeti Raşidin*, I, 121; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 556; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 151.

¹⁶⁵⁹ İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 151.

¹⁶⁶⁰ İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 221.

¹⁶⁶¹ Vâkıdî, *Ridde*, I, 217; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VII, 233.

¹⁶⁶² Belâzurî, *Futuh*, I, 239; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 221; Yakut Hamevi, *Mecma'ul-Buldan*, I, 431.

görevlendirdi. Uzeyr b. Saîd el-Ensari adında birini de bineklerin bakımını ile ilgili konularda görevlendirdi. Kendisi de arkada kalanlarla birlikte hareket etti.¹⁶⁶³ Süveyd, Hz. Ömer döneminde de bu bölgedeki görevlerine devam etti ve halife tarafından kendisine gönderilen mektupla Utbe b. Gazvan'a katılması istendi.¹⁶⁶⁴

3. Beşir b. el-Hasasiye

Beşir b. Hasasiyye Zahm b. Ma'bed¹⁶⁶⁵ es-Sedusiyye.¹⁶⁶⁶ Hz. Peygamber tarafından ismi Beşir olarak değiştirilmiştir.¹⁶⁶⁷ Müsenna, Irak başkomutanlığı vekilliğini yürüttüğü sırada orduya takviye istemek¹⁶⁶⁸ amacı ile Medine'ye geldi ve Hire'de yerine vekil olarak Beşir'i bıraktı.¹⁶⁶⁹ Hz. Ömer döneminde Medain'in fethi neticesinde ele geçirilen ganimetler Sa'd tarafından Beşir b. Hasasiye ile Hz. Ömer'e gönderildi.¹⁶⁷⁰

4. Şüreyh b. Amir b. Kayn

Şüreyh b. Amir b. Kays b. Amir b. Ümeyr es-Sa'adi Beni Sa'd b. Bekr b. Hevazin.¹⁶⁷¹ Halid b. Velid, Basra'nın Habire bölgesine gelip burayı fethedince Beni Sad b. Bekir b. Hevazin Kabilesi'nden Şüreyh'i vekil olarak bırakarak yoluna devam etti.¹⁶⁷² Hz. Ömer hicri 14. yılda Beni Sa'd b. Bekr Kabilesi'nden Şüreyh b. Amir'i Basra'ya göndererek

¹⁶⁶³ İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 221.

¹⁶⁶⁴ Belâzurî, *Futuh*, I, 332; İbn Kuteybe, *Ahbaru Tval*, I, 116.

¹⁶⁶⁵ Bazıları onun adını Beşir b. Yezid b. Ma'bed b. Dıbab b. Seb', bazıları da Beşir b. Ma'bed b. Şurahil b. Seb' b. Dibari b. Sedus b. Şeyban b. Zehl b. Salebe b. Ukabe b. Sa'b b. Ali b. Bekr b. Vail olduğunu söylerler. bkz. İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, X, 303; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 396.

¹⁶⁶⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 120, VII, 39; Buhari, *Tarihu Kebîr*, II, 97; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 173; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, X, 303; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 396; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, X, 101.

¹⁶⁶⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 120; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, I, 173; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, X, 303; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 396; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, X, 101.

¹⁶⁶⁸ Taberî bir başka rivayette Müsenna'nın savaşta aldığı yaralar neticesinde durumunun ağırlaştığını ve yerine Beşir'i vekil bıraktığını söylemektedir. bkz. Taberî, *Tarih*, III, 486; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 126.

¹⁶⁶⁹ Himyeri, *İktifa*, II, 399, 426, 435; Taberî, *Tarih*, III, 413, 472; İbn Miskeveyh, *Tecaribü'l-Ümem*, I, 299; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, IV, 124; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 260, 282; İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 22, 43; İbn Haldun, *Tarih*, II, 523; Sibt İbnü'l-Cevzi, *Miratu'z-Zaman*, V, 98; Muhammed Rıza, *Ebû Bekir*, I, 89, 153; Kaplan, 35.

¹⁶⁷⁰ İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 78.

¹⁶⁷¹ İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 702; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 627; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XVI, 85; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 272.

¹⁶⁷² Belâzurî, *Futuh*, I, 239, 331; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 627; İbn Hazm, *Cemhetü'ü Ensâbü'l-Arab*, I, 265; Yakut Hamevi, *Mecma'ul-Buldan*, I, 431.

Müslümanlara desek olmasını ve Ahvaz'a kadar ilerleyerek Acemlerle savaşmasını emretti.¹⁶⁷³

5. Sa'd b. Amr

Sa'd b. Amr b. Haram. Hz. Ebû Bekir'in Halid b. Velid'e Irak'tan Şam'a hareket etmesini emreden mektubu ulaşınca Müsenna'yı yerine vekil bırakarak yola çıktı. Aynutemr'e geldiğinde burayı fethetti ve Kinde, İbad ve Acemlerin bulunduğu bölgeye geldi. Yiyeceklerin stok merkezi olarak kullanılan Enbar'ı fethetti ve Sa'd'ı bu bölgede vekil bırakarak yoluna devam etti.¹⁶⁷⁴

6. Beşir b. Ka'b

Beşir b. Ka'b b. el-Himyari el-Adevi. Beni Adiy b. Abdü Menat b. Ad b. Tabiha'dandır.¹⁶⁷⁵ Ebû Ubeyde b. Cerrah Yermük'den ayrılırken Beşir b. Ka'b'ı süvari birliğinin başına vekil olarak bıraktı.¹⁶⁷⁶

¹⁶⁷³ Halife b. Hayyât, *Tarih*, I, 127; Taberî, *Tarih*, III, 593; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 316; Zehebî, *Tarihu'l-İslam*, III, 129; İbn Haldun, *Tarih*, II, 540; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, II, 702; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gabe*, II, 627; Zehebî, *Siyeru A'lam*, II, 422; Safedi, *el-Vafi bi'l-Vefeyât*, XVI, 85; İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 272.

¹⁶⁷⁴ İbn Hacer, *el-İsabe*, III, 59; Belâzuri, *Ensâb*, I, 114, 179, 270.

¹⁶⁷⁵ Yusuf b. Abdurrahman, *Tehzibü'l-Kemal*, IV, 184; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 444; İbn Hacer, *Tehzübu't-Tehzib*, I, 471; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, X, 317.

¹⁶⁷⁶ İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 21; Taberî, *Tarih*, III, 404, 436; Yusuf b. Abdurrahman, *Tehzibü'l-Kemal*, IV, 184; Himyeri, *İktifa*, II, 220; İbn Asakir, *Tarihu Dimeşk*, II, 127, 165, X, 317.

SONUÇ

Yapılan literatür taramaları neticesinde Hz. Ebû Bekir döneminde görev almış kişiler ve onların mensup olduğu kabileler belirlenerek İslam devletinde hangi görevlerde istihdam edildikleri tesbit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan bu çalışma sonucunda Hz. Ömer ve Hz. Osman döneminin de bu gözle ele alınması gerektiği gözlemlenmiştir. Özellikle Hz. Osman dönemindeki olayların kabile esasına göre değerlendirilmesi ve kabileler arası dengenin ne zaman bozulduğunun tespit edilmesi için elimizdeki çalışma konuya giriş özelliği göstermektedir. İleride yapılacak olan çalışmalara bir temel olmasını umduğumuz bu çalışma ile elde ettiğimiz bulgular şunlardır;

İrtidat hadiselerinin başlamasından Zü'l-Kassa savaşına kadar geçen süreçte Bahriye Üçok'un "İslam'dan Dönerler ve Yalancı Peygamberler" adlı eserinde de işaret ettiği gibi tespit edebildiğimiz kadarıyla dinden döner kabileler şunlardır; Esed Kabilesi, Gatafan, Eşca'lıların bir bölümü, Temim Kabilesi, Süleym Kabilesi'nden bazıları, Hevazin Kabilesi'nin bir kısmı, Beni Hıfaf, İmru'ülkays Kabilesi, Zekvan, Beni Cariye, Hanife, Bahreyn sakinleri, Beni Bekr b. Vail Kabilesi, Oman Ezdler'inden Deba, Nemr b. Kasıtlar, Kelb Kabilesi, Kudaa Kabilesi'nden bazı kimseler ve Beni Amirilerin tamamı dinden döndüler.

İslam üzere sebat edenlere gelince; Mekke ve Medine arasında ikamet eden kabilelerle Eslem, Gıfar, Cüheyne, Müzeyne, Kaab ve Sakif kabileleri ile Tayy Kabilesi, Hüzeyl, Becile ve Has'am'lılardır. Bunların yanında Tihame yakınlarındaki Hevazin Kabilesi, Cüşem Kabilesi ve Sa'd b. Bekr Kabilesi'de irtidat etmediler. Bahreyn bölgesinde Abdülkays'lılardan bazı kimseler, Yemen bölgesinde Kinde Kabilesi, Hadramutlular, Cendel ve Zebîd kabileleri de İslam üzere kaldılar.

Zü'l-Kassa savaşının Müslümanların zaferi ile sonuçlanmasının ardından tereddüt içinde olan bazı kabileler Medine'ye bağlı kalmayı tercih ettiler ve birçok bölgeden zekâtlar başkente gelmeye başladı. İlk olarak Safvan, Zibrikân ve Adiy zekâtları Medine'ye getirdi. Halife bu savaşın sonunda oyalama taktiğinden vazgeçerek bul ve yok et şeklin-

de yeni bir süreci başlattı. Bu amaçla 11 sancak hazırlandı ve her biri bir komutana verilerek irtidat hareketlerinin kontrol altına alınması talimatıyla yola çıkarıldı.

Bu orduların komutanlarından biri olan Halid b. Velid, önce Esedoğullarına oradan Temimoğullarına ve Yemame'ye gitmek için yola çıktı. Diğer komutan İkrime b. Ebî Cehil ise; Hanifeoğulları arasında bulunan Müseylime'ye, sonra Amman'a oradan Mehre'ye ve buradan da Hadramut ile Yemen'e gitmek için hazırlandı. Ne var ki Müseylime ile karşılaşınca aceleci davrandı ve mağlup olup Halid'in ordusunu bekledi. Bir diğer komutan Şuarahbil b. Hasene ise; İkrime'den sonra Yemame ve oradan da Hadramut'a gitmek için harekete geçti. Turayfa b. Haciz ise; askerleri ile birlikte Hevazin kabilesinin Süleymoğulları koluna gitti. Amr b. Âs'ın ordusu Kudaa' üzerine hareket emri alırken Halid b. Saîd b. Âs da Şam güzergâhına gitmek için hazırlandı. Ayrıca Ala b. Hadramî Bahreyn'e, Huzeyfe b. Mihsan Amman'a, Arfece b. Herseme Mehre'ye, Muhacir b. Ebî Ümeyye Yemen'e ve Süveyd b. Mukarrin ise Yemen'in Tihame bölgesine gönderilmek için kendilerine sancak verilen komutanlardandır.

Ridde hadiselerinden başlamak üzere Irak ve Şam fetihleri için orduda görevlendirilenlerin sayısı doksan dört kişidir. Bunlardan yetmiş ana kuvvetlerin başında, dokuzu öncü birliklerin komutanlığında, altısı İslam ordularına yardıma gelen destek güçlerin başında, yedi sancak görevlerinde ve üçü de istihbari faaliyetlerde görev yapıyordu.

Orduda görev yapan bu kişilerden yedi tanesi Bekr b. Vail Kabilesi'nin alt kollarından olan Beni Şeyban, Beni Sedus, İcl ve Hanifeoğullarına mensup olup, orduda komutan, yardımcı kuvvet komutanı, vekil komutanlık ve istihbarat gibi vazifeleri yerine getiriyorlardı. Bu görevlilerden üç tanesi Adi b. Ka'b Kabilesi'nin üyelerinden olup, komutan ve sancaktar olarak orduya hizmet veriyorlardı. Yine dört tanesi Hazrec Kabilesi'nden olup, bu kabilenin alt kollarından olan Beni Neccar ve Beni Beyada'ya bağlıydılar. Orduda ise komutan, sancaktar ve öncü kuvvet komutanı olarak görev yapıyorlardı. Orduda yer alan beş kişi de Beni Ümeyye'dendir. Bu kişilerden dört tanesi komutan ve bir tanesi de sancaktar olarak savaşlarda yer alıyordu. Sehm, Beni Cumah, Sakife, Fezare, Tay, Akk, Gatafan, Kelb, Kuda'a, Kays Aylan, Zühre, Amir b. Lüeyoğulları, Hemedan ve Evs kabileleriyle Hadramiler

ve Naciyeoğullarından birer kişi komutan, öncü kuvvet ya da yardımcı kuvvet komutanlıklarında vazifelidiler.

İslam devletine komutan yetiştirmiş diğer bir kabile de Temim Kabilesi'dir. Bu kabileden yedi kişi Hz. Ebû Bekir'in hilafeti döneminde görevli olup, üçü komutan, ikisi öncü kuvvet komutanı, biri yardımcı kuvvet komutanı ve biri de komutan vekili olarak hizmet veriyordu. Yine Hevazın Kabilesi'nden bu iş için üç kişi görevliydi. Bu kabilenin alt kollarından olan Beni Mazin, Beni Malik ve Beni Sa'd b. Bekir kabilelerine üye olan bu kişiler orduda komutan ve komutan vekili olarak hizmet ediyordu. Mahzumoğullarından da dört görevli bulunuyordu ve bu görevlilerin tamamı komutan olarak ön plana çıkmış kişilerdi.

Beni Süleym Kabilesi'nden ise dört görevli bulunuyor ve dördü de komutan olarak görev yapıyordu. Kabilenin alt kollarından olan Becile ise bu konuda en fazla destek verenlerden biri olarak kendi içerisinde iki görevli çıkardı. Komutanlık vazifeleri göz önüne alındığında en büyük katkıyı veren kabilerden bir diğeri de Müzeyne Kabilesi'dir. Zira bu kabile üyelerinden olan Mukkarrin kardeşlerden beş tanesi Ridde savaşlarından başlamak üzere Irak ve Şam fetihleri sürecinde gerek komutan gerek vekil gerekse vali olarak dönem dönem çeşitli vazifeler üstlendiler. Yine Kinane Kabilesi ve onun alt kollarından olan Abdumenat'ın Damre ve Leys boyları da kendi içerisinde üç komutan çıkardı. Esed Kabilesi'nden de Kinane gibi üç önemli komutan bulunuyordu. Bu komutanlar ridde hadiselerinin bastırılmasında ve Şam fetihlerinde önemli görevler üstlendiler.

Güçlü kabilerden biri olan ve birçok alt kola ayrılan Ezd Kabilesi'nden dört komutan görev yapıyordu. Bu komutanlardan iki tanesi Ezd Kabilesi'nin Barık, diğer iki tanesi de Devs koluna mensuptur. Kuda'a Kabilesi'nden de üç görevli bulunuyordu. Bunlar; Beni el-Aclan ve Uzre kabilelerine mensup olup orduda komutan, istihbarat elamanı ve öncü kuvvet komutanı olarak vazife yapıyorlardı. Yine Harîs b. Fihri ve Kinde kabilerinden üçer komutan hizmet veriyordu. Bunlardan başka Himyerilerden üç komutan ve bir vekil, Abdülkaysoğullarından ise iki yardımcı kuvvet komutanı bulunuyordu. Huzeyfe b. Mihsan, Man ve Tureyfe b. Haciz, Yezid b. Yuhannes, Halid b. Saîd Dîhye b. Halife, Harmele b. Selma komutan olarak vazife yapmış fakat kabileleri tespit edilememiştir. Bunlarla birlikte Abdullah b. Hafs ve Selim b. Halde ile Abed ve Leyla el-Fedekî, Şecer b. Eğarr, Nüseyr b. Deysem ve

Sa'd b. Amr; sancaktar, öncü kuvvet komutanı ve vekil komutan olarak görev yapıyor olmalarına karşın kabileleri tespit edilemeyen kişilerdendir. Halife, gönderdiği bu komutanlarla iletişimini ulakları vasıtasıyla gerçekleştirirdi. Öyleki savaşın nasıl başlayacağından savaş sonunda uygulanacak kurallara kadar birçok bilgi halife tarafından komutanlara bu yolla iletiliyordu. Bu iletişim ağının güçlü olması ridde savaşlarındaki başarının kilit noktalarından biriydi. Zira bu mektuplar sadece komutanlara gitmiyor, bölgenin önde gelen liderlerine de gönderiliyordu. Bu şekilde riddeye katılım engellenmeye, hiç olmazsa minimize edilmeye çalışılıyordu. Sadece ridde hadiselerinde değil, Irak ve Şam fetihleri sürecinde de bu ulaklar aktif olarak görev yapıyor, bazen halifenin emirlerini, bazen de komutanların yardım taleplerini ya da isteklerini taşıyorlardı. Gerek ridde gerekse fetihler sürecinde tespit edebildiğimiz kadarıyla on üç kişi bu işi üstleniyor, gerekli iletişimi sağlıyorlardı.

Bu görevi üstlenen ulakların iki tanesi Bekr b. Vail Kabilesi'nin alt kollarından olan İcl ve Sedus'a mensuptur. Yine iki tanesi Eslem Kabilesi'ne mensup olup, onlardan biri Sehm kolundandır. İki tanesi de Kureyş'ten olup, biri Beni Cumah'a mensuptur. Biri Evs Kabilesi'nin alt kollarından olan Abdül-Eşhel'e, biri de Kuda'a Kabilesi'nin Beli batnının Beni el-Aclan koluna mensuptur. Bir diğeri Gatafan Kabilesi'nin Fezare kolundan, bir diğeri Tay Kabilesi'ndendir. Diğer iki görevli de Ezd ve Esed kabillerine mensupturlar. Bu görevlilerden biri olan Ebû Nuheyk'in ise kabilesi bilinmemektedir.

Hız. Ebû Bekir'in hilafeti süresince birçok idareci görev yapıyordu. Bu idarecilerin bir kısmı Hız. Peygamber tarafından bölgeye atanan kişilerdi ve bu kişilere Hız. Ebû Bekir dokunmuyor, görevlerinde bırakıyordu. Bir kısmı ise doğrudan halife tarafından atanıyordu. Ridde ehli ile savaşıp bölgeyi itaat altına alan komutanların idareci olarak bölgeye atanmasının yanında idarecilik ve komutanlık vazifelerini beraber yürüten görevliler de bulunuyordu. Bazen de genel ordu komutanları fethettikleri bölgelere idareciler atıyorlardı. Buradan yola çıkarak Hız. Ebû Bekir döneminde beş farklı idareci tayin yönteminin bulunduğunu söyleyebiliriz. Her ne yöntemle göreve gelmiş olursa olsun bu dönem içerisinde idari görevde bulunan kişilerin sayısı otuz birdir. Bu görevlilerin dördü Temim Kabilesi'nden olup, bu kabilenin alt kollarından olan Zeyd Menan, Anber ve Kays b. Sa'd'a bağlıdırlar. Üçü Hazrec Kabilesi'ne mensup olup, bu kabilenin alt kollarından Beyada,

Neccaroğulları ve Beni Udey'e mensupturlar. İkişer kişi Mahzumoğulları, Kinde ve Akk kabilelerinin üyeleridir. Yine iki kişi Bekir b. Vail Kabilesi'ne bağlı olup, bu kabilenin alt kollarından Şeyban ve Sedus'tandır. Bunlardan başka bir kişi Ümeyyeoğullarından, bir kişi Eş'ar kabilesinden, bir kişi Hevazin Kabilesi'nin Beni Nasr b. Muaviye kolundan, bir kişi Harîs b. Fihri'den, bir kişi Gatafan'ın Beni Sa'lebe b. Sa'd kolundan, bir kişi Müzeyne'den birer kişi de Amir b. Lüeyoğulları, Kuda'a ve Tay kabilelerindendir. Ayrıca Yemen kökenli Hadramilerden bir, Farisî kökenlilerden de iki kişi idarecilik görevinde bulunuyordu. İdareci olarak görev yapan Rabia b. Atik ve Harîs b. Mürre'nin ise kabileleri tespit edilememiştir. Komutanlık ve valilik görevlerinin yanında hazine işlerine bakan birtakım görevliler de bulunuyordu. Bu kişilerden üç tanesi Temim Kabilesi'ne bağlı olup, bu kabilenin alt kollarından Kays b. Sa'd ve Ka'b b. Sa'd'ın üyeleridir. İki kişi ise Hazrec Kabilesi'ne mensup olup, bu kabilenin kollarından olan Neccaroğulları ve Beni Beyada'ya mensupturlar. Yine Evs Kabilesi'nden görevlendirilen iki kişi de Beni Harise ve Devs kollarının üyelerindendir. Bunların haricinde bir tane Tay Kabilesi'nden, bir tane Harîs b. Fihri'den, bir tane Sehm Kabilesi'nden, bir tane Ümeyyeoğullarından, bir tane Kinane'nin Abdumenat'a bağlı Düel Kabilesi'nden, bir tane Hevazin'ın Beni Sa'd b. Bekir kolundan, birer tane de Fezare ve Mezhic kabilesinin Murad kolundan olmak üzere toplam on beş kişiydiler. Bunların bazıları beytûlmâl sorumluluğunu yerine getirirken, bir kısmı da zekât ve haraç işlerinde vazifelidiler.

Taşra yönetimindeki bu görevlilerin haricinde devletin başkenti Medine'de de bazı görevliler bulunmaktadır. Bunlar genellikle halifenin yanında bulunur, ona hâciplik, müezzinlik, kâtiplik, danışmanlık gibi hususlarda yardım ederlerdi. Onun hâciplik işlerine mevlası Şedid, müezzinlik görevine de Ensar'dan Sa'd el-Karaz bakardı. Bundan başka bir şura meclisine sahipti ve bu kişilere önemli konularda danışırdı. Şura üyelerinin kabile dağılımı ise şöyleydi; bir kişi Ümeyyeoğullarından, bir kişi Adi b. Ka'b'tan, bir kişi Haşimoğullarından, bir kişi Zühreoğullarından, bir kişi Evs'in Abdüleşhel kolundan, bir kişi de Hz. Ebû Bekir'in kabilesi olan Teym'dendir. Bu dönemde Hz. Ebû Bekir haricinde Teym kabilesinden olan tek kişi Talha b. Ubeydullah'tır ve o da doğal üye konumundadır.

Merkezi yönetim içerisinde yer alan diğer bir görev türü de vekilliktir. Halifenin herhangi bir sebeple Medine'den ayrılması durumun-

da bu görev işler hale gelir ve halifenin emri ile bir ya da daha fazla kişi bu görevi yürütür. Bu görevlilerin kabile dağılımları ise şöyledir; Kinane Kabilesi'nin alt kollarından olan Abdümenat'a bağlı olan Damer'den bir kişi, Ümeyyeoğullarından bir kişi, Evs Kabilesi'nin Beni Zafer koluna mensup bir kişi ile Adi b. Ka'b ve Amir b. Lüeyoğulları'na mensup birer kişidir.

Yine halifenin merkez yönetimi içerisinde yer alan ve yazışmalarda halifeye yardımcı olan kâtipler vardı. Bu kişiler halifenin emri doğrultusunda komutan, vali ya da kabile reislerine mektup gönderilmesi yanında, ahitnamelerin hazırlanması ve Kur'ân'ın cem edilmesi işlerine bakarlardı. Kâtip olarak hizmet eden kişilerden bir kişi Haşimi, bir kişi Emevi, birer kişi de Zühreoğulları ve Huza'a Kabilesi ile Hazrec'in Neccaroğulları kolu ve Temim'in Üseyyidi kolundan olmak üzere toplam altı kişidir.

Bunun dışında halife tarafından özel olarak görevlendirilen İslam'a davet elçileri vardır. Müseylime'yi yeniden dine döndürmek ve Bizans kralını İslam'a davet etmek üzere gönderilen bu kişilerin ikisi Sehm Kabilesi'nden, biri Adiy b. Kab'dan, biri Hazrec'in Amr b. Avf kolundan, biri de Sakife'dendir. Bu görevliler arasında yer alan Adiy b. Ka'b'ın ise kabilesi bilinmemektedir.

Bazı görevliler tek bir vazife ile meşgul olurken bazıları çeşitli görevler üstlenebiliyordu. Örneğin zekât görevlisi olarak bölgeye gönderilen kişi aynı zamanda vali olarak da atanabiliyor, gerektiği durumda komutanlık vazifesini yapabiliyordu. Yine hazine sorumlusu bu görev haricinde komutan olarak hizmet edebiliyordu. Bununla birlikte hem şârada hem de kâtiplik görevinde bulunan kişilerde vardı. Farklı görevlerde hizmet etmiş bu kişileri de ayrı ayrı saydığımızda yüz seksen kişilik bir listeye ulaşıyoruz. Fakat kaç farklı görevde bulunursa bulunsun bu dönem içerisinde devlete hizmet etmiş kişi sayısı halife ile birlikte yüz elli beş kişidir.

Bu kişilerin halife dâhil iki tanesi Teym Kabilesi'nden, on tanesi Bekir b. Vail Kabilesi'nin alt kolu Şeyban, Sedus, İcl ve Hanifeoğullarından, beş tanesi Adi b. Ka'b Kabilesi'nden, sekizi Ümeyyeoğullarından, dokuzu Hazrec'ten olup bu kabilenin alt kollarından olan Neccar, Beyada, Amr b. Avf ve Beni Udey'e mensupturlar. Yine dört tanesi Evs Kabilesi'nden olup bu kabilenin Beni Eşhel, Zafer ve Beni Harîs kollarından, ikisi Beni Cumah'tan, ikisi Sehm'den, on tanesi de Temim Kabilesi'nden olup, Zeyd Menat, Anber, Kays b. Sa'd, Amri, Üseyyidi ve

Darimi kollarındandır. Bunlarla birlikte beş kişi Hevazin Kabilesi'ne mensup olup bu kabilenin alt kollarından olan Beni Nasr b. Muaviye, Beni Sa'd b. Bekr, Beni Malik ve Mazin kabilelerindendir. Dördü Mahzumogullarından, üçü Beni Sakife Kabilesi'nden, dördü Beni Süleym'den olup, Becile ve Bühse kollarına mensupturlar. Yine beşi Müzeyne, beşi Kinane Kabilesi'nin alt kollarından olan Abdumenat'ın Damre, Duil ve Leys Kabilelerinden, üçü Fezare Kabilesi'nden, dördü Esed, üçü Tay kabilelerindendir. Bunun dışında altı tanesi Ezd Kabilesi'nden olup, Devs ve Barık kollarından, dördü Kuda'a Kabilesi'nin alt kollarından olan Beni el-Aclan ve Uzre'den, birer kişi de Huza'a, Kelb, Eş'ar, Kays Aylan, Haşimi, Naciyeogulları ve Murad kabilelerindendir. Yine üç kişi Haris b. Fihri'den, iki kişi Akk Kabilesi'nden, ikisi Gatafan'ın Eşcai ve Beni Sa'lebe b. Sa'd Kabilesi'nden, üçü Zühreoğullarından, üçü Amir b. Lüeyogullarından, üçü de Kinde Kabilesi'nin üyelerindendir. Bunlara ek olarak üç kişi Eslem Kabilesi'nden, iki kişi Abdülkaysoğullarından, beşi Himyerilerden, biri Hadramilerden ve biri de Hemedan'dan olup iki kişi de Farisi asıllıdır. Geride kalan on dokuz kişinin ise kabilesi tespit edilememekle birlikte bunların ikisinin azatlı köle olduğu bilinmektedir.

Bu bilgilerden yola çıkarak Hz. Ebû Bekir döneminde yirmi dokuz farklı kabileden çeşitli görevlerde bulunmuş kişilere ek olarak, iki Farisi asıllı, iki de azatlı kölenin görev yaptığı bilgisine ulaşılabilir. Bu kabilelerin görev dağılımlarına baktığımızda ise Hz. Ebû Bekir'in tek bir kabileye bağlı kalmadığı ve birçok farklı kabileden kişiye değişik görevlerde kullandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca kabile dağılımlarına ayrıntılı bir şekilde bakılacak olursa özellikle ridde hadiseleri sürecinde kabilesinin dinden dönmesine rağmen İslam üzere sabit kalan kişilerin komutan olarak görevlendirildiği gözükmektedir. Bu kişilerin aynı zamanda fetihlerde de komutan olarak kullanılmaları dikkate değer bir konudur. Zira bu fitne döneminde İslam üzere sebat edenlerin halife tarafından bir nevi ödüllendirilmiş olmaları da imkân dâhilindedir. Yine kabile dağılımından çıkan diğer bir sonuç Temim Kabilesi üyelerinin bu dönemde diğer kabilelerden daha fazla görevde bulunduğudur. Buna karşın Hz. Ebû Bekir'in kabilesi olan Teym'den Talha b. Ubeydullah haricinde görevlinin tespit edilememiş olması da nazarı itibara alınmalıdır. Daha önce de belirtildiği gibi Talha, şûra heyetinin doğal üyesi konumunda olduğu için özel bir atamayla görevlendirilmemiştir. Dolayısıyla Hz. Ebû Bekir'in kendi kabilesinden hiç kimseyi

herhangi bir görevde kullanmadığı bu vesileyle tekrarlanması gereken bir konudur.

Buna ek olarak Hz. Peygamber tarafından valilik, komutanlık, kâtiplik ve zekât amilliği gibi herhangi bir görevde istihdam edilmiş yetmiş üç kişi Hz. Ebû Bekir tarafından da birçok farklı görevde kullanılmıştır. Hz. Ebû Bekir'in hilafeti döneminde görev alan seksen sekiz kişi ise daha önce herhangi bir vazife almamış kişilerdir. Hz. Peygamber tarafından vali olarak görevlendirilen on beş kişi Hz. Ebû Bekir tarafından bu görevlerinde tutulmuş ve yetkileri arttırılmıştır. Hz. Peygamber tarafından valilik hariç diğer görevlerde istihdam edilen altı kişi Hz. Ebû Bekir tarafından vali olarak atanmış, dokuz kişi ise Hz. Peygamber döneminde hiçbir görev almamış olmasına rağmen Hz. Ebû Bekir tarafından valilikte görevlendirilmiştir. Hz. Peygamber tarafından zekât amilliği veya diğer görevlerde istihdam edilmiş yedi kişi Hz. Ebû Bekir döneminde zekât amili olarak görevlendirilmiştir. Bunların dışında kalan üç kişi ise Hz. Peygamber döneminde herhangi bir görev almamıştır.

Hz. Ebû Bekir döneminde görev alan komutanlardan on dördü Hz. Peygamber tarafından da komutan olarak görevlendirilmiş kişilerdir. Diğer yirmi iki kişi ise Hz. Peygamber tarafından zekât amilliği, valilik ve kâtiplik gibi farklı görevlerde istihdam edilmiş olmalarına rağmen Hz. Ebû Bekir döneminde komutan olarak görev yapmış kişilerdir. Hz. Ebû Bekir döneminde komutanlık, öncü kuvvet komutanlığı, yardımcı kuvvet komutanlığı ve komutan vekilliği gibi vazifeler alan elli altı kişi ise Hz. Peygamber döneminde herhangi bir görev almamış kişilerdir.

Bu sonuçlara bakıldığında Hz. Ebû Bekir'in, Allah Resulü'nün uygulamalarını devam ettirmeye çalıştığı görülmektedir. Genel siyaset olarak Hz. Peygamber tarafından atanan kişilerin birçoğunun bu dönemde de görevlendirilmiş olması bunu göstermektedir. Bunun haricinde Hz. Ebû Bekir yeni bazı atamalar da gerçekleştirmiş, Hz. Peygamber tarafından farklı görevde istihdam edilmiş kişilerin görevlerinde de bazı değişikliklere gitmiştir. Fakat bunu zorla yapmamış, Amr b. Âs'ı Şam bölgesine gönderirken fikrini aldığı gibi görevli kişilerin yerlerinin ya da vazifelerinin değiştirilmesi hususunda görüşlerine başvurmuştur. Bunun yanında Hz. Peygamber tarafından belirlenmiş hedeflerin gerçekleştirilmesi için elinden geleni yapmış, Üsame ordusunun gönderilmesi konusunda olduğu gibi bu tutumundan geri adım

atmamıştır. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesi ve ridde hadislerinde olduğu gibi caydırıcı tedbirlerin alınması hususunda danışmanlarıyla istişare etmesine karşın kendi bildiği doğruların uygulanması konusunda ısrarcı olmuş, fakat bu görüşlerini zorla değil ikna yolu ile danışmanlarına kabul ettirme yoluna gitmiştir. Onun bu kararlı duruşu ve olaylar karşısında acil çözümler üretme yeteneği hilafeti sürecindeki başarısının nedenlerinden biri olarak göze çarpmaktadır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

AHMED CEVDET PAŞA, *Dört Büyük Halife Devri*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2015.

AKARSU, Murat, *Kabile Bürokrasisi ve Hz. Osman Katline Sessiz Kalınan Halife*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2015.

APAK, Adem, *Erken Dönem İslam Tarihinde Asabiyet*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2016.

APAK, Adem, *İslam Siyaset Geleneğinde Amr b. el-As*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2016.

APAK, Adem, *Hz. Osman Dönemi Devlet Siyaseti*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2015.

APAK, Adem, *Anahatlarıyla İslam Tarihi II*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2008.

ARI, M. Salih, *Hz. Ebû Bekir ve Ridde Savaşları*, İstanbul, 1996.

ARI, M. Salih, "Üsame b. Zeyd", *DİA*, XXXXII, 361-362.

ASLAN, Abdülgaŧfar, *İslam'da Peygamberlik ve Yalancı Peygamberlik Olgusu*, Araştırma Yayınları, Ankara, 2009.

ÂŞIK, Nevzat, "Dırar b. Ezver", *DİA*, IX, 275-276.

ATTAR, Adnan, *Atlasu't-Tarihî, li'l-Alemîne'l-Arabî ve'l-İslâmî*, Kahire, 1979.

AYCAN, İrfan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebî Süfyan*, Ankara, 1990.

AYCAN, İrfan, "Yezid b. Ebû Süfyan", *DİA*, XXXXIII, 520-521.

AYCAN, İrfan, "Muaviye b. Ebû Süfyan", *DİA*, XXX, 332-334.

AYDINLI, Abdullah, "İkrime b. Ebî Cehil", *DİA*, XXII, 42-43.

BAKIR, Abdülhalik, *Hz. Ali ve Dönemi, Bizim Büro Basımevi*, Ankara, 2004.

BAKKAL, Ali, *Komutan Peygamber ve Yetiştirdiği Komutan Sahabiler*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2015.

BELAZURÎ, Ahmed Yahya (ö. 279/ 892-893), *Ensâbu'l-Eşraf*, I (tah. Muhammed Hamidullah), Mısır 1959; II (tah. Muhammed Bakır el-Mahmudi), Beyrut 1974; III (tah. Muhammed Bakır el-Mahmudi), Beyrut, 1977; IV (tah. Abdülaziz ed-Duri), Beyrut 1978; V (tah. İhsan Abbas), Beyrut, 1979.

BELAZURÎ, Ahmed Yahya (ö. 279/ 892-893), *Ensâbu'l-Eşraf* (tah. Süheyl Zekkar-Riyâz Zirikli), I-XIII, Beyrut, 1403/1996.

BELAZURÎ, Ahmed Yahya (ö. 279/ 892-893), *Futühu'l-Büldan*, Beyrut, 1988.

BELAZURÎ, Ahmed Yahya (ö. 279/ 892-893), *Futühu'l-Büldan* (trc. Mustafa Fayda), İstanbul, 2013.

BUHARÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhari (ö. 256/870), *Tarihu'l-Kebîr*, Haydarabad ts.

EL-BÜRRÎ, Muhammed b. Ebî Bekir b. Abdullah b. Musa (ö. 645), *Cevhereti fî Nesebi'n-Nebî ve Ashabihi'l-Aşara* (tah. Muhammed et-Tunuci) I-II, Riyad, 1983.

CANAN, İbrahim, “Enes b. Malik”, *DİA*, XI, 234-235.

CAHEN, Claude, *Doğuşundan Osmanlı Devleti'nin Kuruluşuna Kadar İslamiyet* (trc. Esat Mermi Erendor), Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990.

CEVAD ALÎ, *el-Mufasssal fî Tarihi'l-Arab Kable'l-İslam*, I-X, Daru'l-Saki, Beyrut, 2001.

ÇAĞATAY, Neşet, *Başlangıcından Abbasilere Kadar İslam Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1993.

ÇAKAN, İsmail Lütfü, “Abdullah b. Erkam”, *DİA*, I, 102.

ÇUBUKÇU, Asri, “Nu'man b. Mukarrin”, *DİA*, XXXIII, 240.

DEMİRCAN, Adnan, “Uzre”, *DİA*, XLII, 258-259.

DİNEVERÎ, Ebû Hanife Ahmed b. Davud (ö. 282/895), *Ahbadu't-Tıval* (tah. Abdü'l-Mün'im Amir ve Cemalüddin eş-Seyyal), I-IV, Daru İhya'î ve'l-Kütüb'l-Arabi, Kahire, 1960.

DİYARBEKRÎ, Hüseyin b. Muhammed b. Hasan (ö. 990/1582), *Tarihu'l-Hamis fî Ahvali Enfesi Nefs*, I-II, Beyrut ts.

EBÛ'L-ARAB, Muhammed b. Ahmed b. Temim et-Temimi (ö. 333), *el-Mihen* (tah. Ömer Süleyman Akili) I, Riyad, 1984.

EBÛ BEKİR BEYHAKİ, Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Musa el-Horasani (ö. 458), *Delaili'n-Nübüvve ve Ma'rifeti Ahvali Sahibu's-Şeriyeye*, I-VII, Beyrut 1405.

EBÛ'L-FEREC EL-HALEBİ, Ali b. İbrahim b. Ahmed (ö. 1044), *Siyeru Halebiye*; İnsanü'l-Uyun fi Siretü'l-Eminü'l-Me'mun, I-III, Beyrut 1427.

EFENDİOĞLU, Mehmet, "Şurahbil b. Hasene", *DİA*, XXXIX, 268.

EFENDİOĞLU, Mehmet, "Ziyad b. Lebîd", *DİA*, XXXIV, 482-483.

EFENDİOĞLU, Mehmet, "Saîd b. Zeyd", *DİA*, XXXV, 580-581.

FAYDA, Mustafa, *Hulefa-ı Raşidin Devri*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2014.

FAYDA, Mustafa, *Allah'ın Kılıcı Halid b. Velid*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2016.

FAYDA, Mustafa, *Hulefâ-yı Râşidîn Devri (Dört Halife Dönemi)*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2014.

FAYDA, Mustafa, "Halid b. Velid", *DİA*, XV, 289-290.

FAYDA, Mustafa, "Cerir b. Abdullah", *DİA*, VII, 410-411.

FESEVÎ, Ya'kub b. Süfyan b. Cüvvan (ö. 277/890), *el-Ma'rife ve't-Tarih* (tah. Ekrem Ziya Ömerî), I-IV, Müesseset'ü-Risale, Beyrut, 1981.

GÜLER, Zekeriya, "Muhacir b. Ebû Ümeyye", *DİA*, XXX, 389-390.

HALİFE B. HAYYÂT (ö. 240/854), *Kitabu't-Tabakât*, (tah. Süheyl Zekkar), Daru'l-Fikr, Dımaşk, 1993.

HALİFE B. HAYYÂT (ö. 240/854), *Tarih* (tah. Ekrem Ziya Ömerî), Beyrut, 1997.

HAMİDULLAH, Muhammed, *Mecmuatu'l-Vesaiki's-Siyasiyye Li'l-Ahdi'n-Nebevi ve'l-Hilafeti'r-Raşıde* (trc. Vecdi Ak-yüz) Kitabevi Yayınları ts.

HAMİDULLAH, Muhammed, *İslam'da Devlet İdaresi* (trc. Hamdi Aktaşın), Beyan Yayınları, İstanbul ts.

EL-HİMYERİ, Süleyman b. Musa b. Salim b. Hassan (ö. 634), *el-İktifa bi'ma Tadminhi min Megazi Rasulüllah ve Selesetü'l-Hulefa*, I-II, Beyrut 1420.

İBN ABDİLBER, Ebû Ömer Yusuf b. Abdillan b. Muhammed (ö. 463/1071), *el-İstiab fi-Ma'rifeti'l-Ashab* (tah. Ali M. El-Bicavi), I-IV, Daru'l-Ci'l, Beyrut, 1992.

İBN ASAKİR, Ebû'l-Kasım Ali b. el-Hasan (ö. 571/1176), *Tarihu Medîneti Dimaşk* (tah. Ömer b. Garame el-Amri), I-LXXX, yy, 1995.

İBN HABİB, Muhammed b. Habib b. Ümeyye b. Amr el-Haşimi (ö. 245), *el-Muhabber* (tah. Eliza Lichten-Stadter), I, Beyrut ts.

İBN HACER, Ebû'l-Fazl Ahmed b. Ali el-Askalani (852/1448), *el-İsabe fi Temyizi's-Sahabe* (tah. Adil Ahmed Abdü'l-Mevcud ve Ali Muhammed Me'ud), I-VIII, Beyrut, 1415/1995.

İBN HACER, Ebû'l-Fazl Ahmed b. Ali el-Askalani (852/1448), *Tehzibü't-Tehzib*, I-XII, Hindistan, 1326.

İBN HADİDE, Muhammed b. Ali b. Ahmed (ö. 783), *el-Misbahü'l-Meda* (tah. Muhammed Azimuddin), I-II, Beyrut ts.

İBN HALDUN, Abdurrahman b. Muhammed (ö. 808/1405-1406), *Kitabü'l-İber ve Divanü'l-Mübtedei ve'l-Haber* (tah. Halil Şehade), I-V, Beyrut, 1988.

İBN HALLİKAN, Ebû'l-Abbas Şemsuddin (ö. 681/1282), *Vefeyâtü'l-Ayan ve Enbau Ebnai'z-Zaman* (tah. İhsan Abbas), I-VIII, Beyrut, 1994.

İBN HAYYAN, Ebû Bekir Muhammed b. Halef el-Bağdadî (ö. 306), *Ahbaru'l-Kudat* (tah. Abdülaziz Mustafa el-Merağî), I-III, Beyrut, 1947.

İBN HAZM, Ali b. Ahmed b. Saîd el-Endülisi (ö. 456/1064), *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*, Beyrut, 1983.

İBN HAZM, Ali b. Ahmed b. Saîd el-Endülisî (ö. 456/1064), *Cevami'u-Siretü'n-Nebeviyye*, Beyrut, ts.

İBN HİBBAN, Ebû Hatim Muhammed (ö. 354/965), *Kita-bu's-Sikat*, Hindistan, 1973.

İBN HİBBAN, *es-Siretü'n-Nebeviyye ve Ahbaru'l-Hulefa*, Beyrut, 1996.

İBN HİŞAM, Ebû Muhammed Abdülmelik (ö. 218/833), *es-Siretü'n-Nebeviyye* (tah. Mustafa Seka, İbrahim Abyar ve diğ-
erleri), I-II, Mısır, 1995.

İBN İSHAK, Muhammed b. İshak b. Yesar (151/768), *Sire-tü İbn İshak* (tah. Süheyl Zekkar), Beyrut, 1978.

İBN KESİR, Ebû'l-Fida (ö. 774/1372), *el-Bidaye ve'n-Nihaye* (tah. Ali Şi'ri), I-XIV, Kahire, 1988.

İBN KUTEYBE, Ebû Muhammed Abdillâh b. Müslim ed-Dineverî (ö. 276/889) *el-İmame ve's-Siyase*, Mısır, 1969.

İBN KUTEYBE, Ebû Muhammed Abdillâh b. Müslim ed-Dineverî (ö. 276/889), *el-Mearif* (tah. Servet Ukkâş), Kahire, 1992.

İBN SA'D, Ebû Abdullâh Muhammed (ö. 230/844), *et-Tabakâtü'l-Kübra* (tah. Muhammed Abdülkadir Ata), I-VIII, Bey-
rut, 1990.

İBN SEYYİDİN'NAS (ö. 734/ 1334), *Uyunu'l-Eser fi Funu-ni'l-Meğazi ve's-Şemâli ve's-Siyer*, I-II, Beyrut, 1993.

İBNÜ'L-BER, Hafız Yusuf, *ed-Dürer fi-İhtisari'l Megazi ve Siyer* (tah. Şeyki Dayf), Kahire, 1403/1983.

İBNÜ'L-CEVZİ, Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ali (ö. 597/1201), *el-Muntazam fi Tarihi'l-Ümem ve'l-Mülük* (tah. Mu-
hammed Abdülkadir Ata ve Mustafa Abdülkadir Ata), I-XVIII, Beyrut, 1992.

İBNÜ'L-CEVZİ, Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ali (ö. 597/1201), *Telgih Fehuve Ehi'l-Eser fi Uyuni't-Tarih ve's-Siyer*, Beyrut 1997.

İBNÜ'L-ESİR, İzzeddin Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed (ö. 630/1232), *el-Kâmil fi't-Tarih* (tah. Ömer Abdüsselam Tedmuri) I-IX, Beyrut, 1997.

İBNÜ'L-ESİR, İzzeddin Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed (ö. 630/1232), *Üsdü'l-Ğabe fî Ma'rifeti's-Sahabe* (tah. Ali Muhammed Meud ve Adil Ahmed Abdü'l-Mevcud), yy, 1994.

İBN MİSKEVEYH, Ebû'l-Ali Ahmed b. Muhammed b. Ya'kub (ö. 421), *Tecaribu'l-Ümem ve Teagibü'l-Hümem* (tah. Ebû Kasım İmami), I-VII, Tahran, 2000.

İBN GANİ', Ebû'l-Hüseyin Abdülbaki el-Bağdadi (ö. 351), *Mu'cemu's-Sahabe* (tah. Sallah b. Salim el-Masrati), I-III, Medine, 1418.

İBN GANFAZ, Ahmed b. Hüseyin b. Ali (ö. 810), *Vesiletü'l-İslam* (tah. Süleyman el-İdu'l-Mehami), I, Beyrut, 1984.

İSBAHANİ, Ebû Naim Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshak (ö. 430), *Marifetü's-Sahabe* (tah. Adil b. Yusuf Azzazi), I-VI, Riyad, 1998.

İSBAHANİ, Ebû Naim Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshak (ö. 430), *Delaili'n-Nübüvve*, Beyrut, 1986.

EL-KETTANİ, Abdülhay, *Nizamu'l-Hükümeti'n-Nebeviye et-Teratibu'l-İdariyye* (tah. Abdullah Halidi), I-II, Beyrut ts.

KOMİSYON, *İslam Kurumları Tarihi*, Ankara, 2017.

LAPİDUS, İra M, *İslam Toplumlari Tarihi, I-II*, İletişim Yayınları (trc. Yasin Aktay) İstanbul, 2016.

EL-MAKRİZİ, Takiyyuddin Ahmed b. Ali (ö. 845/1444), *İmtau'l-Esma* (tah. Muhammed Abdülhamid Nemisi), I-XV, Beyrut, 1999.

EL-MES'UDİ, Ebû'l-Hasen Ali b. el-Hüseyin (ö. 346/957), *et-Tenbih ve'l-İşraf* (tah. Abdullah İsmail es-Savi), Kahire ts.

ES-SAFEDİ, Salahuddin, Halil b. Aybek (ö. 764), *Kitabu'l-Vafi bi'l-Vefeyât* (tah. Ahmed Arnavut ve Türki Mustafa), I-XXIX, Beyrut, 2000.

ES-SEM'ANİ, Ebû Sa'd Abdülkerim b. Muhammed (ö. 562/1166), *el-Ensâb* (tah. Abdurrahman b. Yahya el-Muallimi ve diğerleri), I, yy, 1962.

ES-SUYUTİ, Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr (ö. 911/1505), *Tarihu'l-Hulefa* (tah. Hamdi Demirtaş), I, yy, 2004.

ES-SÜHEYLİ, Ebû'l-Kasım Abdurrahman b. Abdillâh (ö. 581/ 1185), *er-Ravdü'l-Unüf* (tah. Ömer Abdüsselam Selami), I-II, Beyrut, 2000.

ET-TABERİ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir (ö. 310/922), *Tarihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, I-XI, Beyrut, 1967.

GULUŞ, Ahmed, *Siyerü'n-Nebeviyye ve Davetü fi Ahdi'l-Medine*, yy, 2004.

GÜNAL, Mustafa, *Hz. Ali Dönemi ve İç Siyaset*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1998.

GÜZEL Ahmet, *Hulefa-i Raşidin Döneminde İdari Yapı*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul, 2011.

KANDEMİR, M. Yaşar, "Halid b. Saîd", *DİA*, XV, 287-288.

KANDEMİR, M. Yaşar, "Muâz b. Cebel" *DİA*, XXX, 338-339.

KANDEMİR, M. Yaşar, "Ebû Mûsâ el-Eş'ari" *DİA*, X, 190-192.

EL-KASTALLANİ, Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekir b. Abdülmelik (ö. 923), *Mevahibu'l-Leduniyye*, I-III, Kahire ts.

KELPETİN, Mahmut, *Hulefa-i Raşidin Dönemi Tarihi Seyf b. Ömer ve Tarihçiliği*, Siyer Yayınları, İstanbul 2012.

EL-KEREMİ, Ahmed Accac, *İdaretü fi Asri Rasul*, Kahire 1427.

KENNEDY, Hugh, *An Historical Atlas of Islam / Atlas historique de l'Islam*, Brill, Leiden, 2002.

KİNDİ, Ebû Ömer Muhammed b. Yusuf (350/991), *Kitabu'l-Vulat ve Kitabu'l-Kudat* (tah. Muahmmed Hasan İsmail ve Ahmed Ferid Mezidi), Beyrut 2003.

KÖSE, Feyza Betül, *Medine'de Sosyal Hayat*, Mana Yay., İstanbul 2016.

KÜÇÜKAŞÇI, Mustafa Sabri, "Sakîfetü Benî Sâide", *DİA*, XXXVI, 11-12.

MAKDİSİ, El-Mutahhir b. Tahir (ö. 355/966), *el-Bed'u ve't-Tarih*, I-VI, Bursaid ts.

MEVLANA, Şibli Numani, *Son Peygamber Hz. Muhammed* (trc. Yusuf Karaca), I-II, İz Yayıncılık, İstanbul 2003.

EL-MISRÎ, Abdurrahman b. Abdullah b. Abdülhakim (ö. 257/870), *Futuhu'l-Mısır ve'l-Mağrib*, I, 1417.

EL-MİZZÎ, Yusuf b. Abdurrahman b. Yusuf Ebû'l-Hacac (ö. 742/1341), *Tehzibu'l-Kemal fi Esmâ'i'l-Rical* (tah. Beşşar Avvad Ma'ruf), I-XXXV, Beyrut 1980.

NAZLIGÜL, Habib, "Ma'n b. Adî", *DİA*, XXVII, 554.

EL-ÖMERÎ, Ekrem Ziya, *Asrı Hilafet'i-Raşidin*, Riyad 2009.

ÖNKAL, Ahmet, "Arfece b. Herseme", *DİA*, III, 354.

ÖNKAL, Ahmet, "Büreyde b. Husayb", *DİA*, VI, 492.

ÖNKAL, Ahmet, "Amr b. Âs", *DİA*, III, 79-81.

ÖZ, Şaban, *İslam Tarihi*, Çizgi Kitabevi, 2010.

ÖZDEMİR, Serdar, *Hz. Peygamber'in Serriyeleri*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2001.

ÖZKAN, Halit, "Ya'la b. Ümeyye", *DİA*, XLIII, 296-297.

RAGIP b. ABDÜ'L-GANÎ, Amr b. Rıza b. Muhammed (ö. 1408), *Mu'cemi'l-Gabaili'l-Arabî'l-Gadime ve'l-Hadise*, I-V, Beyrut 1994.

RIZA, Muhammed, *Ebû Bekir Sıddık Evvelü Hulefa'i-Raşidin* (tah. Şeyh Halil Şeyha), I, 2004.

ES-SALİHÎ, Muhammed b. Yusuf (ö. 942), *Sebîlü'l-Hüda ve'r-Reşad* (tah. Şeyh Adil Ahmed Abdü'l-Mevcud ve Şeyh Ali Muhammed Meud), I-XII, Beyrut, 1993.

SARICIK, Murat, *Bütün Yönleriyle Dört Halife Dönemi*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2010.

SARIÇAM İbrahim, *Emevi-Haşimi İlişkileri*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2015.

SARIÇAM, İbrahim ve ERŞAHİN Seyfettin, *İslam Medeniyeti Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2016.

SAÎD HAVVA, *el-Esas fi's-Sünneti ve Fikhihe*, I-IV, 1995.

SEYYİD CEMİLÎ, *Gazavatü'n-Nebî*, I, Beyrut 1416.

SIRMA, İhsan Süreyya, *Müslümanların Tarihi*, Beyan Yayınları, I-IV, 2014, İstanbul 2014.

SIBT İBNÜ'L-CEVZİ, *Miratu Zaman fi Tarihi'l-Ayan*, Dımaşk 2013.

ŞİMSİR, Mehmet, *İlk Dönem İslam Tarihinde Haberleşme Yöntemleri*, Hüner Yayınevi, Konya 2011.

TEKİNEŞ, Ayhan, "Ukkaşe b. Mihsan", *DİA*, XXXXII, 70.

TUGUS, Muhammed Süheyl, *Tarihu Hulefa'i Raşidin el-Futuhât ve'l-İncâ'zat's-Siyaset*, 2003.

ÜÇÖK, Bahriye, *İslam'dan Dönenler ve Yalancı Peygamberler*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1967.

VAKİDÎ, Muhammed b. Ömer (ö. 207/822), *Kitabu'l-Meğazi* (tah. M. Jones), I-III, Beyrut 1989.

VAKİDÎ, Muhammed b. Ömer (ö. 207/822), *Kitabu'r-Ridde ve Nebzetün min-Futuhi'l-İrak* (tah. Yahya Cebûri), I, Beyrut 1990.

VAKİDÎ, Muhammed b. Ömer (ö. 207/822), *Futuhu's-Şam*, I-II, 1997.

YAKUT, Ebû Abdullah er-Rûmî el-Hamevî (ö. 629/1229), *Mu'cemu'l-Büldan*, I-V, Beyrut 1995.

YAKUT, Ebû Abdullah er-Rûmî el-Hamevî (ö. 629/1229), *Mu'cemu'l-Büldan*, I-V, Beyrut 1397/ 1977.

YÜCESOY, Hayrettin, "Ka'ka b. Amr", *DİA*, XXIV, 216.

EZ-ZEHEBÎ, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman (ö. 748/1374), *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, I-XVIII, Kahire 2006.

EZ-ZEHEBÎ, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman (ö. 748/1374), *Tarihu'l-İslam ve Vefeyâtü'l-Meşahir ve'l-A'lam* (tah. Ömer Abdüsselam Tedmuri), I-LII, Beyrut 1993.

EZ-ZEHEBÎ, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman (ö. 748/1374), *Tezkiratü'l-Huffaz*, Beyrut 1998.

EZ-ZÜBEYRÎ, Ebû Abdillâh el-Mus'ab b. Abdillâh (ö. 236/850), *Kitabu Nesebi Kureyş*, Kahire ts.

ZİRİKLİ, Hayreddin, *el-A'lam, Kamus'u Teracim*, I-X, 2002.

Sürelî Yayınlar

ALGÜL, Hüseyin, Hz. Ebû Bekir'in Hicretten Vefatına Kadar Olan Dönemdeki Faaliyetlerine Genel Bir Bakış, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İstem, Yıl:3, Sayı:6, 2005, s. 105-120.

ALGÜL, Hüseyin, "Hz. Ebû Bekir'in İslâm'ın İlk Yıllarındaki Faaliyetlerine Genel Bir Bakış" Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi, İstem, Yıl:1, Sayı:1, s.25-40, 2003.

BAKKAL, Ali "Ebû Bekir'in Halife Seçilmesinde "İmamlar Kureyş'tendir" Hadîsinin Rolü Üzerine", Harran Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İstem, Yıl:3, Sayı:6, s. 87- 104, 2005.

BUSSE, Heribert, "Dört Raşit Halife Ve İlk Fetih Dalgası", Çev.: Cem Zorlu, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İstem, Yıl:3, Sayı:6, s. 291- 295, 2005.

ÇAKIR, Zehra, "Dört Halife Döneminde Talha B. Ubeydullah" İstem, Yıl:4, Sayı:7, s. 175- 202, 2006.

ÇAVUŞOĞLU, Mustafa, "Üseyd B. Hudayr'ın Hz. Ebû Bekir'in Halife Seçilmesindeki Rolü Üzerine Bir Değerlendirme" İstem, Yıl:12 Sayı:24 S. 209- 221, 2014.

FIGLALI, Ethem Ruhi, "Sakife, Olayı Veya Hz, Ebû Bekir'in Halife Seçimi", İslam Medeniyeti Mecmuası, Cilt 5 Sayı 3, s.7-22, 1982.

HAMİDULLAH, Muhammed, "İmparator Heraklius'un Yanında Halife Ebû Bekir'in Bir Elçisi Ve Bizansın Kaderiyle İlgili Kehanet", Çev.: Talat Sakallı Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:18 Yıl:2007/1.

HURÇ, Ramazan, "Hz. Ebû Bekir Döneminde Bağımsızlık Hareketleri (İrtidat Ve İrtica)" Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. Sayı 3, s.33-66, Elâzığ, 1998.

KELPETİN, Mahmut, "Hz. Ebû Bekir Döneminde Irak Fetihleri" Ekev Akademi Dergisi Yıl: 14 Sayı: 43, s. 267-288, 2010.

SHOUFANY, Elias, "Hz. Ebû Bekir Döneminde Elde Edilen Başarılar" Çev.: Ahmet Turan Yüksel İstem, Yıl:3, Sayı:6, s. 281-290, 2005.

ÜÇÖK, Bahriye, “Ridde”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, VII, s. 100, 1958-1959.

Diğer Yayınlar

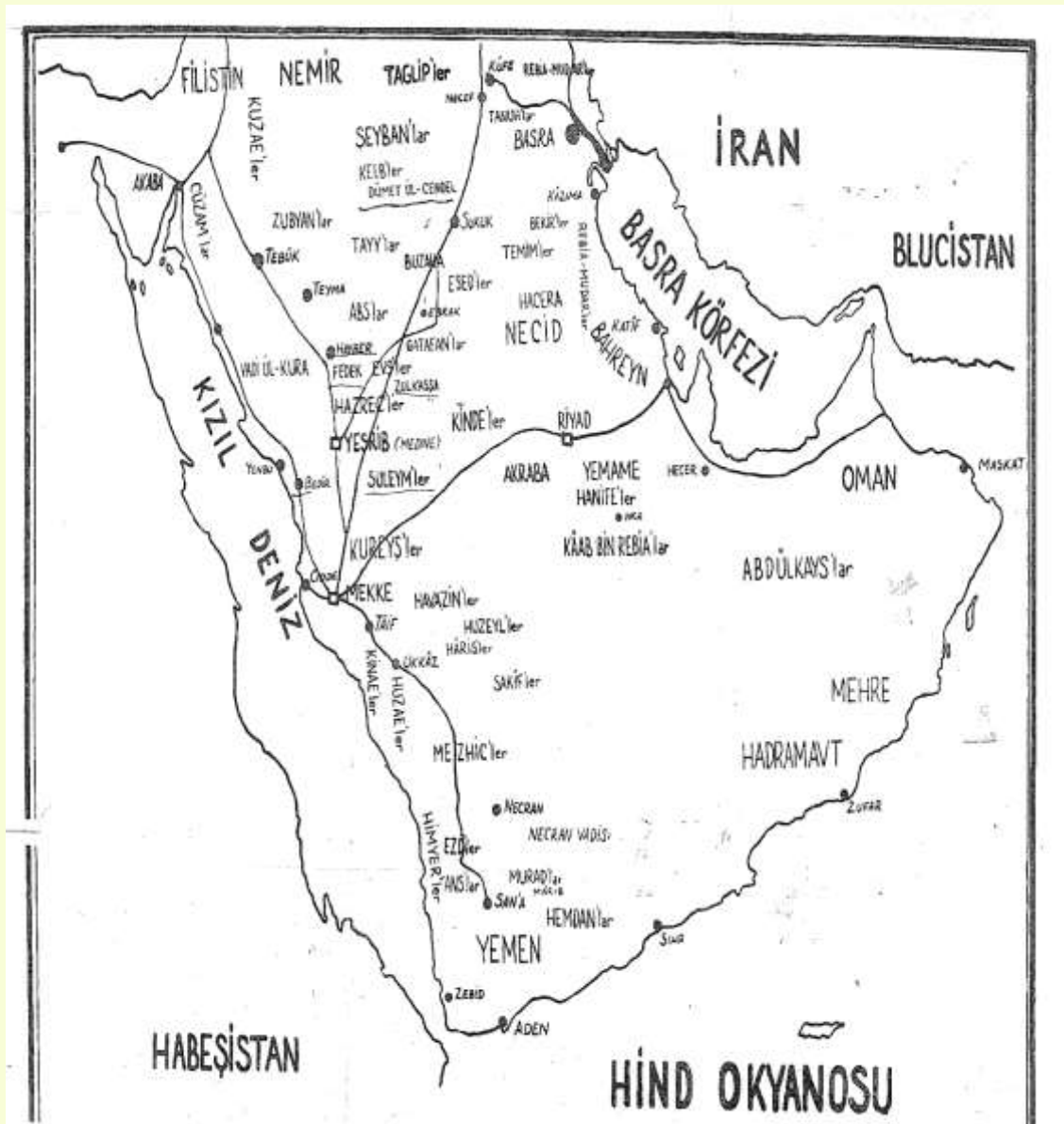
BAŞKÖYLÜ, Mahmut, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer Döneminde Devlet Halk Münasebetleri, Doktora Tezi, Samsun, 1995.

KAPLAN, Yusuf, Tarihi Süreçte Bekir b. Vail Kabilesi ve Müsenna b. Harise eş-Şeybani, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2015.

ŞULUL, Zeynep, Hz. Peygamber Tarafından İslam’a Davet İçin Gönderilen Elçiler, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, 2014.

EKLER

Ek 1: Ridde Hareketleri

Kaynak: Bahriye Üçok, İslam'dan Dönerler ve Yalancı Peygamberler.

Ek 2: Hz. Ebû Bekir Dönemi Ridde Savaşları

Kaynak: Şevki Ebû Halil, 42.

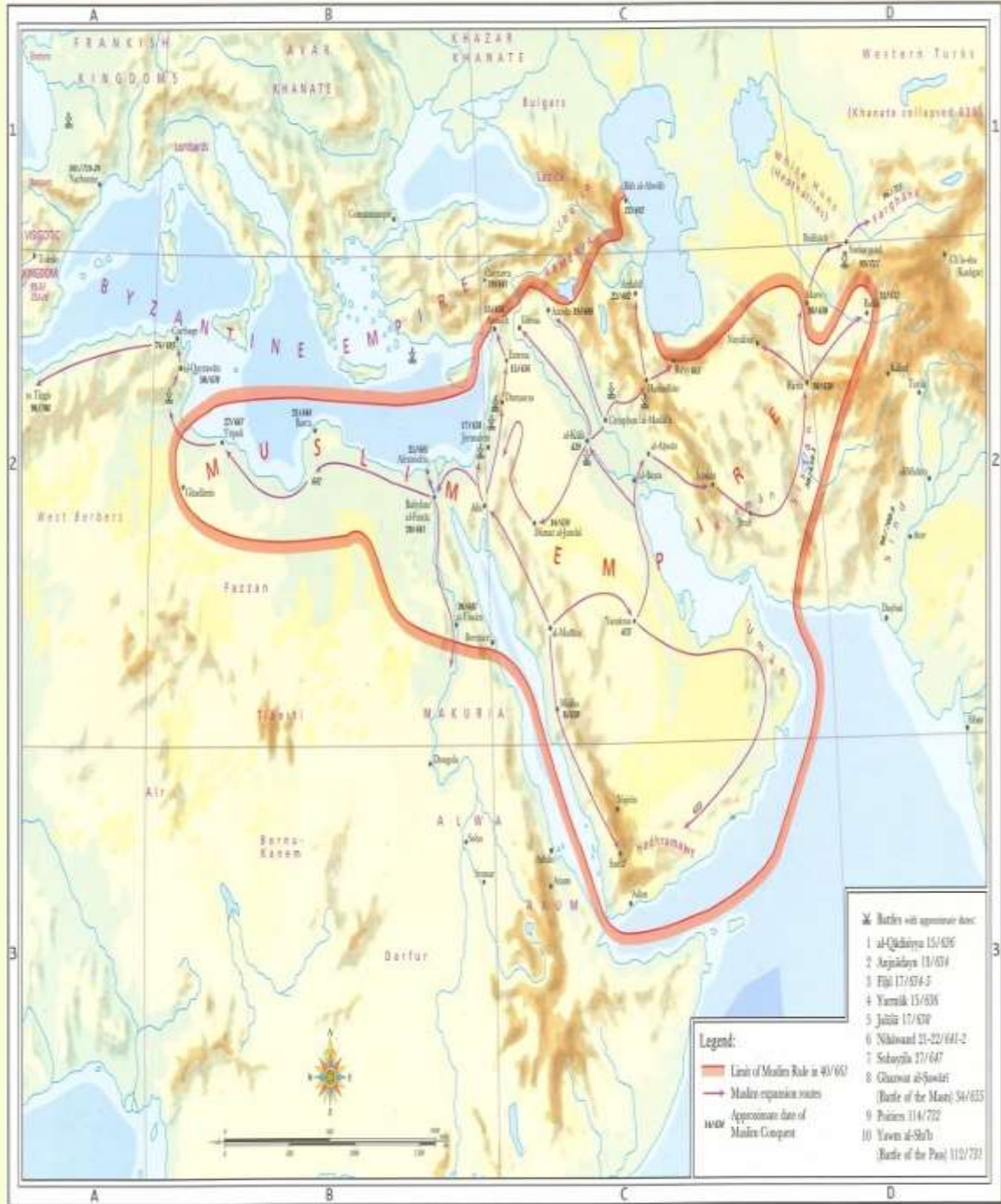
Ek 3: Halid b. Velid'in Irak Fethi

Kaynak: Şevki Ebû Halil, 43.

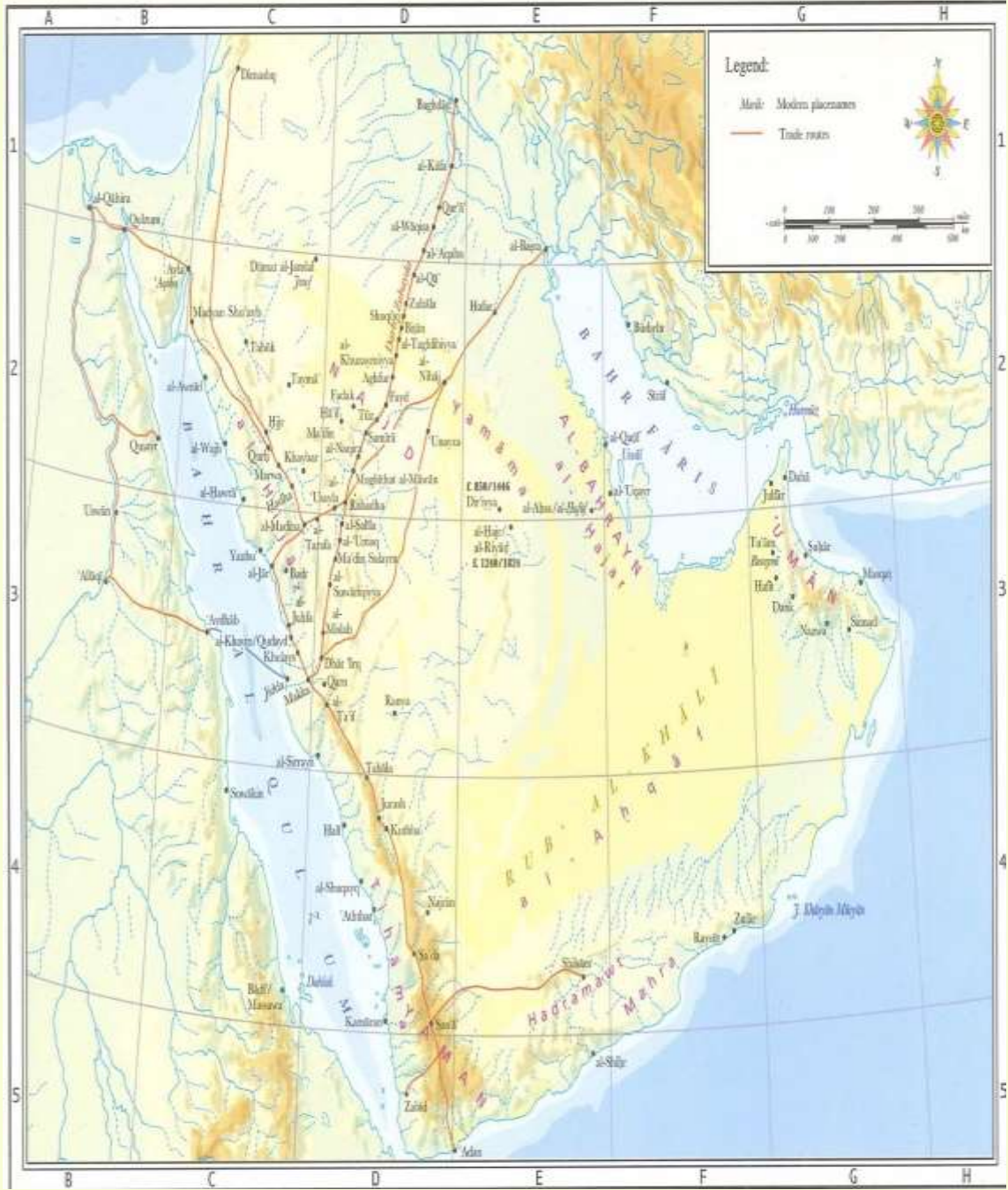
EK 4: Hz. Peygamber Döneminde İslam Devleti ve Hulefa-i Raşidin Dönemindeki Fetihler

Ek 5: Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer Dönemi İslam Devletinin Sınırları

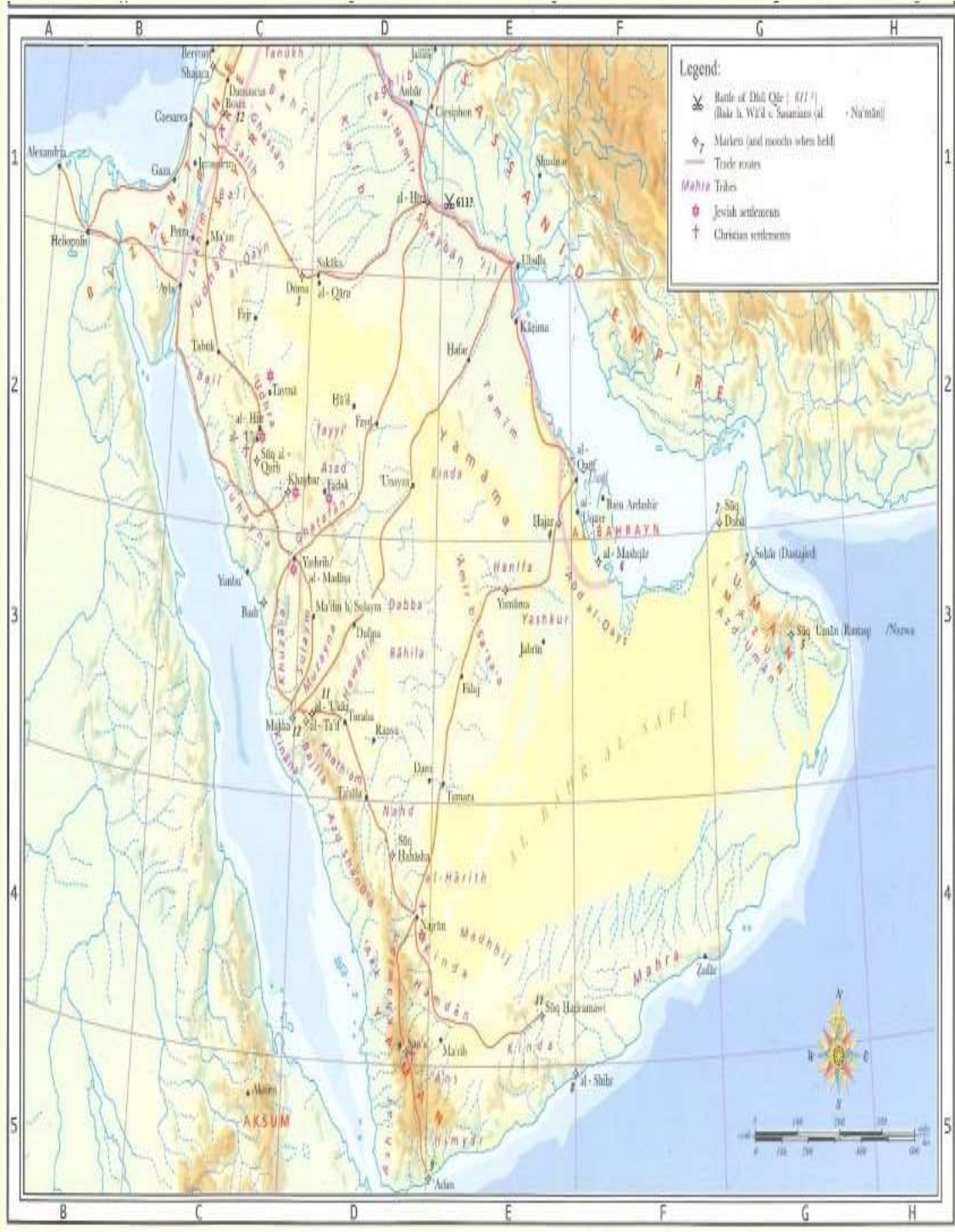
Kaynak: Atlas Historique de l'Islam, 7.

Ek 6: Hz. Ebû Bekir Dönemi Şehirleri

Kaynak: Atlas Historique de l'Islam, 19.

Ek 7: Kabilelerin Yaşadığı Bölgeler

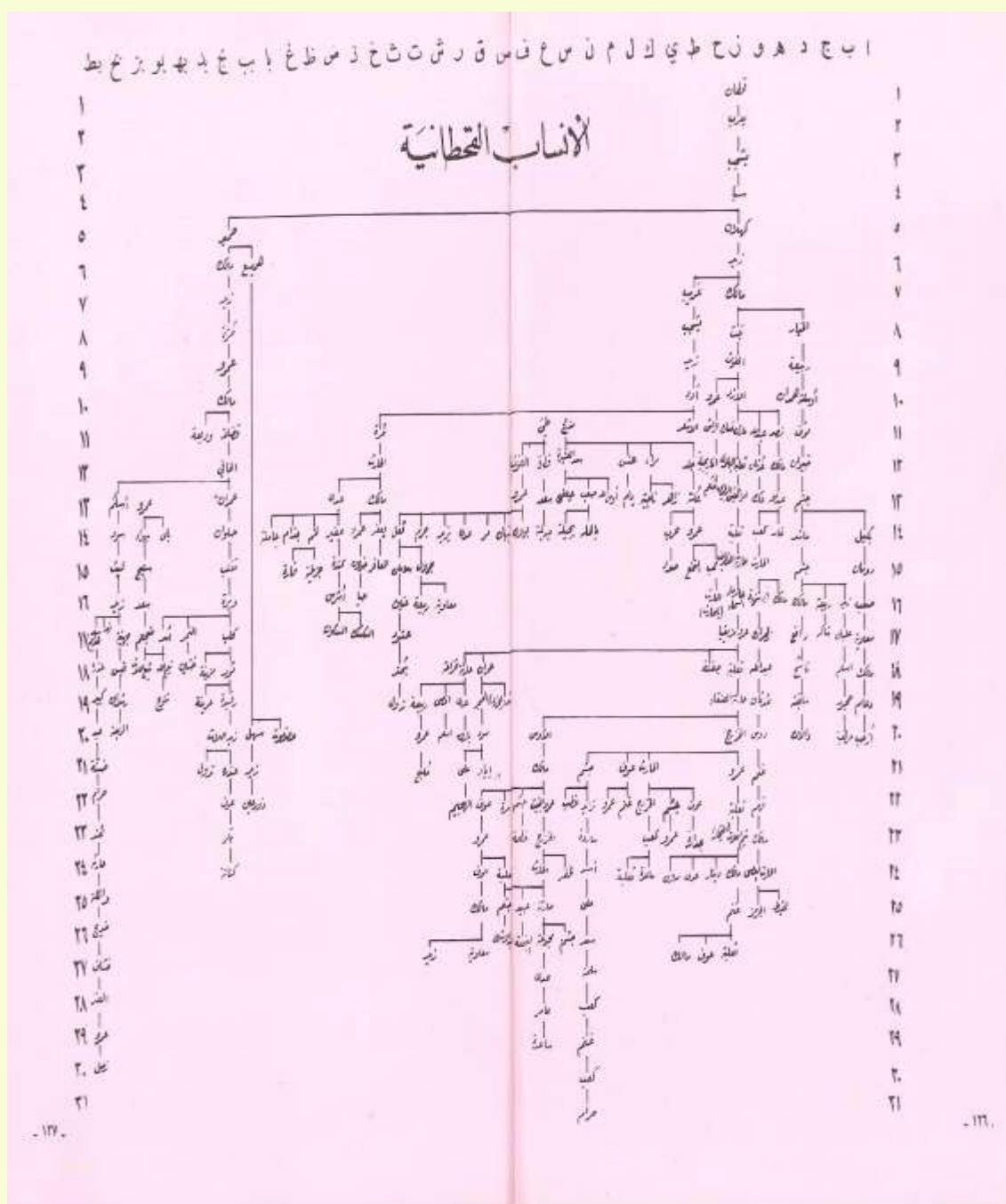
Kaynak: Atlas Historique de l'Islam, 16.

Ek 8: Adnan Soyu

Kaynak: Atlasu't-Tarihi, 128.

Ek 9: Kahtan Soyu

Kaynak: Atlasu't-Tarihi, 126.

**Ek 10: Hz. Ebû Bekir Döneminde Görev Almış Kişilerin Kabi-
leleri ve Görevleri**

KABİLE	ALT SOY	GÖREV	İSİM
Hâşimi	-	Kâtip & Şura Üyesi	Hz. Ali

KABİLE	ALT SOY	GÖREV	İSİM
Beni Ümeyye	-	Şura Üyesi & Vekil &Kâtip	Hz. Osman
	-	Vali	Attâb b. Esîd
	-	Zekât Amili	Velid b. Ukbe
	-	Komutan	Yezid b. Ebî Süf- yan
	-	Komutan	Halid b. Esîd
	-	Komutan	Halid b. Saîd
	-	Komutan	Saîd b. Halid
	-	Sancaktar	Muaviye b. Ebû Süfyan

KABİLE	ALT SOY	GÖREV	İSİM
Süleym	Becile	Komutan	Cerîr b. Abdul- lah
	Becile	Komutan	Amr b. Abese

	Bühse	Komutan	Utbe b. Râbia
	-	Komutan	Ebû A'ver b. Süfyan

KABİLE	ALT SOY	GÖREV	İSİM
Esed	Beni Ümey-ye'nin Mevlası	Komutan & İstihbarat	Ukkaşe b. Mıhsan
	-	Komutan	Dırar b. Ezver
	-	Komutan	Asame b. Abdullah
	Kâhil	Ulak	Huzeyl el-Kahilî

KABİLE	ALT SOY	GÖREV	İSİM
Zühre	-	Şura Üyesi	Abdurrahman b. Avf
	-	Komutan	Haşım b. Utbe
	-	Kâtip	Abdullah b. Erkâm

KABİLE	ALT SOY	GÖREV	İSİM
Teym	-	Halife	Hz. Ebû Bekir
	-	Şura Üyesi	Talha b. Ubeydullah

KABİLE	ALT SOY	GÖREV	İSİM
Mahzum	-	Vali & Komutan	İkrime b. Ebî Cehil
	-	Vali & Komutan	Muhacir b. Ebî Ümeyye
	-	Komutan	Halid b. Velid
	-	Komutan	Abdurrahman b. Halid

KABİLE	ALT SOY	GÖREV	İSİM
Beni Adi b. Ka'b	-	Şura Üyesi & Vekil & Kadı	Hız. Ömer
	-	Sancaktar	Zeyd b. Hattab
	-	Komutan & Şura Üyesi	Saîd b. Zeyd
	-	Komutan	Saîd b. Nu'man
	-	Davet Elçisi	Nuaym b. Abdullah

KABİLE	ALT SOY	GÖREV	İSİM
Sehm	-	Komutan & Zekât Amili & Davet Elçisi	Amr b. Âs
	-	Davet Elçisi	Hişam b. Âs

KABİLE	ALT SOY	GÖREV	İSİM
Beni Cumah	-	Komutan	Safvan b. Ümey-ye
	-	Ulak	Abdurrahman b. Hanbel

KABİLE	ALT SOY	GÖREV	İSİM
Amir b. Lüey	-	Vekil	Abdullah b. Ümmü Mekrum
	-	Komutan	Süheyl b. Amr
	-	Vali	Ebû Cüeyş

KABİLE	ALT SOY	GÖREV	İSİM
Müzeyne	-	Vali & Komutan	Saîd b. Mukarrîn
	-	Komutan	Nu'man b. Mu-karrîn
	-	Komutan	Süveyd b. Mu-karrîn
	-	Komutan	Abdullah b. Mu-karrîn
	-	Komutan	Ma'kil b. Mu-karrîn

KABİLE	ALT SOY	GÖREV	İSİM
Kinane	Abdumenat-Damre	Vekil	Sinan ed-Damrî
	Abdumenat-Damre	Komutan	Umare b. Mahşî
	Abdumenat-Düel	Zekât Amili	Nefvel ed-Düelî
	Abdumenat-Leysî	Komutan	Kubas b. Eşyem
	-	Komutan	Sıbt b. Esved

KABİLE	ALT SOY	GÖREV	İSİM
Kays Aylan	Amr- Bahile	Öncü Kuvvet Komutanı	Ebû Uname el-Bahilî

KABİLE	ALT SOY	GÖREV	İSİM
Gatafan	Fezare	Zekât Amili	Harice b. Hısn
	Fezare	Komutan	Lakit b. Abdül-kays
	Fezare	Ulak	Şerik el-Fezarî
	Eşca'	Komutan	Cariye b. Abdullah
	Beni Sa'lebe b. Sa'd	Vali	Sa'd b. Umare

KABİLE	ALT SOY	GÖREV	İSİM
Beni Sakife	-	Vali	Osman b. Ebî'l-As
	-	Komutan	Osman b. Rabia
	-	Davet Elçisi	Mâlik b. Amr es-Sekafî

KABİLE	ALT SOY	GÖREV	İSİM
Hevazin	Beni Nasr b. Muaviye	Vali	Mâlik b. Avf
	Beni Sa'd b. Bekr	Haraç Memuru	Et b. Ebî Et
	Beni Sa'd b. Bekr	Komutan Vekili	Şüreyh b. Āmir
	Beni Malik	Komutan	İbn Zi'l-Hımar
	Mazini	Komutan	Kays b. Amr

KABİLE	ALT SOY	GÖREV	İSİM
Temim	Ka'b b. Sa'd b. Zeyd Menat	Vali & Komutan	Ya'la b. Münye
	Ka'b b. Sa'd b. Zeyd Menat	Zekât Amili & Y. Kuvvet Komutanı	Kays b. Asım
	Kays b. Sa'd b. Zeyd Menat	Vali & Zekât Amili	Zibrikân b. Bedr

	Anber	Vali	Husayn b. Ebû'l-Hur
	Anber	Vali & Komutan Vekili	Semure b. Amr
	Amri	Komutan	Ziyad b. Hanzale
	Beni Darim	Öncü Kuvvet Komutanı	Akra b. Habis
	Üseyyidi	Kâtip & Öncü Kuvvet Komutanı	Hanzala er-Rebi'
	-	Komutan	Ka'ka b. Amr
	-	Zekât Amili	Safvan b. Safvan

KABİLE	ALT SOY	GÖREV	İSİM
Bekr b. Vail	Şeybani	Vali & Komutan	Müsenna b. Harîse
	Şeybani	Ulak	Nu'man b. Avf
	Şeybani	Vekil Komutan	Süveyd b. Kutbe
	İcl	Ulak	Cendel el-İclî
	İcl	Komutan	Mezur b. Adiy
	İcl	Y. Kuvvet Komutanı	Uteybe b. Nehhas
	İcl	İstihbarat	Abdullah b. Ha-

			zef
	Sedusî	Vali	Kutbe b. Katade
	Sedusî	Komutan Vekili	Beşir el-Hasasiyye
	Hanife	Y. Kuvvet Komutanı	Sümame b. Usal

KABİLE	ALT SOY	GÖREV	İSİM
Evs	Beni Zafer	Vekil	Katade b. Nu'man
	Abdü'l-Eşhel	Şura Üyesi	Üseyd b. Hudayr
	Abdü'l-Eşhel	Ulak	Seleme b. Selame
	Beni Harîse	Zekât Amili	Ebû Hasme

KABİLE	ALT SOY	GÖREV	İSİM
Kuda'a	Uzre	Vali & Komutan	Amr b. Fulan
	Beni el-Aclan	Ulak	Şerik b. Abede
	Beni el-Aclan	İstihbarat	Sabit b. Akrem
	Beni el-Aclan	Öncü Kuvvet Komutanı	Ma'n b. Adiy

KABİLE	ALT SOY	GÖREV	İSİM
Hazrec	Beni Beyada	Komutan & Zekât Amili	Ziyad b. LEbîd
	Beni Udey	Vali	Muâz b. Cebel
	Beni Neccar	Vali	Selit b. Kays
	Beni Neccar	Zekât Amili	Enes b. Malik
	Beni Neccar	Komutan	Bera b. Malik
	Beni Neccar	Kâtip	Zeyd b. Sabit
	Beni Amr b. Avf	Davet Elçisi	Ubade b. Samit
	-	Sancaktar	Sabit b. Kays
	-	Öncü Kuvvet Komutanı	Beşir b. Sa'd

KABİLE	ALT SOY	GÖREV	İSİM
Huza'a	-	Kâtip	Abdullah b. Halef

KABİLE	ALT SOY	GÖREV	İSİM
Tay	-	Zekât Amili & Komutan	Adiy b. Hatim
	-	Komutan	Urve b. Mudarris
	Gavsi	Vali	Abdullah b. Sevr

KABİLE	ALT SOY	GÖREV	İSİM
Kelb	-	Komutan	Üsame b. Zeyd

KABİLE	ALT SOY	GÖREV	İSİM
Ezd	Devsi	Beytûlmâl So- rumlusu	Muaykîb b. Ebî Fatıma
	Devsi	Komutan	Habbab b. Amr
	Devsi	Komutan	Cündüb b. Amr
	Bariki	Komutan	Arfece b. Herse- me
	Bariki	Öncü Kuvvet Komutanı	Urve b. Ca'd
	Sümali veya Semmali	Ulak	Abdullah b. Kurt

KABİLE	ALT SOY	GÖREV	İSİM
Hadramî	-	Vali & Komutan	A'la b. Hadramî

KABİLE	ALT SOY	GÖREV	İSİM
Kinde	-	Vali & Komutan	Şurahbil b. Ha- sene
	Sekun	Komutan	Muaviye b. Hadic
	-	Komutan	İmruulkays b. Âbis

KABİLE	ALT SOY	GÖREV	İSİM
Eslem	Sehm	Zekât Amilî	Abdullah b. Harîs
	Sehm	Sancaktar	Büreyde b. Husayb
	-	Ulak	Ebû Berze el-Eslemî

KABİLE	ALT SOY	GÖREV	İSİM
Himyerî	-	Komutan	Abd b. Gavs
	-	Komutan	Zü'l-Kela
	-	Komutan	Havşeb zu-Zuleym
	Beni Adiy b. Abdumenat	Komutan Vekili	Beşir b. Ka'b
	-	Komutan	Huzeyfe b. Mıhsan

KABİLE	ALT SOY	GÖREV	İSİM
Hemedan	Humusî	Komutan	Abdullah b. Kays

KABİLE	ALT SOY	GÖREV	İSİM
Abdülkays	el-Abdi	Yardımcı Kuvvet Komutanı	Carud el-Mualla
	el-Abdi	Yardımcı Kuvvet Komutanı	Seyhan b. Sühan

KABİLE	ALT SOY	GÖREV	İSİM
Naciye	-	Yardımcı Kuvvet Komutanı	Hirrit b. Râşid

KABİLE	ALT SOY	GÖREV	İSİM
Mezhic	Murad	Zekât Amilî	Ferve b. Müseyk

KABİLE	ALT SOY	GÖREV	İSİM
Farîsi	Deylem	Vali	Feyrûz ed-Deylemî
	-	Vali	Dazaveyh

KABİLE	ALT SOY	GÖREV	İSİM
Akk	-	Vali	Tahir b. Ebî Hale
	-	Komutan & Vali	Mesruk el-Akkî

KABİLE	ALT SOY	GÖREV	İSİM
Eş'ar	-	Vali	Ebû Mûsâ el-Eş'arî

KABİLE	ALT SOY	GÖREV	İSİM
Kabilesi Tes- pit Edileme- yenler	Mevla	Hâcib	Şedîd
	Mevla	Sancaktar	Salim
	-	Vali	Rabia b. Atik
	-	Vali	Harîs b. Mürre
	-	Komutan	Ma'n b. Haciz
	-	Komutan	Turayfe b. Haciz
	-	Komutan	Harmele b. Sel- ma
	-	Komutan	Yezid b. Yuhan- nes
		Komutan	Halid b. Saîd Dihye
	-	Ulak	Ebû Nuheyk b. Evs
	Kureşî	Ulak	Ka'b b. Fihir
	Kureşî	Sancaktar	Abdullah b. Hafs b. Ganîm
	-	Sancaktar	Selim b. Halde
	-	Öncü Kuvvet Komutanı	A'bed el-Fedekî
	-	Öncü Kuvvet Komutanı	Leyla el-Fedekî
		Öncü Kuvvet Komutanı	Şecer b. Eğar
	-	Öncü Kuvvet	Nuseyr b. Dey-

		Komutanı	sem
	-	Vekil	Sa'd b. Amr
	-	Davet Elçisi	Adiy b. Ka'b

